

OSVIT

Ivan BAKOVIĆ, Bože BILOBRK, Elena BONO, Marko BOŠKOVIĆ, Miljenko BULJAC, S. Bernardina CRNOGORAC, Zvonko FRANC, Gradimir GOJER, Mate GRBAVAC, Jasna IVIĆ, Danko IVŠINOVIĆ, Marina KLJAJO-RADIĆ, Ivan KRAMAR, Fabijan LOVRIĆ, Antun LUČIĆ, Miraš MARTINOVIĆ, Ante MATIĆ, Ljerka MIKIĆ, Šimun MUSA, Ivica MUSIĆ, Mato NEDIĆ, Nevenka NEKIĆ, Alojz PAVLOVIĆ, Pero PAVLOVIĆ, Lidija PAVLOVIĆ-GRGIĆ, Ivan SIVRIĆ, Ivan SPITZANGER, Igor ŠIPIĆ, Matej ŠKARICA, Đuro VIDMAROVIĆ, Andrija VUČEMIL, Joso ŽIVKOVIĆ, Božica ZOKO, Milenko ŽUPANOVIĆ

OSVIT
Časopis za književnost, kulturu i društvene teme

Naklada
Društva hrvatskih književnika
Herceg Bosne, Mostar

Za nakladnika
Ivan Sivrić

Uredništvo
Ivan Sivrić (*glavni urednik*), Fabijan Lovrić (*izvršni urednik*),
Ljubo Krmek, Željko Kocaj, Joso Živković, Šimun Musa,
Mijo Tokić, Miljenko Stojić, Mate Grbavac, Šimun Šito Ćorić,
Ilija Drmić

Lektura
Ivan Baković

Računalni slog i tisak
FRAM-ZIRAL, Mostar

OSVIT, časopis za književnost, kulturu i društvene teme. Adresa uredništva: Trg hrvatskih velikana b.b., Hrvatski dom hercega Stjepana Kosače, 88 000 Mostar, tel./fax – 0038736324432 e-mail: info@dhkhhb.org; Web: www.dhkhhb.org
Žiroračun *Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne*, kod UniCredit banke Mostar: 338 100 22001388 90. Za inozemstvo kod UniCredit banke Mostar: SWIFT UNCRBA 22, 7100-280-48-06-03666-5.

KAZALO

PJESNIŠTVO

Andrija VUČEMIL	
Korizmeni zapisi.....	11
Tomislav Marijan BILOSNIĆ	
Uvod u vrt.....	18
Perivoj od slave.....	18
Posveta Whitmanu.....	20
Čovjek sam koji ne zamišlja cilja.....	20
Stablo.....	21
Kuća ruže.....	23
U vrtu.....	24
Volim te dok imaš sve što ima kuća.....	24
Kuća samoće.....	25
Zid.....	25
Kraljeva kuća.....	26
Vrt sv. Franje.....	26
Raj.....	27
Cvjetnica u vrtu.....	28
Molitva pred kišu.....	28
Ogledalo.....	29
Tigar ne podnosi zidove.....	29
Tigar u ZOO.....	30
Tigar će me prenijeti u prostor mirisa.....	30
Adam i Eva u vrtu.....	31
Fabijan LOVRIC	
Litanije svetom Josipu.....	32

Ljerka MIKIĆ	
Krajolik	34
Put	34
Vatra ispod pepela	35
Rukopis života	36
Čovječnost na djelu.....	36
Otkucaj srca	37
Izgubljeni raj	37
Linija života	38
Razapeti bol	38
Prijatelju.....	39
Patnja čeznuća.....	39
S. Bernardina CRNOGORAC	
Noć muzeja	40
Kraljica neba	40
Sebedarje.....	41
Svjetionici	41
Joso ŽIVKOVIĆ	
Tišina raspadanja	42
Kolijevka.....	42
Ljepota prolaznosti	42
Seljenje	43
Istina	43
Milenko ŽUPANOVIĆ	
Otisak vjere	44
Rođenje	44
Jecaj	44
Miljenko BULJAC	
Ta riječ hrvatska.....	45
Jedriti, veslati	46
Neka tako bude	48
Zvonko FRANC	
Ispovijed jednog slikara	49

Zamagljena žeravica	50
Laku noć ljudska bijedo	52

PROZA

Alojz PAVLOVIĆ

Anina vjera	55
Sveti Stipan	62
U tuđini	64

Ivan SPITZANGER

Grgo	75
Osnovne stvari	77

Bože BILOBRK

Pat i mat	80
-----------------	----

Miraš MARTINOVIĆ

Eliot u pustoj zemlji	84
-----------------------------	----

DRAMA

S. Bernardina CRNOGORAC

Pčelica II.	91
Pčelice II.	97

Scenarij za hommage Antunu Branku Šimiću

99

DJEČJA KNJIŽEVOST

Lidija PAVLOVIĆ-GRGIĆ

Ogrlica	105
---------------	-----

Ivo i Jelena.....	107
Mate GRBAVAC	
Riječne gusarice.....	108

NOVI PJESNICI

Ivica MUSIĆ

Pollice verso.....	115
Horribile visu.....	116

Ivan KRAMAR

Molitva Vječnome	117
Koliko sam dana izgubio	117
Kako smo pobijedili gromove	118
Što da ti dam	118
Duša u meni	119

PRIJEVODI

Pero PAVLOVIĆ

STENDIKTEN	121
I STJÄRNORNAS SPÅR.....	121
Kamena pjesma.....	121
Tragom zvijezda	121
CYPRESSEN.....	122
RYTTAREN	122
Čempres	122
Vitez.....	122
I DRÖMVISIONENS NATT	123

LJUSSKEN	123
U noći snovidovnoj	123
Ozarje	123
STADEN GRADAC	124
KORSET	124
Gradac	124
Križ	124
BOKEN, AVSÅG DIG DET LÅGA	125
Knjiga, odreci se tlosti	125
I HEMORTSHIMMELS VAGGA	126
U kolijevci zavičajna neba	126
Elena BONO	
BOŽJE VRIJEME	127
Evo već djevojke (Ecco già la fanciulla)	127
U povodu pričesti jednoga djeteta (Per la comunione di un bambino)	128
Božje vrijeme (Tempo di Dio)	128
Znam za curicu koja praše praše (So di una ragazzetta che lavava lavava)	129
Europa I. (Europa I)	130
Europa II. (Europa II)	130
Odaje za Rinalda Simonettija „Poletarca“ ^{cc*} (Stanze per Rinaldo Simonetti „Cucciolo“)	130
Dolaze dani (Vengono i giorni)	132
Poziv u dvor (Invito a palazzo)	133

OGLEDI I PROSUDBE

Mato NEDIĆ

Bosanska popudbina 137

Bdijenje nad ljepotom riječi..... 145

Božica ZOKO

Hvala ti velika pjesmo! (u neizrecivom, u neiskazivom pjevu) .. 148

Aleksa Kokić – svećenik i pjesnik 152

Đuro VIDMAROVIĆ

Pjesnik snažne biofilnosti 154

Ante MATIĆ

Cvijet do cvijeta i nijedan drugomu ne smeta! 159

Marina KLJAJO-RADIĆ

Imperativno čovjekoljublje u aforističnom duhu..... 167

Antun LUČIĆ

Olimpizmi u vedrini duha 170

Nevenka NEKIĆ

Zdenac života Ivana Meštrovića u Zagrebu..... 187

Dužnik..... 192

Gradimir GOJER

Suvremenik i kreator suvremenosti kod nas 197

Ivan BAKOVIĆ

Komeni Neretvanin na prohodu kroz Huminu 201

Igor ŠIPIĆ

Otvorenost prve žene prvim je danom Mediterana..... 205

Jasna IVIĆ

Fra Ilija Starčević – Prosvjetni bakljonoša 217

KNJIŽEVNO-ZNANSTVENO PODRUČJE

Šimun MUSA	
Proročki pjev Janka Bubala	221
Ivan SIVRIĆ	
U prilog zdravom razumu	234
Matej ŠKARICA	
Neobična bića, pripovijesti i legende iz Rame	250
Mato NEDIĆ	
Umberto Eco i benediktinska enigma	260

AFORIZMI

Danko IVŠINOVIC	
Aforizmi.....	271

IN MEMORIAM

Nikola Martić (1938. – 2013.)	275
Mirko Anić (1947. – 2014.)	278
Gojko Sušac (1941. – 2014.)	279
Vitomir Miro Lasić (1930. – 2014.)	280
Nevenka Košutić-Brozović (1929. – 2013.)	281
Nikola Ivanišin (1923. – 2013.)	284

DOKUMENTI

Izvješće o radu <i>Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne</i>	287
Odluka o izmjeni i dopuni Statuta <i>Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne</i> – pročišćenog teksta	298
Odluka o dodjeli Književne nagrade „Antun Branko Šimić“	302

Andrija VUČEMIL

KORIZMENI ZAPISI
Rijeka, 2011.

I.

Za Uskrs se moramo pripremiti
kao da će se sutra uskrsnuće
dogoditi
a skeptik u meni pit
što ćeš ako se ne dogodi
u ovom životu
nego u nekom budućem
kojeg ne mogu osmisliti
a toliko sam toga propustio
pored mene da prođe
kao da nigdje nisam bio
ništa vidio
ni osjetio.

A moja korizma?
Ne bijaše li cijeli život
samo jedna priprema
za ono što se mora dogoditi:
rođenje u smrti
da bi se sve to konačno spoznalo
i u Njemu živjeti nastavilo.

II.

Kako ću biti jak
ako nisam bio slab
i jedno i drugo moja su stanja
baštinjena tijekom povijesti
koju sam pokušao preplivati
kako sam znao i umio
i spasiti se od utapljanja
u laži sjajnih razdoblja.

Najradije bih se
i jednog i drugog odrekao
za nešto treće
po kojem bih se u onog sebe
pravog preobrazio.

Neka ovi dani što su pred nama
budu ispunjeni tim nakanama
kako bih do dna samog sebe
zaronio i lik svoj i djelo svoje
konačno dovršio...

III.

Da bih u ovim danima
 Tebi došao
 i u Tvom licu, Svjetlosti Tvojjoj
 sebe spoznao
 moram li se zaista sebe samog
 odreći
 i s teškim križem takve zbiljnosti,
 kako ću Tvojim stopama kročiti,
 pitam jer sam tek čovjek
 od praha zemljanog sačinjen
 i ne znam kako ću to činiti...

Zato ove riječi i pitanja
 u ove dane zapisujem
 neka budu skromna molitva
 na put spremnog putnika
 u ove dane naše stvarnosti
 koje ni nevremenom
 ne mogu nazvati...

IV.

Jesam li ja Tvoj sin
 i čime sam to zaslužio
 izgovaram ovo pri jutarnjem
 buđenju
 jer ne znam što ću sve tijekom
 dana činiti
 i u kakve ću nevolje

mišlju, riječju i djelima
 svakodnevnim upadati,
 zato Te molim da mi daš
 snage i hrabrosti
 da zamke na koje naidem
 jednostavno preskočim
 i na pravom putu,
 ne kao putnik namjernik,
 nego onaj koji je istinski odlučio
 za Tobom sa svojim križem
 krenuti
 i tako sinovstvo opravdati
 i vjerom potvrditi.

V.

Ako po svom prirodnom nagonu
 želiš Boga vidjeti
 zašto lice i oči od Isusa
 Nazarećanina
 okrećeš
 i samo rukom odmahneš
 kao i oni koji ga ne prepoznaše
 i na križ razapeše,
 Bogu u liku vidljivom
 kao običnog jednog od nas
 čovjeka...

O taj tajni u danima korizme
 moramo razmišljati
 i svoje korake ovozemne

prema uskrsnuću uputiti
 da nam se dok smo još na nogama
 uistinu dogodi
 da ostanemo u vjeri
 ili kao nevjerni u neizvjesno
 na svojim sumnjama otplovimo...

VI.

Čovjek zarobljen
 u svojoj ljudskosti
 ako ne progleda
 samo je slijepi putnik
 na lađi spoznaja
 koju nam je Otkupitelj poslao

Progledati možemo
 ako druge oko sebe ljubimo
 kao sebe samoga
 i taj ćemo svjetionik vidjeti
 pred lukom spasa
 koja je tu oko nas
 i u nama
 ako smo se na pravu riječ oslonili
 i čista je srca izgovorili:
 evo me, tu sam
 spreman na sve što me očekuje
 kao čovjeku u punini ljudskosti.

VII.

Ako se krštenjem život nije
 iz temelja promijenio
 čemu onda življenje
 ako se od svijuju grijeha
 a osobito onog istočnog
 nismo oslobodili
 a posebno onih povijestnih
 što nam ih pretci učiniše
 u dobrim i zlim nakanama.

Na nama je da zaista
 svoj križ svakodnevnici
 bez straha od dana sutrašnjeg
 ponese i nosimo do onog časa
 kada ćemo se potpuno preobraženi
 prepoznati i s Njim se hrabro
 na Golgotu popeti...
 ako odustanemo
 nikada ne ćemo nove obzore
 s brda smrti ugledati
 i preporođeni bez tereta grijeha
 u vječnost uroniti.

VIII.

Ne dopusti da itko drugi
upravlja tvojim koracima
u svemu onom prošlom
koje se ogleda u budućim
zbivanjima,
a korak se mora učiniti
i u vodama jordanskim oprati
sve naplavine vremenske
da bi s novim darovima
nove korake mogli učiniti
po novoj zemlji
i pod novim nebom
biti ono
zbog čega smo stvoreni
od majke i oca
kao zemnici rođeni.

IX.

Ako je smrt
naše novo, istinsko rađanje
zašto se onda imamo bojati
prijelaza iz privremenog
u pravo stanje bitnosti
pita se čovjek na smrt oslonjen
koji je koračao kroz mlazove
svjetlosti
s teretom dnevnih zbivanja
na rukama

i s negvama sumnji na nogama
koje su mu korake otežavale...

I onda kad se pred vratima iskona
sve zbroji i oduzme
preostaje mi izreći jednu riječ
hvala što sam imao dar
govora da bih ovo sve
mogao u vrijeme korizme
izreći.

X.

Moja je snaga moja pjesma
pjeva psalmopjevac u Knjizi
Izlaska
Gospodinu jer ih spasi
od progona i veliku im milost
podario
da opstanu i život nastave
pod novim nebom i u novom
prostoru
davši im vrijeme da shvate
što im se događa i što im se može
dogoditi
ako nastave Njegov glas slijediti...

A što se sa mnom i mojim
narodom događa
u ovim danima muke i iščekivanja
da shvatimo gdje smo

kakve to i čije glasove slijedimo
i hoćemo li stići na rub pakla
ili ugledati nove obzore?

Zaista, zaista vam kažem
došlo je vrijeme velikog ispita
jesmo li pravim putem krenuli...
a osobito se pitam
jesu li pjesme što ih sričem
ranim jutrom u korizmi
moja snaga kojom milost
na sve nas zazivati
da zaista naše biti i nebiti
bude u Gospodinu...

XI.

O kruhu bih želio govoriti
onom svakdanjem
i onom drugom, nebeskom
kojeg smo po Sinu baštinili
i u čemu je razlika
i kako to sve uriječiti
da bude shvatljivo i probavljivo...

Kažem, htio bih
a ne znam kako to sve
što se u duši nakupilo
nakon toliko pročitano*g* i
proživljenog
uobličiti

kako bi bar nekom
bilo slamka spasa
u ovo doba gladi
za istinom...

XII.

Je li riječ kruh
i kruh riječ
od koje trebamo živjeti
ovaj obični život svakodnevn
i onaj u vječnosti
i kako se osloboditi
svih nejasnoća koje kao tamni
oblaci
nebosklon nam pokrivaju
a živjeti se mora
pa bio gladan ili preuhranjen...

jadan je onaj čovjek
koji misli da kamenje može
u kruh pretvoriti
i sve gladne ovoga svijeta
nahriniti
a da se samo od kruha ne živi
mnogi su u svojoj drskosti
zaboravili
i jesmo li mi uopće iz Egipta izašli
i jasala se faraonskih oslobodili...
zaista ne znam

niti u stihovima mogu smisleno
odgovoriti
a dan sutrašnji sa svim ovim u sebi
moram dočekati...

pa se od srca zahvaljujem
proroku Jeremiji
koji mi je mnogo toga
objasnio.

XIII.

„A kršćanin živi da bi umro.“
M. D. de Unamuno, *La
agonia del cristianismo*,
str. 83., Madrid, 2000.

Ako živim da bih umro
u vjeri da ću svjetlom biti obasjan
onda umirem da bih živio
život vječni neobjašnjiv ovim
riječima.

Razapet takvim dilemama
u ove dane prije Uskrsa
pokušavam povezati jutra i večeri
i prepustiti se svitanju
i svjetlosti koju očekujemo
i koja će nas obasjati
kada se dilema vječitih
kroz molitvu općenitu
oslobodimo.

Zato čuvam u sebi ono najljudskije
biti rođen i umrijeti
da bih vječnost baštinio

XIV.

O kamenu, onom zaglavom
bilo je puno i često govora
u molitvama i savjetima
a mi ostadosmo isti
kao i oni drevni graditelji
odbacujemo ga i zidamo
svoje dvore laži obmana
u kojima će obitavati
naši potomci...

Zašto je to tako
često u ove dane razmišljam
i ne mogu se dovinuti
do pravog odgovora
pa ove misli u riječi pretvaram
da mi u stihovima budu pri ruci
ako se pridružim graditeljima...
od davnina sam u svoje moći
sumnjao
jer ne znadoh
kad gradih što sam toga trenu
razgrađivao
a čeznuh danima za mostovima
onim pravim prema čovjeku...

XV.

Kako u Njemu obitavati
kad ne znam jesam li se uopće
rodio
za takav život
bez spoznaje što mi je sve
potrebno
da bih Hramu života
mogao pristupiti
čist i sposoban
za život bez zadržke...

U ove dane
koje zovemo korizmom
tražim odgovore
na mnoga pitanja koja me priječe
da konačno korak učinim

i prijedem prag i iza sebe ostavim
sve nesporazume i obećanja
lažnih proroka
da smo na pravom putu
s kojeg, ako nastavim,
nema niti može biti povratka.

Šansu imamo kao i On
četrdeset dana je pred nama
i volja slobodna
da učinimo zaista ono
što moramo učiniti
kako bi bili s Njim i u Njemu se
nastanili
kao onaj Franjo kojeg zovu Asiški
ne imati ništa
a sve imati.

Tomislav Marijan BILOSNIĆ

UVOD U VRT

Kuće i ogledala vrta

Perivoj od slave

*Na sridu perivoja došad vidih dub jedan raskošan i visok,
listja jedne strane zelena, a druge strane zlačena,
a voće na njem kako bile i rumene jabuke i mirisne.*

Sjeti se Petra Zoranića koji će se
pojaviti
u raju dok se vrata otvore
Zori zora Zorane
bunari zore
Iz cakla vrije dažd
po njemu klize ptice
po baščini žito vazda teče

Žitak se sjemeniti ne prestaje
ne prestaje truniti
perivoj je stariji od jazika
od djela

stariji od tijela
Dežela je drvo presvučeno krečem
kosturnica
svitlih paunovih perov

Dvanaest divojaka
cicami vodu po perivoju pušćāše
zalijevaju pamćenje koje je buket
magle
cvitje svudzučno
zalijevaju pustinju koja je kudelja
sjaja
bilje što *vičnje primalitje uzdrže*
Zacijelo perivoj mnogi nisu ni
vidjeli
niti znaju za njega
satrti zbiljom

*Hodivši stazu izgubih
nakraj jednoga potoka najдох se
Dumboko biše misto*

Iz muljike izvire siga u pratnji
 grahorica
 duše kolandri i petelina isparavaju
 vrze se vlaga uz miris murtele
 Spokojno kao pauci
 pastiri vuku nebeska kola
 puna zvijezda
 zvijezde vise kao rublje spremno
 za pranje

*Ovi perivoj jest vičnoj slavi
 posvećen*

Sva stabla, svo bilje
 i cvitje
 od razbora postaše zeleni
 I čuh zvuk trublje
 zvučne i slatke,
 slušah od zlatnih,
 slušaj od srebrnih,
 slušaš od midenih
 i jinih zvonac zvuk:
Oj ti vilo, vilo Velebita.

Svemir je gojno zelenilo
 u stalnom ratu neba i čempresa
 Razasuto svjetlo motri otjecanje
 vode
 dvorne vile mej listjem
 nevidljiv gardelić u žari njina grla
 Vile mijenjaju lica okrenute
 modrilu

oči im postaju jabuke
*Aj, Zorane moj, zač tako naporno
 još trpku i nezrelu jabuku otrgnuti
 nastoje?*

U planinu zabodena jela kao
 sunčani mač
 u bršljan
 koji drhti od straha
 dok pod njim umire kamen
Tuj jazik piše i poje
 neporeciva maslina hrvacka
 zbilja mrče
 srebrnasto zrcalo škriolja
 kamičci
 i krijesi

U pamćenju cedra
 lahor je mjera za vrijeme
*Ovi perivoj jest vičnoj Slavi
 posvećen*

glagolja vila prozebla kao
 mjesečina

U mome vrtu pjeva Hrvatska
 s mača kukavice curi krv grlice
 U beskraj puta u Planinu zavirih
 i izgori poput aleksandrijskih
 rukopisa
 Bilosniću, to zemaljski biše raj

Posveta Whitmanu

Duga bi bila moja priča o travi
 o znanju
 o zelenim livadama djetinjstva
 sad kad ponovno želim izraziti to
 što jesam
 Želim samo slušati vlati trave
 od kad te znam
 glas svake vlati moj je glas
 do onkraj dosega tvoga pogleda
 Svaka je vlat okret naših jezika
 Želim proniknuti u Whitmanovu
 pjesmu
 u sebe usađenog u tlo
 u bilje
 u korijenje
 Samo ćeš ti jednom vidjeti moje
 oči
 moj jezik u vlatima trave
 Na blistavome suncu jedina ćeš
 prepoznati
 moju sjenu
 moju konačnu slobodu
 u vlatima trave gdje ću zauvijek
 utonuti u tišinu
 Želim slušati biljke
 slušati vlati
 još dok te mogu držati za ruku
 kao što se na prozirnome nebu
 drže dva kometa

Čovjek sam koji ne zamišlja cilja

Nisam li mrtav još od trojanskoga
 polja
 nije li to smrt što tako zbiljski
 živi
 dok na rukama drugih pričam
 svu tu istinu tek tajni znanu
 Nisam li opsjena, sjena lakome
 trave
 trska što dašće poput vlažne
 svirale
 dok u prnjama svjetlosti
 među imenima morâ
 prenosim poruke čijega ne znam
 pošiljatelja
 Čovjek sam koji ne zamišlja cilja
 izvan vrta svoga
 kljajališta svih tajni
 i nema kraja putu

Stablo

Ruke su vez od grančica zvijezda
 oči odriješene velike krošnje
 most ispružen oblaku
 stablo

školjka nad mojom glavom
 Biće stabla na granici svijeta
 stablo puno licâ predaka
 stablo koje oblikuje nebo
 stablo koje oblikuje kišu
 stablo koje oblikuje vjetar
 zagonetka zelenoga sunca
 vodomet podzemlja
 stablo spaja naše duše
 duše stablo spašava
 plijeni i otima
 parabola vala na krušnom
 brežuljku

Stablo u kolibi srca
 u središtu kolibe
 zajedničko svim ljudima
 otoci od listova
 spolovilo zelenih livada
 u središtu svijeta
 u meteoru
 ud
 u grumenu zlata
 stablo
 upravna vatra budućnosti

os na kojoj se vrti sunce
 kao plesač
 uz ritam tam-tama

Baobab star kao Afrika
 uvijek u središtu
 u zori
 nad grivom njezinom
 Palmino stablo
 opija moje srce
 noću
 dirajući visoke planine
 Mahagonij kao razbijena truba
 sa zasječenim znakovima
 naših grobova
 stol obaviti tamom
 U rodu ebanovine
 zasadene na krilima lastavice
 vidimo stabla nade
 stablo naše pùti

Središnje stablo
 gumovca
 pamti žarke pjesme
 pamti tjeskobu
 pamti ljubav
 i njezinu besmrtnost
 Osobito pamti
 mržnju
 skidajući je veo po veo

s nezadrživa plesača
konja stegnutoga s crnim
dijamantima

Stabla prepliću bogovi
a raspliću pretci
Muško stablo hrasta
izdiže kralja
zaokupljenog potomstvom
Cedar vječnoga spasenja
život noževa
i gavrana
sisaljka
koja isisava grčeve srca
Na njemu tajne počivaju
u gnijezdima
od orhideja

Stablo u kojem zborovi ptica
pjevaju psalme zelenilu
sagovima otežalim
od vode
u tisuću oblika u pokretu
Stablo spasenja
s plamenom moga tijela
stablo u čijoj sjeni
sapličem jezik
oko svježeg korijena
dotičući izvor svijeta
njegovu golotinju

Stablo u kojemu se utapaju
virovi i vrtlozi
velebiljni zanos
kršćeći ruke
Stenleyevih
i Viktorijinih vodopada
Šuplje stablo
u koje propada sve
što će se nanovo roditi
kruh pun zrnja
naših napora
i znoja
soli
zabijeljene
u danima gladi

Stablo koje je i od sebe različito
kao čovjek
čas vezan uz majku
čas uz oca
s lišćem koje vene
polako
kao vihor
u užarenom oblaku
Stablo kao doba godine
blagoslov neba
kao ruke otvorene
plodovima
ruke za čavle

Stablo zaštite
stablo predaje
stablo duha
stablo spoznaje
stablo usred raja
čije lišće otkriva golotinju
sličnu svojoj kori
sličnu pticama
sličnu cvjetovima
sličnu plodovima
sličnu božanskome sjećanju
stablo neodoljivo
stablo trnovito
stablo pod lišajem
putom kojega se duše
spuštaju na zemlju
Veliko i moćno
s razbludnim lijanama
stablo s tisuću čuvara
velikih škara noći
Stablo kao gljiva sutona
koja se hrani
djevičanskim sokom šume
Stablo koje nikad ne će biti
posječeno
za kojega nema pile
nema sjekire
koje se obnavlja uvijek
iznova
kao nježnost majčina

Kuća ruže

Ta začarana kula rumena
naga kao magla
latica je magična i snena

Iz ruže se pruža kuća
a na njenoj stijeni
ni jedne sjeni

U vrtu

Uza stube
tek se penje djeva
i ševa
pune strasti
noseći pelud ljetine
uz krvave zidine

Taj žarki stan
samo srcu znan
krilo je leptira
što me dira
kao koplje zore
kojega sunce odapinje
u more

S kule sunce skoči
u tvoje oči
kretnjom tigra
dok svijeća strasti
sada se gasi
sva u bolu

A u dvorcu
kneginje modre
kao sjene
zastiru zastore ruža
preko moje zjenice –
latice kao trepavice

Svake noći u samoći
dok me koče kule ploče
otvaraju uspomene
nezacijeljene

Volim te dok imaš sve što ima kuća

Volim te dok imaš sve što ima
kuća
volim te kada se povlačiš u svoju
sobu

u školjku zajedno s mojim snom
Volim te kada si sjemenka
jastuk koji se stapa s poljupcima
s laganim ugrizima
koji razgrađuju zid

Volim te dok imaš ruke otvorene
kao prozore

volim te kada pališ vatru
koja umjesto kamina obuzima
moje tijelo
volim te dok ostavljamo prostor
iza sebe

da bi dostigli kuću ljubavi
Volim te što si meka i kada si od
kamenja

volim te dok u krug nosiš vodu
zalijevajući vrt moje tvrde šake
Volim te jer si me spasila
opasnosti kuće

straha od svakog nevremena

Kuća samoće

U kući moje samoće
nevidljivi je tavan
U kući moje samoće
tišina se skriva u podrumu
U kući moje samoće
soba je do koje ne dopire svjetlost
U kući moje samoće
vrt je u kojemu se ne možemo
sresti
U kući moje samoće
nepoznati fosil živi

Zid

Zaklopio sam oči i našao zaklon
Usnuo sam i vidio vrt
U mašti sam podigao zid oko
njega
Bio je to moj prvi zid
Zid koji me uljuljkao u privid
Zaštićen podigao sam drugi zid
Bio je to zid od sjena
Zid moje kuće
Zid moga utočišta
Gledao sam kako zid raste
Gledao sam kako se uzdiže do
prošlosti
Kada se zid digao do područja bez
sjećanja
u kuću je potekla voda
u kući je planula vatra
Zidovi su štitili blago unijeto
protekljih dana u kuću
Zidovi su se međusobno
produbljivali
dok sam ja tonuo u san
gledajući kako mi mašta prekriva
djetinjstvo

Kraljeva kuća

Kralju moj, sada dok si još skriven
 želim ti kuću s dovoljno soba za
 dvorjane
 da na svim vratima tvoga doma
 bude ključ vjere
 Želim ti vrt dostojan tvoje
 mudrosti
 da ti svaka vlat u njemu bude
 ufanje
 Želim ti prijestolje od obična
 kamena
 da nad njim bude krov ljubavi
 Želim da jedeš za stolom koji si
 svojom rukom napravio
 da ti svaka stvar u kući odiše
 razboritošću
 Želim ti kuću u koju će dolaziti i
 nepozvani
 da ti prozori njeni budu svjetlo
 pravednosti
 Želim ti kuću koja će te čuvati
 danju i noću
 da zidovi njeni i tvoja snaga budu
 Kralju moj, želim ti kuću koju ti u
 srcu gradim
 da ti kuća bude najčistiji primjer
 umjerenost

Vrt sv. Franje

Blato na mojim sandalama
 dovoljno je zemlje za moj vrt
 Smrt je stvorila zemlju koja rađa
 gustiš koji se sklapa
 u ptičjem pjevu

Kakve li sreće osjetiti zemlju
 u molitvi
 u zemlji nebo
 kao postelju u vrtu
 mekanu toplu i vlažnu
 sa zvijezdama posvud

To je moj dom
 kap rose
 na crvotočnoj jabuci
 sol
 suza osušena
 na ljiljanu
 na kojemu crv
 postaje predivan leptir

Ova stara halja puna trave
 ogrnula me svjetlošću
 U paučini njenoj cvjeta mjesečina
 Ruže mi se otvorile
 na dlanovima
 i iz njih izlijeću lastavice
 u podne
 pokopano u elipsu

I zmijska košulja
 plod je života
 i mahovina priljubljena za kamen
 gol kao u majci
 žuto je zrelo žito
 svila etera
 Kamen ovdje živi
 od kamenog doba
 sam
 sam sâm s balegarom
 on se rađa iz sebe
 gurajući izmet
 što sunce postaje
 Sunce također živi samo
 kao zrno prosa
 na mome jeziku

Moj vrtni stol od prašine
 okružen je mravima
 i sitnim kukcima
 U vrtu je dovoljno blaga i za
 štipavce
 Život voli biti s drugim životom
 sve nas je u istom prstenu
 stvorio Bog
 Vrt
 od čijeg praha mijesim kruh

Raj

Raj je mjesto gdje svi razumiju
 jezik
 na kojemu anđeli pjevaju o bijelim
 ljiljanima
 Raj je orošeno nebo puno mladih
 zvijezda
 koje su ime moje drage što počiva
 u glasu
 Glazba zori u umu i duhu
 ječi sred tišine našeg puta
 posred čuda svijeta
 Bič vjetra dalek u planini
 doziva nemirne pastire
 Raj je kad nas nedjeljom posjećuje
 Svevišnji
 dok sjedimo za stolom obilja **u**
vrtu
 To je kuća našega života
 svjetlo prije svjetla
 Raj u mom bilu udara i trajno se
 mijenja
 dok gledam kako Bog preoblikuje
 zbilju

Cvjetnica u vrtu

Umoran vraćam se iz svijeta po
 tragu mirisa
 divljega cvijeća, i umivam se
 dugo i lagano kao da pčele tjeram.
 Bog je svuda, svaka latica.

Zvuci moga djetinjstva u sitnim su
 vlatima –
 čujem li to majčin glas kao
 kapanje kapi:
 Koliko je, sine, još do Uskrsa?!
 Bog je svuda, svaka latica.

Latice iz vode moje nebo dižu:
 mećava ivančica kao bijeli anđeli
 što kradom dolaze dok se zora
 kroza san provlači.
 Bog je svuda, svaka latica.

Voda iz kamenice doma moga
 led u srcu preobražava u pjenu
 mjesečine
 kao iz svake noći
 iz cvjetne zjenice moje majke
 izniče svjetlo.
 Bog je svuda, svaka latica.

Molitva pred kišu

Neka se iz oblaka na zemlju vrati
 raj
 neka kapi kiše nabreknu
 kao čehulje grožđa
 U mlazovima nam dođi, Svevišnji,
 u milosrđu vlati trava
 Nama od praha s južnim vjetrom
 dođi
 sladak kao mokra jabuka
 ljubazan kao proljetni pašnjak
 Dođi nam, dođi, Svevišnji
 dođi izljevajući se po krovu
 dođi kucajući na prozore i vrata
 lijući se po sveplodnom vrtu
 Dođi nam, dođi, kap po kap
 dođi kao zlato zemlje
 Na oblaku sidi svirajući
 padajući s neba
 blago kao list rosnih trešanja
 Dođi nam dok se javlja čežnja za
 vodom
 dok žedaju čelo i usta
 sunce i njegov topli nebeski krevet

Ogledalo

Ogledalo si
i vrt
 znaš tajnu svjetlosti
 tajnu jezika

Ogledalo si
i vrt
 znaš i možeš pokazati
 onome koji zna
 onome koji ne zna
 svejedno je

Ogledalo si
i vrt
 mudrost istoka
 rascjep za proizvodnju stakla
 i svega što se cakli
 pod površinom vòdâ

Ogledalo si
i vrt
 ni lomno
 ni ravno
 duboko i tajno
 kao život materije

Tigar ne podnosi zidove

Tigar ništa ne posjeduje u
 ogradama
 ne obazire se ni na šta nepokretno
 Tigar neprestano zauzima vrhove
 s kojih promatra mijene
 Tigar ne podnosi zidove
 bez obzira kojem godišnjem dobu
 pripadaju
 nije mu važno ni kakve su boje
 On prati samo ono što skriveno
 prolazi
 što promiče kao što se oblaci
 prolamaju
 Tigar se kloni kuća
 i svih drugih dragocjenosti van
 trave
van vrta
 on prijanja onome što može
 zadržati
 što može uloviti i skršiti
 i nestati kao vjetar u pećini

Tigar u ZOO

Nikad nisam bio u Indiji
Tigra sam vidio u zoo
Bio je tako ravnodušan
da sam se razočarao susretom
zazirao sam i pomisliti na to
Pomalo je imao praseće papke
hodao je kao da uokolo traži drogu
U kavezu mi je sličio na gubavca
Zamalo sam otišao u Indiju
vidjeti tigra za nekoliko rupija
Vidjeti ga kako sretno živi u
džungli
usred šume preko puta ulice
Indija mi se učinila daleko
dalje od tigra u kavezu
Bio sam toliko iznenađen tom
činjenicom
da sam morao ostati u zoo
ostati u svom uredu uz tv
gledajući svjetlucaње tigra na
ekranu
sjedeći u fotelji presvučenoj
njegovom kožom
Tigar je u veliku daljinu
pomakao Indiju

Tigar će me prenijeti u prostor mirisa

Jednog dana on će se vratiti
stvari će biti potpuno drukčije
Dotle na njihovom mjestu
stanuju samo male sjene
Skoro se predaju
ugrijane od izmjene
Kada se tigru stopala umore
on će banuti
tješeći me
i umotavajući u noćno cvijeće
Sići će ravno do mog lica
do mojih očiju
ispunjenih groznicom
kako bi bio siguran
da se vratio po mene
da će me svojim napetim tetivama
preko svih grijeha
prenijeti u prostor mirisa
u nebo po kojem oblaci lepršaju
gdje se ljubav nalazi
u plitici za voće

Adam i Eva u vrtu

Od ilovače boje sunca
sastavljeni
kada se zemlja pretvarala u dah
Eva i Adam
goli
u vrtu
svako u kutu svoje duše
s povezom mjesečine na očima

Gospod kaže Adamu:
U sjeni svojoj
stablo posadi
u led
gdje zmija ne dolazi

Gospod kaže Evi:
U šator sakri jabuku
žega da ne isuši
oči Adamove
što iz tvog tijela kličaju

Eva kaže Adamu:
Uzmi
da zemlja ne sustigne nebo
sutra ćemo se pokloniti Gospodu
vrt je duga do njega
u jabuci je postelja

Fabijan LOVRIĆ

Litanije svetom Josipu

I prije nego Ti je vjera podarila Sina
vjerovao Si u moć Njegovu.
Sveti Josipe, moli za nas.

Tvoj Sin je volja Gospodinova
koju je objavio Gabriel.
Sveti Josipe, moli za nas.

Tvoje strpljenje neka nam bude uzor,
a Tvoja vjera svjetlo.
Sveti Josipe, moli za nas.

Nauči nas štititi svoje potomke
kao Ti Sina vječnosti.
Sveti Josipe, moli za nas.

Tisućama godina ulijevaš u nas ljubav.
Pokaži nam put vječnosti.
Sveti Josipe, moli za nas.

Izmoli Svog Djevičanskog Sina
neka nam grijeha ublaži.
Sveti Josipe, moli za nas.

Neka nas Njegova snaga
povede stazom ljubavi.
Sveti Josipe, moli za nas.

Budi milostiv mome narodu
da rane lakše preboli.
Sveti Josipe, moli za nas.

Zamoli Blaženu Djevicu, našu Kraljicu,
neka za nas milost Sina izmoli.
Sveti Josipe, moli za nas.

Vječni nam prijatelj ostani
Zaštitniče moga naroda.
Sveti Josipe, moli za nas.

Neka milost Svete Obitelji
unese svjetlo u domove naroda.
Sveti Josipe, moli za nas.

Teška je zemlja, preteška,
neka nas nježno prekrije.
Sveti Josipe, moli za nas.

Nauči nas vjerovati
kako bi imali pravo govoriti!
Sveti Josipe, moli za nas.

Knin, 2. ožujka 2014.
Nedjelja, 22.25 sati.

Ljerka MIKIĆ

Krajolik

Možda ću jednom čitati,
ali se ne ću sjećati.
Previše je sjećanja
za stari zgužvani album.
Slike ionako blijede.

Sreća ide u izvoz,
treba platiti račune,
izdaci sve veći,
kamata vrtoglavo raste.
Život gubi cijenu.
Vrijednost čovjeka pada.

Tuga ostaje doma;
treba čuvati kuću.
Posla se uvijek nađe.
Pomoć se ne plaća.
Volonteri su tražena roba.
Tržište je široko polje.
Uske su staze preko brda.
Tuneli mračni i dugi.

Ostaje kamen na srcu.
Krajolik mijenja boje.

Put

Obećavala si mnogo,
došla do zvijezda
i pala na dno.
Strmoglavu na vrh
i u prah.

Od jedne do druge točke
prekratak put.
Brzinom svjetlosti
i u tren oka
s početka na kraj.

Obećavala si i mogla
osvojiti svijet.
Svijet je pregazio tebe.

Pobjeda

Prestajem slušati srce
i slijediti dušu.
Učim se biti razuman.
Hladnokrvnost je na cijeni.
Traži se razbor.
Osjećaji su smetnja.

Brojim minute pobjede
nad sobom.

Vatra ispod pepela

Mogu biti pobjednik.

U ovoj borbi gubim identitet.

Kome je stalo do samosvojnosti???

Ne ću više biti bijela vrana?!

Ili ću još više biti ovca?!

Utihnuli otkucaji srca.

Živ sam?!

Duša osamljena kroz perivoje.

Putujem označenim cestama.

Sve bliže cilju

i sve dalje od njega.

Pobjeđujem sebe

gubeći se...

Prideš blizu

pa se makneš,

kao da bježiš,

kao da se bojiš.

Stalna zagonetka,

pročitana knjiga,

kraj bez početka,

početak bez nastavka.

Neprekidno traženje.

Pridemo blizu

pa budemo stranci.

Hladni dodir metala.

Apstinencija života.

Dode i traje.

Budu promjene.

Ostaje vatra ispod pepela.

Rukopis života

Povlačim se u svoj oklop.
 Najbolje funkcioniram sam,
 u tišini.
 Riječi su teret.
 Ljudi nepoznata bića.
 Stanovnik sam druge planete.

Vraćam se svojoj pećini.
 Godi mi slaba svjetlost.
 Zima u kostima pročišćava dah.
 Misli odmorne od blještavila.
 Govor u trenucima slabosti.

Svaki put kada izađem
 iz sjene
 pokosi me vrešina dana.
 Ne živim pod staklenim zvonom.
 Na mojoj je koži
 rukopis života.
 Život bogat srećom tišine.

Čovječnost na djelu

Tu sam,
 kao da me nema.
 Čovjek sjenu osmotri.
 Moja je vrijednost ništavna.
 Toliko o ljudskosti.
 Priča završava.

Jedan bol manje-više.
 Patnja pročišćava dušu.
 Samo da srce izdrži.
 Krvarenje je opasno po život.
 Život majka i maćeha.
 Čovjek brat i vuk.

Kao da me nema,
 a tu sam.
 Zrno prašine na cipeli.
 Najmanji od najmanjih.
 Procijenjena vrijednost ništa.
 Čovječnost na djelu.

Otkucaj srca

Jedna riječ za poticaj.
 Priča začeta.
 Treba znati ispričati.
 Jabuka zrije,
 ubrati je u pravo vrijeme
 da sačuva svoj miris i okus,
 svoju ljepotu.

Jedan dodir,
 drhtaj za pokret.
 Stiješnjen kamen.
 Voda traži put.
 Vatra vrije na ulju.
 Izvori žude slobodu.
 Rijeke ispiru pijesak.
 Ušće izmiče cjelovima.

Jedna riječ od tebe.
 Nepresušna radost
 za tkanje sreće.
 Budi otkucaj srca.

Izgubljeni raj

Čekamo poziv.
 Ti nemaš volje.
 Ja nemam snage.
 Udaljenost veća.
 Labavost granica.
 Veći manevarski prostor.
 Komunikacije šute.
 Pošta na gubitku.

Inat na inat.

Mrtvilo svemira.
 Nemir duše.
 Prkos srcu.
 Curi vrijeme.
 Izgara nada.
 Koraci nigdje.
 Misli nikamo.

Lomljivi prsti.

Nadahnuće tuge.
 Inspiracija boli.
 Osveta tvrdoglavosti.
 Nabujala rijeka.
 Lotosi u vodi.
 Izgubljeni raj.
 Nema drugi put.

Linija života

Blizino moje daljine,
daljino moje bliskosti,
svemir je premalo za sreću.
Nama je dovoljan pogled.
Osjećaji kao sjene
prate korake srca.
Usporeno zalijevamo ružičnjak.

Uske su zvjezdane staze
kada su misli djela.
Poklapa se želja i stvarnost.
Susret u trenutku vječnosti.
Različita izvedba
pjesme za dušu.
Ugođaj opuštenosti.
Sunce na dlanu.

Linija života
slijedi Svjetlost.

Razapeti bol

Hladan iznutra
i izvana.
Pun mjesec
među studenim zvijezdama.
Smrzavanje ideala.
Otopljanje klime.
Minus na minus.
Tuga na kvadrat.

Prazan iznutra
i izvana.
Isparavanje pare.
Zamagljena stakla.
Nedostatak topline.
Sumnja u istini.
Raskorak riječi i djela.
Ljubav u slijepoj ulici.

Hladan i prazan
kao sjena.
Razapeti bol.

Prijatelju

Bio bi ponosan na mene.
Znam i nadam se,
i u toj nadi stvaram.

Vjerujem da radim dobro
slijedeći tvoj trag
srcem i dušom,
ostavljajući vlastite korake
na zemlji i nebu.
Ti si mi primjer i zagovornik,
prijatelj koji shvaća...

Ponosan si na mene
kao što se ja ponosim
našim prijateljstvom,
jedinstvom različitosti
u bratstvu.

Patnja čeznuća

Odolijevam želji,
kršim nadu,
dok anđeli čuvaju
stražu na srcu.
Duša je vezana vjerom.

Gasim riječi kao svijeće
dok topli vosak teče
mračnim hodnicima čekanja.
Kasno je za polijetanje vrabaca.
Golubovi ne slijeću na prozor.

Kidam i popravljam uže
koje drži svezanog psa.
Misli su psi lutalice
koje traže sklonište
za odmor.
Bure vitlaju nejakim travama.

Odolijevam patnji čeznuća.
Anđeli dobro rade
svoj posao.

S. Bernardina CRNOGORAC

NOĆ MUZEJA

Kraljica neba

Ruke mi gore.
Iz kista plamen šareni liznu
po platnu, zidu;
otopi misli, u pleter crta,
koje otkriše milosno lice,
pred kojim očaj nestaje.

Umjetnik kistom miluje platno.
Crte se dozivlju.
On sluša,
sluša i stvara.
Šuti.

Ozbiljnost ga steže.
Napinje pogled i gleda.
Gleda kako slika zrije,
k'o jesenji plodovi,
u kojima se slikar skriva,
stojeći u zraku,
a crtu svaku u dušu pohranjuje.

Dok sunce proniče zemlju,
a umjetnik mislima niti u platnu,
u stihu boje mimohode,
sliku slažu na platnu.
Kliču: hosana!

Kist zaveslajem zori,
vere se kroz niti,
zvijezde broji,
ploveći daljinom,
od zemlje do neba.
Svevišnji neka blagoslovi trud i
sliku,
pred kojom će svijeća gorjeti,
a duša će krasnosloviti stihove,
Kraljici neba.

Sebedarje

Prazni zidovi bulje,
ruke traže.
U korijenu je slika skrivena.
U lukovima lebdi oltar,
zagrljen svodom,
ponosan na stijeni.

Umjetnik sebedarjem,
razlistava šutnju,
kistom pjesmu pjeva.

Glazbenim zvijezdama kruni lica.
Pripjev s kistom ponavlja,
Lukove razoruje.
Lik nebeske Majke,
milosno me rosi,
svjetlosnim zvonima nebeskim.
Očev glas zove
iz sebedarnoga sklada moga kista,
pred njim su svi odgovori,
dušo.

Svjetionici

Zidove uvijene u bjelinu,
kistom budim,
udahnujem im dušu.
Odriješit potez rastvara sasušene
oči.

Strah se nadvija...

Ruka po zidu luta, tražeći jasnoću,
pluta.

Čekam na širini.

Kist mi misli čupa,
slaže ih po zidu.

Među njima rudi zorin osvit,
u čijoj bistrini
nebeski svjetionici kao baklje
gore.

Svjetionici!

Zaštitnici sveti,
preko kojih duša u nebo jedri,
k Ocu.

Joso ŽIVKOVIĆ

Tišina raspadanja

Čim sam uvidio
kako u venama
sigurno sane krv
i kako se sjaje rane,
sve sam na zemlji zaboravio
i dugo nisam ništa rekao.

Sakate riječi
i pomaknute misli
silne su samo u tjeskobi
i okrutne u dobroti,
kao razarajuća ljepota
u cvjetnom plesu mladosti.

Sve u jednom danu osvane,
samo su trenutci raspadanja
puni godina zrenja.

Kolijevka

Tuga izgorjele šume
ne plodi se u pepelu,
a usahle ljubavi opet cvatu
u kolijevci.

S koljena na koljeno
stalno se ljulja,
a samo jednom gori!

Ljepota prolaznosti

Porotne riječi pune žudi
kovitlaju se u zraku.
Licemjerna lica kameno sjaje.

Strme misli lome se u glasu
i šapuću melem u životu,
koji je divotan
zbog toga što prolazi.

Seljenje

Jesen ulazi u kuće i ljude,
u polja i oblake.
Ptice nebom u klinu lete,
sele se.

Vlakovi odvoze strance
i kofere.
Miriše nevrijeme.
Ostaju samo rođeni ovdje.

Istina

U kršu golih misli
nasukao sam dušu
na stijenu života
i bojim se sklopiti oči.

Opčinjen ugodama na zemlji
nevjerno pogledam gore;
u gordoј sitosti vrijeđam nebo.

Osramoćena bolom na licu
istina trnuje u meni.

Milenko ŽUPANOVIĆ

Otisak vjere

Na kamenu
urezani simboli
tajni znaci
apostola
u beskrajnu
vremena.

Jecaj

Jedne noći
Isus je došao
u moje snove
čuo je plač
raspuklog srca
koji odjekuje
u svemiru.

Rođenje

Iskra vjere
tijelo majke
tajna kozmosa
osmjeh Boga
u očima djeteta.

Miljenko BULJAC

Ta riječ hrvatska

k'o kruh je mijesiš prstima
i lomiš i drugima daješ
a ona kvascem života bubri u sebi
i u nama se oplođuje
obiljem rađa
i mir nam donosi

svojom nam kapljom samoću gasi
i k'o zjenica kojom se svjetlost
baca

po predmetima i ona se
strmoglavljuje
po krajolicima
i po pejzažima duše ona se prosipa
i onda kad je prepoznamo u
bojama
i ljepotama
u sličicama koje se ponavljaju
u nama
koje se stapaju u beskrajnoj
u vječnoj igri u kojoj je prolaznost
njome zavezana

u meni u tebi rađa se riječ
ta riječ hrvatska koja je radost

ako je u pjesmu utkaš
ako je u molitvu odjeneš
ako joj daruješ vlastito ruho
ona će te okrijepiti
ona će te osnažiti
ona će te uzvrijediti

Veličina oprosta

u praštanju smo često
tek na prvome slovu
nepopravljivi
drugima strogi
a prema sebi posve blagi
raznježeni vlastitom dobrotom
uvjereni sasvim kako upravljamo
mudro
samima sobom i svojim životom

praštati
pa to je bar lako
i svatko bi to morao znati
jer čovjek mučno i gorko pati
kad kletvu nosi

Jedriti, veslati

kad je za sobom vuče
jer ako s kletvom živi
nižu se tada dani sivi
a noći pune more
i mira nemaš
i nemaš sna
ni svjetla nemaš
niti zòre

zaborav je prah
kojim mijesiš pogaču novu
i k'o hostiju dijeliš za sve tuđe
zloće i slaboće
to otajstvo bliskosti
blizine
nečasniku svojem *Očenaš* izmoliš
umjesto kletve i gorčine

stoga je grješno proklinjati
druge
za sobom vući kovčege kletva
kovčege pune mokroga pijeska
jer vjetra nema
i *ničesa* nema
da ti se lađa ljeska

živjeti je najviši dar
čitav svijet u sebi nosiš
nitko te ne čeka
na kontinent nepoznati
odlaziš
sad si sâm na plovidbi
sâm posve sâm
u tajanstvenu činu
iako u mirnu početku
silnu opasnu i
nepredvidljivu

sve si na ovoj plovidbi
mornar bez posade i kormilar
zapovjednik palube i broda
spremač i brodski kuhar
drugima si razdavao sebe
a čitav svijet je ostao u tebi
nisi nesretan
olakšica
ne išteš

odvezuješ konopce
zatežeš jarbol
veslima pljuskaš želje
zatomljene
prema nepoznatom jedriš
i veslaš
vjetar ti prijateljski nadima jedra

penasto more
i krijeste bijele djetinje
sad se vesele
tebi

ova plovidba opasna je
strah te valovlja bijesna
goropadna
i tko zna hoćeš li se vratiti svojim
malim tajnama
sklonostima i slabostima
ili će te ugušiti zavodljivi pjev
morskih sirena

želiš zahvaljivati na milostima
što ih donosi novi dan
hoćeš li se
vratiti moći
uz jarbol tako zavezan
prikovan
sad kad si gubitnik darova
dragocjenih

ne dopuštaš priče o lakoći
sretnih ishoda
o sitnim pogodnostima
malim pobjedama
bez strasti
želiš pronaći nebeski put
svojim tabanima iscrtati stazu k
Iskrnjemu
želiš se hrvati
želiš jedriti veslati
iskazati se i potvrditi
kao dijete ovoga svijeta
makar morao ispijati nove vrčeve
pelina
gorčine

Neka tako bude

s lakoćom bih mogao složiti riječi
 u pjesmu o ljetnoj kiši
 o grmljavini iznenadnoj
 a sve na slavu Božju
 mogu mahati oblacima koji plove
 nebeskim jedrima
 mogu hodati po krovu
 i zamijeniti kupu razbijenu
 klečati mogu
 i sabrano se moliti
 i pisati
 pa nek' je mrkli mrak

mogu raditi najteže poslove
 i nikad se ne poniziti

kosci su već umorni
 i kiša je nešto najgore što bi
 im se moglo dogoditi
 otkosi su vlažni i pretjerano je
 tražiti
 da svrnem
 da zaustavim kišu
 od mene koji sam položen
 u riječima k'o umorni nadničar
 koji brašno mijesi

ne mogu i ne ću preko granica
 malih tajnovitih moći
 znam
 sijeno ne će onako opojno mirisati
 da sam bar sjetvu započeo
 ostat ću tako usamljen
 i ljudi će me obilaziti bez pozdrava
 i smiješka
 bar da sam mahnuo svilenim
 oblacima
 da sam im se jednom nasmiješio
 otplovili bi
 prošli

uzalud ih sad u nevremenu
 dozivam
 žamor je i svađa dokonih čuvara
 ukradenoga blaga
 plove potoci kišnih riječi
 i još će se lijevati
 liti
 po sljemenu po tjemenu
 neka tako bude
 sušit ću otkose
 i prevrtati dugo
 pa ako otava i ne zamiriše
 nek' bude sve što mora biti

Zvonko FRANC

Ispovijed jednog slikara

Sve je bijelo,
bijelo, potpuno bijelo...

Bijela tišina,
bijeli ljudi,
bijela svjetlost,
bijela toplina,
bijeli krugovi,
krugovi
sve manji i manji...
...tek u sredini...
...ispod pepela...
tinja,
jedna
tamna
iskra...

Zamagljena žeravica

Gledao sam te posljednji put
na blatnjavoj stazi,
tvoj umorni lik
na zavoju zamagljenog puta.

Gledao sam tek probuđenih snova
kroz staklo išarano kistom odinja
jednog zimskog jutra.

Svojim sam snenim očima zurio,
ispod pohabane kape,
u izmučene pramenove tvoje sijede kose,
ispod iznošene bunde,
u tvoja istrošena pleća.

Nekamo si se žurio
očiju uprtih u maglu
voštanog lica,
tvoj život robâ...

Volio sam te
ti siromah
i čudno, tek uz tebe
osjećao sam se kao čovjek.

Volio sam gledati u tvoje mutne oči,
u suzu koja je vazda drijemala u njima
poput bespomoćnog djeteta,
drhtava i nevina.

Volio sam te čovječe...
tebe siromaha...

Još pamtim posljednju siluetu tvoga lika,
tvoje posljednje korake
sa zavoja zamagljenog puta
iz kojeg se nisi vratio...

Sad snivaš u krilu svoga Boga,
a u meni smrt i dalje raste,
vruća suza na ledenom staklu
jednog zimskog jutra.

Mom susjedu Andriji, Siromahu, kojega Sliku ne ću zaboraviti.

Laku noć ljudska bijedo

Danas sam ju opet sreo.
Neopisivo lijepa,
umotana u zadah,
krvavih očiju,
stajala je bijedno odjevena
na cesti.

Nad nju su se nagnuli
tornjevi katedrale
te se čini da će
svaki čas strovaliti svoje kamene
demone na njezino prelijepo tijelo.

Promatram ju svakog dana,
boreći se ljubomorno,
probijajući se kroz zid prezirnih pogleda
na nju usmjerenih
i uvijek nalazim nešto novo, komadićak sebe
svojeg djetinjstva,
zatravljen pogled ispod pohabane kape.

Danas,
kad sam ju opet sreo
poželio sam joj nešto reći.
Od nekog dječaćkog stida i straha
uspjeh izustiti samo ove riječi:
Laku noć ljudska bijedo!
Vidjet ću te opet sutra!

I pobjegoh
s crvenilom na licu
zaljubljenog dječaka.

Alojz PAVLOVIĆ

ANINA VJERA

Ljubav iz studentskih dana, Ana iz Bosne i Petar iz Dalmacije, okrunili su brakom. Nakon šest mjeseci od udaje Ana je dobila posao u Petrovu mjestu. Bila je u petom mjesecu trudnoće. Osjećala se blaženo. Petar joj je bio privržen, a njegovi roditelji su je uvažavali. No, zlo nikako ne miruje.

Anin otac uputio je pismo Petrovu ocu, napisavši da je Ana drolja, jer je pobacila muško dijete s nekim pravoslavcem. Petrov otac mu je odgovorio da roditelji tako nešto ne smiju raditi svojoj djeci. Naveo je, također, da zasigurno nije za pohvalu, ako je to Ana učinila, ali da je bolje ako je to uradila prije braka, nego u braku. Napomenuo je i da je Petar imao djevojku prije nego je upoznao Anu.

Otac je Petra obavijestio o prispjelom pismu iz Bosne. Petar je zanijemio. Kada se malo pribrao, kleo se ocu da je Ana ušla nevinu u brak. Čak mu je ispričao da mu nije dopustila odnos ni poslije zaruka. Ispričao je kako su tada otišli u iznajmljenu sobicu u Splitu. Nježno ga je privukla i još nježnije ljubila. Kad mu je dosadilo to žensko pimplanje usnama, krenuo je rukom prema njezinim grudima. Ona se tada suprotstavila kazavši:

- Još sam nevinu. To mi nije važno kao anatomska nedodirnutost, nego kao čistoća pred dragim Bogom, te kao brana moga dostojanstva, moje ličnosti. Nisam potrošna roba koju, ako se ne-

kome sviđa, jednostavno je uzme i iskoristi. Želim je izgubiti s tobom poslije vjenčanja, kako propisuje naša kršćanska vjera.

Otac mu ništa nije odgovorio. Petar je bio slomljen.

Ana je primijetila njegovu utučenost. Salijetala ga da joj kaže, što je. Nije je htio ubiti u pojam. Počela je plakati. Morao joj je reći za pismo. Nije mogla vjerovati. Podigla je ruke prema nebu. Potom se obratila Petru, govoreći da je uvijek mislila da se nadati znači i u bezizlaznim situacijama imati još jednu mogućnost. (Zaključila je, da je ostala i bez te mogućnosti, bez ikakve nade.) Ona ne može dokazati nikome da je u brak ušla nevina i čista. Poglavito ju je ubijalo što će se Petar morati stidjeti zbog onoga što nije učinjeno. Sada je shvatila da patnja ne proizlazi samo zbog istočnog grijeha, od Boga, nego i od ljudi. Njezin otac je alkoholičar. Njega se možda može izliječiti, ali ni tada se više ne može povući ljaga nanescena njoj i Petru. Nitko mu više ne bi vjerovao.

Petar nije ništa govorio, samo joj je brisao suze. Nisu mogli ručati. Šutjeli su dugo. Onda je Ana, iznenada, uskliknula da ipak postoji nada. Petar ju je samo sažaljivo pogledao. Kazala je da mora oprostiti ocu. Samo tako će spriječiti zlo da u nju usadi vječnu mržnju spram oca, koja bi pojela nju i sve oko nje. Nakon tih riječi, Petar je zagrlio Anu, kazavši da za to treba imati snage, a da je on nema.

Petrov otac nije zbog pisma maltretirao Anu, ali je iščeznula ranija prisnost. Nasuprot njemu, majka je bila pravi stroj za izživljavanje.

Iako je bila u visokoj trudnoći, Ana je radila sve u kući. Nabavljala je hranu, kuhala, prala, peglala, čistila... Svekrva je u svemu nalazila zamjerke. Ne bi joj se sviđala nabavljena hrana, čak ju je znala baciti u smeće. Prigovarala je da je kuhano jelo preslano ili prebljutavo. Čupala bi cvijeće koje je Ana posadila. Ponovno

bi iza Ane čistila. Ogovarala bi je gdje god bi stigla, tvrdeći da je lijena i neuredna.

Ana je sve to stoički podnosila, nadajući se Božjoj pomoći.

Petar je majci prigovorio zbog teroriziranja Ane. Odgovorila mu je da je to sitnica, što je ona učinila njemu i obitelji u cjelini. Proglašavala ju je ne samo lakom ženom, već i ubojicom. Petar ju je pokušao uvjeriti da je to plod bolesne mašte njezina oca, odnosno da je to njegova osveta što nije ostala kod njih i davala im cijelu plaću. Majka je nazvala Petra ovčinom, koji ne vidi koga je oženio te bi, nakon svakog razgovora, zaplakala.

Petar više nije znao što mu je činiti. Predložio je Ani da se ode, što je ona kategorično odbila, kazavši da su njegovi roditelji u poznim godinama pa im treba pomoć. Petar se tome suprotstavio, jer je bio mišljenja da može nastradati nerođeno dijete. Smirila ga je rekavši da je ono žilavo na nju i da će, uz Božju pomoć, doći potpuno zdravo na ovaj svijet. Petar bi samo odmahnuo rukom.

Ani je porođaj prošao u redu. Rodila je zdravog i naprednog dječaka. Ponosan je bio Petar, ali i otac mu. Nadjenuli su mu ime Zvonimir, po Petrovom djedu, što je privremeno raznježilo njegovog oca.

Petar je Ani pomagao u kućnim poslovima koliko je mogao. Ana je radila kao nikada dotad, što se negativno odrazilo na njezino zdravlje. Skrivala je od Petra da su joj počeli ispadati nokti na rukama, jer je morala prati rublje pet-šest dana nakon porođaja. Svekrva joj je još uvaljivala svoje poslove. Od takvog velikog tereta brzo je izgubila mlijeko, pa nije više mogla dojiti dijete. Svekrva je to objašnjavala Božjom kaznom, govoreći:

- Tko zna koliko je pobacila i koliko je ubila djece?

Petar je obznanio Ani da je podnio zahtjev Staračkom domu za smještaj majke i oca, te da će i oni morati nadoplaćivati troškove,

jer njihove mirovine to ne mogu pokriti. Ana je odgovorila da bi i cijele iznose izdvajala za njih, kada bi to bilo nužno, ali se žestoko suprotstavila njihovom odlasku u dom. Petar je žučno reagirao, kazavši joj da ona ne zna što radi, da će uništiti dijete i sebe. Uzvratila mu je da njegovi roditelji zaslužuju starost provesti u svome ambijentu. Istrgnuti ih iz toga, značilo bi dotući ih. Petar je pokušao objasniti da drugoga izlaza nemaju, jer, upitao je, tko će se o njima brinuti kada zbog bolesti ili biološke istrošenosti zalegnu u krevet. Uvjerila ga je da će ona, uz njegovu povremenu pomoć, sve to moći nositi na svojim leđima.

Ana je zamolila Petra, da opet zajedno pročitaju njegovu dramu „Starost“. Petru se to činilo deplasiranim. Nastavila ga je moliti. Donio je dvije knjige. Kada su završili s čitanjem, upitala je Petra:

- Znaš li, Petre, zašto sam htjela da to pročitamo?
- Ne znam! – lakonski je odgovorio Petar.

- U ovome svome uratku ti se zalažeš za topliji ljudski odnos spram starijih osoba, ali me čudi da bi u životu postupio drukčije. Zašto?

- Zato, Ana, što te život prisiljava na korekcije ranijih stajališta i mišljenja.

- Ne slažem se s tim obrazloženjem. Iako sam sigurna da tebe nije zahvatila sebičnost ili pak da ideš linijom manjeg otpora, već te je uhvatio strah od suočavanja da i tvoji roditelji postaju svaki dan oronuliji, da im se približava smrt – odgovori Ana.

- Nije baš tako, nego ti ne ćeš izdržati s njima i s djetetom. Vjeruj mi, to je jedini razlog – kazao je Petar.

- Ta moja odluka nije proizašla iz nekoga moga inata, hira ili pak prisile, nego iz ljubavi, bez koje ne će biti života ni mome sinu – odgovorila je Ana.

- Dobro, Ana! Ali znaj, bit ću ti pri ruci i u dobru i u zlu – zaključio je rezignirano Petar.

Mali Zvonimir postajao je sve miliji i zanimljiviji. Petar se ponosio sinom jedincem i nije to ni pred kim krio. Vodio ga je svugdje sa sobom, iako je imao nepunu godinu dana. Zvonimir mu je bio melem poslije posla, ali i inspiracija u pisanju novih književnih uradaka. Tako ozaren naletio je jednom prilikom na oca koji je šetao stazom ispred kuće. Petar mu je htio dati Zvonimira, no otac je malog odgurnuo. Petar je raskolačio oči, misleći da mu je otac skrenuo.

- Što se veseliš kopiletu? Zar ne vidiš da nimalo ne sliči na tebe? Tko zna tko ga je napravio? A ti ga hraniš i njeguješ. Smiju ti se, jadniče, iza leđa! Možda ti žena i dalje ima vezu s tim švalerom – kazao mu je srdito otac.

Petar se zaledio. Nije mogao izustiti ni riječ. Nije se mogao ljutiti. Čak se uhvatio za uho, misleći da mu se to pričinja. No, otac je nastavio svoju nevjerovatnu priču prožetu groznim savjetima:

- Petre, potjeraj tu bosansku drolju i njezino kopile. Otrovat će te, vjeruj mi!

Petar je tada izgubio živce. Spustio je Zvonimira na travu i počeo vikati. Otac ga nije prestajao provocirati. Petar se zaletio prema njemu. U tom trenutku iz kuće je dotrčala Ana, koja ga je spriječila da udari oca. Usput ga je smirivala prijekornim riječima. No, otac je i dalje govorio sinu da je kreten, koji ne vidi pored zdravih očiju.

Kad je ušao u kuću Petar je, sav u bunilu, ispričao Ani što mu je otac rekao. Ona ga je smirila i uputila na Isusa Krista. Rekla je da je On svojim primjerom pokazao ne samo da svaki život ima smisla, jer imamo mogućnost postizanja vječne sreće, već i da patnja u ljudskom životu nije samo puka, beznačajna činjenica.

Upozorila je Petra da u našem sadašnjem životu, koji je prolazan, Bog također pokazuje da i nevini prolaze patnju, jer takva patnja uvijek je u funkciji sreće i ljubavi; u funkciji zamjenske patnje za grijeh drugih. Ona je životni lijek. Na nebu, kada grješnici shvate da svoje vječno spasenje imaju zahvaliti, barem djelomično, patnjama strpljivo prihvaćenim od nevinih osoba, tada će njihova ljubav prema njima biti sve veća. Zaključila je, ako izvrše volju dragoga Boga te ako iz njegove ruke prihvate patnju, ispunit će se zadaća koja ima isti smisao kao Isusova Pasija – veličanstvenu zadaću za osobnu sreću i za sreću drugih. Dobit će vrijednost svako djelo njihova života.

- Ne znam što bih više mislio o tomu, sve više sam bez životnog kompasa – apatično je priznao Petar.

- Pitam te Petre, postoji li neka druga filozofija ili religija koja daje toliki smisao i vrijednost patnji, nesrećama, dosadi, danima provedenima u bolnici, životu proživljenom u invalidskim kolicima, bespomoćnim starcima, ranjenim na fronti, osim kršćanske.

- I što s tim dobivamo? – bezvoljno je dodao Petar.

- Sve! Sve! Tako, moj Petre, shvaćamo, da nije smisao života samo slobodno stvarati i uživati, nego i trpjeti. Nama vjernicima ne pada teško to što je odricanje od života pravi smisao života, pravi usmjerivač života prema njegovom konačnom cilju. Jer, mi smo ispunjeni nadom koju je čovjeku pružio Isus Krist, iako i nas to trpljenje zna razgoliti i ostavljati same, a patnja prikivati na križ. Ali mi pod križem znademo sebi pomoći, jer se molimo dragom Bogu. Mi Boga molimo da preokrene našu patnju u svjetlo Uskrsne nade i da nas učini dostojnima Života.

Tako je Ana, po tko zna koji put, okajala tuđe grijeha. Darivajući svoju dobrotu, kao spasonosni lijek, ljudima bolesne volje.

A mali Zvonimir, dijete njezine ljubavi, lijepo se razvijao. Svaki novi dan donosio im je radost i puninu života. Zahvaljujući

njemu i Aninoj vjeri, rastao je ugled obitelji u životnoj i radnoj sredini. Vrt koji je preuzela Ana, nakon što je Petrova mama zbog bolesti zaleгла, buјao je.

Petrov otac, nedugo iza sukoba sa sinom, doživio je moždani udar i ostao prikovan za krevet. Ana ga je nesebično njegovala i učila govoriti i hodati.

Nakon svih muka i proživljenih nedaća, ponovno je ostala u drugom stanju. Unatoč teškoćama koje su ih pratile, zajedničkim naporima rješavali su sve životne probleme. Mnogi su ih pitali za tu čarobnu formulu. A Ana bi im odgovarala jednostavnim i mudrim riječima:

- Želite li biti voljeni, a prakticirati mržnju, nikada ljubav nećete osjetiti. Ali, ako želite biti ljubljeni, u vama se treba ugnijezditi ljubav prema drugima. Tako će vas i Bog srećom nagraditi.

SVETI STIPAN

Bilo je ljeto, vladala je upeka (kakva zna biti u Kotarima u srpnju). Edi je ono imalo okus crvene zemlje, vlažne trave, pijeska i žestoke soli.

Još je bio neispisan dan. Edo je stajao na gornjem prozoru tavanka (sobe u potkrovlju) kamene kuće i gledao maglu kako se vuče uz rubove polja, uz drače, kao duh neke drevne rijeke čiji pritoci više ne mare za silu teže. Slušao je ranojutarnji zbor ptica, zvuk tisuća mužjaka koji pjevaju ljubav tisućama tihih ženki spremnih da izaberu i obnove svijet. Nebo se sve više prekrivalo bjelilom, umrljalo se kao stari porculanski tanjur, a glasovi ptica su se stišavali, gubili jedan po jedan. A iz dubine kokošinjca dopiralo je umorno stenjanje koke koja kao da je upravo iz sebe istisnula jaje. U okolnom zraku zbor ljetnih kukaca uvježbavao je beskrajno zujanje i ćurlike. Prijelazi između gotovo nečujno visokih i jedva čujno niskih tonova, kao i izmjena najkraćih i najduljih taktova, njihova pojačavanja i stišavanja, nisu se odvijali naglo i iznenadno, slučajno ili hotimično, već naprosto harmonično, stapajući se s vremenom. Dok su pak komarci lebdjeli u zraku nad vodom kao da ih je neka nevidljiva ruka podigla iz nje i drži ih u zraku. Voda je bila sive boje koja u daljini postaje gotovo ljubičasta. Onda iz daljine dolazi svjetlucava srebrna traka, jato sitnih ptica, gdje im je nisko sunce bljeskalo na aerodinamičnim, zavnutim krilima. Bili su nalik malim ratnim zrakoplovima, srdite zbog svakog ometanja, izražavajući bijes pokretom, poput metka.

Kada u Kotarima sunce sja, čini se kao da je sunčani sjaj vlasništvo samo ovoga kraja. Ne može se zamisliti ništa blaže, tiše, ljupkije od vedre nježnosti u kojoj se Ravni kotari zibaju. Čem-

presi, jablani... boje nebo, kroz koje žmirkaju kuće, namiguju tihi putovi, vire šumoviti brežuljci, sve miruje. To je od jedne posve osebujne vedrine, vedrine u zakutku poluotoka (Ravni kotari), koja zna da je sigurna.

Ravni kotari su za sentimentalne ljude. Mogu nahraniti i opovrći svačiji san, svaku predodžbu o njemu, razoružati i najvećeg cinika koji misli da je imun na sve moguće izljeve oduševljenja i čuđenja, na sve klišeje, općepoznate i nepoznate činjenice o njemu. Ravni kotari zbunjuju, razočaravaju i ushićuju onog koji putuje da bi se sam uvjerio je li to to, ili to to nije... jer, tamo sve jest i ništa nije onako kako smo čuli, čitali, gledali. Zbog ogromnih količina stvari koje se o njemu mogu znati, koje se bilo putujući, bilo živeći u njemu mogu vidjeti i doživjeti, taj je svijet neprobavljiv i nikada do kraja spoznat, ne znaš kome više, Kotarcima ili strancima.

I Edo je u ritmu, više ili manje spretno, oponašao to disanje Ravnih kotara. Osjećao je snagu njegova širenja, uspona koje se ipak podvrgava nekom redu, formi i prema tome ne gubi se, ne rasipa se. Zaustavlja mu dah, kratkotrajan odmor za božanstvo koje neprestano diše. U Kotarima se sabio čitav svemir, poput prekinutog daha. Isto kao kad vjetar zađe u vrt pa nastavi dalje, a stvari se mijenjaju; no ništa se ne izgubi, jer božanstvo vječno diše.

Nevidljiva moć srca svijeta u jednom času ponovno uzima dah; rađaju se po Kotarima polja, vodotoci, livade..., ali Edinom pozornom pogledu ne izmiču njihova nestalnost, kretnja, njihova prolazna, neizvjesna priroda...

- Ne bi trebalo da granica ima višu snagu od bezgraničnog – razmišljao je Edo.

I ravnokotarska tišina za Edu je bila poput terapije. Ona ga je učila gledati u prošlost, suočiti s njegovim djelima, boriti se s pogreškama. Ona ga je navodila da misli i tjera na propitivanje,

ona ga je jednako tako vodila da smiruje svoje tjeskobe ili da ih uskrsava, izvlači iz njegove nesigurnosti ili uranjanja u neurozu. Ona ga miri s njim samim, pomaže mu da se bori protiv dijelova njega samog, koje bi želio zaboraviti.

Zatim je Edo otišao sjesti na tetinu škrinju i razmišljao – iz polutamnog kuta usmjerio pogled prema ulaznim vratima na drugoj strani.

- Otkad je slika iznad ulaznih vrata, tko ju je i kojim povodom tamo postavio? – pitao se Edo.

Vidi da bijesna skupina baca kamenje na jednu raskrvaljenu osobu, gađaju je i velikim kamenjem. Odlutao je u mislima:

- Svaki i najmanji kamen je tvrd.

Gleda kroz prste i pita se:

- Što im je zgriješio... zašto...?

Čuje da se netko uspinje kamenim stubama prema sobi teškim hodom.

Pojavila se teta. Lijevom zdravom rukom (jer joj je još od djetinjstva desna bila usahla kao i noga joj) skinula je bijeli rubac s glave.

- Žeže... žeže li... spasija me jašmak... 'esi l' gladan, ranko...?

To sa hranom ga zbuni.

- Ja patim sa kamenovanim, a moja brižna teta pita jesam li gladan – jadao se samom sebi Edo.

Poluodsutno prozbori:

- Nne tete... ne...

- U što si se utiljija, dušo, vali li ti murda mate i čaća... vale li ti braća... znan, ranko, nije ovdi ki u gradu... ovo je selo... muka samo muka... velka muka... nije nan ki unom sveton kukavnom Stipanu, prvomučeniku, sinko... – izreče teta.

- Ali... (reče nešto ustranu i prekriži se).

I Edi bi jasno tko je ono na slici i zašto je tamo.

U TUĐINI

U mirovini sam, i tek sada shvaćam da je bilo uzvišeno poslanje sudjelovati u životnom spektru, u njegovim varijacijama: padati, dizati se, pobjeđivati, biti poražen, patiti, veseliti se, bolovati, biti zdrav, pomagati...

Kada mi je umrla žena Marta, u porođaju sa sinom Matejom, nisam mogao uživati u vlastitom postojanju, u životu oko sebe, u podjeli osjećaja... nisam mogao ljubiti život preko sebe. Postići integraciju između emocionalnog i racionalnog. Jer, bez Marte moja životna strast se pretvarala u frustraciju, a čak, ponekad u agresivnost – u suprotnost istinskom životu. Život mi je postao težak križ, koji sam jedva mogao vući, za nositi ga nisam imao snage. Zato sam se okrenuo Stvoritelju, kao čvrstom središtu, kao smislu svega i kao cilju svojih životnih putovanja. Ustrajno se molio, i s vremenom, križ mi je postao smisao života.

Dobar dio životnog vijeka proveo sam u komunističkom sustavu – negiralo se postojanje Boga, proglašavalo ga se mrtvim. No, čvrsto sam vjerovao da Bog ne može umrijeti, tomu sam učio i svoju djecu. Prihvaćao sam Isusa kao „čovjek za druge“. Nalazio sam Ga u bližnjem. Shvaćao sam da čovjek ne može spoznati sebe samoga ako ne otkrije drugoga. Bio sam uvjeren da čovjek nema svoju sudbinu u svojim rukama, jer ga sve može povrijediti i razoriti.

Moje tri kćeri i sin, prihvaćali su tada moju životnu filozofiju: živjeti mirno i skrušeno. Život nam je bio usmjeren na blagdan. Brojili smo mjesece, dane koliko ima do Božića, do Uskrsa... Badnjak je za nas imao posebnu čar. Vladalo je svečano raspoloženje, kada se kitio bor i kada su se zamamljivi mirisi fritula i bakalara (poslala bi ga iz Italije sestra moje pokojne Marte) širili

cijelom kućom, bili smo zaista sretni. Oblačili smo se u svečanu odjeću. Okupili bi se oko obiteljskog stola na ručku i večeri. Poslije bi odlazili na polnoćku.

Tu noć nismo spavali, veselili smo se rođendanu Sina Božjeg.

Snažnije no ikada osjećao sam da su ljudi voljeni od Boga, koji je svojim rođenjem, došao među nas. Otajstvo Božića doživljavao sam kao smisao ljudskog rođenja, smisao ljudskog postojanja i smisao budućeg ljudskog života u vječnosti. S Kristom se ne može ravnati ništa što je isključivo ljudsko: moć, vlast, bogatstvo, slava... sve je to prolazno, vremenito, bez duše i vječnosti. Samo je Isus Krist u središtu ljudskog života. Što bih više razmišljao o Isusu, osjetio bih moć i u glavi i u rukama. Činilo mi se, da zastaju dan i noć, cijeli svijet – taj trenutak posjedovao me je cijeloga, opčinio me, paralizirao.

Uz Božju i moju pomoć djeca su mi završila studije i doživjela uposlenje u neovisnoj hrvatskoj državi. Kada su se makli od mene njihova praktična vjera se topila. Sve više su zanemarivali Božje zakone.

Najstarija kći Jelena, informatičarka, udala se, no ne želi imati odmah djecu; boji se da će zbog poroda zaostati u struci i da će joj se vitko tijelo deformirati. Druge dvije kćeri: Katarina (arhitektica) i Marija (dizajnerka) ne žele se udavati. Cilj im je postići prestižnu karijeru. Uvjeravao sam ih da je majčinstvo veličanstveno poslanje. Odmahivale bi samo rukama. Prozivao sam ih da su sebične i neodgovorne. Postavljao sam im pitanje što bi se dogodilo sa svijetom kada se ne bi rađala djeca:

- Neljudski je da očekujete da netko drugi rađa za vas, tj. štiti vas (policajci), liječi (doktori medicine), pruža njegu u staračkim domovima... – korio sam ih, no ostajale bi nijeme, bez odgovora.

Sin Matej je, po završetku specijalizacije za kirurga, otišao na rad u inozemstvo, poveo je sa sobom suprugu Tinu i dvogodišnjeg sina Lira. Tina ne želi više imati djece.

Sedam godina poslije njihova odlaska, otišao sam im u posjet, mjesec dana prije Božića. U gradu u koji sam doputovao, dočekao me je prizor više nego bajkovit: pročelja prekrasnih, otmjenih zgrada, raskošni izlozi. Sve je blještalo bogatstvom i razigranošću božićnog dekora. To me rastužilo. Ježio sam se, jer se proslava Božića pretvorila u komercijalno ludovanje onih kojima u utrci za zaradom ništa više nije sveto. Zavladaše lampice, zvučnici iz kojih su, iritirajućim zvukovima, odzvanjale poznate božićne melodije.

Vozeći se iz zrakoplovne luke kroz grad k Matejevu stanu, upitao sam:

- Koji je smisao ovakve proslave Božića, ne samo u ovoj državi, nego i u Hrvatskoj?!

- To je civilizacijska tekovina – odgovorila je nevjesta Tina.

- Pretjerana materijalizacija Božića ubila je blagdanski duh u nama, ljepotu i dubinu osjećaja – uzvratim.

- Dobro, tata, smiri se, za mjesec dana u crkvi ćeš doživjeti božićni ugođaj na kakav si navikao – smirivao me sin Matej.

- Bojim se, sine, nakon više od mjesec dana slušanja božićnih pjesama i ispražnjenih džepova u beskrajnom kupovanju, nitko više i nema potrebu za istinskim doživljajem Božića. On kao da je već proslavljen, iako bi se tradicionalno trebala kititi božićna jelka na dan uoči samog Božića – sjetno izrekoh.

- I mi smo već okitili jelku! – slavodobitno istaknu snaha.

- Općenito govorim. Pitam se, na što se uopće svodi Božić? Kada počinje i završava? – upitah. - Žalosno je, da se u jaslicama ispod božićne jelke, prekriva Isus, Marija i Josip, skupim poklonima – nadodah.

- Ne razumijem što ima loše u raskošnijim darovima?! – prokomentira Tina.

- Poslije mjesec i više dana nametanja Božića, tko ga više 25. prosinca uopće želi i može iskreno slaviti? – ponovio sam ranije izrečeno stajalište.

- Nije mi jasno, tata, što hoćeš od nas!? Zar smo mi krivi da se proslava Božića pretvorila u svoju suprotnost, kako tvrdiš? – upita me Matej.

- Niste krivi, ali ste prihvatili tu nakaradnost – odgovorih mu.

- Opet meni i Mateju nije jasno što nas poistovjećujete s tim?! – pomalo srdito uzvratila Tina.

- Vjerojatno i vi trčite kupovati poklone i sitnice koje se nikada ne će uporabiti nego će stajati negdje i skupljati prašinu. I jelku ste okitili mjesec dana prije Božića – rekoh.

- Što je u tome loše? – gnjevno upita Tina.

- Sve bi se pripreme trebale slijevati u Badnju noć. U njoj se sve treba dogoditi. Sve se zbog nje sprema. Badnjak je dan u kojem se zgusnulo sve iščekivanje adventa. Zato je Badnja noć bre-menita dolaskom. Isus se treba roditi, pojaviti u vašem stanu, u vašoj obitelji, u vašem životu. Slavljenje Isusova rođendana je ponuda da se i vi rodite u Isusu – obrazložih.

- Lekcije, za lekcijom! – sarkastično kaza Tina.

- Pokušajte preuzeti kontrolu nad svojim životom. Jer, kao što postoji zakon gravitacije ili akceleracije tako postoje i duhovni zakoni namijenjeni cijelom ljudskom rodu. Iz Boga smo izišli, Bogu u susret hodamo. On je razlog naših dana i godina, a ne novac, profit ili darovi pak – odgovorih.

- Mi uživamo cijeli ovaj mjesec, i nemate pravo soliti nam pamet. Vi ostanite u svojim uskogrudnim vjerskim navikama i plemenskom rodu – uglas kazaše Matej i Tina.

- Tko je spreman osloboditi svoj egoizam i vezanost uz stvari, taj je slobodan za druge i za sebe. On se takav više nema s kim i

protiv koga boriti, nego za druge, jer je ljubav. On je tamo gdje je Bog – uzvratim.

- Tata, postao si dosadan s tim utopijskim parolama – uzvikne Matej.

- U redu! – tužno izrekнем.

Najradije sam boravio s Lirom, u njegovoj sobi. Silno sam se trudio da ga naučim hrvatski jezik. Donio sam mu razne knjige iz Hrvatske. Želio sam i da Lir upije našu kršćansku vjeru, našu nacionalnu kulturu i ljubav prema domovini podrijetla. Smatrao sam da će mu to biti dragocjena vodilja u burnom životnom hodu koji je pred njim. Isticao sam mu da nije dovoljno samo naučiti nešto što će mu omogućiti da preživi, nego da je način života važniji od standarda života.

Tjedan dana od moga dolaska, iznenada je negodovala Tina:

- Osjećam da optužujete mene i Mateja da Lira previše integriramo u ovu državu. Nije me smela, smireno sam odgovorio:

- On se, nevjesta, ne integrira nego asimilira! Svetogrđe je zaboraviti svoje korijenje, svoj zavičaj, puteljke po kojima se hodalo. Jer, ako to izgubite, izgubit ćete sebe. Trebate kod Lira razvijati svijest o vlastitom podrijetlu, jer Boga ne možete susresti ako ne susretnete sebe, ako ne zalijevate svoje korijene. Vaše rodno mjesto, vaša domovina će uvijek ići za vama i oni su prvi znaci vaše prepoznatljivosti. Gdje god bili, živite svoje korijene. Snagu duše svoje prenesite na svoja pokoljenja. Iz starog kraja svjedočite snagu vjere, ljubavi, snage spremnosti na žrtvu. Tako ćete oplemeniti bilo koju zemlju svijeta u kojoj se budete nalaziti.

- Tata, zaboravio si tko nas je prisilio da doselimo u ovu stranu zemlju! – reagira oštro Matej.

- Svjestan sam da je bilo ljudi u Hrvatskoj, koji su dušu prodali vragu, bezosjećajno pljačkajući svoj narod, oglašujući se na problem čovjeka pored sebe. Ili pak da u Hrvatskoj nacionalne ve-

ličine postaju i ljudi bez talenta, samoprijegora, mara, pokrića... Ali, oni nisu domovina – obrazložih.

- Nažalost, hrvatsko političko, gospodarsko, kulturno... nebo bit će dugo pod kapom takvih sebičnih i neciviliziranih primitivca – spusti mi Tina.

- Istinu veliš! Taman kada Hrvatska kulturološki donekle sazrije i kada dobije civilizacijsku patinu, doživi ponovno padanje u provaliju, bilo zbog rata, bilo zbog šupljoglavca koji u miru temeljne nacionalne i državne vrijednosti potpuno uruše – nadopuni je Matej.

- Točno kažeš! Iz tih kružnih lomova, uglavnom, isplivaju razni mediokriteti, koji trasiraju mentalnu korupciju... sposobni su prisiljeni napuštati domovinu – pobjednički izreče Tina.

- Svakom domoljubu draga je njegova trobojnica, njegov koc-kasti grb, njegove narodne nošnje, njegovi običaji... Sve to sačinjava njegovu narodnu dušu i zato mu je tako priraslo srcu.

- Šuplja nacionalističko-šovinistička floskula – kaza Tina.

- To nije nacionalizam, a još manje šovinizam, već njegovo prirodno pravo, toliko puta u povijesti dovedeno u pitanje, osporavano, pogaženo – pojasnih.

- Shvatite da ja i Matej ne želimo da naš sin Lir bude zarobljenik plemenske zajednice. Što će njemu domovinski putovi ako vode u siromaštvo, ako vode u neznanje, ako vode u nesigurnost – uzvratu revoltirano Tina.

- Tako je, ljubavi, naš Lir ne će biti poganin, barbar – povišenim glasom kaza Matej.

- Vjernik treba znati da ga je Bog učinio sinom jednog određeno-nog naroda. On treba biti veseo nad ovom božanskom odlukom. Zato se treba ljubiti svoj narod, treba ga se upoznati. Pripadnost svome narodu treba smatrati misijom. Narodna je baština uvijek

tu da je naša ljubav oplemeni i obogati. Moramo svome narodu dati takav nazor o svijetu koji će imati što manje bludnje, što više istine. Dajući ga našem narodu, stječemo ga mi sami. Naš narod nikoga nije uništio, uništavao. Nikomu nije ništa oteo. Dok je on sve to doživio. Naš narod nije poganski, niti je barbarski. Naš je narod imao kontakt s kršćanstvom još u doba apostola – suznih očiju izgovorih.

- Molim vas ne dresirajte više Lira pjesmuljcima za zatupljivanje, poput *Putnika* Petra Preradovića i drugih – povika na mene Tina.

Bio sam šokiran. Nekako sam se pribrao i jecajući počeo recitirati baš pjesmu *Putnik*:

*Bože mili, kud sam zašo!
Noć me stigla u tuđini,
Ne znam puta, ne znam staze,
Svuda go kamen noge gaze,
Trudne noge po pustinji!...*

- Prestani! – upozori me Matej.

Prestao sam, ali sam nastavio recitirati pjesmu Dragutina Domjanića *U rudniku*:

*jednog dana
... opet su zasuti robovi bijeli
negdje duboko i mrtvi i živi...
Propali ljudi, al sami tuđinci:
Tovar sa iseljeničkih lađa.
Ipak su išli spasavati – rudnik,
Lešine tražit, da ne truju zraka,*

*Našli su mrtvih u najdonjem rovu,
 Jednog bez putnice, bez svakog znaka.
 Nitko mu ne zna ni ime ni zemlju,
 Tko onaj nakažen obraz da pozna,
 Usne su stisnute, nemaju riječi,
 Smrt ih odnijela, gladna i grozna.
 Ruke su zgrčene, jedna o mašklin,
 Druga grčevito srca se hvata,
 Vrećicu drži, i u njoj je možda
 Prištednje teške i krvava zlata.
 Našli su samo sirotinjske zemlje,
 Bila je njegove domovine gruda,
 Došo je konzul Yankee i rekao:
 'Bit će to Hrvat, taki su svuda!'*

Ljudi moji, kako je, zbog toga, samo zagrmila Tina:
 - Ne izvodite cirkus, s tim pjesmicama iz prahistorije!
 Nisam je poslušao, nego sam nastavio recital pjesmom *Bog*
Drage Gervaisa:

*Bog, domovina.
 Gren kruha po belen svete iskat,
 zač su ovde mi ga zeli,
 i gren pravicu po svete iskat,
 zač su ovde mi ju zeli.
 Bog, domovina.
 V noći kako tat te moran pustit,
 po šumicah moran bežat,
 i te za vaveki moran pustit,
 vu tujoj zemlje ću lezat.*

Zbog čega mi se Matej unio u lice, srdito kazavši:

- U ovoj ću državi pokušati ostvariti novi život, koji više ne ću naivno istrošiti za sustav lopova, koji su napunili svoje lisnice u ime *hrvatstva*.

Pokušao sam s daljnjim recitiranjem, Matej i Tina su izgubili živce, ne samo što su vikali na mene, nego su mi zatvarali usta, gurali me. Ipak, kroz plač, počeo sam kazivati Matoševu novelu *Nekad bilo – sad se spominjalo!*:

„...Gledajte, braćo, sa tih uzanih prozora, gledajte, dragi drugovi, ovaj divni kraj, koji se sija na posljednjem sunčanom traku kao krvavi kraljevski zobunac u Gori Petrovoj, koji blista kao kruna vedrog Tomislava, koji tone u mrak kao slava Krsta Frankopana, koji izgiba u sumraku kao slava Otaca. Gledajte tamo Šenoin grad, bijeli Zagreb-grad, koji se sjaji pod zelenom gorom kao junačno oko pod mrkim kalpakom. Gledajte po brdima ruševine, kamenite kosture naše slave i našeg junaštva, gledajte kolibe brata nam seljaka, gledajte župne i plemićke dvorove, gledajte te šume, polja, gore – sve – sve je to naša zipka, naš otac i majka, naša domovina. Ali malo je to, što nam daje naše oko i ovo veče. Hrvatska nam se smješka i tamo iza tamnog večernjeg pojasa, ona je veća od svijeta, jer je nesretna kao naše srce, jer je velika kao naša duša...“

Nevjesta me udarila nogom u cjevanicu, a sin me izgurao u dizalo, bacivši na mene moju prtljagu. Pokrenuo mi je dizalo. Lir je zajaukao. Slomljena srca, krenuo sam s desetog kata. Povraćao sam od muke. Kada sam izišao iz zgrade na studeni zrak, omlitavio sam i pao na zaleđeni pločnik. Nekako sam smogao snage, zavapio sam za pomoć na engleskom jeziku:

- Please, help me!

Zaobilazili su me, ipak dva mladića su mi priskočila upomoć. Odveli su me u ljekarnu. Ljekarnica mi je na glavu stavila hladan

oblog, te mi dala da popijem neku pilulu. Pomislio sam, „*što su duševni ovi stranci*“, kad ono, debelo mi naplatiše tu jednu tabletu, a i ova dva mladića tražila su 50 € za svoju uslugu. Kada sam došao k sebi, odvezao sam se taksijem do zračne luke. Kasno u noći, stigao sam u lijepu našu Hrvatsku. ***Bog je blagoslovio!***

Ivan SPITZANGER

GRGO

Prije nekog vremena Grgo se vratio iz Mostara. Sunce je već počelo padati prema zalazu. Brzo će sumrak. Tog dana se nije moglo više ništa započinjati. Odmorit će se. I sutra je dan, a poslu nikad kraja. Polako, jer nema druge. Sjeo je zamišljen pred kuću, u glavi mu se rojile mnoge slike i misli.

Brzo će pristizati susjedi i pitati što ima nova u gradu. Tamo sve nekako brže ide i prije se doznaju novosti. Ovdje u selu se malo zna o zbivanjima u svijetu. Kasno se dozna pa se uglavnom zakasni na sve i onda ti dostiži one što su u svemu i svačemu odmakli. A što bi im mogao i reći, kad sve što moraš uraditi u gradu uradiš na sav trk. I kad bi imao para pa sjesti u gostionicu, gdje se može čuti kakva novost, ili kupiti novine, ne može se stići. Jer, kad ćeš obaviti ono po što si pošao, kad ćeš se vratiti i s čime. Nema se kad.

A grad je čudan, da čudniji ne može biti.

Evo dolaze jedan po jedan i sjedaju pred kućom, tko na stolicu, tko onako na kamen, netko ostaje stajati, a ima ih što vole samo čučnuti pa tako ostati neprilično dugo.

- Pa što ima, Grgo – upita Šimun. - Je li se Mostar igdje mak'o?
- Ma pusti kasabu. Nema tamo ništa dobro za nas – mrzovoljno će Grgo.
- Što ti je sad zasmetalo? – priupita Jure.
- Ma ništa, samo kažem – jedva izgovori Grgo.

- De reci, ta nije mrtva glava. Daj da i mi znademo što to ima novo – oglasi se i Ilija.

- Ma, što ću vam reć' – započe Grgo teška srca. - Poranio sam i došao u grad na vrijeme. Otišao sam u općinu i obigrao desetak ureda i pošteno se nahodao. Gdje god dođeš, a oni te šalju, te idi sad ovdje, idi sad ondje. I tako dok ne smantaš. Bilo je podne kad sam obavio što se dalo obaviti. Baš sam se umorio, pa kontam, sjest ću malo da počinem. I tako odem u onaj park, zamjerim jednu praznu klupu i sjednem. Sjedim tako ja na klupu i ne gledam puno okolo. Vadim iz torbe ne bi li založio ono malo sira i kruha što sam ponio od kuće. Taman uzeo prvi zalogaj, kad vidim na susjednoj klupi, nema dva-tri metra od mene, dvoje se stisklo. Podne, a oni se fataju. On je pritisk'o i ona se ne brani. Meni se smučilo, nisam mogao više zinuć' na onu svoju crkavicu. Uzeo sam ono ispred sebe zgužvao u rubac i sve bacio u onu korpu za smetlje. Toliko mi se zgadilo i nisam ti više mogao ostat' ni minute u gradu i odmah sam doletio kući. Šta mi on ima glumit'! Sa svojom sam Janjom devetero ih izrodio, a nikad je poljubio nisam.

Nitko od susjeda ništa ne upita i Grgo ušuti. Provedoše tako u tišini neko vrijeme. Jedan po jedan počeo ustajati i odoše svojim kućama.

Baš su ljudi u gradu čudni.

OSNOVNE STVARI

Vidiš li sada da je najvažnije držati se svoga osnovnog posla? Nema sumnje, važno je to iskustvo, kad je sve dobro prošlo. A kako je moglo biti? Tvoj dolazak na Fakultet nije bio nužan. Ali fakultet nosi ime tvoje struke pa se sav zaneseš pri njegovu spomenu. Bio si sav u oblacima hrleći na dekanov poziv, kao da se rješavaš uzništva, a samo si nakratko napuštao svoje redovito radno mjesto. Zar si odjednom zaboravio da se brzo moraš vratiti na posao?

Trebao je to biti neki neformalni dogovor, razmjena informacija. Časopis koji si pokrenuo i uspio tiskati petnaest brojeva, sada će izlaziti u suizdavaštvu s Fakultetom. S dekanom je trebalo dogovoriti kako tu suradnju održavati i koliko je moguće obogatiti. No dogovor se uvijek proširi u nekom nekontroliranom smjeru i uvijek se to tebi događa.

Dekan je tek izabran i vjerojatno je još u transu, jer tu je dužnost žarko želio i jedva je dobio. U takvu njegovu raspoloženju, moglo se očekivati da će kod njega biti još ponetko. Zapravo, nisi mu morao ići na noge, ali on je inzistirao, jer tu ćemo, kako reče, biti najmirniji. A on je na taj dogovor doveo još pet-šest ljudi, nekih njegovih ovisnika i onda si ti sam naspram njih sviju. Jer, oni su ipak ista ustanova, svi su s Fakulteta. To te raspaljuje!

I onda se ti moraš hrvati sa svima njima. Ne bojiš se ti njih, i to je dobro. Ali moraš iskoristiti sav svoj kapacitet da održi neku ravnotežu s dekanom. Moraš se otimati za riječ, jer sastanak nije formalan. Svatko svakome može upadati u riječ s onim nezgodnim spinovima, a u pristojnost se tu ne treba uzdati. Ti inače podržavaš taj kavanski tip nadjačavanja. I onda trebaš govoriti koliko svi oni zajedno, odnosno, odgovaraš na sva njihova pitanja. Oni

nemaju namjeru pronalaziti rješenja, jer znaju i očekuju da ti znaš što i kako treba pa pitaju. I to nema kraja.

Danas si se dobro držao. Kad si već došao u tu glupu situaciju, onda si je morao prihvatiti. Bolje bi bilo da si ostao suzdržan, da se nisi upuštao u bilo kakav razgovor sa svima. Mogao si sačekati da oni odu i u miru s dekanom razgovarati o tome o čemu ste kanili razgovarati. Ali kako, kad je tu bilo tebi dragih osoba s kojima si želio biti u društvu. Oni ti ne će praviti probleme, ali ne će ni pomagati. Tu su i oni pred kojima se ne želiš povlačiti nego im otvoreno pokazati koliko si dominantan. Dekan tu i nije toliko važan. Bila je to sjajna prilika za potvrđivanje tvoje taštine, dokazivanje vlastite važnosti i stjecanje simpatija za svoja nastojanja. Zapravo, nitko ni ne dovodi u pitanje tvoju iskrenu opredijeljenost za ranije dogovoreni zajednički interes. Njima jedino nisu jasni tvoji motivi. Položaj glavnog urednika ne služi ti ni za kakvo napredovanje, ne tražiš nikakav status na Fakultetu, a ni novčanih zahtjeva s tvoje strane nema uopće. Oni ne mogu vjerovati da si samo korisna budala.

Ti misliš da si se othrvao. Zadovoljan?

Na izlasku iz zgrade zapljusnu te val mostarske žege. Bar je 40 u hladu. A zašto bi i bilo drukčije kad je sredina ljeta. Čelovek. Rezoniraš, bolje sada da peče, nego u ne vrijeme. Ideš tik uza zgradu, ne bi li uhvatio bar malo hladu fakultetske zgrade. Ići stazom, po sredini bilo bi baš opasno za tvoju ćelavu glavu.

Tako uza zid, pada ti na pamet da bi najbolje bilo poći prečacem između zgrada. Tu se može uhvatiti malo hladovine, proći između garaža, pa zgrada, do prvih drvoreda gdje je bar snošljivo. Tu iza ćoška skrenut ćeš, pa uza zid i među zgrade, prema hladovini.

Nevisoko iza ćoška je onaj ekran što ga je uprava Fakulteta postavila da obavještava prolaznike o visini temperature, vlažnosti

zraka, brzini vjetra i atmosferskom tlaku. Pogledavaš, koja li je temperatura.

I baf. Čim si podigao pogled, vidio si da ekran ne radi.

Propadaš u neki bezdan. Refleksno se dočekuješ rukama na bridove vodovodnog šahta. Jednom nogom dohvaćaš dno rupe, a druga se u grču zaustavlja na ivici šahta. Nesvjestan vrištiš. Pokušavaš se osloniti na nogu koja te strašno boli. Gledaš je li slomljena. Ruka te nevjerovatno boli. Druga je noga sva utrnula. Hlače su malo poderane, ali nema krvi. Izvlačiš se iz šahta, sunce peče, zadižeš nogavicu hlača da vidiš što je s nogom. Ništa. Samo široka ogrebotina na desnoj nozi. List na lijevoj nozi muklo boli, a lakat lijeve ruke je duboko ogreben i peče. Malo je krvav. Hlače su malo prljave i poderane iznad koljena. Pokušavaš se osloniti na nogu i vidiš da se može polagano. Izgleda da si ostao čitav. Bol popušta, ti koračaš dalje jer ne smiješ stati.

Predbacuješ sebi da si sam kriv jer si se na dogovoru previše zanio i nisi se vratio u zbilju na vrijeme. Na sastanku si izgubio prisebnost toliko da nisi znao hodati po zemlji. Ostao si u onoj intelektualnoj brzini. Blenuo si u visine načela, nešto kao Tales nekad.

Misliš li da je ona milećanska djevojka bila u pravu kad je u prolazu dobacila filozofu koji je stalno promatrao nebeski svod? Ne znam je li ga prènela, ali znam da ga je upozorila da svoje misli upravlja prema oblacima istom kada sve učini za ono što mu se mota među nogama.

Bože BILOBRK

PAT I MAT

Dok sam još bio maleni dječak, moja kuća još nije bila u potpunosti završena. Trebalo je napraviti još dosta toga; postaviti pločice u hodniku i kupatilu, parket u sobama, srediti vanjske zidove i podići krov. Otac bi sve slobodno vrijeme koje je provodio kod kuće radio na uređivanju, iako su ponekad radovi zbog nedostatka financijskih sredstava tekli sporo. Ponekad bi mu u pomoć oko posla priskakali i neki prijatelji meštari. S godinu dana mlađim bratom Josipom imao sam običaj promatrati ih kako rade. To bi nas i same motiviralo i davalo nam svakojake ideje. Negdje u to vrijeme, na televiziji se počeo prikazivati popularni češki crtić *Pat i Mat*, o dvojici radišnih prijatelja koji su uvijek bili spremni na neki posao. Međutim u njihovom radu stvari uvijek na kraju krenu po zlu. Brat i ja bili smo impresionirani tim crtićem, te bi koristeći se svojim dječjim sićićima i lopaticama za plažu, i ponešto očeva alata, po kući izmišljali razne projekte. Govorili bismo za sebe da smo k'o ona dva meštra iz crtića. Koji put bi između nas izbila svađa. Na primjer, ako sam ja želio da izgradimo most, njemu bi na pamet pao tunel. Kako smo obojica bili nepopustljivi, a ne bi se mogli složiti, naša igra bila bi prekinuta svađom. Ipak, već sljedećeg dana nastavili bismo s igrom kao da se ništa nije dogodilo. Vrlo često za sobom bismo ostavljali strašan nered i porazbacan alat, zadajući tako roditeljima glavobolje. Ipak, imali su razumijevanja za naše kreacije. Vjerojatno su se nadali da će nas to brzo proći. Jednom smo tako pokraj sudopera naslagali po-

veću hrpu crvenih punih matuna, namjeravajući od toga napraviti kamin. Sjećam se kako sam ozbiljnim glasom bio naložio majci da ne miče matune, jer nas dvojica moramo dolje u garaži nešto obnovit. Ne sjećam se više što smo točno radili u garaži, ali se sjećam kako je mama uz kimanje glavom odgovorila: „Kako god ti kažeš sine.“ Otišao sam zaokupljen drugim, važnijim poslovima. I zaboravio na njih.

Je l' to bilo dobro, ne znam.

Bila je jesen. Nisam više siguran koji mjesec. Vrijeme je bilo lijepo i sunčano. Tog jutra u garaži, ja i brat bili smo zabavljeni uređivanjem dnevnog boravka. (Bezuspješno smo pokušavali učvrstiti jednu staru slavinu, koja je stalno spadala, u utor između matuna.) Garaža je bila prostrana i puna svakojakog alata i rezervnih dijelova za očev stari opel. Tom sam prilikom slučajno nabasao na komad električnog kabela s utikačem. Tko zna od čega je više bio. Možda od električne peći, ili štednjaka. To mi je dalo ideju. Otišao sam gore u dnevni boravak i potpuno bezbrižno ugurao utikač u utičnicu pokraj sudopera. I, tek što sam to učinio, iz utičnice je počelo iskriti, stvarajući oblak bijelog dima. Trajalo je to nekoliko sekundi, a zatim je utihnulo. Osjećao se smrad zapaljene plastike.

„Što je bilo?“, upitao je Josip, koji se u tom trenutku stvorio pokraj mene. „Dolje u garaži je nestalo struje. I, što to tako smrdi?“ Namrštio se. Ja sam mu pokazao prstom na utičnicu.

„Nisi to smio radit'. Može kuća tako dobit kratki spoj. A, i tebe je struja mogla ubit'. Jednog čovjeka u selu je tako skroz bila zapalila“, rekao je.

„Misliš, skroz je izgorio?“, upitah.

„Da.“ Pritisnuo sam sklopku pokraj vrata. Struje nije bilo. Srce mi je udaralo k'o ludo od straha i brige. Bilo je očito da sam nešto pokvario. Nadao sam se samo da nije taj kratki spoj. Mame i tate još nije bilo. Otišli su kod djeda i bake u Otok.

Što će biti kad se vrate, strepio sam.

„Možda je samo nestalo struje“, rekao je Josip. U meni se probudio tračak nade da je samo to. Tad mi je sinulo...

„Ajde ti u dida vidi, ima li u njega struje“, rekoh. Djedova kuća bila je odmah do naše. Josip je poslušao i otišao. Stajao sam tu pokraj utičnice i čekao, strepeći da se mama i tata još ne vrate.

„Kod njega ima struje“, rekao je kad se vratio. „Televizija mu je upaljena.“ Šutke smo stajali tu i razmišljali što dalje. Nama, kojima je glava uvijek bila puna ideja, mozak je odjednom stao.

„Mislim da moram izvući taj kabel iz utičnice“, rekao je Josip.

„A, što ako nas struja udari?“, upitah. „Rekao si da je jako opasna.“

„Ne će ako je nema.“ Povukao je kabel i izvukao ga iz zida. Izolacijska guma još je uvijek bila meka i topla. Znači, odatle taj smrad. Mora da smo izgledali baš poput Pata i Mata iz crtića. Zbog moje nepromišljenosti pokvarila se struja u kući.

„Ne ćeš valjda reći mami i tati?“, upitao sam pomalo bojažljivo. Josip je odmahnuo glavom.

„Ne boj se, ne ću. Ako nas budu pitali, reći ćemo im da je samo odjednom nestalo struje i da mi ne znamo zašto.“ Pogledao sam ga sa zahvalnošću.

„Onda se moramo riješiti tog kabela“, rekao sam. Kratko sam razmišljao, a onda sam ga stavio ispod majice da nitko ne primijeti što nosim i odnio ga u kontejner za smeće s druge strane ceste. Majka je prva primijetila da nema struje, kada je nešto kasnije ušla u kuću i pritisnula sklopku. U ruci je držala pretrpane vrećice, u kojima su bile potrepštine za ručak. Znači da je bila u kupnji. Josip i ja sjedili smo na kauču.

„Kada je nestalo struje?“, upitala je.

„Nemam pojma“, slegnuo sam ramenima.

„Mi smo cijelo vrijeme bili u garaži“, dodao je Josip. Trudili smo se izgledati najnormalnije, da nas ništa ne oda da lažemo.

„Čudno“, mama se počesala lijevom rukom iza lijevog uha. „Sad sam bila u dućanu. Kod njih ima struje.“

„Onda je vjerojatno nestalo“, rekao je Josip. Ja sam šutio, moleći se u sebi da nas ne otkriju i da se nije dogodio neki teži kvar. A da nije riječ samo o nestanku struje, ustanovio je otac kad se nešto kasnije vratio iz birtije. Na povratku iz Otoka svratio je da popije kavu i u birtiji je struje bilo. Pregledao je razvodnu ploču i ustanovio da je izgorjelo nekoliko osigurača.

„Je li to težak kvar?“, upitao sam hineći zainteresiranost, dok sam stajao pokraj njega.

„Nije“, reče otac. „Morat ću ih zamijeniti novima. To je nekoliko minuta posla. To se događa kad je faza pod opterećenjem. Jeste li možda vi u međuvremenu nešto uključivali?“ Ispitivački nas je promatrao. Meni je srce počelo udarati kao ludo.

„Nismo“, rekao sam. „Cijelo smo vrijeme bili u garaži.“ Otac je duboko uzdahnuo i sišao sa stolice.

„Morat ću otići do grada kupiti nove“, rekao je. Upalilo je. Mogli smo odahnuti. Ipak, sljedećih nekoliko dana Josipa sam za svaki slučaj potkupljivao slatkišima i pristajao na sve njegove ideje, da me u slučaju neke naše svađe ne bi otkucao.

Miraš MARTINOVIĆ

ELIOT U PUSTOJ ZEMLJI

Nestvarni grade
Pod smeđom maglom zimskog svitanja,
Gomila se slijevala preko Londonskog mosta, toliko njih,
Nisam mislio da je smrt tolike uništila.
Bilo je uzdaaha, kratkih i rijetkih.
A svak bi držao pogled pred svojim nogama.

T. S. Eliot: *Pusta zemlja*

Žureći toga jutra ka Lloyd banci, u strahu da ne zakasni na posao, u gomili svijeta, koja je kao i on žurila, na Londonskom mostu, pred njegovim očima prostor – postaje vrijeme. Čuje najednom glas feničanskog mornara – ratnika iz vremena punskih ratova, kada su Rimljani sa zemljom savnili Kartagu. Taj glas klizi kroz njega, govori na njegova usta.

Pomišlja da zapiše ono što mu šapuće, ali odustaje, bilo bi nelagodno, da usred gomile stane, remeti njezin ritam, a još da uzme zapisivati. Nije imao papira. Nije bio siguran da ima olovku pri sebi. Pošto ga je to u banci čekalo, sve na svom mjestu. Tamo je vladao savršeni red, nasuprot neredu, koji je odranije osjećao u sebi. Koji se sada, s glasom Feničanina, dublje poremetio.

Nije mogao povjerovati da se takva vizija u njemu otvorila.

Odranije sam nosio ovaj glas, osjećao ga duboko u sebi, kao i druge glasove. Izgleda, čas je, da oni progovore. Točnije, ja, umjesto njih.

Sada je bio siguran da se povijest sastoji od fragmenata, koji se povremeno spajaju, stvarajući novu konfiguraciju, a sa njom, nova zbivanja. Ona nevidljiva, a toliko prisutna.

Što misle oni koji žure preko Londonskog mosta? To nikada ne ću saznati. Možda neki, koji jednom bude prelazio kao ja, čuje njihove misli.

Svaki od njih nosi neku svoju dramu, za koju, samo on zna.

Eto, baš kako osjećam dramu ovog feničanskog mornara, koji se utopio nesretnim slučajem. A preživio pad Kartage.

Takva je povijest, upravo kao ova londonska magla. Šteta da je ona uvijek, da se ne diže nikad – govorio je sebi, žudeći sunce.

Eh, Febe Feničanine! Otkuda ti jutros u ovoj magli? Upamtio si pad Kartage, za koju si se srčano borio, i preživio. Htjeli su bogovi, možda slučaj, ili nešto između slučaja i bogova, da se utopiš. Da ne izbrojiš sve zemaljske dane, dostojne čovjeka. U ovom slučaju, časnog Kartazanina i hrabrog borca, koji se srčano borio u obrani grada. Mora da je bio sunčan dan kada je Kartaga vodila posljednju bitku. Otkud mi sada misao o sunčanom danu, u kome strada velelijepi grad, u istom ovakvom gradu, kojim koračam. Možda zbog magle koja je sve pritislula. Otuda duboka žudnja za suncem i svjetlošću.

Sa njegovim zracima, ginuli su branitelji grada. Sada, toliko nestvarnog!

Na ulazu u Lloyd banku, neki drugi glas, iz još daljih stoljeća, govori u njemu: Ja sam Tiresija! - Prošao sam kroz stoljeća, iz podijeljene i nesretne Tebe, gdje bijah zatopljen prošlošću. Poželio sam progovoriti. Dugo sam šutio, čak od onog vremena, kada je Teba podijeljena.

Govorio je nejasne riječi, oko kojih su se nahvatali dronjci vremena. Eliot je gledao tu sliku, izgovarajući polutihoo:

- Oslobođit ću te Tiresija, stvorit ću prostor za tvoje vrijeme. Bogovi su te oslijepili. Ali su ti dali moć proricanja.

Odavno to ne činim. To moje umijeće je izgubilo svrhu.

Na ulazu u Banku, portir ga je ljubazno pozdravio, kako je to obično činio.

S lijeve strane ulaznog hodnika, nalazio se trezor, u kojem je novac. U takvom trezoru se čuva sjećanje, pomislio je. Znao je tko drži ključ ovog, ali se pitao: tko drži ključ sjećanja. Gdje je taj trezor i gdje je njegov ključar?

Ovoga jutra, kao da se portir u njega zagledao, ili se tako učinilo Elitou. Mora da su me ovi glasovi izmijenili. Osjećam to u sebi. Vjerojatno se vidi i na mom licu. To ću tek znati kada stanem pred ogledalo.

U Lloydovoj banci vladaju stroga pravila i moraju se do kraja poštovati. Zna se kako jutro počinje. Javljanje kolegama. Dobro jutro, uz naklon, sjedanje na stolicu i zauzimanje radnog položaja. Taj ritual će obaviti i ovog jutra.

Snazan dojam, zbog susreta s Tiresijom, ne napušta. Mrtvi su dosadni, misli, kada te jednom uhvate, ne puštaju. Mene počinju hvatati. Bojim se, ovaj iz Kartage i ovaj iz Tebe, ne će biti jedini. Glasovi običnih građana počinju odjekivati u njegovom sjećanju. U njemu se bude razgovori, koje je davno čuo, na raznim mjestima. Traže da stupi u vezu s njima, da on bude taj koji će premostiti ponore vjekova, spojiti ih, učiniti da se međusobno prepoznaju.

Fragmenti su plutali oceanom vremena, žudeći cjelinu.

Osjećao je potrebu za razgovorom s onima koje je čuo. Bilo ih je mnogo, iz raznih vremena. On je bio njihov medij. Nije smio narušiti pravila banke, koja mu je garantirala egzistenciju.

Znao je da izvan njih ne postoji.

Gubitak posla, naljutio bi njegovu suprugu Viven. Zna u kolikoj su bijedi živjeli proteklih godina. Profesorska plaća od 140 funti bila je nedovoljna za najosnovnije potrebe. Nekoliko predmeta je zaokupljalo njegov radni dan: matematika, francuski, povijest, geografija, crtanje i plivanje, sve za pišljivih, a tako značajnih 140 funti sterlinga.

Povijest. Sjeti se predmeta povijesti, zastade kod toga. Sad se prostor, dok je računao brojke i sređivao bankovne račune, pretvarao u vrijeme. Ciklično vrijeme, nalik Saturnovim prstenovima, koji su se odmotavali. Slijedio ih je, uz događaje koji iskrsavali, iz pamćenja, pretvarajući se u viziju. Postajao je dio općeg pamćenja, koje mu je otvaralo mogućnost da uspostavi kontakt s onima koji su živjeli davno...

- Kako Vi, Febe Feničanine? – rekao je kolegi koji je sjedio za susjednim stolom. Na što ga je on pogledao i nasmijao se.

Eliot je bio ozbiljan.

Feb Feničanin je vladao njime.

Tako je kad mrtvi zavladaju živima. To je najgore, pomislio je. A možda i nije. I oni imaju pravo na još jedan život. Ah, možda i ja steknem to sveto pravo. Da živim u živima. To je nekakav uspjeh.

Na pauzi, popio je čaj. Nije ni s kim razgovarao. Stišavao je one koji su se budili u njemu.

Moram nastaviti posao. Hrpa papira je na stolu. Kolonijalni odjel zahtijeva punu preciznost. U pitanju su velike sume novca, nešto u čemu ne smije pogriješiti. Uostalom, tu je i 500 funti godišnje. Više nego trostruko u odnosu na primanja koja je dobivao u školi.

U jednom kolegi je vidio Tiresijin lik. Mora da je baš tako izgledao. U jednoj kolegici Filomenu, u drugoj Kleopatru.

- Ti, Febu Feničanine! Još jednom se obratio nevidljivom liku, koji se pretvarao u lik kolege za susjednim stolom. Nasmijao se,

kako bi obraćanje izgledalo bezazleno. Mislit će da sam šenuo. A onda, ode sve dođavola, posao, s njim život, koji je bez novca ništavan. I da si bog, a kamoli Eliot. Novac je mjera našeg postojanja.

Tako se počela ukazivati *Pusta zemlja*. Zemlja koju je trebalo oživjeti, a prije toga oploditi. U njoj bijaše sve izgorjelo. Sve pretvoreno u sumpor i prah. Trebalo se nešto dogoditi. Grom, pa da poteku vode, nakon propovijedi vatre, i pakla kroz koji je prošla. Trebale su moćne riječi kojom bi je oživio.

S njom, spaljenom, sumporastom i jalovom, u Eliotu je došlo do unutarnjih pomjeranja i raslojavanja. Velike pukotine su zjapile u njemu. Trebalo ih je zacijeliti, uspostaviti red u neredu, koji je stvorila povijest i munja koja mu je sve osvijetlila. Shvatio je da Povijest nosi u sebi. Gospode, je li moguće? – zapitao se jednoga dana, nakon što mu je poznati doktor specijalista u Londonu preporučio tromjesečnu samoću, izvan Engleske... Zbog financijskih poteškoća, on odlazi u englesko pomorsko mjesto Margate, koje će spomenuti u *Pustoj zemlji*. Tamo nastavlja rad na poemi koju je prvi put osjetio 5. studenog 1919. Bio je to onaj dan na mostu, u gomili prolaznika, koji su žurili svaki svom poslu. Izbor je pao na njega, munja mu je ukazala put. Trnovit, ali neizbježan, njegov put. O početku pisanja *Puste zemlje* – javio je tog datuma svom njujorškom meceni, bankaru Johnu Quinnu. Rad na njoj će nastaviti u Lozani, gdje se *Pusta zemlja* otkrila u svoj jalovosti.

Bio je potreban veliki rad da bi beskrajnu pustaru oplodio i udahnuo joj život.

U Lozani mu Julian Huxley preporučuje specijalista za psihičke probleme, dr. Vittoza, kod kojega se i sam liječio. Nakon šest tjedana provedenih u Švicarskoj, vratio se izliječen u London. *Pusta zemlja* je bila napisana, ona je bila dijagnoza njegove bolesti, ali i terapija koja ga je izliječila.

S one druge strane, vratio se u život.

Na povratku u London, svratit će do prijatelja, pjesnika Ezre Pounda, koji je bio u egzilu u Parizu, kome će dati *Pustu zemlju*. Sadržala je devetnaest stranica.

Pound će izvršiti značajna kraćenja, oslobodivši je svega suvišnog. Time je ona prodisala, da nikada više ne umre. Da je nikada ne nasele pustoš i jalovost. Kralj ribar je postao mladić, kojem je darovana vječita mladost. Kao onom Proteju iz Mita.

Eliot na određena kraćenja nije pristao, vratio je neke stihove koje je Pound izostavio, ali u mjeri koja nije narušila kompoziciju, geografiju i mitologiju *Puste zemlje*.

Tim povodom Pound će napisati epigram, koji mu šalje u pismu 24. siječnja 1922. godine. Epigram završava stihom: *Ezra je završio carski rez*.

Slijepi panjevi vremena, koje je Eliot vidio, ponovo su oživjeli i zemlja koja se činila zauvijek pustom i jalovom, bila je naseljena životom.

U jutarnjoj magli, preko londonskog mosta, nastavljala je svoj hod svjetina, i u njoj svatko k nekom cilju... Povijest se nastavlja. I vrijeme se ponovo pretvara u prostor.

Teško je biti prorok u svom vremenu! – rekao je jednom Eliot, misleći time i na ulogu pjesnika. Ali neke stvari i događaji su neizbježni, oni izranjaju iz nevidljivog slijeda događanja – u takvom jednom slijedu i trenutku koji se otvorio, poput nevidljivog oka, koje sve sagledava, rodila se *Pusta zemlja*, a umro sam ja, podarivši joj život. I nakon propovijedi vatre, potekle su vode, dugo čekane vode...

Iz knjige *Probuđeni heretici*

S. Bernardina CRNOGORAC**PČELICA II.**

(Igrokaz)

(Igrokaz izvode mala djeca: Toni, Nikola, Zorica, Ana, Ivana, Petar i Grga. Na pozornicu dođe najprije petero djece a nakon toga dotrče Petar i Grga. Pozornica treba biti prazna i izgledati kao mjesto gdje se djeca igraju. Na početku skupina djece, malo starija, lagana koraka, veselo dotrči na pozornicu. Čim se pojave, počnu govoriti.)

TONI: S kojom igrom otpočeti?

ANA: Svi recite svoje želje, da veselje naše krene.

(Čuje se neko zujanje iz daljine. Dvoje ili troje starije djece, iza nekog zaklona, stisne zubiće i zuji kao pčela. Kada djeca osjete zujanje, napeto prislušuju, a Zorica nastavi.)

ZORICA: Poslušajte! Ovdje nešto zuji.

(Svi stoje i tiho gledaju oko sebe i uvis, oslušujući odakle dolazi zujanje.)

NIKOLA: To se tebi pričinilo.

(U tomu se trenutku zujanje pojačava.)

ZORICA: *(Iznenadeno.)* Čujete li?SVI: *(Uznemireni.)* Sakrijmo se!

(Veru se jedno uz drugo.)

- ANA: Ovdje nam opasnost prijeti!?
- IVANA: Brzo, brzo, sakrijmo se, dok opasnost tu ne sleti.
(Zujanje postaje sve jače i jače.)
- SVI: Zuji, zuji, zuji!
- GRGA: *(Veselo dotrči Grga i govori.)* Ne bojte se! To je pčela koja žuri. *(Svi se malo opuste i gledaju uvis da bi ugledali pčelu)*
- TONI: Kamo mora žurit sada,
kada vidi da na putu
dječja igra vlada?
- PETAR: Nisu pčele kao mi,
da sve žele vidjeti.
- NIKOLA: Radilica pčela čeka,
da pokupi sunce rosu.
Svaka od njih krila širi,
u posjet cvijeću hrli,
prah slađani pokupiti
i s cvijećem popričati.
- GRGA: Sve zaprjeke pčela gazi,
preko svih ona prođe
i na svaki cvijetak dođe.
- ANA: Zato pčela tako zuji,
jer cvijeću se ona žuri.
- TONI: Raduje se cvijeće pčeli,
daruje joj sve što želi.
Mednik slatki ona traži.
- ZORICA: Da, znam!
Kada uzme što je htjela,
pčelica je tad vesela.
- PETAR: Brzo trči svojoj kući,
bez prestanka zujajući.

- IVANA: Što s cvjetnim prahom biva?
 GRGA: U saće ga pčela skriva.
 ANA: Hoće li ga komu dati?
 GRGA: Hoće, hoće! Ali treba pričekati.
 NIKOLA: Mnogo truda i vremena,
 cvjetnih grana, polja i planina,
 trebale su pčele male preletjeti
 da bi nama kaplju jednu
 slatkog meda darovale.
 ZORICA: O, kako je Bog naš dobar!
 Dao nam je pčele male,
 koje rade cijele dane za kapljicu jednu meda,
 da nam pruže kad zatreba.
 GRGA: Kao sveti Vinko, ljubav svoju potrebnima.
 ANA: Ljubav Božja velika je prema svakom živom biću.
 PETAR: Samo čovjek to ne shvaća!
 IVANA: Sveti Vinko svetac Božji,
 Milosrdne sestre šalje,
 širom svijeta kao pčele,
 hite one sirotinji, liječiti rane.
 SVI: *(čudeći se.)* Hite oni sirotinji...
 GRGA: Kao pčele radilice,
 lete naše sestre bijele
 Evanđelje širit svijetom.
 IVANA: Među mnogim postajama,
 jedna nova sad je nikla,
 na Otočju Salomonskom,
 u oceanu Pacifiku.
 PETAR: Neumorne u svom htijenju,
 kao hitre pčele male,
 po primjeru sv. Vinka,

- gorljivošću Majke Lujze,
sestre šire Božju slavu.
- TONI: Veseli me kad se pčela s mirisnim cvijećem družī.
Lice cvjetno umije mu, mirisni osmijeh razvedri mu.
S darom cvjetnim tad odleti, u košnicu roju svomu,
ispričati doživljaje i pokazat cvjetne dare.
Kao sestre sa svih strana, svoje doživljaje.
- GRGA: Kada bolest dođe k nama
i virusi snagu uzmu,
tada nama pčela mala,
trude svoje pokazuje.
Zlatne kapi slatkog meda
lijek je pravi,
koji nama svima treba.
- ANA: S mednim lijekom i ljubavlju,
gorljive će sestre bijele,
liječit bolne i nevoljne,
ostavljene, zapuštene,
sitit gladnu djecu malu i još mnogo,
mnogo toga potrebnoga...
- TONI: Sveta Majka Lujza primjer im je dala,
gorljivošću svaka da izgara,
u providnost Božju nek' se svaka uzda,
sve potrebno ona uvijek pruža.
- SVI: (*poluglasno.*) Providnost nam sve potrebno pruža.
- IVANA: Siromasi, prijatelji dragi,
Vi ste uvijek nemir bogataša.
Jeka vaše boli, gladi, suza,
do neba se čuje,
kao pčela koja zuji, propinjuć se u visinu.
Kad zaroni u nizinu, u medeni spremnik sleti

i sa slatkim darom cvjetnim,
ponovno se žurno diže, leti k roju svomu.

SVI: Pčela mala.

ZORICA: Postat ćemo ponovno zdravi,
k'o pčelice razigrane.

GRGA: Od kapljica žutog zlata.

SVI: (*Poskakuju i zuje kao pčele.*) Zuuuuuu! Zuuuuuu! Zuuuuu...!
(*Nakon kratkog zujanja, Nikola nastavi.*)

NIKOLA: Stani, stani! Polagano.
S pčelama nema šale,
a osobito za nas male.

TONI: Zato oprez neka vlada,
među nama ovdje sada,
jer pčelica često puta,
bocne žalcem iznenada.

ANA: Dobro je da i to znamo!

GRGA: (*Poluglasno.*) Zato, brzo, brzo!
Pčelama zahvalimo,
za kapljice slatkog meda
i od njih se udaljimo.

IVANA: Zahvalimo Stvoritelju, koji nam je pčele dao.

SVI: (*rašire ruke, gledaju prema nebu i govore zajedno.*)
Hvala tebi dobri Bože!

NIKOLA: Za pčelice radilice,
što s cvijećem svakog jutra zujeći rukuju se.

SVI: Hvala tebi dobri Bože!

GRGA: One neka dalje zuje, neka jure!
Svaki cvijetak neka taknu
i nek' svoje saće pune.

TONI: A mi sada kao pčele,
uglas jedan zazujujimo,

zahvaljujuć' providnosti,
medenim kolačima požurimo!

*(Stisnu zubiće, rašire ruke kao krila i jedan trenutak svi zuje na
pozornici, a potom zujeći nestanu s pozornice.)*

SVI: *Zzzzzzz, zzzzzzz, zzzzzzz...!*

*(Kad pljesak prestane, druga djeca iz vrtića i mali glumci dođu
na pozornicu; pjevaju svi zajedno pjesmu Pčelice.*

Kada ispjevaju pjesmu, svi se naklone gledateljima.)

Svršetak.

PČELICE II.

(Zuje prema skladbi pjesme i njišu se.)

Uvod: Zu, zu, zu...

Pčelice smo male, *(Staviti ruke na prsi.)*

koje uvijek zuje. *(Desnom rukom napraviti luk iznad glave.)*

Zuje, zuje, zuje, *(Podignuti ruke i u suprotnim smjerovima mahati.)*

uvijek nekam' žure. *(Na mjestu trčati.)*

Pripjev: Pčelice smo male *(Ruke staviti na srce.)*

i volimo cvijeće, *(Uhvatiti se za ruke.)*

zato svaka od nas, *(Ruke podignuti uvis.)*

na njeg' rado slijeće. *(Brzo čučnuti.)*

Pčele male žure, *(Na mjestu trčati.)*

saće svoje pune, *(Pokazati rukama kao da lijevamo nešto u posudu.)*

slatkim cvjetnim darom, *(Ruke držati ispred sebe.)*

kapljom meda pravom. *(Desnu ruku držati ispred sebe, kao da iz nje kapa med.)*

Pripjev: Djeca mala žele *(Ruke staviti na prsa.)*

s pčelom se igrati, *(Skakutati na mjestu)*

ali pčela mala *(Pokazati mali krug palcem i kažiprstom.)*

ne da se dirati. *(Desnim kažiprstom mahati lijevo, desno.)*

Hvala tebi Bože, *(Raširiti ruke i gledati prema nebu.)*

za pčelice male, *(Uhvatiti se za ruke.)*

koje si nam dao, (*Staviti ruke na prsa.*)
da nas medom hrane. (*Rukom pokazati kao da jedemo.*)

Pripjev: Kad nas bolest snađe (*Nagnuti glavu nalijevo.*)
i oduzme snagu, (*Nagnuti glavu udesno.*)
jedna kaplja meda (*Ispružiti desnu ruku naprijed.*)
svima nama treba. (*Raširiti obje ruke ispred sebe.*)

OSNOVNA ŠKOLA ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA
MOSTAR

**SCENARIJ ZA HOMMAGE
ANTUNU BRANKU ŠIMIĆU**

**Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru,
8.svibnja 2014.godine**

(Igrokaz bez najave)

Martin: Lipo sam Vam reka, ne će biti pisnik i gotovo!

Vida: Pusti dite, Martine.

Martin: Ne ću, dosta! Moga je bit pratar i činit dobro za dušu i tilo ili advokat pa imat lip život i ubirat dobru plaću, a on ode pisat budalaštine.

Vida: Šuti, Martine!

Martin: Ne ću, neka sada piva moj Ante, pivaj, moj Ante, pivaj!

Ante: Oću ćaća, pivat ću, opivat ću ja ove naše Drinovce, Hercegovinu, bijedu, siromaštvo... Sve ću opivati.

Martin: Nema tu kruva sine.

Ante: Ima, ćaća, ima. Ja sam natrag došo bez mutnih misli...

(5 strofa govori 5 učenika, izlaze jedno za drugim)

Davne 1898., 18. studenog, rodio se u Drinovcima, u mjestu gdje se tada pričalo o vilama i vilenjacima. Zvali su ga živa istina,

izvorom iz kojeg su ključale svakojake priče i koje je na svoj način kazivao. Već kao četrnaestogodišnjak objavio je prvu pjesmu *Zimsko jutro*. Otada ide stazama Širokog Brijega, Mostara, Vinkovaca i konačno Zagreba. Njegove pjesme su vizije života, svijeta, doživljaja duše, potres i krik.

Zanesena pjesma

Nostalgija

Meteorski je obilježio svoj kratki uzlet do zvijezda, svoj uspon, pad – smrt, a njegov trag je neizbrisiv. Prošetat ćemo stazama njegove poezije.

Himnos

Hercegovina

Ah, evo opet

Pjesnik Slavče, kako je potpisao svoju prvo pjesmu *Zimsko jutro* u *Luču* 1913. godine kao petnaestogodišnjak pun je sjete svoje Hercegovine, ali brzo otkriva vlastiti doživljaj i izraz, osjećamo „vrtove mirisa pune“, pojutarnje i razdragano ljetno, ali i snažnu bol koja će uroditi krikom i preobraženjem.

Post scriptum

Nostalgija

Od *Vijavice*, *Juriša*, *Suvremenih novosti*, *Orkana*, *Mladosti*, njegova pjesma je izvorna vizija života i svijeta, duboki doživljaj duše, potres, krik, u kojoj žena, ljubav, tijelo, siromaštvo, bolest i smrt su glavni motivi njegovog doživljaja svijeta i izraza. Pjesnik je slobode koju je prihvaćao širom otvorenih čula i senzora preko kojih je upijao sve treptaje, mirise, boje i beskraj... Njegove opsesije su Hercegovina, prelijepa i ponosna, žene, ljubav, tijelo, bolest, smrt, slutnje, nagovještaj i predosjećaj. „Ja pjevam i moje pjesme padaju kao zvijezde“, sam je govorio, a pjesme mu čine sazviježde.

Mladić

Mati

Nađeni Bog

Šimić je 1920. objavio jedinu zbirku pjesama *Preobraženja* posvećenu Tatjani Marinić, 48 pjesama, kako sam kaže: „To su pjesme jednog samog čovjeka, ali ova samoća o kojoj ja govorim je sudbina, ona nije tražena, ona je nametnuta, ona je u životu, u ovom najzbiljskijem životu“.

Poslušajte dijelove pisama koje je pjesnik Šimić pisao Tatjani Marinić pola godine prije smrti. To su njegove skrivene misli, brige, osjećaji i slutnje.

„Evo me već ima više dana u Cavtatu. Izmjerali su me ovdje, kad sam došao. 50 kila u meni. Ovdje mi je, dakako, ljepše nego u bolnici. Doktor Novaković mi je jedino preporučio da se baš

ne šetam, jer mi to još zasada ne može činiti dobro i doista ima pravo. Ovaj je Cavtat vrlo lijepo mjesto, a more nam je upravo pred kućom. Sad baš sjedim kod prozora i gledam ribarske lađe. Po noći, kako nema velike bure i kako je ovo zaljev, more šumori baš kao kakva velika rijeka. Dani su još sve jednako divni i ja im se ne mogu dosta načuditi. Oh, divno je ovo sunce, ali ja sam bolestan. Da si ti barem ovdje, jedan sat je popodne, a ja sam, meni se čini, malko, ali samo malko pijan, pio sam vina cavtatskog. Da znaš kako se odavde vidi Dubrovnik i još neka manja mjesta, unaokolo po obali.“

Kao dijete imao je tjeskobu kad je gledao hercegovačka brda i golo kamenje koje je sraslo u brda, nikakvih šuma koje bi u tu mrtvu ljudsku pustinju umiješale život, a kasnije brda mu nisu bila tuđa, njihova ogromnost, neizmjernost težine činila su u njemu čovjeka s njegovom sitnošću, nečim krhkim što se jedva, gotovo nikako ne da s njim usporediti.

Povratak

Zima

Pjesma

Sjetimo se i pamtimo njegove misli jer „naša zemlja je pokazala da može roditi velikim stvarima, moći će roditi i velikim stvarima umjetnosti, uvidjet ćemo bitnost naškosti, naše poezije, naše kulture, naše glazbe i naš stil bit će i naša kultura bit će jer ćemo biti mi“.

Zahvaljujemo se svima Vama koji ste zajedno s nama mislili i osjećali Šimićeve pjesme uz neponovljivu *Opomenu*.

Priredila: Dragica Čović, učiteljica hrvatskog jezika, voditeljica dramske sekcije

Sudjeluju članovi Dramske sekcije Osnovne škole Antuna Branka Šimića Mostar: Filip Grubešić, Ema Lucija Zovko, Nikolina Penić, Martina Mijatović, Leonarda Sesar, Andrea Bubliko, Lana Džidić, Dane Jelavić, Kristina Budimir, Ivan Zovko, Liza Andrić, Sven Prašo, Nika Weber, Matea Jovanović.

Lidija PAVLOVIĆ-GRGIĆ

OGRLICA

Šećući gradom, u izlogu jedne zlatarnice primijetih ogrlicu poput one koju je davno nosila moja baka. Slična niska zlatnih listića prenosila se u majčinoj obitelji s koljena na koljeno, i ja bih bila četvrta u nasljednom nizu da baka svoje malo blago nije izgubila na plaži u Ičićima.

Kad sam došla kući, svojima sam ispričala o ogrlici i rekla da bih je rado imala kao zamjenu za onu koju sam trebala naslijediti. Mama me pitala koliko košta, a kad sam joj rekla cijenu, samo je odmahnula rukom.

- Seko, ja ću ti kupiti ogrlicu – zagrlio me moj, deset godina mlađi, brat koji je tek krenuo u peti razred.

- Hoćeš kad budeš imao plaću – poljubila sam ga u čelo.

- Hoću i ne ćeš toliko čekati! – namračio je lice vidjevši da ga ne shvaćam ozbiljno.

- Braco, znam da bi ti meni kupio sve što poželim, ali ogrlica je skupa – pomilovala sam ga po kosi i poslala u njegovu sobu da radi zadaću.

Zamišljajući zlatni sjaj oko vrata, idućih dana zastajala sam pred izlogom s mojom željom, pa vremenom zaboravila na nju, ali moj brat nije zaboravio svoje riječi.

- Seko, uštedio sam dosta za onu ogrlicu! – iznenadio me poslije nekoliko mjeseci.

- Daj, ne zezaj me! – nasmijala sam se.

- Ne zezam, štedio sam od džeparca i sačuvao sve što sam dobio za rođendan – pokaza mi staru pernicu punu novčanica.

- Broji! Ako bude dovoljno, idemo do zlatarnice! – poskakivao je od sreće.

- Hvala ti, braco, ali ne mogu to uzeti – krenuše mi suze.

- Uzmi, to sam uštedio za tebe! – zagrli me, a ja u tom trenutku shvatih da moj vrat već krasi neprocjenjivo vrijedna dragocjenost koju treba brižljivo čuvati.

IVO I JELENA

Ivi su bile tri godine, a Jeleni dva mjeseca kad su njihovi roditelji Miro i Anđelka počeli graditi kuću. Želeći što prije započeti samostalan život izvan, inače skladne, ali velike obiteljske zajednice, uselili su se u na brzinu sklepanu baraku u kojoj su u jednoj pregradi živjeli oni, a u drugoj iza daščanog zida svinje i kokoši.

Miri nije teško padalo što životni prostor dijeli sa životinjama jer je znao da će mu iz predana rada ubrzo izniknuti prostrana jednokatnica.

Njegova Anđelka i on su svaki slobodan trenutak koristili da nešto doprinesu na kući, a djeca su, iako mala, nekako shvaćala radni duh roditelja pa mirovala. Ivo se igrao na zemljanom podu, a Jelena gugutala u kolijevci pored stare peći.

Jednog dana roditeljima posao prekide Ivin vapaj.

- Bježi, bježi! – vikao je dječčić.

Potrčali su u baraku, a tamo su imali što vidjeti – krmača stok-ilašica provalila je pregradu i nasrnula na djecu, a mali je Ivo sestricu držao u naručju i plakao.

- Ne ćeš moju seku pojesti, ne ćeš! – jecao je stišćući Jelenu i izmićući prema vratima. Miro je odgurnuo zlonamjernu njušku, a Anđelka je uplakanu djecu uzela u naručje i odnijela ih k baki. Kati odlučivši da će ih ona čuvati dok potpuno ne uredi dom.

Ivo i Jelena danas imaju djecu i unuke. Često im ispričaju ovu priču koja im je svaki put sve zanimljivija.

Mate GRBAVAC

RIJEČNE GUSARICE

Jednog proljetnog sunčanog dana tete iz vrtića Leteći mra-vi povele su djecu na izlet u obližnje mjesto koje se nalazilo uz bistru rijeku i polje koje je zaraslo u nepregledno more trstike. Tamo su svoj dome našle brojne ptice. Tu su se gnijezdile, odga-jale uvijek gladne ptiće. Sve je vrvjelo od života. Rijeka je bila dom brojnim ribicama, a na njivama okruženim vrbama, smokva-ma, maslinama i mandarinama vrijedni ljudi su uzgajali povrće. Čitavo nepregledno veliko polje bilo ispresijecano brojnim kana-lima i jedino pouzdano prijevozno sredstvo bili su čamci. Svi su znali voziti čamce i veslati pa i oni najmlađi.

Djeca iz vrtića su prvi put ušla u veliku lađu. Bilo je tu i gala-me i straha. Lađa im se činila nesigurnom, ljuljala se i mnogi su se pobojali da će pasti u vodu. Tete su ih umirivale, govorile im da su sigurni i da će ih vješti lađari samo provozati brojnim kanalima kako bi upoznali kako ljudi ovdje žive, što rade i koje sve živo-tinje i biljke ovdje žive. Ali, sve je bilo uzalud. Tek kad su sjeli na klupe i kad je velika lađa počela ploviti umirili su se i počeli radoznalo promatrati svijet oko sebe. Toliko različitih ptica, riba u vodi, žaba, vodenih zmija, kornjača, leptirova i raznih drugih buba nisu nikada vidjeli u život.

Počela je i pjesma, graja, veseli dječji razgovori. Svi su bili oduševljeni onim što im se pred očima odvijalo. Pepa je uživala kao i njezine prijateljice. Toliko novoga i lijepoga u tako malo

vremena nije odavno niti vidjela niti doživjela. Kad su se nakon dva sata vožnje zaustavili pred kafićem koji je bio uz samu rijeku nije im se iz lađe izlazilo, ali kada su im tete rekle da ih tamo čekaju sendviči i sokovi veselo su izišli i zaposjeli sve stolice. Priča o onome što su vidjeli i što ih se posebno dojmilo nije prestajala.

U jednom trenutku Pepa je u neposrednoj blizini ugledala djevojčicu koja se igrala s patkama. Radoznala kakva je bila bez ikakvog ustručavanja otišla je do nje i ubrzo su počele razgovarati kao stare prijateljice. Pepa je otkidala komadiće sendviča i bacala patkama u vodu, a ove su se natjecale koja će prije pojesti slasni zalogaj. Ubrzo je nestalo sendviča, ali je Pepa izvadila komad kruha koji joj je mama stavila u torbu ako ogladni, i nastavila hraniti patke. Ubrzo su stigle i ostale njezine vrtičke prijateljice i njihovom oduševljenju nije bilo kraja.

Njezina nova prijateljica zvala se Nika. Pepa je saznala da je njezina kuća tu u blizini, da ima mlađega brata, da joj mama pravi najljepše i najslade kolače u mjestu, da joj tata svira i pjeva, da imaju kod kuće puno kanarinaca koje njezin tata često nosi na razne izložbe ptica. I ona zna s njim ići tamo. Nika je kazala Pepi da imaju dosta pataka, paunova i kornjača i da uživa igrajući se s njima.

Vrijeme je brzo prolazilo u međusobnom upoznavanju i bližio se njihov rastanak. U tako malo vremena njih su dvije postale velike prijateljice. Kad je stigao autobus koji je Pepu trebao vratiti kući samo što im suze nisu potekle. Razmijenile su brojeve telefona, zagrlile se i obećale da će se čuti svaki dan i da će se često posjećivati. Na rastanku je *pao* i topli poljubac.

Kao što su i obećale na rastanku jedna drugoj svaki su dan dugo znale razgovarati mobitelom da su se njihove mame ljutile jer bi brzo potrošile svu nadoplatu. Ali, uzalud. Njih dvije su uvijek našle načina da se čuju i pričaju o svemu što im se taj dan dogodilo.

Jednog dana Pepa je u Nikinom glasu osjetila tugu. Pitala ju je zašto je tužna, ali joj Nika nije u početku htjela ništa kazati. Pepa nije odustajala i Nika je na koncu morala reći što je muči, zašto je tužna. Ispričala je da u njezinom susjedstvu živi nekoliko dječaka koji nisu dobri. Uživaju u tome da muče djecu mlađu od sebe. Kao, oni su već neki frajeri i ostali im se moraju pokoravati i izvršavati njihove zapovijedi. Ako ih ovi ne poslušaju znaju ih istući šipkom, povući za kosu i uši, udariti nogom u stražnjicu. Postali su velika napast u mjestu.

- Neki dan su kamenjima napali moje patke i paunove. Digla se velika graja. Mame i tate nije bilo doma i oni su to iskoristili. Ja sam se s bratom morala skloniti u kuću jer bi me sigurno neki kamen pogodio u glavu – tužno je govorila Nika.

- Ne boj se, Nika! Nešto ćemo smisliti i vratiti im milo za drago! – bila je odlučna Pepa.

Nika je Pepi ispričala da se znaju često maskirati u gusare, povezati glave crnim maramama, opasati se drvenim mačevima. Imaju i lukove i strijele pa gađaju sve živo što im se nađe na putu: gađaju ptice, žabe, kornjače, patke. Postali su i dobri veslači malih čamaca kojima se vješto i nečujno prikradaju svojim žrtvama i onda ih kukavički napadaju iz zasjede i nečujno bježe skrivajući se u gustom šašu i trski.

- Ja znam da su to oni. Postali su nesnošljivi! – tužno će Nika.

Kad je pala noć Pepa je dugo razmišljala o nevoljama koje su snašle njezinu dobru prijateljicu. Dugo nije mogla zaspati. Prevrtila se na krevetu, a san na oči nikako da dođe. Suosjećala je s Nikom i razmišljala kako joj pomoći i riješite je tih nevaljalaca. Tada se, iznenada, pojavi njezina prijateljica dobra vila Danica. Pogledala je Pepu svojim malim toplim okicama i namignula joj. Prvi put toga dana osmijeh se pojavio i na Pepinom licu. Znala

je da će njezina dobra prijateljica vila naći načina kako pobijediti zlo i ponovno vratiti osmijeh na Nikino lice.

Sutradan je Pepa nagovorila tatu i mamu da posjete njezinu dobru prijateljicu Niku. Bila je subota, neradni dan suncem okupan, pa nije bilo teško nagovoriti ih da i oni malo protegnu noge. Mala Luca je bila oduševljena. Ona je uvijek oduševljena kad se negdje ide, samo da nije kod kuće!

- Kakva će ovo biti skitnica kad odraste? – znala je često reći njezina mama.

Kad su došle u Nikino selo Pepa ih je odvela do Nikine kuće pa su se upoznale i približile dvije obitelji koje imaju iste ili slične probleme kad je u pitanju odgoj i odrastanje male djece. Dok su mame i tate ispijale kavu i veselo čavrljali Pepa i Nika su se nečujno izgubile. Izgubile su se u šašu, ušle u čamac Nikinog tate i pravile plan kako iznenaditi i vratiti milo za drago nevaljalcima koji već dugo gnjave ne samo Niku već i cijelo selo. Dok su oni kovali plan kako to izvesti pojavila se dobra vila Danica. Svojim čarobnim štapićem dodirnula je čamac, ali i dvije prijateljice. U tom trenutku čamac je postao nevidljiv, ali i njih dvije također. U rukama im se stvoriše dugi drveni mačevi i nevidljive strijele. Njih dvije su se mogle međusobno vidjeti, ali za sve druge ljude bijahu nevidljive.

Nasmijale su se jadna drugoj, namignule i odlučno pokrenuše čamac. Počela je neviđena avantura koja će konačno osloboditi mjesto od nasilnika i donijeti mir ovim dobrim ljudima. Vesla su bez napora pokretala čamac i on je išao tamo gdje su ove hrabre i odlučne djevojčice zamislile.

Ubrzo su čule glasove u šiblju. Njihov nevidljivi čamac nepogrešivo ih je doveo do tajnog skrovišta ovih nevaljalaca. Ugledaše mali otočić u šiblju, kolibu napravljenu od pruća i šiblja, privezan čamac za vrbu i o granama obješeno njihovo oružje: lukove

i strijele, mačeve i torbe pune kamenja. Na sredini otočića već je bila naložena vatra i pekla se očerupana patka.

- To je moja patka Bijelka – rekla je Nika. - Sinoć je nestala! Ovi lopovi su je, znači, ubili i sada se spremaju pojesti je!

Nevidljivi čamac bez problema pristane uz otočić. Iz njega izađe dvije nevidljive prijateljice. Za to vrijeme trojica nevaljalaca su se veselo smijala, i glasno dogovarala što će nakon pojedene patke raditi. Otići će do Nikine kuće večeras i sakriti se u šaš odakle će kamenjem i strijelama gađati njezine patke, paunove, ali i Niku i njezinog brata jer su čuli da će tada njezini tata i mama biti u svatovima. Ako budu imali sreće dočepat će se još jedne patke i sutra će je u slast pojesti.

- Nitko ne će znati da smo to mi jer nas nitko ne će ni vidjeti! – zaključiše uz grohotan smijeh. - Vidite li kako smo mi pametni!? Nitko nam ništa ne može!

A baš tada dvije hrabre djevojčice napraviše juriš. Svojim nevidljivim oružjem, dugačkim mačevima počеше tući nevaljalce. Nika opali onog dugonju po stražnjici. Njega zaboli, poče se češati misleći da ga je ubola neka velika osa. Tada ga mač pogodi po leđima, Za to vrijeme Pepa mlati onu dvojicu. Ovi ne znaju što ih to odjednom snađe. Dobivaju udarce, a neprijatelja niti oružja na vidiku nigdje. Nika uze zapaljeno drvo i potpali njihovu kolibu. Vatra je proguta začas. Gori suha trava svukuda, dječake mlati nevidljiva ruka. Pokušaše doći do svoga oružja, ali baš kad su došli do njega nevidljiva ruka ga baci u vatru i ono izgori u trenu. Kad su vidjeli da je vrag odnio šalu pokušaše ući u čamac koji su pretvorili u gusarski brod, ali tada neka nevidljiva sila preokrenu čamac i on potonu u vodu.

- Jadni ti smo! Spašavaj se tko može!

Jauču nekadašnje siledžije, ali pomoći ni od kuda. Tada ih nevidljiva ruka pobaca u vodu i oni, nekada tako oholi i umišljeni, mlataraju rukama i nogama tražeći spas plivajući. A njih dvije,

Nika i Pepa, u nevidljivom čamcu ih slijede i stalno šibaju. Oni napinju sve snage kako bi pobjegli od te nevidljive napasti, ali spasa ni na vidiku. Kad su se na poslijetku dokopali kopna izgubiše se u vidu lastinog repa u uskim uličicama sela dok se s njihovih majica i hlača cijedila voda i blato.

- Jeste li to lovili vodene gliste? – rugali im se i smijali susedjani.

Nika i Pepa su se dovezle do obale. Čarobnim štapićem dobra vila Danica je dodirnula njih dvije kao i brod i sve postade kao i prije. Njih dvije se zagriše, dogovoriše da ovaj događaj ostane njihova tajna i pridružiše se svojim koji su i dalje sjedili u hladovini dvorišta i veselo ćakulali.

- Gdje ste to vas dvije bile? – Nikina će mama.

- Tjerali bijesne gliste! – rekoše uglas.

- Mora da ste se umorile? Odmorite se pa ćemo se malo provozati čamcem – reče Nikin tata.

Njih dvije se pogledaše i zasmijaše uglas. Tajna ostaje tajna. A oni nevaljalci? Što bi s njima? Kažu, nikada više nitko ih nije vidio praviti nešto nevaljalo. Kad bi ih nagovarali da se provozaju malo čamcem nestali bi u vidu lastinog repa. Nikada nikome nisu pričali o događaju koji su doživjeli. I onu znaju čuvati tajnu, pogotovu onu u kojoj su ispati jadni i smiješni.

Iz knjige Pepine čudesne zgrade

Ivica MUSIĆ**Pollice verso**

Ej Silvio ne uzdiši
Eva je jedva zaspala
idiote
ne prljaj staklo nogama
poslušaj zvuci dopiru
plačimo
plačimo svečano uz gitaru
Rekoše geniji
luđak je mudrom pobratim
čuj Bože odveć se ne jedi
neba ćemo komad odlomiti
pa nek se zna
kuca sat
E spavkaj Evice ovčice
naš brat je pomorac
tko pita vrijeme za starenje
I Ivo je sinoć došao
zanosan kažu od plakanja
svijeća trne
u blato
slavuj poje
opipaj zoru prstima
lopovi poštenim vladaju
Što si bleno u mene
od istoka sunčanog do zalaza
nek se zna
kuca sat
Ostrigli su kosu Jeleni
draga podne vuče

siromasima trbusi smetaju
quo vadis Domine
pa pravedne po sudu razvlače
Pajki Evice janješce
tu je on
tiho tijano
sveci idu u pakao
noli turbare prshutos meos
čujte nek se zna
u blato
slavuj pljuje
pogledi nebo prljaju
kažite mi razliku između budale i
filozofa
i reći ću vam
u Rim i Sinj hodočasnici
Homer prosi na raskrižju
dva dukata
za plesačice
ej Cicero mudrač
nauči ribu plivati
pa nek se zna
historia est magistra pite hoćeš li
od jučer
do sutra danas
posla nema
gle zvijezda sja
u mlijeku kupa se
boginja

Horribile visu

Povorka je svečano zastala
crna odijela i košulje bijele
ispraćaju na vječni počinak jednog
od mnogih

*De mortuis nil nisi
bonum*

Kukavice!

Niste li mu za života
pljuvali u
lice

Licemjeri!

Tajnu o vašem bogu
pticama na znanje
dajem

Homo homini kupus
kao

Boga
prodaje

Ivan KRAMAR

Molitva Vječnome

Svaki dan mi je ispunjen život
Tvojim glasom.

Pusti me slušati Tvoj glas
i ne dozvoli mi otići
u buku ničega.

Daj mi budno srce,
vječno
da ga sačuvam u vremenu.

Koliko sam dana izgubio

Pred vratima kuće
stojim
u koljenima oklijevanje
klecanje
imam li snage ući?

A šta ako,
ako
nestanu svi izlasci
i zalasci?

Rolete su do kraja spuštene.
Nema možda
s one druge strane
ni zraka ni vode.

A što ako,
ako
samo samoća caruje?

Zrake sunca k'o ratnici svjetlosti
jahaju valove snova.

Koliko sam dana izgubio?
Koliko
svjestan svijesti
oronuo ukopan u ničemu.

Kako smo pobijedili gromove

Zlatni bljesak neba
u komadu
i rascijepan na dijelove
svjetlom nebeskim.
Strah!

Prilika na čiviluku
verande drvene
stare kuće dide Ivice.

U šake križ i sveta voda
s usana usrdna molitva
Svevišnjem.

Spasi i daj lijepo vrijeme
Svemogućí Bože!
Odagnaj strah
nevrijeme
i nevjeru.

Neka nas mimoide
pogibao, grad i zlo vrijeme.
Šutnja!

Tako opet na
sve četiri strane
po znamenju križa
za svakog sveca
po Očenaš.
Tako smo pobijedili gromove!

Što da ti dam

Što da ti dam Gospode?
Svoje strahove, nemire i lažni sjaj!
Ja nemam ništa osim prazne ruke,
malo nade i velike vjere.

I to je tvoj dar,
ta ljubav što me čini sretnim,
ta snaga kojom vraćaš moj život
u krilo svoje i svoj raj.

Što da ti dam Gospode?
Moju slabost, sumnju i pad
darovat ti mogu jer znam
živim ali ne više ja, nego ti
snago moja, utjeho moja i moj
spas.

Duša u meni

Proći ću kroz ovaj život
kao prosjak, što kruha ište.
ne ću mariti za uvrede,
laži i krive sudove.

Drhtavom rukom
lomit ću sile,
bit ću jači od samoga sebe.

Naći ću dom pod ovim nebom
zvijezdama ukrasti snove,
mjesecom ću kupati uspavane oči
i oblakom sanjati.

Bit ću svoj i onda kad me nema,
kad budem rasut po ovom svijetu.
Disat ću tobom o daleka zvijezdo,
disat ću tobom.

I kad me satru
svojim lažnim moralom,
s iškariotskim licima presudu
iznesu.
Ponosan bit ću na zvijezdu daleku
što i kad patim one se smiju.

Pero PAVLOVIĆ

STENDIKTEN

(Kamena pjesma)

Krönt med en stenig krona
Väljer jag
Sten till tron
En stenig strävan bär mig
Självaste moln
Jag vidrör

Jag byggs så att sten läggs på sten
Mitt hjärta förstenas
Allt mitt blev sten
Endast min dikt är
Vid liv

Kamena pjesma

Kamenom krunom okrunjen
Za prijestolje kamen
Biram
Kameno me htijenje nosi
Pa same oblake
Diram

Kamen na kamen slažem se
Kameno mi srce
Biva
Sve moje posta kamen
Samo mi pjesma osta
Živa

I STJÄRNORNAS SPÅR Tragom zvijezda

(Tragom zvijezda)

I stjärnornas spår
Med drömvisioner berusade
stjärnor
Steniga ögon.
Med drömmen och visionen togs
det steniga
steget.
Och stenen, steg för steg, i stenen,
med stenen, och utan den, gick
iväg mot himmelen
– till stjärnorna.

Opile zvijezde snovidenjem
kamene oči.
Snom i videnjem pokrenu se
kameni
korak.
I kamen, korak po korak, u
kamenu,
s kamenom, bez kamena, ode put
neba
– zvijezdama.

CYPRESSEN**(Čempres)**

Så snart jag steg
 I cypressens skugga
 Vidrörde mina tankar
 Ett minne

Det var en gång som mina starka
 händer
 Planterade den
 Men nu så slank
 Vill den upp till molnen

RYTTAREN**(Vitez)**

Buren av inspiration mejslade jag
 ut
 En upphöjd ryttares skulptur
 Inför hans mytiska blick
 Fångad stannar vandraren

Han anar en bedårande skönhet
 I bronsens levande vävnad
 Medan mitt namn bleknar bort
 Av kroppens nyckfulla tider

Čempres

Tek što zađoh
 U čempresovu sjenu
 Misao dodirnu
 Uspomenu

Sadile ga nekoć
 Moje ruke jake
 A on sada vitak
 Hoće u oblake

Vitez

Nadahnućem nošen izdjeljah
 Viteza uznosita lik
 Pred njegovim pogledom mitskim
 Zatečen zastane namjernik

U brončanom živom tkivu
 Čudesnu ljepotu sluti
 A moje zameše ime
 Hirovita vremena puti

I DRÖMVISIONENS NATT

(U noći snovidovnoj)

I silverslöjan
Irrar fjärrsikten
Den ena rösten efter den andra
Slocknar

Märkligt
Sagolikt
Avstannade allt i
Sagens mitt

I drömvisionens natt
I en lång natt
Radas upp hemligheter
Och lömska avsikter

LJUSSKEN

(Ozarje)

Ett ord för mig kärt
Blev i skönhet
Mångfaldigat i en dikt

En hemlighet slöt sig tätt till
hjärtat
Allt blev stilla
Himmelen jorden och havet
Endast smärtan gjorde sig påmind
En liten skönhetslåga gnistrade
dock till
I dina ögon

U noći snovidovnoj

U srebrnoj kopreni
Daljine blude
Glas za glasom
Trne

Znakovito
Bajkovito
Sve je na pol priče
Stalo

U noći snovidovnoj
Noći dugoj
Redaju se tajne
I primisli hude

Ozarje

Mila mi riječ
Ljepotom bi u pjesmu
Umnožena

K srcu privila se tajna
Sve utihlo
Nebo zemlja i more
Samo bol se ćuti
Tek plamičak ljepote bljesnu
Iz tvojih zjena

STADEN GRADAC**(Gradac)**

Ordet växer upp i en drömsyn och
i en flyktig flykt

Urtidens guldskrifts hemlighet
fyller vårt tidsrum

Kända och okända namn inristade
i sten.

Vaket öga tränger långt i fjärran
och ner i djupet

Hemorten sover under ett
stjärnprytt valv

Hans vita själ blommar i frid.

I förundran möttes kära ansikten
Nedsjunkna i vemod ger vi oss av
ut i den vita världen

Med de lyckliga dagars eld värmer
oss vår barndom.

KORSET**(Križ)**

Jag bär det i mitt hjärta och i mitt
ord

Det lyser för mig

När jag förblindas

Gradac

Riječ izrasta u snovid i časovit let.
Tajnom drevna zlatopisa prostor se
ispunja.

Znana i neznana imena uklesana u
kamen.

Budno oko prožima daljine i
dubine.

Pod zvjezdanim trijemom spava
zavičaj.

Njegova bijela duša cvate mirom.

U čudu se sreła draga lica.

Puni sjete odlazimo u bijeli svijet.

Vatrom sretnih dana grije nas
djetinjstvo.

Križ

Nosim ga u srcu i riječi

On mi svijetli

Kad oslijepim

BOKEN, AVSÄG DIG DET LÅGA

(Knjiga, odreci se tlosti)

Bläddra fram du vita bok minnen
från urtiden

Uttala den oanade profetians
visdom

Där du är, föreviga mångfald och
ord

Avsäg dig det låga, det gagnlösa
rimmets charm

Av det fåfänga irrandet,
sorglösheten och nakenheten

Var ett hopp, upplyftande, _ stark _
vid varje frestelse.

Var måttlig i smärta och i glädje

Låt dig inte förvirras - även när du
är liten

De stora tingens värld överträffar
du med kunskap

Knjiga, odreci se tlosti

Izlistaj bijela knjigo davnim
pamćenjem

Mudrost iznenadna proročanstva
izreci

Tu gdje jesi, ovjekovječi
mnogoznačja i riječ

Odreci se tlosti, čara uzaludne
rime, bezbrižja i nagosti

Budi nada, uznositost, vična
svakoj kušnji

Budi odmjerena u boli i radosti

Ne daj se smesti i kada si mala
Svijet velikih stvari pretječeš
znanjem

I HEMORTSHIMMELS VAGGA **U kolijevci zavičajna neba**

(U kolijevci zavičajna neba)

Förvandlad i ädelmodets glöd
Anar du
Tillblivelsens gnista

Evighetens vita älv
Längtans källa

Där jag inför hoppets tröskel
Höll dig i börens famn

Och ammade
Och kramade
I hemortshimmels vagga

U žar uzdignuća pretvoren
Slutiš
Iskru nastanka

Bijelu rijeku vječnosti
Istok čežnje

Gdje te pred pragom nade
Molitvama slovih

I dojih
I domih
U kolijevci zavičajna neba

Na švedski preveo
Borislav Arapović

Elena BONO

BOŽJE VRIJEME

Evo već djevojke (Ecco già la fanciulla)

Evo već djevojke
maslinasta lica
odlazi u cik zore
na izvor,
i već se vraća
brzim umilnim korakom.
Nakon toga čitavog dana
ulicama mjesta
ona hiti
prema svakom glasu koji zove
prema svakoj usni koja šapuće
„Marija“.
Pružati piti
podizujući glavu ožednjelima,
pere rane
svakog napadaja strpljiva
i dok vatru pali
sluša duge
čeznutljive ženske priče,
šutljiva oplakuje
nad šutljivim licima,
smije se djeci

koja joj pružaju
otvorene prste
tamne od zemlje
i ciku.
Ti me ne ćeš prevariti,
poznajem te
maslinasto lice.
Ti si Zlatna Kraljica
i kada dvoranama
velikim nebeskim
umilnim korakom napreduješ
dok leluja veo,
blistaju se blaženi
a još se više blista
u svome žaru
iščekujuće Božje srce.
Iščekujući srcu
krećeš se dok sviće zora,
krećeš se svome izvoru
o, djevojko Marijo
maslinasta lica.

**U povodu pričesti
jednoga djeteta
(Per la comunione di un
bambino)**

Ti koji stvori nebesa i ljudsko srce
da leti poput orla, samo, nadmoćno
dopusti se uzeti, Bože,
rukom ovoga djeteta,
na način ptičice najnježnije
i bespomoćne,
Ti koji među ljudskim rukama
umri
nježan gol i bespomoćan.

**Božje vrijeme
(Tempo di Dio)**

Prestanite oplakivati sami sebe i
mrtve
prestanite plesati na grobovima
zar ne opažate
da je od nas zatraženo više
nego od druge djece iz bilo kojeg
vremena?
Sada treba obnoviti svijet
u svakome od nas
ili će nas nestati.
Prisjetimo se svoje sličnosti s
Bogom
i potaknimo Boga da je se sjeti.
Sada treba imati puno snage
za usaditi u srce nadu,
ljubav više nego ljudsku prema
ljudima,
želju da svi imaju život.
Nije vrijeme žalovanja
niti ludovanja.
Ovo je Božje vrijeme.
Što čekamo?
Kakav znak? Kakvo čudo?
Zar nismo vidjeli raspeće
u tisućama tijela
Isusa Krista.

**Znam za curicu koja
praše praše
(So di una ragazzetta che
lavava lavava)**

Znam za curicu koja praše praše
– slabunjava i grbava –
robu ljudima
u vodama Si Kiang.
Prebijela odjeća
koju cura praše;
još bjelja bijaše njezina nutrina.
Uzevši oblik Kraljevića
obećah joj bogatstva
ako pođe sa mnom.
Uzevši oblik izranjenog lualice
naložih joj oprati dronjke i rane
plaćajući kamenjem i pogrđama.
Odbaci bogatstva Kraljevića.
Krasnim osmijehom primi
kamenje i pogrđe
izranjenog lualice.

Kad sam umoran
Od vaše moći,
od vaše ljepote krivo korištene,
i od vašeg bola krivo podnošenog
i od vaših radosti krivo uživanih
i od vašeg lošeg činjenja svega što
činite,
u svome osobnom obliku silazim
na Si Kiang,
ne činim ništa drugo nego gledam
curicu koja pere.
Nastavljujući prati
podiže oči svako malo
i smiješi mi se.

Tako se smirujem
i smiješim se i ja.

Europa I. (Europa I)

Leđa prema zidu, bijmo ovu bitku
za mrtve za žive i one koji će se
roditi.

Bijmo za sve i za neprijatelje.

Ako je sudbina pasti, padnimo kao
ljudi.

Mi koji govorismo svijetu što je
čovjek.

Europa II. (Europa II)

Europo Europo neka te bik ne
ugrabi

gledaj ga u oči, Europo
ne boj se.

Nijedna životinja ne podnosi
ljudski pogled.

Ti imaš vedre oči, Europo
iako si plakala.

Odaje za Rinalda Simonettija „Poletarca“* (Stanze per Rinaldo Simonetti „Cucciolo“)

I.

Toga dana poput današnjega
ledene veljače

lilo je iz kestenja;

spuštao si se bosonog

tom kamenitom ulicom

kojom si se strmoglavio

u svojim svečanim čizmicama

bacajući iskre

u nedjeljno jutro

toliko puta toliko puta,

i prvi put bio je kad si

u bijeloj odjeći za krštenje

došao u crkvu

na prsima zadihanim i cvjetnim

ponosne kume.

– Želim umrijeti s njima

želim umrijeti s velikima –

grleći ona koljena

i bio si udovoljen:

deset tijela više jedno,

jedanaest tijela i jedan konop

za uspon,

na ovoj obali gdje si

govorio s kestenima

tražeći jagode i gljive
jazavce i puževe
mahovinu za jaslice
prstima pocrvenjelim
koliko si se puta izgubio
u gledanju
oblaka što se dime među granama
tako šutljivih i različitih
od svih stvari na zemlji
koje nitko ne može zatočiti.
Sada se govori sveta misa među
kestenima
na oltaru Žalosne Gospe
s vašim imenima u zlatu
i kad bi mogao
vidjeti plamenove
koje su bližnji upalili
po vrletima iznad trave
koju samo znoj
u hladnoj veljači
danas kupa.

II.

Strijeljan važna je riječ
i lijepo ti pristaje
u tvome malom grobu
među časnim starcima
i novorođenčadi
i djevojkama koje umjesto naranče
imahu cvjetnu krunu od papira.
Svi te slušaju
vrlo pažljivo zadivljeni,
ali što je sloboda
to ne uspijevaš
ma koliko se trudio
objasniti
i završi da uvijek
s dubokim uzdahom
nestaneš da bi gledao
oblake i maglu koji odlaze
zajedno s mjesecom.
Mrtvi u zemlji
živi u kućama,
drugi se podaju snu
i samo od vremena do vremena
javljaju se pijetli.
Dok ležiš još gledaš
one mjesечеve oblake kako nestaju
tamo iznad kestenova
kao nekada prije.

Dolaze dani (Vengono i giorni)

III.

Nitko ti nije rekao
da duša poput kralja treba
da bi se ušlo u visoke odaje smrti,
ne na bilo kakva vrata
jednostavno bačena
nego na velika vrata
uspravne glave
ljupko
donoseći rane kao cvijeće na dar
dok se Gospodin žuri ususret
tamo preko stuba šireći ruke.
Nitko ti nije rekao,
mladiću sa sela.
Ali tako si ti ušao.

Dolaze dani
da je srce spaljena zemlja,
prah i dim
niski olovni oblaci.
Vi koji ste postali
imena trgova i ulica:
Šetalište Gastaldi
Avenija Cesare Crosa
Ulica Buranello
Javni vrtovi C. Talassano.
Ali vrijeme je
kuća od mnogobrojnih soba
pod nadzorom i strogih
gdje je sve za uvijek;
tko posjeduje ključeve
može pronaći svaku stvar:
pokrete i riječi
bilo kojeg dana.
Vaši prvašnji dani,
vaše odlaženje i dolaženje
po ovim trgovima i ulicama
koji su sada postali vi
za upamtiti izbor
koji ste napravili
onima koji dolaze i odlaze
pokretima i riječima bilo kojim
gdje je zaključan izbor
koji su oni također napravili
u tim sobama strogim

Poziv u dvor (Invito a palazzo)

koje ne dopuštaju bijeg,
ali sve je za uvijek.
Vaši prvašnji dani.
Cesare Crosa
njegov vjetroviti korak
i glazba u njemu:
Vivaldi, „Četiri godišnja doba“,
električna „Zima“
te igle leda i radosti.
Buranello koji govori sudrugu
lupajući novinama
po kralježnici lava
velikih mramornih stuba
Sveučilišta u Genovi.
Aldo Gastaldi
mirna čela
nad gužvom,
s onim oštrim očima.
Talassano plavokosi
istaknute brade
uvijek pognut od smijeha
po školskoj klupi;
bijaše veseo pred smrću,
i držaše vesele sudrugove.
Najsretniji od svih
plavokosi duga lica
ti koji si postao vrt
listova zraka djece koja viču
koji ozelenjuju srce
kad je spaljena zemlja.

Sin Sunca
Blistavi
Nebeski Vladar
posla onoga svoga glasnika
one daleke večeri
da me pozove na Dvor
Dvor koji blješti
iznad visokog dalekog grada sa
zidinama od žada.
Žurno obukoh odjeću
opšivenu purpurom i zlatom
na nogama svilena obuća
na prstenjaku prsten
Kraljevske povlastice
vrpca oko čela
Savršene časti.
Ali kada siđoh
ne bijaše
nosiljke na ulazu:
glasnik je nestao
nema baklji
nema donositelja.
Put u mraku
prolaznici u žurbi,
samo vjetar i noć
mogoh pitati
gdje je Dvor, gdje je

sveti grad nikada viđen sa
 zidinama od žada.
 Već davno zamijenih prsten
 Kraljevskog dostojanstva
 za nekoliko komada kruha
 za nekoliko gutljaja vina,
 ali mnogo ali mnogo više bijaše
 praha koji gutah
 i vode popijene u jarugama
 mrtvog okusa žaba.
 U dronjcima odjeća
 razgažena svilena obuća,
 od onog Plemićkog držanja
 osta samo vrpca
 još pričvršćena na čelo,
 izlizani posivjeli znak
 Savršene časti.
 Brzi podrugljivi pogledi
 okrnjuju mi vrpцу,
 netko se odmiče
 kao na znak gube,
 netko me napada
 ili huška pse na me.
 Ne usudim se nikoga
 nikoga
 pitati za put,
 pa ni ptice ni zvijezde:
 zvijezde i ptice ne znaju
 nego ići i vratiti se
 ići i vratiti se
 u krugu
 Vječnih Povrataka.

Nastavljam naslijepo
 i dvojim o Pozivu,
 kažem si da sve bijaše san:
 glasnik i poruka,
 i naposljetku da ne postoji
 nikakav daleki grad sa zidinama
 od žada
 niti Dvor koji blista
 niti Sin Sunca
 Nebesnik
 koji sjedi na blještavu prijestolju.

I tako ležeći
 tamo i ovamo po šumama
 ili duž jaraka,
 u uličicama, u ćorsokacima
 rame uz rame sa skitnicama
 i odbjeglom robovima
 među kletvama i tužaljka
 smradom groznice i rana
 koje vrve crvima
 dogodilo mi se da čujem
 nekoga kako u snu govori
 o nekom velikom pozivu koji mu
 je dospio
 jedne daleke večeri,
 o glasniku koji je nestao
 o prodanom prstenu
 i o jednome Dvoru,
 jednome Dvoru koji blista
 visoko iznad zidina
 od najčišćeg žada.

Elena Bono duša je suvremene talijanske književnosti. Unatoč tomu nisu je voljele velike izdavačke kuće zbog većine onoga o čemu je pisala, kao ni ocjenjivači za Nobelovu nagradu, iako su mnogi držali da je to gotova stvar.

Rodila se 29. listopada 1921. u Sonninu. Otac joj je bio poznati profesor klasične literature, tako da se odmalena upućivala u tajne pisanja. Nakon pada Italije počela je pomagati partizane u svome kraju u borbi protiv Nijemaca. To razdoblje „otpora“, ili očekivanja da ih oslobode Amerikanci, veoma je zastupljeno u njezinoj književnosti. Umrla je 26. veljače 2014. u Genovi s kronicom donesenom iz župe Međugorje i s njom je pokopana. Ispunjena joj je želja da joj na nadgrobnoj ploči bude natpis: Elena Bono, franjevačka trećoredica.

Proslavila se pjesništvom i djelima za kazalište, ali je pisala i priče i romane. O svemu tome najbolje se može čitati na službenom portalu www.elenabono.it. Prevođena je na engleski, francuski, španjolski, portugalski, arapski, švedski, grčki, poljski i hrvatski. Pjesme za ovaj prijevod uzete su iz djela: Elena Bono, *Poesie opera omnia*, Le mani, Recco, 2007. Zahvaljujem Stefani Venturino, književnoj i medijskoj agentici djela Elene Bono, koja mi je to omogućila.

Pjesništvo, ali i čitavo književno djelo, Elene Bono opisuje, kako je sama govorila, „Isusovu muku koja se obnavlja u povijesti“. Vjerski osjećaj i društvena angažiranost, dakle, neprestano se isprepliću u njezinom djelu. Ako bismo ga htjeli podijeliti prema temama kojima se bavi, onda bi to izgledalo ovako: istok; vjera; društvo.

S talijanskoga preveo:
Miljenko Stojčić

Mato NEDIĆ**BOSANSKA POPUDBINA**Ivan Aralica, *Japundže*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.**Uvod**

Kada se pred čitateljem nađe knjiga ovako naslovljena, kako je Aralica naslovio svoju knjigu, i još ako taj čitatelj nije iz Bosne pa ne zna što je japundže, postavlja se pitanja što takav književni konzument može očekivati od ove knjige. Ako je čitatelj prethodno upoznao bogati književni opus Ivana Aralice, njegova će očekivanja biti velika zato što će mu biti poznato da je ovaj književnik od svoje prve knjige naslovljene *Svemu ima vrijeme*, koju je objavio 1967. godine, zbog načina pisanja, zbog pristupa povijesnoj građi, kojom se bavio u ponajboljim svojim književnim djelima, i pristupanja građi iz suvremenoga života, koju obrađuje u djelima koja nastaju u posljednjih petnaestak godina, veoma intrigantan, za književne sladokusce privlačan i zanimljiv.

Ako pak čitatelj Aralicu do sada nije upoznao, a malo je, vjerujem, takvih, on će biti zaokupljen naslovom romana *Japundže*. Postavit će sebi pitanje što ta riječ znači i lako će pronaći odgovor, bilo u romanu samome, bilo u rječniku turcizama i orijentalizama. Međutim, hoće li se potencijalni čitatelj tu zaustaviti, hoće li mu samo otkrivanje značenja riječi biti dovoljno? Bude li

se roman *Japundže* našao u dodiru s radoznalim čitateljem, on će biti čitan i u značenju riječi kojom je autor naslovio svoje djelo iščitati će se i mnoga druga, a ne samo osnovno značenje koje ta riječ ima.

Ako pak čitatelj pripada Bosni i Bosna njemu, on će u japundžetu odmah prepoznati odjevni predmet, pastirski ogrtač od debeloga sukna, koji pastirima u hladnim bosanskim krajevima može poslužiti i kao šator jer se njime mogu ogrnuti i preko glave, ako je to potrebno, ako zimski uvjeti takvo što zahtijevaju. I takav će, međutim, čitatelj, onaj koji Bosnu nosi u sebi, ako je radoznao, poželjeti pročitati knjigu ovako naslovljenu jer će mu već na prvi pogled biti jasno da će u toj knjizi pronaći Bosnu, kojoj pripada i koja pripada njemu.

Književna intriga

Roman *Japundže* Aralica je kompozicijski ostvario u dva dijela, koja su, naravno, sljubljena jedan uz drugi, ali koja, u vremenske smislu, stoje na četrnaestogodišnjoj udaljenosti jedan od drugoga, a u prostornome smislu, udaljeni su stotinama kilometara jer se prvi dio događa u Srednjoj Bosni, u Žepču i njegovoj okolici, u vrijeme najžešćih sukoba koje je donio rat devedesetih godina prošloga stoljeća, a drugi je dio vezan za mirnodopsko razdoblje, za Zagreb i život u njemu. Oba ova dijela povezana su likom Stane Antolović, jedanaestogodišnje djevojčice, u prvome dijelu, i odrasle djevojke, studentice, u drugome dijelu, osobe koja je iz žepačkoga kraja izbjegla ogrnuta japundžetom koje joj je na rastanku darovala baka, zavjetovavši je da se od toga toploga kaputa ne odvoji dok ne ispuni svoj zavjet i njihovu pogodbu. Upravo na motivu zavjeta i Stanine pogodbe s bakom u trenucima njihova bolnog, ali nužnoga rastanka, autor gradi književnu

intrigu. On, pripovijedajući o Staninu zavjetu i pogodbi s bakom, priča, doduše, o japundžetu, koje je provodni motiv, ali stalno ostavlja dio priče neispričanim, dio tajne neotkrivenim i tako čitatelja sve dublje uvlači u djelo, nagovarajući ga da pretpostavlja što i kako, odakle i zašto, odnosno, da se čitajući pita, i pronalazeći odgovore čita dalje, kako bi svoje znanje upotpunio.

Araličina pripovjedna tehnika i u drugim je njegovim romanima podrazumijevala epsku širinu, zalaženje duboko u detalje, pripovijedanje u tančine onoga što bi netko ispričao ukratko. Takvo pripovijedanje pokazuje majstora, ono je dar koji je urođen, ali i godinama razvijan. Aralica iz pozicije sveznajućega pripovjedača prati životni put nesretne djevojčice, kojoj su neprijateljski vojnici obešćastili i ubili majku, kojoj su kasnije ubili baku, oca i strica, koja je ostala gotovo sama na svijetu, a spas je pronašla u Hrvatskoj, koja je za nju postala *zemljom spasa*, u zagrljaju očeva rođaka, psihijatra Josipa, koji joj je nastojao zamijeniti oca, koji je postao njezina ruka vodilja. Siguran i snažan u svojoj rečenici, kakav i inače Aralica jest, on nepatvorenom svježinom pred čitatelja iznosi povijest jednoga života, kazuje o stradanjima, ali i o izbavljenju, u opise vješto umeće dijaloge i slika svijet onakvim kakvim ga vidi.

Obilježjem Araličine rečenice u prošlosti je bila sentencija, poslovičnost i narodna mudrost koju je on rado umetao u svoje kazivanje. Sada je obilježjem njegova kazivanja inverzija, govor u obliku izravnoga, iskrenoga obraćanja, citatnost. Kako je Aralica početkom 21. stoljeća u načinu svojega pripovijedanja načinio zaokret od povijesnoga realizma k žurnalističkoj prozi, koja svoje uporište ima u njegovoj trilogiji naslovljenoj *Sebastijanove priče* (a sastoji se od romana *Ambra*, *Fukara* i *Puž*), u romanu *Japundže* on se dijelom vratio prvome, ali je ostao vjeran i drugome poetičkome postupku te u realistično pripovijedanje na više mjesta umeće novinske oblike, od radijskoga izvješća do članaka, koje

Stana Antolović kao studentica etnologije piše za jedan enigmatički časopis. Tim je umjetničkim postupcima svoj izraz modernizirao te je u izvrsnu ravnotežu doveo prošlo i sadašnje, povijesno i suvremeno.

Duhovno ishodište i uvir

Da je Bosna, makar i ovako nesretna, kakva jest, makar i iscrpljena ratom i poraćem, zemlja velike snage, mitskoga ukorjenjenja, da je ona duhovno ishodište i uvir mnogima, čak i onima koji od nje pokušavaju pobjeći, a opet joj se, bar u mislima vraćaju, svjestan je i Ivan Aralica i otuda njegovo zanimanje za Bosnu i njezinu stvarnost, kako u prošlosti, tako i danas. O tome zanimanju svjedoče brojne epizode iz njegovih romana koji su nastajali sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća, ali i knjige koje je posvetio bosanskoj prošlosti i sadašnjosti, kao što su, primjerice, *Knjiga gorkog prijekora* (1994.) i *Što sam rekao o Bosni* (1995. godine). Romanom *Japundže* Aralica je spojio svoj govor o Bosni u govor o Hrvatskoj, pokazao je da ta dva govora ne moraju biti odvojena, da se oni prožimaju, supostoje, a to znači prelijevaju se jedan u drugi, zajedno postoje.

Pošavši na put spasa iz ratne bosanske stvarnosti u nešto mirniju Hrvatsku, Stana Antolović je uz japundže, koje joj je baka prebacila preko ramena, ponijela i amajliju, *moći od pomoći*, koje joj je ista baka stavila oko vrata. Ta dva predmeta, japundže i amajlija, bit će Stanini pratitelji u budućim godinama stasavanja iz djevojčice u djevojku. Koliko god ona bila okružena drugom i drukčijom, suvremenom stvarnošću, ona se ne će moći othrvati glasu koji nosi u sebi, a koji je podsjeća tko je ona, odakle je došla i kome i kamo pripada. Ona u sebi nosi nakupine iskustava naraštaja koji su postojali prije nje, u njoj su nataložena njihova

vjerovanja i njihove praznovjerice; ni jedno je ni drugo nije mi-moišlo, i jedno i drugo u njoj je prouzročilo potragu za duhovnim uporištima. Ta je potraga, naravno, na kraju romana uspješno dovedena do kraja i time je autor zatvorio krug svojega pripovijedanja. Čitatelj, ako je tijekom čitanja imao nejasnoće, dočitavši roman, više ih nema, kao što ih nema ni glavna junakinja romana, Stana Antolović, jedna od nas, Bosanka u Hrvatskoj, Hrvatica iz Bosne, osoba koja u svojem liku ujedinjuje i Bosnu i Hrvatsku, onako kako su nekada u davnoj prošlosti bile jedno.

Da bi uspješno došla do kraja svojega puta potrage za uporištima, djevojka iz Bosne se oslanjala na zavjet dan baki i na *moći od pomoći*. Uvođenjem u pripovijedanje motiva zavjeta i *moći od pomoći*, odnosno amajlije, Aralica je otvorio prostor za iznošenje vlastitih spoznaja o mnoštvu vjerovanja, ali i o praznovjerjima koja su u prošlosti održavala neuke ljude u bosanskim planinskim zabitima, ali koja mogu biti značajna i suvremenim ljudima, ne samo kao egzotične pojave, nego i kao nešto što je dio naše kulture, to će reći, nas samih. U Staninoj se amajliji nalaze i *štampanice* i *zapisi*, odnosno, tu su i kršćanske molitve, ali i prijepis sure (poglavlja) iz Kur'ana. Upravo ono što Stana ima skriveno u amajliji, ima i svaki onaj tko u Bosni proživi svoj vijek. Kako ona na sebi nosi dio dviju kultura, kršćanske, kojoj je, kao i njezini predci, pripadala, i islamske, koja je i nju, kao i njih nekada, okruživala, tako je i stanovnik Bosne, bez obzira kojoj vjeri (ili nevjeri) pripadao u svojem biću ponio i jedno i drugo, to dvojstvo kultura, koje ne može postati jedinstvom, ali je upitno koliko bi se i dvojstvom trebalo zvati kada se nalazi u njemu jednome.

Mit i stvarnost

U velikome dijelu romana Aralica govori o etnopsihologiji i etnopsihijatriji. Stana Antolović je studentica etnografije, ona priprema magistarsku radnju i doktorsku disertaciju iz ovih znanstvenih područja. Sama je opterećena japundžetom i amajlijom, zavjetom danim baki na polasku iz Žepča; da bi olakšala sebi, predaje se znanosti, istražuje starinu i tako dolazi do odgovora o vlastitim psihičkim dvojbama.

Ujedinjujući stara vjerovanja s načinom suvremenoga života, Aralica pokazuje da prošlost ne trebamo odbaciti, nego je možemo kroz život pronijeti kao uspomenu, ali ako nam ona ostane samo uspomenom, izblijedjet će, no, ako je doživimo kao svoje duhovno uporište, ostat će našom trajnom vrijednošću, koju ćemo moći prenijeti u naslijeđe drugima.

Stana Antolović je iz Žepča ponijela japundže, kaput koji je bio prevelik za njezino sitno tijelo, koji joj je u kasnijim godinama opterećivao dušu jer ga je morala čuvati, ne znajući zašto joj ga je baka preporučila, zašto ga je držala tako važnim. To je neznanje, kao što s neznanjem i inače biva, u njoj stvaralo strah, koji je rezultirao psihičkim teretom, koji ju je povremeno odvodio izvan granica stvarnosti, u neki samo njoj poznati svijet, u nju samu, reklo bi se, u nutrinu u kojoj je pronalazila baku, koja joj je u teškim ratnim danima zamijenila majku. Kako je baka tada bila uporištem i zakloništem, bivala je time i sada, uvijek kada je Stani bilo teško.

Ovako prikazujući psihičke probleme svoje junakinje, Aralica je ukazao na čovjekovu potrebu da ima duhovno uporište, potvrdio je da bez takvoga uporišta život nije moguć. U književno-umjetničkome smislu ostvario je duboku psihološku karakterizaciju glavnoga lika romana, znatno dublju od one vanjske, jer upravo mu je bilo važno ukazati na duh, koji nadvisuje tjelesnost.

Zaključak

Kada se razmišlja o zavjetu i o amajliji, o japundžetu, oko kojega se *vrti* cijela pripovijest, može se postaviti pitanje zašto je japundže tako važno i što je ono značilo Staninoj baki. Odgovor je autor dao već pri početku romana, na stranici 20., gdje baka Stani kaže: „E, kad bih ja kuću na sebi mogla ponijeti, ne bih ja nosila toga kaputa, meni taj kaput kuću zamjenjuje. Meni je taj kaput kao čobanu japundže, kuća u pustoj planini od vune i kostrijeti.“ Kaput je tako postao simbolom kuće, one kuće koja se morala napustiti da bi se potražilo spas od rata i smrti, spas za Stanu, ako ne i za druge, spas za barem jednoga člana obitelji, koji će nastaviti živjeti i u kojemu će dalje živjeti i svi oni koji rat nisu preživjeli.

Na kraju romana simbolika japundžeta se širi, od staroga postaje novo (Stana od dijelova postave kaputa, prema bakinome nekadašnjem savjetu i prema baki danome zavjetu, šiva dio svoje vjenčane oprave); na jednoj je strani izgubljena kuća, kuća koja je značila dom, a namjesto nje ostalo je samo japundže, na drugoj je strani novi dom, koji je pronađen upravo zahvaljujući onome što je japundže u svojoj nutрини sadržavalo. Japundže je tako postalo poveznicom, mostom od prošlosti do sadašnjosti, od prethodnih do budućih naraštaja, a mostom u Araličinoj umjetničkoj viziji postaje i čovjek koji, sudjelujući u božanskome činu stvaranja novoga života, *obnavlja lice zemlje*, minule naraštaje povezuje s onima koji dolaze. „(...) život ima smisao i ljepotu samo ako ga se utroši na stvaranje novog života“ (str. 426.), bilježi autor na kraju svojega romana i time u jedinstvenu vezu dovodi priču o prošlosti i sadašnjosti, o preživljenome i budućemu, o onima koji su bili, koji jesu i koji će doći.

Umjetničkom vizijom života prikazanom u romanu *Japundže* Ivan je Aralica ponovno potvrdio da je sve prošlo temelj budućemu, da je narodna mudrost potka znanstvenim istinama i da je

život iznad svega, ono što se ne smije osporavati, što se njeguje i čuva i što posjeduje i daje smisao. Roman *Japundže*, kada se nađe u rukama čitatelja, nosio on Bosnu u sebi ili ne nosio, pripadao njoj ili ne pripadao, donijet će mu viziju stvarnosti, one u koju smo već utkali svoje dane, ali i one od koje tkamo dane koji čine našu sadašnjost i kojom će biti istkana naša budućnost. Aralica je zaista vješt tkač na književnome razboju, a ono što on istka ima ne samo trenutnu, već neprolaznu vrijednost.

BDIJENJE NAD LJEPOTOM RIJEČI

Ružica Soldo, *A kiša samo što nije...*, Naklada Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne i Alfa, Mostar – Zagreb, 2013.

Kako je poetski svijet Ružice Soldo izrazom jednostavan, a značenjima bogat! Kako je ova pjesnikinja uronjena u vlastitu samoću, bez koje inače ne nastaju pjesme natopljene bolom, kakve njezine jesu, ali i u prirodu, s kojom je stopljena i u kojoj pronalazi utočište! A kiša samo što nije...

Motivski je svijet Ružice Soldo satkan od slika prirode, od ljeta i jeseni, od mora i maslina, od vjetera i kiše. U naizgled jednostavnim izričajima taj svijet nosi neobične i snažne metafore, donosi poruke o životu kakav jest, o borbama koje svaki čovjek u određenim životnim trenutcima mora voditi, poneke je bitke prinuđen gubiti, ali nikada ne smije izgubiti nadu jer, ako nju izgubi, onda je u cjelini izgubio sebe. Motiv kiše, istaknut već u zagonetnome naslovu zbirke, stalni je motiv u velikome broju pjesama. Njegova je simbolika višestruka: metaforom kiše pjesnikinja ukazuje i na radost proljeća i na tugu jeseni, upozorava da je kiša životodajna jer pomaže klijanju i cvatu, novome rastu i bujanju, ali ujesen najavljuje hladnoću i zimu, tmurno vrijeme i teška raspoloženja; u daljnjem značenjskom sloju, kišom se simboliziraju suze, ona navješćuje jesenju tminu, pustoš, kraj.

Poezija Ružice Soldo u cjelini je poezija potrage za svjetlošću i srećom, potrage za nadom i spasenjem, za izlazom iz mračnih šuma svakodnevice. I onda kada pjesnikinja stihom predočava slike bola i praznine, praznih duša i praznih srca, ljudi bez pogleda, zatvorenih u svoj svijet blještavila ili jada, u svijet vlastite samoće, snaga riječi vodi je do otkrivenja smisla stvaranja, dije-

ljenja onoga što se ima, što se posjeduje u izobilju, a to je misao i doživljaj svijeta pretvoren u stih, u poetski iskaz, u umjetnost. Dijeljenjem umjetnosti onima koji je znaju razumjeti, koji je žele prihvatiti, koji su posvećeni, pjesnikinja se pretvara u svojevrstu svećenicu koja bdije nad ljepotom riječi, koja se snaži duhovnom hranom koja joj je od Boga dana pa čak i kada gladuje zahvaljujući onima koji su je odbacili, osudili na propast, ona je sita zato što zna da je Riječ životodajna, da je pjesma otisak duše i da nadživljava sva naša strahovanja i stradanja, sve naše patnje i poniženja.

Premda bi se na prvi pogled moglo zaključiti da se mnoštvo pjesama objavljenih u ovoj zbirci može označiti nazivom pejzažnih pjesama, Ružica Soldo nije prvenstveno pjesnikinja krajolika. Slikajući vanjski svijet, krajobrazne kojima se kreće, u kojima se nalazi i traži utočište pred tminama svijeta koje ju okružuju i guše, ona zapravo stvara prirodnu kulisu za oslikavanje krajolika vlastite duše. Takav postupak u svjetskoj poeziji nije nov i neobičan, ali način na koji ova pjesnikinja ostvaruje slike duše utkane u sliku krajolika jest. Naizmjeničnim govorom o osjećajima lirskoga subjekta i izgledu prirode pjesnikinja kazuje da su ti osjećaji dijelom krajolika, kao što je i on dijelom njih. U pjesmi *Zaboravni cvrčak* ona, poput Nazora u antologijskoj pjesmi *Cvrčak*, pjeva o stvorenju koje simbolizira ljeto, pjesmu, svjetlost i veselje, koje simbolizira nju samu, uronjenu u jesen života, u jesen koja se, ako već nije došla, bar ubrzano približava, najavljuju je kiše koje *samo što nisu... Pronađoh cvrčka / u samoći svoje sobe / zalutao iz ljeta / u sumornu jesen / Zaboravio na prirodne / mijene / pa tako zanesen / i dalje cvrči i pjeva / Sijeva munja / slutnju kiše nosi / a u kosi / ostalo sunce/ čempres i more / krik galeba / i plavetne zore.*

Uz pejzažnu motivsku potku od koje je satkan pjesnički izraz Ružice Soldo, u njezinom se poetskom svemiru pronalaze i pjesme sa socijalnom tematikom. Poput Antuna Branka Šimića (či-

jom je nagradom, usput neka je rečeno, bila nagrađena za zbirku *Sanjar*, objavljenu 2002. godine) i ova je pjesnikinja upoznala gorčinu odbačenosti i ljudskoga prijezira, prazninu siromaštva i nezasitnost oholih ljudi koji su drugima spremni oduzeti životnu snagu kako bi zadovoljili svoje interese. U završnome ciklusu zbirke naslovljenome *Vrijeme analfabeta* ona se stoga odmiče od motiva kojima je gradila svoj poetski krajolik te izriče osudu društvu koje zanemaruje potrebite, koje se kupa u vlastitoj oholosti i prezire tuđe suze. Kao i Šimić, i Ružica Soldo izlaz pronalazi u visinama neba, u zvijezdama koje su vječne i koje ljude prizivaju vječnosti. U završnoj pjesmi naslovljenoj *Tražim* pjesnikinja će izreći ključnu misao: *Noćas ja tražim zvijezde / možda dolinu sunca / osjećajne ljude / i pravednog suca*. Ako i ne nađe *dolinu sunca*, sigurno će naći zvijezde jer svojom se poezijom već upisala među njih; ako ne naiđe na *osjećajne ljude*, Ružica će Soldo zasigurno pronaći *pravednoga sudca*, Onoga koji će suditi svima po djelima njihovim.

Koliko god se poezija Ružice Soldo naslanjala na pjesništvo najpoznatijih majstora stiha, kakav je primjerice Dobriša Cesarić, njezin je poetski svijet drukčiji, samosvojan. Pjesme Ružice Soldo su izrazom jednostavne, pitke i čitke, razumljive i shvatljive, natopljene su emocijama i zanimljivim poetskim slikama. Zbirka *A kiša samo što nije...* obogaćena je ilustracijama čija je autorica sama pjesnikinja te je njezin poetski izraz, ujedinjen s likovnom umjetnošću, upotpunjen u dojam koji će čitatelj steći i kojim će obogatiti svoj duhovni svijet. Od riječi i stihova do srca čitatelja put je dalek ako mu kao zaprjeka stoji nerazumijevanje; blizak je pak onda kada smo otvoreni prihvaćanju tuđih dojmova i preživljavanja kako bismo i vlastite doživljaje i shvaćanja ogledali u tuđima. Ružica Soldo nam nudi upravo takav, blizak poetski put. A kiša samo što nije...

Božica ZOKO

HVALA TI VELIKA PJESMO!

(u neizrecivom, u neiskazivom pjevu)

Aleksa Kokić: *U sjenama ravnice*, sabrane pjesme.
Priredila Željka Zelić. Zavod za kulturu vojvođanskih
Hrvata. Subotica, 2013.

Zagrliti Krista i duše... – dahnuo je u prošlom stoljeću Gerard Tomo Stantić. Dahnuo je u budućnost, prema nama. *Može li se...?* – dahnemo mi prema njemu, u prošlost. I dobijemo odgovor. *Može se i još i više...* Ono što se zapiše – kamo putuje? Ostaje na mjestu i putuje. Ima svoje dosege – nekad doista opseže Krista i duše. Znan je zagrljaj Svetog Franje i Krista – barem ga zapadnokršćanska ikonografija pozna. Zagrljaj Elizabete i Marije – obično u zastanku – da se izgovore riječi blagoslova. *Ruce imut' i ne opsežut'!* – stoji u Kožičićevu psaltiru – skupa s onom – *usta imut6 i ne vzglagolat, oči imut6 i ne vzrut, uši imut6 i ne slišet, nozdre imut6 i ne obonjajut, noze imut6 i ne vshodet n' vzgleset v grtane svojem...* Ni mukaet! – rekli bismo mi danas. Na svetost pozvani! – to su riječi nagovora Ivana Pavla Drugog i ujedno naslov kojim je Željka Zelić nasloвила ciklus Aleksinih pjesama o svetima. Najviše je pjesama dobio sveti Franjo. Kokić je razdragan tim svecem i uvodi jedan poseban motiv dosad premalo istican u svezi asiškog sveca, najmanjeg od najmanjih – kako ga nazva Christian Bobin – i cijele prirode. Riječ je o srni. Plahi stvor, ulazi u krug međusobnog povjerenja koje ovaj svetac

širi oko sebe. Povjerenja koje mi tako često uskraćujemo jedni drugima. Koga su zmije ujedale i guštera se boji? Moguće. Ti predstavnici drugih svjetova, što gmazovi zacijelo jesu – sjetimo se samo krokodila s njegovom sposobnošću da zamre čekajući toliko dugo povoljan trenutak ne bi li ugrabio neki plijen da sirota žrtva zaboravi na njegovo postojanje – znaju nam zadati dosta jada. Ipak, ljudi su podčinitelji prirode. Koliko god izgledali slabišni ili pretili – oni ipak neprestano – posredno i neposredno utječu na prirodu i podčinjavaju je. Isus je stišao buru ili koji već ondje bje vjetar, oluja ili nevera – na riječ – *Umukni!* – smirila se. I nama je obećao i veća čuda nego li ih je on činio. Vjerujemo u Isusovo obećanje, ali ne ispunjavamo ga – očigledno – mi smo zakazali. S nama nešto nije u redu. I tako već stoljećima. Hoće li to podčinjavanje biti međusobno uništavanje – mi prirodu i zauzvrat ona nas – ili bratski zagrljaj po zagovoru sveca iz 13. stoljeća? Zato i imamo vjeru, ufanje i znanje svih znanja – ljubav! – i tu su odgovori na sva pitanja. Ako još nisu, proizaći će. Objaviti se. U starom dobu najslavniji bijaše zagrljaj Amora i Psihe. Zagrljaj i poljubac. To su zagrljeni u poljupcu – ljubav i duša. U *lipom gledanju*. Znan je i mitološki predložak, priča koja prethodi tom sljublivanju. Psiha je prerano htjela doznati tko je noću ljubi i unatoč zabrani ljubljenog, zapravo božanstva ljubavi, upalila svjetiljku. Kap vrelog ulja je razotkrivenom Amoru, to jest Erosu, pala na mišicu. To je bilo dosta da Psiha – duša izgubi milost kod njega. Bila je očajna kako već svaka duša bez ljubavi jest. Tu dođe na svoje i Brana Krstić – koji tu dušu, otada vječno progonjenu, u stalnoj potrazi za ljubavlju – poučava – *k'o te ima taj te nema, tko te nema, taj te sanja, tko te sanja taj te ljubi, a ti o tom pojma nemaš...* Ipak, zar ne bi bilo divno kad bismo imali jasne i pregledne i pojmove i dojmove i slobodno ih razgledali? Mora li sve završavati na tamnoj strani Mjeseca? Možemo biti sasvim mitologični i reći za Mjesec i njegove mijene – profil ka

poluprofilu i puno lice, a straga, oku nevidljiva – kosa. Ili barem jedan – perčin! Aleksa Kokić kaže poosobljavajući molitvu Svetog Franje – *Vječnosti sam tek bezvrijedni sat...* Kako točno! Mi mjerimo vječnost našim prostorom, mi pokazujemo koliko je vječnosti trenutačno na tom našem satu. U našem vremenu. Ako uzmemo da je vrijeme vječna protežnost ili da je vječnost prolazna protežnost što vječno prolazi kroz vrijeme – vrijeme prolazi kroz vječnost – svi mi smo vječni prolaznici! Sve stoji! Poželi čovjek poteći kao rijeka ili se napuniti postupno kao jezero – poželi se zapisati u taj plan prolaska i prepunjanja, poželi biti stanica, nepomična postaja bitka, poželi biti mrtvo slovo na papiru i ništa više. Mrtvo slovo u kojem je pohranjen duh što oživljuje. O sretni čitatelju! Sretni i presretni! Tako ni ti ne možeš doznati odmah tko ti ljubi oči slovima – bude potpisnika – ljudi što bjehu na svom mjestu kad je trebalo što zapisati – ali naša čežnja ih nadilazi i putuje dalje. Da je nebo hartija, a murećep more! Nebo papir, more tinta. Bi li se moglo sve zapisati! Ne bi. Božji su planovi kudikamo veći od svake naše zamisli i pjesme. Neiscrpne su Božje česme. Srokovi su oživjele jeke. Ne one što venu za u se zaljubljenim Narcisom, što se udaljuju i sve slabije čuju i sve tiše i tiše bivaju – nego one što prilaze bliže, stupe pred nas, preuzmu riječ iz naših usta i daju joj novi život – iznova sročeni. Poezija Alekse Kokića u podtekstu stalno ima taj srok – nije riječ o strogoj vezanosti. U četverostisima često samo drugi i četvrti stih budu sročni – to daje osjećaj nevezene slobode koja uživa biti malko sputana. Katren čas slobodan i kad poželi pobjeći, za tren je opet nježno ali čvrsto svezan. I Pegaz voli kad ga se malko – zauzda! Neponovljiv doživljaj! Zahvaljujući izumu pisma – ipak ponovljiv! Naš zajednički. *Utihnjen brat mali*, tako Nikola Bonifačić Rožin u svojoj zbirci *Poljubica* nazva sebe kad je poželio biti poput košljunskih franjevac. Lako je košljunskim franjevcima! Oni su višestruko zagrljeni. Prvo je otočić Košljun zagrljen

morem puntarske uvale, cijeli je Punat zagrljen morem oko otoka Krka na kojem je Punat, a otok Krk grli cijela Hrvatska noseći ga kao srce na dlanu – Hrvatska je zagrljena Europom (samo da ne bude – zagušena!) – Europa svijetom, svijet Bogom – ej! Tko će s košljunskim franjevcima! Lako je njih zagrliti kad oni znaju biti mali, a mi umišljene veličine, mrtva puhala, uvrijeđeni i poniženi svako malo – začas – e ne ide to tako – ne može ići! Mora se već jednom nešto dogoditi, nešto krajnje obvezujuće i oslobađajuće u istu dobu. Svi naši krajevi, rijeke, jezera, sva naša međurječja, svi naši krševi i krasovi, brda, planine, doli, nizine – očekuju. Hrvati čekaju! – rekao je Tomislav Žigmanov. Koga? Viktor Vida reče – jaganjca koji pase među ljiljanima! Nove riječi u pjesmi nad pjesmama. Istu i ponovljenu ljubav u svima nama. Potvrđujući sve iznad svih – (vjero)zakona. Bosna i Hercegovina zagrljena Hrvatskom i Drinom ima ista očekivanja. Gospa je u Međugorju obećala vidiocima nešto takvo. Nešto neporecivo, zapanjujuće i zaprepašćujuće istovremeno, uzbuđujuće i smirujuće, neki vidljivi znak Božje prisutnosti. A što je sve oko nas ako ne vidljivi znak Božje prisutnosti?! Ili da poduzmemo još jedno bičevanje mora? Još jedno okivanje užarenim željezom morske pučine? Kao što učini Kserkso nakon izgubljene bitke s Grecima. Za koga navijamo? Za koga bojujemo, revnujemo, živimo i živujemo? A za koga bi?! Za sve sudionike! Svi su nas oni dopeljali u budućnost. Za Atenjane, za Perzijance, za more... *o more, more!* Bivše i buduće. Sada. Zauvijek, vječno, vazda. Mirno i dobro more! I bez mora – neumorni! I u svemu – **MIR I DOBRO!** *N e m e r e s e i s k a z a t i!* Koliki je sve mir i kakvo je sve dobro! I što sve može! Ne more se iskazat'. Ali svi smo barem jednom tamo bili i malo-prije bjesmo – U NEIZRECIVOM, U NEISKAZIVOM... Hvala ti velika pjesmo na tvom pjevu! Po tebi oćutjesmo u sebi – djevu! Rekla se i kazala! Hvala!

ALEKSA KOKIĆ – SVEĆENIK I PJESNIK

Biografija

Aleksa Kokić rođen je u Subotici 14. 10. 1913. godine. Nakon osnovne škole, upisuje se u građansku školu. Po njezinom završetku nastavlja peti razred u subotičkoj gimnaziji. U ovom razdoblju poželi postati svećenik i postaje kandidat Bačke biskupije. Šesti razred provodi u Travniku, u Isusovačkoj gimnaziji, gdje i maturira. Iza mature odlazi u Zagreb na studij. Za svećenika je zaređen 1937. godine po rukama biskupa Lajče Budanovića. Nakon ređenja bio je kapelan jednu godinu u Subotici u župi sv. Roka. Potom odlazi u Zagreb gdje se upisuje na studij slavistike, jer je biskup Budanović trebao profesore na budućoj Katoličkoj gimnaziji u Subotici, koju je htio otvoriti 1941. godine. Godinu dana prije diplomskog ispita, Aleksa mora obaviti građansku dužnost te odlazi u vojsku u mjesto Cetinje, gdje je nakon deset dana preminuo. Aleksa je bio svećenik srcem i dušom; pun oduševljenja i svetog žara u radu oko spašavanja ljudskih duša. Od prvog dana sjemenišnog života, pa sve do svoje prerane smrti uvijek je pred njim blistala u svojoj neokaljanjoj čistoći i ljepoti samo ova idealna strana svećeničkog života. To je ne jednom, ne samo riječima nego i djelom jasno pokazao.

Tiskana djela:

- *Klasovi pjevaju*, Zagreb 1936.
- *Zvona tihe radosti*, Zagreb 1938.
- Aleksa Kokić i Marko Čović, *Bunjevci i Šokci*, Zagreb, 1939.
- Aleksa Kokić, *Slikovnica kršćanskog nauka*. Pomoćna knjižica za I. razred osnovnih škola. Zagreb, 1939.

Uz pjesme, pisao je i pripovijesti, prevodio je djela književnosti s više jezika, surađivao je u mnogim časopisima pišući pjesme, eseje, književne prikaze i kritike, napisao je i nekoliko kazališnih komada.

Đuro VIDMAROVIĆ

PJESNIK SNAŽNE BIOFILNOSTI

**Pero Pavlović: *Humčice, biljčice, slike nebeske, Alfa,*
Zagreb 2013.**

Pero Pavlović (Gradac kod Neuma, 20. ožujka 1952.) spada među vrlo ugledne suvremene hrvatske pjesnike srednjeg naraštaja. Živi i radi u Neumu. U književnosti se javio 1979. zbirkom stihova *Plavi svirač*. Od tada neprekidno našoj književnosti podastire nove zbirke koje su po mnogočemu posebnost suvremenoga hrvatskog pjesništva. Naime, ovaj tankočutni lirik autor je velikog broja pjesama i pjesničkih knjiga koje je posvetio, ili bolje rečeno, koji je bio nadahnut ljepotom i mističnošću ljekovitog bilja mediteranskog područja. Kako piše u pogovoru ove knjige, „nitko još u nas, pa u ni u svjetskoj književnosti, nije duhom tako duboko zašao u svijet trava, njihova nazivlja, opisa i sanjarenja, učinka i nadahnuća, kako je i koliko to voljno učinio pjesnik Pavlović“.

Književna kritika je Peru Pavlovića stavljala uz bok s Antunom Brankom Šimićem navodeći njegov poseban tip osjećajnosti. Pri tome kritika je isticala poznati četverolist: A. B. Šimić – Mak Dizdar – Janko Bubalo – Pero Pavlović.

Pavlović je uvršten u više antologija, ali i u školsku lektiru i čitanke. Pjesme su mu prevedene na više stranih jezika, a on je dobitnik i više prestižnih književnih nagrada i priznanja.

Djela: *Plavi svirač*, 1979.; *Vedrine*, 1983.; *Zemlja otajstva*, 1983.; *Titraji i znakovlja*, 1987.; *Tisuću ljeta trebinjske biskupije*, 1988.; *Blizine*, 1993.; *Neum, braniti prag i ime*, 1995.; *Ozarja*, 1996.; *U ružarju svijeca*, 1997.; *Kupka svjetlosti*, 1998.; *Između sna i vječnosti*, 1998.; *Zib i sjene*, 1999.; *Pjesan od molitve*, 2000.; *Pir*, 2000.; *Krijesi*, 2000.; *Odškrinuta neba ćuh*, 2000.; *Nebeske laticе*, 2001.; *Sunčeve prelje*, 2001.; *Glazba blagih imena*, 2002.; *Proljeće duše*, 2003.; *Travke mirisavke: stih, slikopis, ljevakoviti pripravnici*, 2004.; *Gorušičino zrno*, 2004.; *Što pjesnik nosi u torbi*, 2005.; *Dubrave*, 2006.; *Laudes mensibus*, 2007.; *Ljubav (A zemlja riječ zori)*, 2008.; *Vrutak. Stručak. Sinje blago*, 2009.; *Gradac, zipka zavičajna neba*, 2009.; *Rogožari puni bilja*, 2009.; *Svjetlost sklada*, 2011.; *Orovci, Ruđerovim imenom pobuđena povijest*, 2011. i *Humčice, biljčice, slike nebeske*, 2013.

Zbirka *Humčice, biljčice, slike nebeske* podijeljena je u četiri tematske cjeline. To su: „Zlatne mreže“; „Humčice“; „Što opjesmi srce“ i „Troplet“. Sve odlike književnog rukopisa i naglašene biofilnosti nalaze se i u Pavlovićevoj ovoj zbirci. Želimo, kako bi se izbjegli mogući nesporazumi, podcrtati da i drugi hrvatski pjesnici pišu o prirodi i biljnome svijetu, među kojima posebno ističemo Božicu Jelušić, Eneriku Bijač i Fabijana Lovrića. Međutim, nitko od njih nije se s toliko lirske topline, nadahnuća i pjesničke uznositosti i transcendentnosti posvetio biljkama, poglavito ljevakovitima, kao što je to učinio Pero Pavlović. Kako sam naslov ove zbirke govori, pjesnikove su biljke (koje on nježno naziva biljčice), *slike nebeske*. Time je tim biljkama dao i transcendentno značenje, doživljavajući ih kao božja stvorenja koja povezuju Nebo i Zemlju. Prva pjesma u zbirci posvećena je agavi, pod naslovom „Slovo za tri agave“, a druga „Maslini“. Doista, agava i maslina utemeljile su kulturu mediteranskog uljudbenog kruga. Njihov je značaj onkraj ljudske spoznatljivosti. Za našeg pjesnika agave su *gracije, uskličnici i jarboli, pjesme i siluete anđela koji*

se „ocrtavaju na rumenoj paleti zapada“. Maslina je za Pavlovića „Noina golubica“, „amfora pretočena suncem“ jer „povezuje nebo i zemlju u jednom imenu“.

Pavlović naslove mnogih svojih pjesama imenuje latinskim imenima pojedinih biljaka, dajući im na taj način povijesnu dubinu mediteranskog prostora. To su npr. „Vitis vinifera“; „Triticum aestivum“; „Uniola latifolia“ itd. Pored agave i masline u ovoj su zbirci zastupljene visibabe, noćurci, medunike, oštri žednjaci, čičci, vilino sito, petrovac itd.

Pojedine biljke oduvijek su imale snagu civilizacijskog i religijskog simbola. Takav je npr. hrast. Njemu je naš pjesnik posvetio stihove pod naslovom „Četiri biblijska hrasta“. U ovoj snažnoj pjesmi Pavlović širi vlastiti poetski vidokrug i potvrđuje se kao istražitelj dosega hrvatskog jezika. Ovaj pjesnik materinski govor tretira kao drago kamenje koje se treba brusiti i do kojega se teško dolazi u dubinama rodne zemlje. Navodimo nekoliko stihova iz navedene pjesme, jer upućuju na temelje judeokršćanske uljudbe:

*Do mjesta Šekema,
Do hrasta More
Azur zasvodio vidokrug širan
A riječi iskon ljubavi zore.*

*Do Hebrona
Do hrasta Mamre
Oblačci prše dugine boje
A sunce nebom ljepote zarne.
(...)*

Veliko nadahnuće za Peru Pavlovića predstavljaju stećci, ti mistični i tajanstveni nadgrobni spomenici – stojeći, koji su kulturološko i nacionalno znamenje etnosa kojem pjesnik pripada.

Za našeg pjesnika postoje stećci vidljivi i stećci nevidljivi, *Prvi – iz srednjeg vijeka / drugi – iz dvadesetog stoljeća / pod stećcima – usnuli romari / prvima – ocvale riječi kamenom/ drugima – začepljena usta olovom / prve – oslušujemo / drugi – šutnjom svjedoče...*

Pero Pavlović u zbirci koju predstavljamo snažnim se stihovima dotiče i gorućih nacionalnih tema, što je vrlo opasno za pjesnika, jer mu prijeti opasnost skliznuti u politiku i promidžbu. Ističemo dvije izuzetne pjesme iz ovog tematskog bloka: „Ostali smo na pola puta“ posvećenu fra Lucijanu Kordiću i „Kad rekneš domovina, pjesnički te volim“. U prvoj pjesmi nalaze se gorki stihovi: *Sanjali o slobodi / hrvatski san o slobodi... / Domovinu su potom izdali, ukinuli joj granice / prekržili lijepo ime / prelijepo ime Herceg Bosna / Domovina ostala na pola puta / ostali i mi na pola puta...*

Pjesma „Kad rekneš Domovina pjesnički te volim“ podsjeća na poznatu pjesmu Ivana Tolja „Kad kažem Hrvatska riječi moja budi široka“. Pavlovićeva oda Hrvatskoj, bolna je na kranjčevićovski način, počinje stihovima:

*Jer vjerujem
Jer se ufam
Jer ljubim
Svaki mi je čovjek bližnji, jer sam Hrvat
I kad rekneš Hrvatska, pjesmom te volim.
(...)
Jer izdaja boli
Jer trpim svaku ranu roda
Jer grješan, griješim
Svaki mi je čovjek brat, jer sam Hrvat
I kad rekneš Hrvatska, pjesmom te volim.*

U pjesmi „Dano je pjesmi biti vječna radost“ Pero Pavlović pjeva o Kristu, o starozavjetnim prorocima, ali i o svojim živim suvremenicima i supatnicima po peru. Svi oni *dođoše u H. D. hercega Stjepana Kosače / pokloniti se mladom Kralju / na dar nose pregršt stihova...*

U dosluhu oka, srca i duše nastaju pjesničke minijature, dragulji u kojima pjesnik vodi razgovor s dušom, prirodom i Bogom. Isprepleću se tako tvarni i duhovni svijet, a sve je ogrnuto ljepotom, dobrotom, dubokim mirom i ljubavlju. Klizi tako pjesnikovo pero bjelinom papira i veze beskrajnu lirsku tkanicu skladna stiha.

Zbirka Pere Pavlovića „Humčice, biljčice, slike nebeske“ vrijedno je, zapravo prvorazredno pjesničko štivo u kojem pjesnik progovara ne samo o „biljčicama“ već i o gorčim, egzistencijalnim, pa i krvavim problemima životne stvarnosti u kojem živi on i njegov narod. Ovo je lijepa, potresna i veličanstvena pjesnička zbirka.

Ante MATIĆ

CVIJET DO CVIJETA I NIJEDAN DRUGOMU NE SMETA!

Uz 40. obljetnicu smrti slikara Gabrijela Jurkića

Među slikama Gabrijela Jurkića posebno se ističe i kao da svijetli u mraku stoljeća neumrla ljepota *Visoravni u cvatu* naslikane 1914. godine. Po svoj prilici inspirirala ga je Kupreška visoravan u proljeće kad sve ozeleni i procvjeta. More raznolikih cvjetova na proplanku i u udolini, pod vedrim i bistrim nebom poput ribljeg oka, dok se u pozadini naziru obrisi kamenih visova mrkih planina. Raskoš cvjetova i boja; plavi, žuti, bijeli, ljubičasti, crveni, smeđi, rumeni poput lica djevojačkog; tratinčica, različaka, ljubičica, ljiljana, smilja i bosilja, ruža, tulipana, krizantema i agava, perunika i makova.

Kad ih čovjek duže gleda otkrije nešto što ga ushiti i zapanji do te mjere, da osjeti kako je Jurkić ovom slikom izrazio poruku svoje duše i vjere; cvijet do cvjeta pod suncem i nijedan drugom ne smeta, ne otima sunce, toplinu i vlagu, blagost mjesečine, bistrinu živih voda, svježinu zraka; jednom riječju nijedan Jurkićev cvijet drugomu ne zaklanja sunce za razliku od onog Krležina cvijeća za koje je i sam rekao da među njima „ni pravice“. I najljepši su oni cvjetovi koji podjednako mirišu u javi i uspomeni. Za razliku od Jurkićevih bosanskih cvjetova, koji, kako sam već rekao, nijedan drugomu ne smeta, Krležini cvjetovi su svađaju, tuku, optužuju, sude i jedan drugom nanose bol, kao oni Lorkini španjolski cvjetovi što se „u vjetru mačuju“ i krvare, ili, pak, Baudelairovi

francuski „cvjetovi zla“ na obalama mutnih europskih rijeka, ili oni čudesni Tagorini cvjetovi, koji se ljube okupani rosom u divoti svitanja.

Na Jurkićevim slikama vidi se zrake sunca, čarolija mjesečine, plamen ognjišta, divota krajolika, toplina rodnog doma, hladni spokoj groba, blagost planinskih tišina, zanosna i zamišljena Vila kraj stećaka u planini punoj pamćenja i samoće, pramen magle u osami šume, oblutak na morskom žalu, valovi koji oplakuju rubove nenaseljena svijeta, bjelina snijega, smiraj dana umiruća i čudo svanuća, blagodat oblaka, tajna i neumrla ljepota življa i bilja, tegoba ratara, zla sudbina ljudska pod kapom nebeskom, u muku planinskom, u suznoj dolini, u drvlju i kamenju; u zvjerinjaku, u ptičnjaku, pčelinjaku, osinjaku, mravinjaku, biljnjaku i ljudinjaku.

Kad to sve sagledate kao da ste u kapi rose na vlati trave, u curku krvi i suzi ugledali nebo poljupca u oku čovjeka dok ga majka Zemlja u zagrljaju svemira cjeliva. Tko može ne vidjeti na Jurkićevim platnima suze i osmijeh i onu *Vilu naroda moga*, koja stoji na pregibu mrke planine desnom rukom naslonjena na stećak i zagledana u pustinju ljudskog udesa hrvatske prošlosti, slave i jada, krvi i suza, ropstva i slobode, beznađa i nade, bezboštva i vjere; beskraj čovjeka i svega što je u njemu i oko njega.

S Jurkićevih slika kao da čujete ljudsku riječ, molitvu, plač, smijeh, cvrkut ptica, meket ovce, riku bika, jeku i svirku pastirsku koja se razlaže uvalama i mrkim brdima, preskakuje klance, hita preko dolaca, zalazi u vrtače, izvija se poput zmije iz gromače, i ječi, odjekuje i zamire podjednako u brdu i u srcu čovjekovu. S nekih slika kao da se čuje potmulu urlik vuka u divljini, zvizga kiridžijiske kandžije, fijuk ošamućena vjetra u krošnjama ozebla drveta, ojkanje orača u brazdi, šum krila ptice koja bježi ispred kose u dozrelel žitu, smrtni strah svakog stvora od nevremena i oluja, od pomora i groma, rata, glada i jada svakoga na čovjekovu putu

do sebe kao jedinog cilja, do općeg dobra, do groba, do Boga. Na nekim slikama čujete silnih mora šum, udar valova svjetova u hridi vremena; i čini vam se da traje u svojim okvirima sve što brodi na nebeskoj galiji; sve što klija, leti, pliva, roni, gmiže, puže i hodi, pa tko ima uši da čuje, neka čuje, kako je govorio Spasitelj svijeta i života, osjeća tajanstvo čovjeka i njegova usuda preko Jurkićevih čudesnih cvjetova, vlati trava, gorskih potoka, stada ovaca i svirke pastirića poput Orfeja, koji sjedi na osamljenu stećku ponad sela u kojem se dolje, u polju, muče radom; i, kao da se naslućuje ili čuje sve što zbori, pjeva, ječi, plače, rže, urliče, skiči, zavija, mekeće i bleji u zemaljskoj epopeji.

Sve to i ono što se ne vidi, ili tek naslućuje razlijeva se i slijeva u tisuće boja i zvukova, krikova i mukova, tmina, svjetlosnih godina i astralnih tišina na dugom hodu do velikoga Tvorca zemlje i nebesa. Jurkić nas vodi rukom anđela *Put u vječnost* križnim putem i Isusovom mukom u zemaljskom čudesnom, eshatološkom uskrsnuću. Jurkićev Isus je milostiv i blještav, sličan sunčanom Isusu pjesnika Maka preko kojeg se „svaki čovjek u njemu i vremenu ovremeni“. Od prve slike naslikane u postojbini duha i tijela, u Livnu, pa preko slika koje je slikao na Kupresu, u Duvnu, Gučoj Gori, Kreševu, Kraljevoj Sutjesci, Travniku, Rami, Sarajevu, Zagrebu, Beču, Dubrovniku, Cavtatu, na Lapadu... i opet, na kraju svih krajeva, u franjevačkom samostanu na Gorici, u svom rodnom Livnu, gdje je dobar dio života bio u otvorenom pritvoru, smetan i ometan, maltretiran i zlostavljan od Titovih oznaša, kosovaca, udbaša i komunista, gdje je daleko od svijeta i njegova lažna sjaja skončao 1974, provlači se jedna nit ljubavi za zemlju i čovjeka i vjera u Boga. Neki udbaši i kosovci domogli su se na čudan način nekih Jurkićevih vrijednih slika. Kao što je i ona *Bosanski bjegunci* ili *Izbjeglice iz Bosne* i neke druge slike vrlo vrijedne i sada skupe.

Jurkić je potekao iz ugledne katoličke hrvatske obitelji i čitavog života bio vjernik, praktičan katolik. Ne ću ulaziti dublje zašto se Zagreb sjetio svoga „odbjeglog slikara“, ili istinitije i za pravo rečeno, prognana slikara iz Zagreba i memorije naroda, čak nakon sedamdeset godina. Naime, daleke 1934. godine mladi akademski slikar Gabrijel Jurkić je posljednji put izlagao u ondašnjem čuvenom Ulrihovu salonu u Zagrebu. Pod naslovom „Ciklus večeri“ Jurkić je 2. prosinca 1934. godine izložio 128 slika. Učinio je to da uveliča proslavu jubileja Nadbiskupije, biskupa Šarića i povodom Svete godine, pa je tom prigodom naslikao jednu od svojih najljepših i najzagonetnijih slika „Predvođenje Isusu bosanskih katolika po nadbiskupu Šariću“.

Za vrijeme rečene izložbe i poslije, za Jurkića izbile su muke, nastao pravi pakao u Zagrebu, sličan onomu koji je prošao Andrić i još neki hrvatski pisci, pjesnici, slikari i umjetnici rođeni u Bosni ili Hercegovini, a htjeli živjeti u prijestolnici svih Hrvata.

Zagrebački purgeri, malograđani, velegradski primitivci, umišljeni dotepenci, prigorski, zagorski, tko zna čiji sve (ne)provincijalci, bili su onda isti kao što su i danas. Dakle, čovjek koji je došao u glavni hrvatski grad, da se tu osmisli u čovjeka, živi i stvara, da Zagrebu i Hrvatskoj daruje svoju dušu i srce preko svojih slika, doživio je takvo poniženje, vrijeđanja i omalovažavanje, da je jednostavno pobjegao iz Zagreba i nikad se više nije vraćao, ni on ni njegove slike; sve do naših dana, punih sedamdeset godina izopćenosti, nepoćudnosti i zaborava. Izgleda da je to jedna od onih hrvatskih ukletosti ili huda sudbina; da u glavnom hrvatskom gradu, pod istim nebom ne mogu biti zajedno neki hrvatski velikani uma i duha.

Velikom Leonardu nije smetalo što mladi genijalni Michelangelo stasa u njegovoj sjeni, ali je zato Meštroviću u Hegedušiću, a donekle i Račkom, smetao taj „Bosanac“, kojemu se rugao govoreći kako Jurkić misli da ne treba ići *ni lijevo ni desno, nego*

samo ravno naprijed u „tursku“ Hrvatsku, Meštrović ga je nazivao *rodoljubnim čistuncem* i bosanskim konjem koji odmahuje i udara prljavim repom po vidovdanskom hramu i fućka na njegov srpski mit i jugoslavensku ideju o slavenskom bratstvu i jedinstvu i zajedničkoj sretnoj budućnosti, koja se kasnije očitovala u svoj svojoj strahoti. Hegedušić je otišao najdalje, pa je u listu *Novosti* od 12. 12. 1934. godine, još dok je trajala Jurkićeva izložba, napisao, između ostaloga i ovo: „Ferdo Kovačević je slikao naše krajeve oko Save kao i Jurkić one oko Vrbasa, ali među oba umjetnika se vidi na prvi mah ogromna razlika: kod Kovačevića je sve puno bujnog kolorita, svježja i vesela: sve je puno svjetla i topline... kod Jurkića nema ništa od svega toga: dah mirne i uspavane istočnjačke monotonije sve je to pridušio kao u nekom beščutnom uspavanom carstvu. Kod Jurkića nigdje visokog jablana, nigdje igre valova u vodenom odrazu grana, nigdje sjaja sunčanoga, jer on izbjegava svjetlo dana. Pejzaži Jurkićevi nemaju nikakve vedrine.“ Eto tako je tada pljuvao po Jurkićevu slikarstvu jalni Hegedušić, jer se Jurkić nije politički uklapao u njegovo i Meštrovićevo jugoslavenstvo i lijevu opciju koja je od tada do sada, više od pola stoljeća „usrećivala“ i držala u ropstvu hrvatski narod. I još ga drži unatoč izborima i demokraciji. Meštrović je bio veliki kipar i slikar, Hegedušić također, ali su bili politički slijepci. Jurkićev slikarski talent i državotvornost, etičnost i vjera, bili su neupitni, što je za ono vrijeme nije bilo na cijeni, kao što nije, nažalost, ni danas.

Hegedušić u toj svojoj pisanimi kaže i ovu apsurdnu misao i tezu koja nema nikakva pokrića u stvarnosti i na Jurkićevim slikama: „Nigdje traga pravoga života, sve je to zasnilo i obamrlo: nigdje ni bosanskog vuka ni ptice niti ikakove životinje, pa ni traga živih ljudi – tugaljiva bol i dojam istočnjačke duše steže u srcu gledaocu Jurkićevih slika“. Ni to mu nije bilo dosta, pa je Hegedušić išao još dalje u svojim besmislenim, glupim opservacijama,

kako u Bosni ima raznih slapova, vodoskoka, potoka, rijeka, drveća, vukova, ptica... koje bi po njegovu mišljenju Jurkić trebao slikati. Hegedušić je već tada htio zapovijedati što će tko slikati i kako će tko politički misliti. Bože dragi, kad čovjek pogleda Jurkićeve slike i onda pročita što je o tim slikama pisao Hegedušić ili što je u nekom intervju rekao Rački, ne može doći sebi od čuđenja. Stalno se nameće jedno jedino: Zašto? Možda zato što je bio talentiraniji slikar od njih, ili zato što nije rođen među njima, što je iz neke „tam Bosne“, *pa kaj je došel k nami*, što on tu traži, što se ne vrati u svoju Bosnu čuvat ovce i sjeći drva, kao što je drugom velikom slikaru iz susjednog Duvna, grafičaru svjetskoga glasa Virgiliju Nevistiću, mnogo godina kasnije, rekao neki tamo domaći zagrebački provincijalac galerist i „stručnjak“ za povijest umjetnosti, kad je htio kao mladi akademski slikar izlagati u Zagrebu, da bi bilo najbolje da ide *u to svoje Duvno i da tamo čuva ovce*. I povrijeđeni Virgilije je iz „gostoljubivog“ Zagreba preselio u Pariz.

Nažalost i na neku našu neobjašnjivu glupost nije mali broj umjetnika slikara, pisaca, pjesnika i znanstvenika, rođenih u Bosni ili Hercegovini, koji u Zagrebu nisu bili poželjni, ni dobrodošli, pa su neki istrpjeli do kraja života razne neugodnosti i poniženja, a neki su poput Andrića, Jurkića, Alaupovića, Dizdara, Nevistića, Kordića, Jukića, Vidovića... brisali iz Zagreba u Sarajevo, Livno, Beograd, Pariz, Lion, Firencu, Beč, Barcelonu...

Hegedušić čak zamjera Jurkiću što je naslikao *Hrista na vrh neke visoke planine* i što je ta slika skupa! Kao da je on mora kupiti i kao da je Jurkić slikao nekakvog Hegedušićeva *Hrista*. Jurkić je naslikao „bosanskog“ *Isusa razapeta na brdu*. Kao da je Isus razapet u dolini, tamo negdje uz Savu, Dravu ili Sutlu, u Hlebinama ili u nekom polju s kojeg Hegedušić nije mogao vidjeti tako daleko kao Jurkić sa svoje planine. Naravno, nakon neugodnosti, Jurkić je spakirao svoje kistove i boje, svoje slike i otišao

u Sarajevo, a Zagreb ostavio Hegedušiću i njegovoj lijevoj školi, njegovoj naivi, pa se iz te njegove škole izrodilo toliko slikara od kojih se, da ih se sve sastavi ne bi iskrojio jedan vrstan i veliki slikar, dakako, zajedno s njim. Dakle, nakon te Hegedušićeve kritike u *Novostima* 1934. godine Jurkić je bio nepoćudan slikar u Zagrebu, sve do naših dana, do 2.ožujka 2005. godine, kad je upriličena velika izložba – punih sedamdeset godina.

Nekim piscima i slikarima iz Bosne nije se isplatilo dobro pisati ili slikati da se ne bi slučajno zamjeriti nekom domaćem, jalnom zagrebačkom purgeru, snobu, okrečenom grobu, ili osokoljenom dotepencu iz zagrebačke okolice, kojih je bilo u ono vrijeme, a ima ih, nažalost, i danas kudikamo više nego se misli.

Jurkićev životni put od rođenja 1886. godine u Livnu, pa sve do smrti 1974. godine u tom istom njegovu rodnom Livnu, priča je za sebe; priča koja nije oslobođena patetike i tragike i koja dovoljno govori o odnosu domaćih starosjedilaca ili novokomponiranih i nakalemljenih dođoša u Zagreb prema Hrvatima iz Hercegovine, pogotovu Bosne. Zar Bosna nije kolijevka hrvatske kršćanske duhovnosti i hrvatske državotvornosti, zar Hercegovina nije zemlja stećaka i poezije! Odgovor je Jurkićev svima koji su ga napadali i odriicali mu vrijednost kao majstoru pejzaža: *Svaki umjetnik ima svoje prostore u kojima nalazi razloge za svoja stvaralačka ushićenja.*

Tako je Jurkić nalazio ushićenja u hrvatskim katoličkim hramovima u Bosni i bosanskim krajolicima, običajima, nošnjama, a mi u njegovim slikama, sela i gradova, stećaka i raspela, anđela, krajolika, cvijeća i drveća, ljudskih lica i nebesa. Dovoljno je pogledati sliku *Ratna žetva*, pa da sve ovo što pišem bude jasno do nejasnoće i upitno do neodgovora gotovo podjednako u Jurkićevo i u naše doba.

Visoravan u cvatu

Vila roda moga

Marina KLJAJO-RADIĆ

IMPERATIVNO ČOVJEKOLJUBLJE U AFORISTIČNOM DUHU

Impresivan je plodonosni književni rad Slave Antina Bage koji i u poodmakloj životnoj dobi bogati svoj književni opus raznolikošću vrsta i pluralizmom književnih opservacija. Poslije dvanaest zbirki pjesama, među kojima je i jedna za djecu, triju knjiga pripovijedaka, jednog romana i sedam stručnih kulinarskih djela, na njegovom književnom pladnju servirani su i aforizmi pod naslovom *Uvik bit čovik*.

Slavo Antin Bago dvostruko fascinira čitatelja – demantira mišljenje o umjetničkoj suhoći u starijoj dobi potvrđujući svoju intelektualnu i književnu vitalnost te se doima kao da je upravo u punini stvaralačkog zanosa. Dok u ruci držimo nepročitanu Baginu knjigu, pitamo se je li to autorova želja za degustacijom većine književnih vrsta, no odmah nakon čitanja shvaćamo kako je njegov stvaralački duh neumoran, a ovo djelo kontinuum njegova stvaranja.

Naslov zbirke *Uvik bit čovik* tematski je okvir sadržajne strukture cijele knjige u kojoj se implicate očituje Bagin osobni etički zagovor čovjeka i čovještva.

Sadržajna i idejna struktura aforizama u svojoj sažetosti izraza vrlo je zahtjevna književna vrsta. Traži iznimnu koncentraciju na detalje poetske strukture i učinak iznenađenja za čitatelja s obzirom na tvrdnju. S. A. Bago pokazuje se kao vrlo vješt graditelj

te književne tvorbe. Na baštinjenu tradiciju usmenoknjiževnoga poslovičnog blaga autor transponira suvremeni život hrvatskog čovjeka, njegovu političku i društvenu problematiku, kao i sva pitanja koja konotiraju s riječju *čovik* i sintagmom *hrvacki čovik*. Ovaj aforistični uradak naslanja se na već postojeće istovrsne gradbe Ferde Kovača, Silvestra Ištuka, Ive Nuić i drugih.

Kada se iščita Bagin aforistični rukopis, ne može se oteti dojmu kako je autor svoje cjeloživotno iskustvo i poimanje života i svijeta sazeo u mudroslovičnu etičko-poetiziranu priču s edukativnim i imperativnim silnicama. Bago ih upućuje i piscima, ali i samom sebi kao književniku: *Piši tako / I kad te neko čita, / Umornim očima, / Neka mu se odmora.*

Ipak, Bago je ponajviše zaokupljen pitanjem čovjeka i čovještva, odnosno njegovim *iščaćenim moralom*. Ova metaforična tvrdnja aluzija je na poraće u kojemu se postupno utapaju sve vrjednote i vrline koje su nas krasile kao narod, sve što je vrijedno i sveto. Zaokupljen je i međuljudskim odnosima, nijem spram suvremena poimanja čovjeka, ali i ganut plemenitim iskoracima i vrjednotama: *Što nan je neprijatelj sve učinio, / Opet se za njega Bogu molimo.*

Misaona struktura ove knjige također je podređena čovjeku. Sedam ciklusa, poput sedam darova Duha Svetoga, Bago posvećuje najvećim ljudskim vrlinama i idealima uranjajući ih u studenac vjere, ljubavi i slobode. Ciklusi počinju posvetama i mudrim izrekama velikana riječi sukladnim tematici ciklusa. U posvetama Bago otkriva svoju zaokupljenost osobama od pera koje, prema njegovu dojmu, upravo krase vrline tematskog okvira ciklusa. Tako autor svjedoči neumornu potragu za čovjekom koji se u današnjem kaotičnom svijetu gubi i pretvara u robotiziranog lutka kojim upravlja potrošački mentalitet nametnut od beskrupuloznih upravljačkih umova.

Jezično autor potvrđuje svoju odanost tradiciji i ispisuje svoje mudroslovice ikavskim govorom lokalnog izričaja koji u sebi čuva nestandardizirane osobitosti. Bago aktualizira jedan „prezreni jezik“ i afirmira ga u kontekstu našeg jezičnog određenja i identiteta. Oblik aforizama autor podređuje jezičnoj komponenti originalnoga ikavskog izričaja.

Ovom knjigom, sedamnaestom po redu, Bago potvrđuje svoju književnu razuđenost, moralnu čvrstinu i neutaživu žeđ za čovjekom – orječenoj želji da *hrvatski čovik / Bude i ostane / Hrvacki čovik* u imperativnom čovjekoljublju kao zadaći po kojoj ćemo opstati i ostati.

Antun LUČIĆ

OLIMPIZMI U VEDRINI DUHA

Anegdote i misli Antuna Gustava Matoša

Stečena pismenost ili skrivena, ponorna anegdotska raspisavnost proizišla je, zamalo i spremno došla, iz usmene predajnosti koja svoje manire kružno ustupa književnoj oblikovnosti, a pritom ih opet uvraća za provjere životnih situacija. Što se ovodobno i spretno zadržava u tiskanome obliku može se prepoznati da je nekoć trajalo u nizanci trenutaka, u praktičnome, govornom, usmenom načinu trajanja, bilo da je ono naravno ili se doima kao početak artizma. Ništa ravno, jednoobrazno, nego često karikirano i u nečemu naglašeno postaje mjerom, i umrežjem, osjetno razvedenih čvorišta, ako treba i anegdotozofije. Polazna individualnost ovoga žanra stupa u binarnost pa i trojakost, ovisno o prigodama i rastegnutu konopcu ukraj kojeg su akteri zbivanja. Stoga se i razlikuju od monoloških nazdravica, i srodnih prigodničarskih uradaka, zasnovanih ne na slučajnostima nego u splanjenim izvedbama.

Kao polusložnica riječ *anegdota* polazno znači neki *neizdani rukopis*, najčešće zakašnjelo predstavljeno djelo, a potom tiskano *izdanje*. Zato pojavak zbirke anegdota biva višeslojno postavljanje vrijednosti i njihovo prosljeđivanje usmenim i pisanim načinima. Ovaj književni oblik prolazio je kroz raznolika određenja. Sve ako se prvotno i uzimalo kao nepoznat ili manje poznat uradak, kroz tijek vremena poprima svojstva humorističkih

i zajedljivih priča. Sadržajno se najčešće odnosi na (dodatno) portretiranje poznatih ljudi, ali su i snimka prijelomnih događaja, nerijetko i slutnja o dolazećim mijenama. U nizanci i strukturi izričaja očekuju se epiloške, posljednje riječi, svojevrsne ključne poante o čovjeku i životu, kao u gradnji basne.

Podrugljivost, ironijski otklon, iznenadni prasak duhovitosti donosi nove spoznaje o ljudima i prilikama u kojima su živi. Premda polazno sa stvarnim faktografskim sadržajem anegdote su, povijesno i metajezično motreći, unekoliko alternativna književnost, rubna slika oknjiženih nastojanja koja vrhune u kraćim eliptičnim odnosima.

1 .

Anegdotski duh, srodan aforističnom pražnjenju, izvjesna je „nevladina književnost“ i na prijelazu stoljeća i uoči Prvoga svjetskog rata, prvenstveno književnik od moderna iskustva, pojedinac biva pobunjeni predstojnik živosti domaćih literarnih gibanja. Nekako tiho, ali dražesno i ljupko, Antun Gustav Matoš (13. lipnja 1873. – 17. ožujka 1914.) iz vlastite je obitelji ponio okretnost za šalu i opreke. Odmalena je volio slušati kazivanja bake i dida, prenutog ikavca, roditelja i rođaka s obje strane Dunava, a kasnije zrije uz ponajbolja kulturna središta i kakvoće umjetničkih djela, popratno i procesa kroz spoznajne i estetske doživljaje. Poput staroga baladnog pjesnika François Villona ili hajduka Mijata Tomića, vremenom i nevremenom zameće se pustolovom, postaje bjeguncem, prebjegom, biva hvatan kao dezertar, otpušten pa opet zakratko na sigurnom.

Ovaj žanr donosi prikaz podneblja i lica s kojima se Matoš sretao. Te anegdote su (ne)određeno iverje, crtice, kakav je i dio podnaslova iz Matoševog mostarskog prvijenca. Čini se da je time prokazao, najavio svoju naizgled lakoću pisanja, od prozних slič-

ca *Iverje* i eseja *Ogledi*, preko putopisa *Vidici i putovi*, *Naši ljudi i krajevi*, zatim novinarskoga nadničarenja *Pečalba*, proza *Umorne priče* i *Feljtoni*. I tako sve do navršene 41. godine života. Rečenice ovakvoga pisanja otjelovile su ondašnje ali i naše proturječno vrijeme. Ali isto tako pisac bunjevačkog podrijetla je rubnim žanrovima od smijeha, „ublećinama“, plaćao dug svome vremenu i modernizmu, dakako i futuru kao slavitelju „automobilskih kočijaša“ u prenapregnutoj dobi. Matoševe impresije donose sažete *Kafanske varijacije* u kojima se krije anegdotska struktura sastavaka, a još za života sve više neznancima biva „onaj iz novina“. Nekako su i njegove anegdote za uši, da se bolje čuju i razaberu u svijetu, kao što su to uostalom i stihovi koje potpisuje, učestalo lijevom nakon grča desne ruke. U višoj prisezi stvaranja, moguće i u kauzalitetu biološkoga statusa, odaje se sonetima u kojima, po osobnome priznanju, nužno „zadovoljava svoje muzikalne potrebe, pišući ih ušima i za (dobre) uši“.

Smatrajući da se njegovo gnijezdo, po danim predcima ugnijezdilo u mediteranskom ozračju, vraća i neposredni i posredni, začinjavalački dug Mostaru, ravnome podmostarju, ustaničkoj Buni i Bunici, upravo tiskajući 1899. u izdanju Pahera i Kisića prvijenac *Iverje*. Naslovnica te knjige ukrašena je uspravnim cvijetom od osam latica, simbolično je možda darak i zahvala toj sredini; prve primjerke knjige primit će na ruke u Genevi 21. svibnja rečene godine.

Taj pecaroš na prvotne i posljednje riječi, Bunjevac i Srijemac po plemenu i odrastanju, Zagrepčanin i Parižanin u kreativnom činu, zamašno je privatna i transparentna osoba. Čini se iza sebe gotovo nije imao potporu osim fatalističke vezanosti za dosjetke i rodoljubnost. Rukopis u postavu anegdota, koliko god autonoman u cjelovitu opusu, prirodno se veže za njegove pripovijetke, pjesme, oglede, putopise, feljtone, pisma...

Spomenuti je Matoševo iskazivanje simpatija prema domaćim kulturnim i zemljopisnim središtima kao što su Zagreb i Mostar. Tako privrženost prema Zagrebu „nije slijepa simpatija, nije ljubav matere što voli i poroke svoga djeteta, već je ona prosvijetljena ljubav koja poroke vidi“. S prirodoslovne razglednosti nigdje se tako ne izvija i nikad „flirt nije divnije cvao i ljepše mirisao nego u kršnom Mostaru“.

Izrazito je važna književna osobnost, živa činjenica hrvatske, susjednih i više tokova europske književnosti, epitet Antun Gustav Matoš. U njemu su zastupnici iz francuskih Baudelairea, Rimbauda i Verlainea, ali i engleskih Shakespearea i Byrona, dakako američkih Poea i Wildea. Pri odnosima pisaca i djela ostaje tumačem matične ali i ostalih književnosti, uvjerljiv po vlastitoj očištu i vrijednosnome pogledu na umjetnost.

Učio je od stranaca i dopuštao impregnaciju, prihvaćanje utjecaja više pisaca na vlastito stvaranje, a jednoga ponajviše. Zato i priznaje u esejističkim redcima: „obožavam nekoliko našijeh i Byrona. Toliko ga obožavam, da ću o njem čavrljati...“

Uz sviranje i (oskudno) zarađivanje na violončelu, nije izbjegavao druženje s književnicima, glumcima, novinarima. Vrijeme oko sedam godina u Beogradu, ali i 13 godina u emigraciji, dakle kroz razdoblje izbjavanja oko dva desetljeća, napajao se riječima iz života, književnih časopisa i knjiga. Samo njemu svojstven način književnikovanja uvrstio ga je u plejadu pisaca visoko postignutog ukusa koji se uvezivao s briljantnim stilom.

Matoševa je rečenica našla mjeru između neslućenih pohvala i grozomornih napadaja. Trag je to iz europskih književnih gibanja, što dekadentnih i simbolističkih, što impresionističkih i ništa manje od toga artistskih. Ali tvorac i *Iverja*, *Notturna* i *Oko Lobora* bit će dijelom ponovljivi, opetovani kadar jer utječe na naraštaje svoga i susljednoga doba, unosi izglednosti ljepote u vrtložnu i vazda razdjeljivu svijetu.

2.

Nakon uputnih uvodnih stavaka sadržaj zbornika, malog biblosa *Anegdote i misli Antuna Gustava Matoša*, čine tematska područja koja se mogu staviti pod ključne riječi: anegdote, boravak, umjetnici, ostalost, sjećanja i susreti. Izvedeni slatki izrazi naslovno su podastrti u sljedeće podioke: Anegdote Antuna Gustava Matoša, Anegdote za boravka u Parizu, Anegdote s umjetnicima, Jedna ostala anegdota, Anegdotalna sjećanja na Antuna Gustava Matoša u mojim susretima te Misli Antuna Gustava Matoša.

Uvjetno se libar Janka Bučara *Anegdote i misli Antuna Gustava Matoša* odiljuje na anegdote i misli, a na to upućuje i njegov naslov. Po prvome planetariju, preko starijih zidova, kruže obnovljeni i podjednako odmjereni molekuli anegdota, ondašnjih i samomatoševskih, iz slučajnih životnih situacija, u paradoksalnome Parizu, neizbježno kroz razgovor s umjetnicima kao i jedna ovodobna anegdota. Druga žila anegdota, nekako pri svježoj žbuci, dolazi iz sjećanja i susreta s osobama koje štiju život literature. Naidemo tako na zgode, životne pedagoginje povodom Ageema koje Bučar pobilježi u susretima, dopisivanju elektroničkom poštom ili kakvim drugim priopćajnim vezama s više osobnosti, Dubravka Oraić-Tolić, Ivan Raos, Petar Vulić, Ivan Boždar, Oto Reisinger, Mika Špiljak, Josip Minks... Pritom se javljaju i plodonosne lokacije, čitalačka i šetačka, kao u davnim Matoševim razgovorima u kavanama, spominju se ovodobne oštarije kao Ritam grada i Bečka kavana. Ovo poglavlje je sadržajno znatno opsežnije, što zajamčuje ulazak prethodno skupljačkoga i priređivačkoga napora u izvorno rukopisni auktorski pothvat; ujedno je to i središnji, hranjivije područje ukupnosti djela.

Postament i ovjeru, potvrdu matoševskih tema nude abecedno poredane Matoševe misli od A do Ž, od početne riječi anegdota do završne život. Istina, to je nukleus, nausko birane misli, a

donekle podsjećaju na enciklopedije, izdankom su nekadanjih i nadalje važećih *Misli i pogledi Antuna Gustava Matoša*, što ih ranije prirediše Mate Ujević i Dubravko Jelčić. Izbor koji načini Janko Bučar, iskusni antologičar i autor humorističkih i ozbiljnih tekstova, biserna je niska olimpijskih refleksija našijenca kao „trubača sa Seine“. One su poput većih žarulja u reflektoru što šalju rasvjetu na brojne fenomene svijeta, navlastito i njegove dvojbe i mijene. Zatičemo tako nazivlje Austro-Ugarska, civilizacija, čovjek, dobrotu; u slijedu i glupost, Herceg-Bosna, hrvatski jezik, karakter, knjiga; nadalje i ljubav, ljudi, narod, pjesništvo, savjest, Slavonija, smijeh, tragičnost, vlast, žena.

Odnekud anegdote i pomišljaji dopiru iz nepoznatosti u prepoznavanje, isponova u raspoznavanje pisca kao svepisca. Usto otvaraju granične upite o nagnućima za preporodne slike o boljemu. Ipak ostaje upit je li ovdašnje doba doraslo do Matoševe misli i dubini ljudskosti? Po načelu prisutnosti cijela pozadina Matoševa pisanja je u pobuni, podjednako i trpljenju: od sebe egzistentnoga odvaja, otrpljuje marulićevsko „pogarjen’ je sega svi-ta“ kako bi zadobio estetska rješenja i punoće.

3.

Mapa hrvatskih anegdoticara nije mala, nikako i kratka daha, uostalom ni taj žanr u našem ozemlju nije oskudan. S južnih krajeva od Neretve, odakle potječe i Matoševa loza, znatno dolazi civilizacija sa Sredozemlja, znakovit je dvotomni naslov *Baci jednu i pro strane*, koju potpisuje Stanislav Vukorep, a fra Vendelin Karačić sastavlja *Bacanje u sjeni zvonika*. Anegdotskim izričajem od Splita se javlja Mladen Vuković, iz kraljevske Rame fra Tomislav Brković.

Sa sjevernih krajeva, oko i ponad Save, jedinstveni obol antologičarskome poslanju pruža Janko Bučar, sebedarna osobnost

za dalekovodno dobro našega što, ča, kaj. Rođen u ljetu 1952., kad su nahrupile po europskim središtima predstave *U očekivanju Godota*, vedri Bučar u domovini doživi ishodišnu postojbinu Borovka kod Jastrebarskog, zatim karizmatični Krašić, Cerovicu i Kostanjevac te po mnogo zadatosti stolni Zagrebgrad. Hirovito inozemstvo pak proživljava u Njemačkoj i Južnoj Africi, u potonjoj se bori protiv politike aparthejda i rasnih odvajanja. Premda je strukom pravnik, uključen je u članstvo i stvara u hercegbosanskom i svetojeronimskom književnom društvu, hrvatskomatičarskim pothvatima, pruža uzajamnost u djelovanju hrvatsko-japanskog, hrvatsko-židovskog i hrvatsko-austrijskog društva, pritom je i u društvu karikaturista i filatelista, nikako na kraju daruje u preko dvjesto navrata vlastitu krv. Čovjek izvrsnoga poznavanja svoga posla, punom predanošću i ustrajnošću, uspjeh će prirediti svijetle stranice o Matošu njim samim, sljedbeniku prirodnosti maupasanovske novelistike i prenesenoga govora simbolizma koji, zabilježi tovarnički pisac, u Parizu postaje „sve više i više anegdota, uspomena“. Svakako ovim izdanjem priređivač može požnjati niz pohvala budući da na vagi vrijednosti i prolaznosti anegdota bitno zadržava na vrijednosti.

Na pripremnome poslu za nastajanje misli i misli na kvadrat, anegdotski uknjiženih egzemplara, posvećenih velikom modernističkom piscu, svojim ilustracijama pothvatno su surađivale učenice i učenici matoševskih osnovnih škola iz Tovarnika, Vinkovaca, Novalje, Čačinaca i Zagreba, gimnazije iz Đakova, Samobora, Zaboka te Dječjega doma iz Zagreba, a uvršteni uradci su dodatno obogaćeni ilustrativnim priložima članova Hrvatskoga društva karikaturista.

Anegdote imaju nešto od *naj*, superlativ ili „najosobniji“ pristup, ali taj pristup je izbačaj prema svijetu, dakle po osobnoj valnoj dužini biva djeljiv, izvan usamljenosti. Inteligentne „čuške“ su otuda bliske prijateljskim druženjima, u Matoševu primjeru ne-

rijetko i neprijateljima, argumentima i paradoksima, polemičkim intervencijama, ali gotovo nikako i pristanak su na kompromis. Bilo da je raspoložen ili hirovit, Matoš je svojim vilinskim stavom o zbivanjima pa i pucketavim stilom bio spreman nametnuti argumente, znajući usto i prečesto koliko „život je slučajnost, u kojoj nema slučajnosti“. Sve ako je i novator nije upadao u puste novotarije, podmetao je sarkazam kao štit od nasrtaja izglobljene riječi.

Matoševe anegdote ponajčešće nastaju iz druženja, u nekoj zatečenoj situaciji, ali ih nalazimo književnih uradaka, novela i putopisa, ali i iz književnih osvrta u kojima se kompas anegdota nerijetko zatitrao. Ujedno je u Matoševu slučaju boema, svojim dionizijskim naponom i propustom, pomogla u nastajanju te kratke, jezgrovite promisli; one su ga uvodile u legendu vlastite osobnosti. Matošev modernistički napor se dodatno osvjedočio kroz anegdote, bizarne zgode i stvarne odredbe.

4 .

Ako je razumnost sredstvo božanskoga procesa onda treba uzeti u obzir da je upravo Matošev razum gajio umna svojstva, pokrića za usporedbe i općosti koje proizlaze iz skupa pojedinosti. Na djelu je svojevrsni Matošev *unanimizam*, utapanje u jednodušnost svijeta; njegovo pero predviđa da život i ispisani rukopis stupa u kozmičko pobratimstvo, općost u pojedinačnosti. Gotovo poput mistika gradi postavke monizma i panteizma, poriče neučinkovitu svagdašnjicu, otvara joj ujedno prostore slobodnoga pa i humornoga doživljaja. Rečena mističnost je, ako se suglasimo s Nikolajem Bardjajevim iz *Duha i realnosti*, bez dvojbe „po svojoj biti više muzikalna nego arhitektonska“. Upravo je Matoš ispod pokorice svojih anegdota čuvao malo iverje, dijaloške zalihe muzikalnosti, dohvaćane i preko violončela ko-

jemu se iznimno predavao. To su i provedbe njegovih struktura, ali i duhovite domislice, revne čuvarice vremenosti, uvedbe koje bivaju zataknete u njegov cjelovit opus.

Svekoliki gegovi o Matošu prikupljani su iz njegova djela, objavljavani su ranije u „Republici“, „Plavom vjesniku“, a pojedine je zabilježio Krešimir Kovačić. Uvršten je i u druge priređene izbore i redakcije o zgodama književnika u različitim društvenim sredinama. Tako je u spomenutom „Plavom vjesniku“ zabilježeno da je Matoš u gimnazijskim danima potajno čitao knjige ispod klupe. Kad je profesor povikao „Ti – fakinu jedan! A kaj to čitaš?“, snalazljivo je Matoš odgovorio: „Fakini ne sjede u društvu Byrona i Shakespearea – odgovori Matoš i izvadi jednu Byronovu i jednu Shakespeareovu knjigu“. Srećemo se uglavnom s istinitim, urijetko i izmišljenim anegdotama. Objema pristoji fama, pokušaj da se zbori o poznatima na plastičan način.

O anegdoticaru Matošu, kao i anegdoticarima o njemu, поближе znamo iz njegove autobiografije, ali i pisama koje je, između ostalih, uputio Janku Leskovaru, Milanu Ogrizoviću, Vladimiru Lunačeku, predsjedniku Matice hrvatske dr. Đuri Arnoldu i Matičinu tajniku Albertu Bazali. Izvor za anegdote zapise o Matošu nalazi se i u biranim sjećanjima i uspomenama koje su objavili Andre Rouveyre, Boža Nikolajević i dakako Krešimir Kovačić.

Iz posebnoga, usporednoga ili sinetskoga pogleda o Matošu su pisali osvrte i studije Ivo Andrić, Antun Barac, Marijan Matković, Ivo Frangeš, Jure Kaštelan, podjednako s nadahnućem Marijan Matković, Dubravko Jelčić, Miroslav Šicel, Milana Vuković Runjić...

Matoševe sinusoide rečenica gaje nešto od borbe ili su sama bitka protiv predrasuda u izvanjskome svijetu, pritom se one vazda drže nakana o vrjednoćama umjetničkog čina. Ima nešto od izmjenjivosti sporoga govornog ritma i pjevuckanja kraćih rečenica, a sve opet biva stavljeno pod sklad, tonalitet i slojevitost

značenja. Nekom vrstom držičevske snalažljivosti upućuje se iskopavanju male velike istine na vidjelo. Pritom blago i moćno ishodi spoznaju o čovjekovoj (ne)situiranosti u okružju, makar i kroz boemu koja je više talenata zaobišla nego ih dala čitateljima.

5.

Izvan književnosti Matoš je priznavao ono čemu se mogao oštro sučeliti, nadahnjujuće slučajnosti i svagdanje pojedinosti koje spore prihvaćeni mu književni *vjeruju*. Po njegovoj prosudbi anegdota je „ključanica kroz koju se više vidi nego kroz širom otvorena vrata“. Otuda je ona prilog za biografiju ili pak parabiografiju, pomoću nje Matoš (se) odgoneta, poput vjernika koji se odgoneta u vjeri, ili kao što (se) nevjernik odgoneta spram vjere. Dosuđeno joj je da urasta u biće naroda, budući da i izlazi iz naroda. Zatekne nas spoznaja da je anegdota svojevrsno arbitražno pravo između niske i visoke književnosti, u rodbinskoj je vezi koliko s književnim životom toliko i sa zgotovljenim literarnim prinosima.

U eseju *Književnost i književnik* Matoš bilježi kako „u literaturi odlučuje samo talent, talent i opet talent“. Po takvu neponovljivu očistu pisac-raspisac njegova kova sklapa i rasklapa riječ otkrivajući u njoj istinu i koliko već himeru, tlapnju koja može baš sve obesvetiti. Biva to i onda kad „škljoca“ na anegdotsku priliku u kakvome kružoku te iz nje izvede ukrižanu poruku.

Pitajući se tko je književnik, i to pravi, odgovorit će: „Onaj tko sebe ostavlja u svom djelu“. I zacijelo Matoš je sebe upleo u opus (posljednji u 20 tomova), neponovljivo i natrujeno se uložio, kroz *sveriječi* se arhetipski žrtvovao u književni planetarij.

Anegdotski pikado modernog baštinika, sadanjeg tradicionalista Matoša izvan su usiljena izražavanja, usto su razumljivo takve i njegove pjesme, priče i feljtoni. Svi oblici su dotjerani

i jasni kroz aktivistička nagnuća kojima se okretao vrh njegova pera. U čitalačkom dohvatu anegdote prati odušak koji karakterno pokriva psihološko i filozofsko motrenje svijeta, stalnijeg ili potrošnog. Zato se Matošu nikako ne može poricati aktualnost u vremenu, povezivanje između naraštaja, dakako i u doticaju s prostorima i ljudima, kakav je i putopisni iskaz.

Unekoliko matoševska manira anegdoticnih izričaja sastoji se u polaznome situiranju, ustanovljenju središnjeg sadržaja, skrivene predomisli što svodi kazivanje u paradoks. Podsjeća to na padobranca koji se sa svih strana veže remenjem, ali se najposlije i oslobađa remenja. Svojim anegdoticnim „štrapanjem“ dovodio je u pitanje brojne nastale i posljedne prilike, o nemalo njih se i okrznuo. Održavao je tako autsajdersko mišljenje kojemu je bliska začudnost. Dok sudi druge sudi i samome sebi, trpa se izvan mutljaže doba kojemu se samo zakratko pravda a onda ga smiče svojim ironičnim rečenicama. Tako zrelo uviđa kako se miješaju koncepti i načini primirenja, uzdignuća i padanja nada.

Pisac Matoševa kova iskazuje izravno i nesputano o događanjima i ljudima u burama vremena. Konsolidira se u misli i primisli za istinu i pravičnost, pritom se monopolizira samo za estetska obzorja.

6.

S Matošem i sebe vidimo nakon prvih stotinu godina od njegova izbivanja izvan ovoga svijeta, čitamo se i u Ivanu Mažuraniću prije barem dvjesta ljeta. Mi smo tako „oni“ prije stoljeća, čitači smo nacionalne povijesti, podjednako bivamo u nesuglasju s onodobnim konvencijama. Zato i ne odustajemo biti uporni protiv pasivnosti u svijetu, pa i onda kad smo s Matošem pod ruku šetači u Parizu, kad odsjednemo u beogradskoj kavani Dardaneli, jednostavno kad smo (ne)ozbiljni na vlastiti račun. A svijet

uklizuje u vlastito padanje, daje se na raspolaganje za kopnjenje pučke svijesti. Ono se raščlanjuje počevši od tajnih upravljača moći, preko televizijskih varki o potpunosti izvješćivanja, ujedno su prisutni tehnološki nasrtaji i široka primjena lijekova, što sve postaje oblik logoraške zapletenosti zbilje. Zaboravlja se što daje u zadaću nositeljima vlasti neka uljuđena lica i pripadan narod. Naravno, uz isticanje pothvata javi se upit o neprirodnosti odnosa prema baštini. Zato i većinu Matoševih šaljivih mizanscena, koliko god bile vedre, valja uzeti i ozbiljno jer njima duhovita preispituje stanje duha.

Kroz dramatizaciju anegdota Matoš bi mogao biti konceptualni umjetnik, onaj kojemu je umjetnost korak u stvarnost, trenutačno prizemljenje s nebesa. Anegdota otprve prima eufemistične sadržaje, po nekoj dijaboličnoj poveznici unosi u sebe „tri u dva“. Svojim humornim rečenicama, matošizmima bez muke, referirao se naš zagrebački-pariški gospar u imaginarnu pa i demoniziranu vremenu. Na prostranoj geografiji ideja zato traži i nalazi referentne točke po kojima može, istančanim crtama esteticizma, reagirati na zbivanja o svijetu. Matoš ne ostaje pri golom instinktu stvaranja nego stvaralački slijedi svoj vlastiti artistski napor. Po tomu kako izvlači ili učas načini kratke oblike, brižno kazuju anegdote, pratilice, služavke umjetničkih rečenica.

Kao sijač čije riječi nisu padale na put (utabani), na kamen (rasušeni), u trnje (ugušujuće) nego im je, sve i da su nabačene, dosuđeno naći se na plodonosnu tlu. Sjeme riječi je sretno bacano jer, poput slavonskoga Matije Antuna Reljkovića, pluži svoju misao niz oranice jezika, ali i k nebu u stalnosti zviježđa i nada. Pritom je mijesio i piturao bojilima na platnu nujne svagdanjice; izravno, boje svojih „mlačnih“ nemira nije tek nanosio na paletu. Znao je koliko život biva vani, ali se povlači unutra, kao da je zaboravio kišobran pa se uvlači pokraj stražara na veliku izložbu opstojnosti. Posve radosno prevodi kriške života u

anegdote, male potpale u vatri bivanja. Uostalom, život je po sebi i za sebe, nudi Matoš promisli, „neprestano rađanje i neprestano umiranje, a toplina, sjena, blijesak, pepeo od te vatre lualice pada na sve uokolo: na zidove, na duše, na knjige. Što smo više toga impregnirali svojom egzistencijom, to smo više živjeli“. Čini se umjetnost je posebna filozofija života, ali i običan život, ponajprije odnos među ljudima.

Volio je disati velegrade, podjednako i bježati, vraćati se malim prostorima. Ono što čitatelji sagledavaju, ili se zasite književnom ponudom, u Matoševu slučaju to je povlaštenost na sceni stvaralačkoga jezika. Kao takvu i zaslužio je jer neumorno stvaraše posvudašnjim marom. Utoliko je za sebe i mogao izglasati vrijednosti i, koliko već uspijeva, iz daljine i izbliza, uvjerava druge u ideju, ljupko stilsko ophođenje, gatku priče.

Matoš je priča(o) o nama, tebi i meni, bio je u skupini ljudi od čistog zova za artizmom. Kao usputnik tu je negdje, naš bliski „cvijet sa raskršća“, a usto nađe se u daljini. Ali u svemu nije biti da je zapuštena, povjesničarska, familijarna priča ili obavijest. Ostaje birano plodan je za samostalce, jednako i naklonjen obiteljskome krugu, a u oba slučaja slavi olimpizam anegdotskoga duha.

7.

Iz gladujućega i nujna života, sabranosti i boemstva, inozemnoga duhovnog raskućenja i beskućništva, proizlazila je pobolna matoševska i vedrina i gorčina. Po njegovoj rečenici zagledamo se u prošlost, ugledamo lica sadašnjosti, zavolimo bistrine umjetnosti. Uz ozbiljnosti koje priječe cjelovitu empatiju, smijeh je posljedica humora koji i nadalje ostaje, po prosudbi estetičara Henrija Bergsona a onda i oprimjereno prema Matošu, očit i „dobar vođa kroz sadašnjost, ali je vrlo rđav vodič u prošlost, jer je

povijest, prošlost, više tragična nego smiješna, premda je lakše ismijavamo nego što je shvaćamo“.

Izbrušene Matoševe anegdote su naizgled „zečji nasipi“ proze i dijaloga i dojmova, dolične se laude za spontan i dotjeran izraz, osobito naknadno kad artistički gladi napisano. Sve što je sastavio odlučuje i o važnosti, iako se posve razvidno vidi brojnost tema. Neumoran u stvaranju, taj ministar europskih kulturnih prilika izvan opće književnosti priznavao je pojedinost i svagdanost, vazda zahvalne za anegdotske crtice; pokadšto se iz tih crtica javi temeljna i gorka istina.

Pri podstrtim mudroslovicama uviđamo da su svojevrsni „tersovi“, prkos prema svjetini i koketiranju u narodnoj zapuštenosti, one su na izvjestan način sumatoševsko djelo. Anegdota nastaje dok se pisac sprema na put i putuje, kada gdješto skita, kratko nestalno boravi, vraća se u domovinsko polazište. Oni koji čudesnim ticalima „bacaju šatarabe“ svakako vide odvijanje prilika u drugim razmjerima. Vjenčanje s baštinom iz pretprošloga stoljeća, ali i njegovim burnim dvadesetim, doziva vezu s ovomilenijskim početkom.

Tadašnjega, opet sadašnjega, Matoša je držao vitalizam, glad za sljedećim i još narednim životnim prizorima kao i osvajanjem drukčijih krajeva i ljudi. U jednome Matošu zato su otuda najmanje dva: jedan je za vani, obilježen na zapadnjački način i nošen kasnim, postromaničkim čeznućem „biti svugdje a ne ovdje“, a drugi je pak zaokrenut unutra, sudaren s dobom koje diše, dakle biva povratnikom na svoje plemenito, kao Viganj Milošević s drevne *Kočerinske ploče*. Sve ako i postoji rascjep unutar vrckavih misli, one se ipak daju primiti u dvojnim perspektivama, sniska žabljoj i svisoka ptičjoj, ali kad god dolikuje u humorističkoj galantnosti. Zato je i izrekao, što je anegdoticar Bučar razvidno uvrstio, da je humor „nijansa između sreće i bola, između reflek-

sije i osjećajnosti, onaj bolni i ugodni korak koji spaja vječnost i trenutak, uzvišeno i smiješno“.

Modernistički mađarski pjesnik Endre Ady kao da je izrekao i Matošev „oriđinal“, nakane o slobodi, nužnoj prošlosti i neodgodivoj budućnosti. Osobito za dolazeće čitateljske prijeme može poslužiti Adyev stih s matoševskim tonom: „U srcima mladih živim i sve dalje, / uzalud na moj život se stoboče / stari fakini i glupave tralje, / jer moj život milijun korijena ima“. Pritom se u nas javlja, kako zamjećuje Janko Bučar, prepisivanje i dopunjavanje Matoševih pjesama.

Odnosažne anegdote su poveznica između kontemplacije i djelovanja, mogu se smjestiti između vidljivog i nevidljivog, između predmetnoga što i načinskoga kako. Svojim vedrim i zajedljivim tonom, pri trenutačnim domislicama, čovjeka-umjetnika štite od raznolikih patnji i povučenosti, potištenosti i teško zadržavajuće opsesije. Time obogaćuju i biografije pisaca i stilski snaže stvaralački čin. Kroz niz primjera, sve da su i besramni po oštrini motrišta na literaturu, anegdote su kao i novinarstvo sirovina za čistu književnost. Ako se po rimskom iskustvu primjeri mrže, o prvome odnosu između očiju i džepa Matoš piše iz Pariza 10. kolovoza 1900. godine: „Oči su doduše okna duše, a da su vidljive poput njih i oči našeg drugog lica, džepovi, koji u ovom grijeshnom vijeku više zборе od najrječitijih očiju, pročitao bi moderni psiholog odovud možda više nego sa lica“.

Za sadržajne i načinske odnose Matoš je pronašao istinski stav o biti pjesničkoga govora: „U poezije se ne pita što, nego – kako“. Smatrajući da sve izvan bitnoga o poeziji i ne može puno kazivati jer se kosi s praktičnošću, što se obraća čitatelju na početku *Vidika i puteva*: „Ja nisam praktičan, i da to jesam ne, ne bih bio hrvatski književnik. Živeći izvan naših koterija literarnih i političkih, sasvim je prirodno, što sam im bijela vrana, jer one progone sve što je individualno i izolovano.“

S anegdotskim rukopisom, ali i popratnim crtežima stavljenim u karikature, Matoš se još jednom uvraća, dolazi nam u pohode. I danas mu možemo postaviti upite koje osjetno odgovara svojim djelom. Nekima od mlađih i koji se trse za relaksaciju, ladanje, bit će takav Matoš za početnike, a koji su ponešto i više pročitali njegovih uradaka srest će Matoša za napredne. Kako god uvjerit će se i prethodni i potonji da je naš modernistički bard nalazio rješenje za složene dvojbe. Čestotno „vrćenje“ po mislima i anegdutama, koje potpisuje hrvatski epigon Byrona i Baudelairea, rekonstruirat će zahvalno stvaranje s dva strepnjama podjednaka početka, i prošloga i ovog stoljeća.

Matoševe slutnje i dijagnoze u anegdutama, kao i one koje su nastale uz njegovo ime u naše suvremene dane, nude unikatne poglede i oblike. Bilo rečene ili prešućene, kazane u čelo, ustranu ili za sebe, verbalno i nijemo, gestom i naknadno, svaki od načina se podigao u pisni oblik, ali nije zatvoren, nije pod koricama. Uz obljetnicu je prigoda za posebno svjetlo i koreografsku nenadnost njegove anegdote, ne tako davne oprečnosti koja sve bliže postaje pokušaj za kroatističku cjelinu riječi.

Ovakav pokraćeni ali ne i uskraćeni Matoš će pomoći (ne)prilagođenima u vremenu i prostoru. Vrijedi instruktivno jer živi u njemu tovarnički duh. Za anegdotske i misleće širine pomogla su mu, ako je zasvoditi izložena očišta, potucanja od putovanja, vrludanja od postaja, obični susreti na probranim mjestima poput umjetničkih kružoka koja su odavno u nestajanju. Ne može se odbiti i da mu je uglađenost prizora bila sugestivna. Koliko god bili proturječni njegovi stavovi, jasni i svrhoviti, eruditnost je pristajala njegovoj strani. Naravno, sve to ide u prilog književniku od iskustva. Stoga anegdota nije tek rubni žanr nego oslikava piščev temperament, estetske poglede, odnos prema vlastitome

vremenu. Fanatičnost za estetiku vodila ga je prema svekoliku doživljaju. Širina zahvata, ugrađenost u svagdanjicu, koliko i u vizionarski duh, pokretali su njegovo pisanje.

Doživljaji i misli koje potječu ili se vežu za Matoša su svojevrсни autobiografski portret jednoga velikana duha, ali su i portret prirode i društvenih sredina u kojima se našao, zatekao i zamalo bio zatočen. Imati provodni „nos“ za Matoša znači uvelike steći uvid u osobnost i vanjsko obilježje i djela i sredina u kojima se raspoznaje olimpijska skala duhovnih prilika.

Nevenka NEKIĆ

ZDENAC ŽIVOTA IVANA MEŠTROVIĆA U ZAGREBU

Miljenko Galić – Josip Botteri Dini, *Meštrovićev zdenac – u spomen artifeksa*, Bibliofilska naklada, Split, Ogranak Matice hrvatske, 2013.

Slikar Josip Botteri Dini piše u pogovoru mapi: „Usred grada grgolji izvor vode. Vrtložeći sliku ljubavi i života, međusobnim zagrljajem sačinivši krunište zdenca, likovi koje je oblikovao doživljaj i moćna ruka najvećeg među nama, prisnošću vječnih ljubavnika utažuju žeđ, zakriljuju vodu da ne presahne... Krunište zrcali i sve znanje genijalnog europskog umjetnika, znanje kojemu je bio otvoren ozarujuć se svjetlom likovnosti svih vremena u službi Svjetla nepojmljiva, doživljajnošću i kiparskim izričajem ostajući izvoran i samosvojan, baš kao i voda sa izvora. Napojio se Meštrović u djetinjstvu na čistim vrelima vlastitosti, na proplancima dalmatinskih gora, dok je sanjario o ostvarenjima svojih zamisli što se u silnom kamenu skrivaju...“

O Zdencu života Ivana Meštrovića rijetko se pisalo. Zagreb je uz Drniš jedini grad koji ima takvo remek-djelo koje mnogi ni ne zamjećuju. Sjede studenti i prolaznici na putu između zgrade fakulteta i kazališta i zaviruju ponekad u vodu (ako je ima!), bacaju otpatke, šaraju po volumenima skulpture koja se može u svakom segmentu mjeriti s onom iz grobnice Medičejaca što je u kamenu

obradila ruka velikoga Michelangela. Talijani svoju umjetnina ma ispunjenu grobnicu otvaraju uz pristojnu cijenu ulaznice i sve moguće stroge mjere opreza. Divimo se alegorijama četiriju doba dana, potajno dodirujemo vršak palca Zori, sa strahopoštovanjem osjećamo misao koja priča mitsku ikoničku prispodobu o prolaznosti ljudskoga života. Sva čežnja za neponovljivim bivanjem na ovoj zemlji utjelovljena je u majstorovu djelu, kao i u Meštrovićevu, na sličan način, samo kompozicijski i organski različito sublimirana.

Meštrovićeva se čini manjom jer je smještena „u vrtači panonske hrvatske prijestolnice“ (J. B. D.) usred prostranoga polja asfalta i cvjetnjaka, dostupna svima kao misao o životu i njegovoj čudesnoj vrijednosti. Vrtložna kružna kompozicija kao svemir, gusti je preplet ljudskih tijela u zagrljaju od rođenja, zrelosti do smrti. U dubini ove bronce uglačane dodirima, koja za sunčana vremena odražava lica zagledanih, krije se stanac kamen Meštrove Zagore, neuništiv i zarobljen u duhu daimonia velikoga kipara. Stoga bronca odolijeva nasrtajima nožića i šiljatih ogrebotina koje spomeniku zadaju dokoni praznoglavci. Dok zadovoljno grakću na kamenim sjedalima, pomalo tonu u indolentnu duhovnu pustoš ne osjećajući hostijski čisto remek-djelo. Svaki put zaboli me oskvrnuće „najboljega uroda duha“ (J. B. D.) i molitve što se ugradila u obline živa volumena ljubavne čežnje i fuge prepletene sakralnim i profanim, horizontalnim i vertikalnim u životu hodočasnika koji privremeno korača ovim materijalnim svijetom, ljubi ga i podnosi zahvaljujući toj ljubavi koja je Ljubav. Sraslošću s dubokom vjerom u ovom ciklusu klupka koje je posuda za čuvanje značenja života, utočište što svoju krhkost jača broncom. Zdenac je spas od bezgranične šupljosti Vremena, on je istina o smrtnosti i Vječnosti.

On je priča koju svatko otvara sam za sebe i može osjetiti prodor transcendencije Majstora do dna duše, do srca i uma. Ako

nam je potrebna Istina – eto je. Ako želimo Ljepotu – evo je. I to sažetu od Akropole, Rima, Firence pa sve do Beča ili Pariza. Namjernik što zaneseno gleda obline sretnoga zagrljaja, nevinost djeteta, očajničku gestu na kraju života, osjeća da umjetnik posreduje Istinu, onu koja nije statistika i medicinska analitika, nego metafizička i tajnovita, neizreciva namjera Tvorca i Oca vjekova koji je odredio prirodu našega postojanja i dao mu spasonosni smisao. „Meštrović svjedoči duboku istinsku vjeru, evanđeosko nadahnuće“ (J. B. D.).

Time se olakšava i hodočašće čovjeka kroz prazni svemir, njegova bol i radost ulaze kao dionica u kreativnost i stvaralaštvo ne samo krvi i mesa, nego i moći prizivanja viših sila; ne samo kao tumač svijeta, nego i onaj koji mijenja svijet. Tako Zdenac života postaje molitveni čin.

U tri grafičke prikazbe Josip Botteri Dini vrtložnom i gotovo neprekinutom linijom ispisuje tri pogleda na Zdenac. Jednom je to rakurs crne linije na indigoplavoj podlozi, potom sangvine na modroj i tirkizne na tamnoružičastoj. Prepoznatljiva drhtava i ujedno sigurna linija koja Majstora Botterija čini jedinstvenim u suvremenoj likovnoj umjetnosti, okniva posve zatvorenu kompoziciju koja se sastoji samo od dva elementa: boje podloge i poteza perom. Susret Botterija i Meštrovića odvija se upravo u tom linijom omeđenom i oblikovanom likovnom zaumlju. Tu su izvornost i originalnost nametnuli intelektualistični podton i profani upitnik: koliko je čovjek gospodar prirode i života? Zanos, srh ljubavnoga ponosa, trijumfa i potrebe za zagrljajem tijela, a onda nakon nekoliko poteza očajni grč koji gleda u smrt. Botteri se odlučio za sažimanje, apstrahiranje nevažnoga i minimalizam koji dramski odgovara velikoj temi drugoga majstora u drugom mediju. Slikarski metier majstora Botterija najčešće se ostvaruje kromatskim sukobima osnovnih tonova – plave, žute i crvene. Ovdje se varira kolorizam i dodjeljuje mu se skromniji prostor,

a linija preuzima dominaciju. Sažimanje pokreta i ujedno nepomičnosti figura prenio je slikar od kiparskoga djela figurativne dominacije, u sferu zamršenih odnosa likova, dajući time novu originalnost Zdencu života. Nepomična je to dinamika koja živi u oksimoronu, stilizaciji i lapidarnosti.

Možda posebno svijest o smrti čini Zdenac nostalgичnim doživom za besmrtnosti. Zadržati ruku na kružnom putovanju oko Zdenca života uvijek je značilo rukovanje s umjetnikom kao i svijest kako rođeni putuju i uživaju, da bi na koncu klonuli. To klonuće ima u kaležu vode svoju nadu, u odsjevu neba koje se zrcali u zdencu dok njime plove oblaci i odmnijeva modrina. Ima tu i romantične opterećenosti okultnim jer zdenci i pogledi u njihovu dubinu oduvijek su krili tajne života.

Miljenko Galić popratio je grafike dvjema pjesmama koje su gnomski izraz likovnoga djela. Ovaj malo poznati hrvatski pjesnik spada u mistike i transcendentalne lirske promišljatelje. Prolazeći često od rodnoga Drniša do Visovca na Krki, pritisnut niskim nebom i golemom pomalo pustom ravnicom, uvijek u dodiru sa tirkiznim vodama Dinarine kćeri, bilježi uznesenja koja mu se daruju. Tako i u pjesmi *Meštrovíčev zdenac*:

I.
*Dosegnuti Logos
 misao bi htjela
 uzapćena nije
 inom žeđu tijela*

*Uronjenost umna
 uzdignućem rodi
 razdrto se nebo
 zrcali u vodi*

II.
Razdrto se nebo
zrcali u vodi
novi Patmos vrači
bolećivost oka

znam granice duše
iduć ne ću naći
u dubini zdenca
Tajna je duboka

Ova bibliofilska mapa jedna je u nizu koju su u istom tandemu objavili umjetnici – slikar Josip Botteri Dini i pjesnik Miljenko Galić. Prvi put ovakvim je načinom iskazana čast velikom meštru Ivanu Meštroviću.

DUŽNIK

Ivan Čaljkusić Šimaka, *Priče Ante Grgina*, Zagreb, Biakova, 2012.

Može li se napustiti zauvijek prostor i vrijeme svojega djetinjstva i mladosti, pradavnoga praga i nastaniti se u daljini, koja nema duhovno srodstvo s onim nikada zaboravljenim antejskim dodirom zemlje i materinom rukom što je ostala tamo negdje? Koliko je imena i likova sudjelovalo u oblikovanju auktorove osobnosti, koliko li je toponima ne samo spomenuo u knjizi ovih emotivnih pripovjedaka, nego i prohodao što bosim što obuvenim nogama?! Svaki taj naziv mjesta ima u samom zvuku samoglasnika i suglasnika ono posebno značenje koje mi sa strane ne razumijemo: strahovi, nade, ljubav, toplina vidika, mistika nekog zavoja na stazi, dubina kakve jame golubnjače, sve to formiralo je svijet koji je danas već i nestao, prekrili ga novi putevi i gradnje, ali on ipak živi i u davnim stanovnicima krajolika djeluje nedodirljivim sakralnim ili metaforičkim načinom. Koliko je mnoštvo dijalektalnoga jezičnoga blaga ušlo u korpus teksta da bi prije toga počivalo desetljećima u duši pisca kao srčika koja je davala sokove svemu što se dogodilo i kasnije bila poredbena vrijednost! Zna li netko što je to pranciok, repaš, soriti, svitnjak, teljug, tralje, viganj, vučija, itd... itd.

Jer, ne radi se ovdje samo o deskriptivnom i mimetičkom trenutku, ili metaforičkom začinu, svaka od ovih riječi ima svoj miris, zvuk, osjet dodira na koži, vrijednost, uporabnu moć, etičku ili estetsku misao u izvedbi, ruku majstora koji je davno umro, ostavljenost predmeta u zaboravu, radnju koja zahtijeva znanje što je postalo nepotrebno i izgubilo se u tijeku vremena. Sentiment koji auktora vezuje uz onaj prvotni maleni, šareni i svijetli komadić zemlje gdje se rodio i kamo se uporno vraća, ovom se

knjigom pripovjedaka vratio RIJEČJU koja je i bila najbolja amfora za čuvanje svega toga blaga.

Malo je u Zagrebu guslara koji ne samo da znaju stare stihove, nego invencijom slažu nove uplićući kao i negdašnji guslari suvremene događaje i lica. Jedan od tih rijetkih je Ivan (ili od milja Ikica) Čaljkušić.

Pišući sam sebi uvod ili predgovor za ovu knjigu-prvijenac pripovjedaka, auctor Ikica Čaljkušić kaže: „Uspomena zamjenjuje izgubljenu nazočnost.“ (Ljudevit Rupčić).

Kako bi mogao odoljeti da u prozu ne uvede i stihove gangi ili deseteračke moći starine koja je narod držala na okupu stoljećima i iskazivala sva njegova čuvstva, tragedije i radosti, komedije i dovitljivost, on koji još zna držati gusle i pjevati tisuće stihova? Krajolik njegova duha i duše glagoljiv je i kao dugom na nebu presvođen parabolama guslarskih tonova iz suvremenosti do davnine. Simbolično zakucan čavlima gotovo biblijske alegorije ulazi u sve moguće odnose unutar male zajednice od nekoliko sela, intimne odnose unutar obitelji, muškarca i žene, države i naroda, politike i nasilja nad skupinama i pojedincima, gladi i obilja, ljubavi i smrti.

Pisca napaja iskustvo koje oblikuje svijest i podsvijest, ono je filter izvan kojega se auctor ne upušta često u izlete – ponekad samo ubacit će općesvjetski kaos, prilike i neprilike, da bi se vratio odrazu svega na svoje bližnje gdje se nalazi pribježište i razriješenje dvojbi, nošen mišlju: preživjet ćemo mi sve to!

Introvertiranost i poniranje u uzroke nekih događanja prate pojave raznih udbinih i sličnih moćnika kojima se zatro svaki trag otkada propade ona *kavezna jugovina*. Spomenuo je nasilja i zlodjela partizana, Talijana, četnika, ali ostaje ravnomjerna raspodjela svjetlosti i tame koje su dijelile život Čaljkušićevih likova i baš to čini križ lakšim. Vodoravna je ovozemaljska putanja svake osobe, no postoji i uspravna koja vodi u Nebo, koje se na našem hrvatskom jugu plavi nad kamenom i plodnim poljima oko Imotskoga.

Mnoštvo je likova koji su dionicima ove knjige smijeha i suza. Razni su njihovi nadimci bez kojih nema živa čovjeka u ovim krajevima, a nastali su prema nekim vanjskim ili karakternim osobinama. Svi oni čine zavičaj. O njemu sam auktor u predgovoru kaže: „Zavičajnost je prema tome univerzalna kategorija. I ove su priče i anegdote o ljudima ukorijenjenima u jedan konkretni zavičaj, u jedno određeno vrijeme, ali su se veliki povijesni događaji, koji nadilaze svaki pojedinačni život i svako određeno vrijeme, prelamali preko tih ljudi čime su njihovim životima i sudbini nepovratno i nepromjenjivo odredili univerzalnost i neprolaznost“. I dok tako prohodu (rekao bi Marin Držić) nadimcima i augmentativima okićeni likovi, mnogi odavna mrtvi, uživa naš spisatelj zagusliti i u stihovima, ponešto ozbiljno, ali i šaljivo, pa i erotski. To daje pisanju ton koji podsjeća na Ivana Raosa, Ivana Aralicu, Petra Gudelja ili nekoga sličnoga koji se nije odricao zavičajnosti, nego je uzdizao na općeljudski domašaj.

Etnografski elementi imaju svoje važno mjesto u prozi koja teče baš onako kako se to pripovijedalo za onih večeri kad se sjedilo oko komina u kući pločarici dok vani zavija bura. Odjeća, pribor, mirisi vatre s panja, a posebno vile, vukodlaci i *višćice* ispunjavaju prostor mašte, plaše neuke i nasimjavaju prepredene. Vani je neprijatelj bura i snijeg, ali i „drugovi“ koji plaše fratra Franu da će ga ubiti. Anegdota *Devot* značajna je i signantna po svom sadržaju, a isto tako i sakralnom ugođaju koji se sažima u posljednjoj rečenici: „Blaženije je davati, nego primati“. Uopće ta pobožnost i ponekad naivna duševnost puka, izmiješana s praznovjericom, odaje neku praiskonsku vrijednost koja se posve izgubila kao i običaj da se vrata ne zaključavaju. Uz tu sakralnu crtu najznačajnija je sposobnost podrugivanja, pravljenja šale i nasamarivanja sumještana.

Svi su ti seljani vjerovali u vidljivi i nevidljivi svijet, bili na osobit način bliski prirodi i nosili u sebi spoznaju da je Bog prisutan u svakom njihovom činu. Stoga se kruh smatrao svetim Ti-

jelom i nikada se nije bacao ili na neki drugi način ponižavao. Sva su pripovijedanja pomogla auktoru da sastavi ovu knjigu nezaborava, ali najviše njegov otac i djed koji ga podučavaju o ljepoti i značenju kruha. U noveli *Učitelj Roša* sukobljuje se nova ideologija komunista i tradicija koja kruh smatra svetim darom. Kad učitelj vikne malome Džaji „Baci kruh!“, svima je zastao dah i nastala je ona tišina kao u crkvi poslije pričesti. Ukočili se, protrnuli, nikada nogom nisu udarili komadić kruha, i selo se okamenilo. Novela završava znakovitim riječima: „...jao čovjeku po kom dolazi sablazan“. Da se izbjegne ili barem ublaži ovaj „jao“ iz Evanđelja zbog počinjene sablazni, za učitelja Rošu u mome se selu danima molilo i Boga zazivalo. Ta se molitva kao ljekovita biljka privijala na sve rane tijekom dugih ne uvijek lakih stoljeća.

Metoda pisanja je kombinacija izravnoga realizma trećega lica sveznajućega pisca i *ich-forme*. U zapisima raznih tužnih ili šaljivih zgoda odabranih po sjećanjima iskrsava lik samoga auktora: kao dječaćić sretan unatoč neprilikama obitelji i okoline, iz kojega prosijava duša bistra i vedra, koja krije tajnu njegove osobnosti. Odabir lica o kojima raspreda karakterističan je za namjeru da privuče čitatelja kao što to čine svi pisci odvajkada, od Homera i prije njega. Jedna ili mnoge sudbine privlače, a neke su po ezopovskom običaju s poukom ili porukom na koncu. Tako je i u *Dužniku*. Ante Nikolić Grgić starac koji predosjeća kraj ovozemaljskoga života, izore njivu kao nadničar remeti Petru Bošnjaku. Ne htjede primiti novac nego zatraži da mu remeta kad on, Ante, umre, zvoni na sva zvona, a ne samo na ono jedno što jedva cvilika za pokojnikom. I neka se čuje nadaleko, zvoni na sva zvona, kaže Ante Petru, a kad ga ljudi budu pitali što se događa, neka odgovori „...umro je Ante Nikolić Grgić“. I umre Ante „...a zvona lovrečke crkve nikada prije i nikada poslije nisu toliko dugo i tako glasno i žalobno zvonila“.

O, blažena smrti koja samo jednom doneseš gloriiju bijednom čoviku, ali u pravi čas! Na tim zvonima uzdigao se Ante Nikolić

Grgić do samoga Neba, a da se ne zaboravi, učinio je to svojim zapisom i Ikica Čaljkušić.

Svjatlost života nadmašuje u ovoj knjizi tamu jada i smrti. Tragovi i snovi spajaju se na specifični narodski *ars poetica*, a vrijeme šumi kao nepovrat rijeke koja utječe u more. Sobom nosi male i velike ljude, nosi u zaborav, u ništavilo od kojih spisatelja i sve njegove likove štiti i ova knjiga. Svojim je crtežima knjigu urešio akademski kipar Kruno Bošnjak, umjetnik koji svoje korijene ima u istom prostoru kao Čaljkušić, u Lovreću, kao što se u tom krugu oko Imotskoga rodiše mnoga velika imena naše hrvatske kulturne i ine baštine. Dobio je Kruno devet redaka u Likovnoj enciklopediji (2005.) s dvije omanje sličice, sav se njegov golemi opus jedva spominje, jer se „oslanja na tradicionalna realistička rješenja“! Ne spominju se Bošnjakovi izuzetno poetski skulptorski uradci koji pretvaraju kamen u čipku, koji u čudesnim oplošjima skrivaju živa tijela, kao što i signantni crteži u ovoj knjizi svjedoče o veličini umjetnosti samozatajnoga velikana hrvatske likovne umjetnosti.

Prepoznat kao guslar sam o sebi auktor I. Č. Š. pjeva kroz riječi Mije Čaljkušića Kovača iz Grabovca:

*Mene ljubi sa Sidoča vila
Zato moja pisma ima krila.*

Uistinu, morala ga je poljubiti vila, ili ona sa Sidoča, ili Vila Velebita da se nadahne, dobije krila Pegazova i ostavi biljeg najviše nalik narodnom pripovjedaču uz komin i komoštre, dok njegovim Imotom vjetrovi raznose *mrđelice*, sitne staklene kuglice za ogrlice što su negda resile djevojačke vratove.

Kao hodočasnici Jeruzalemu vraćaju se ova kazivanja Ivana Čaljkušića Šimake u nikada izgubljenju zavičajnost.

Gradimir GOJER

SUVREMENIK I KREATOR SUVREMENOSTI KOD NAS

Franjo Topić, *Napredak je misija*, HKD Napredak,
Sarajevo 2014.)

Knjiga *Napredak je misija* predstavlja testamentarno djelo monsinjora prof. dr. Franje Topića, predsjednika HKD Napredak iz Sarajeva.

Ova zbirka, brižljivo odabranih, intervjuva, razgovora, i javnih istupa monsinjora Topića, daleko je značajnije djelo od onoga što se može učiniti na prvi pogled, kada se o toj knjizi sudi, tek i sam po njenom žanrovskom podrijetlu!

Franjo Topić je iznimna osoba naše suvremenosti!

On je u dvadeset godina, koje obuhvaćaju doba nastanka ove knjige, djelovao kulturno, karitativno, naravski, temeljno svećenički, ali nikad ne bježeći od toga da i u politici kaže svoj mudri pravorijek!

U najtežim godinama opsade Sarajeva, angažman prof. dr. Franje Topića, a posebno njegova, gotovo profetska, uloga moderatora i pokretača kulturnog života u opkoljenom gradu, legitimiraju ovog svećenika, kao jednu od stožernih figura pokreta otpora, poglavito kulturnog otpora u gradu na Miljacki!

Kao predsjednik HKD Napredak, Franjo je Topić, a to proizlazi iz svih njegovih intervjuva i istupa, Napredak na najbolji

način kontekstirao u bosanskohercegovački ambijent, u taj *pejzaž različitosti*, sa nevjerojatnim sluhom za razliku kao bogatstvo!!!

Predvođeci kulturni gigant, kakav je objektivno HKD Napredak, Topić je u svojim istupima, dobroano natopljenim u optimizam, a u vremenima kad je optimizma itekako trebalo (!!!) pokazivao i dokazivao u praksi da nas povijest i povijesni kotač vremena tjeraju da moramo nešto učiniti za sebe, da moramo biti sami kreatori i pokretači osobne i kolektivne sudbe, da ništa „pasti s neba ne će“.

Ova knjiga je dokaz kontinuirane dosljednosti prof. dr. Franje Topića, jer sve ono što je govorio, od obnoviteljstva HKD Napredak do danas nije promijenio niti u jednom slučaju!

Topićeva knjiga bogat je i raznolik skup mudrih poučaka jednog normalnog Bosanca i Hercegovca, u liku istinskog kršćanina – katolika, zaodjevenog u pastirsku mantiju, ali jednako prisutnog u svim procesima bogate društvene stvarnosti, bosanskohercegovačke! Zato njegova knjiga, ne pokazuje samo i jedino, njegovo svećeničko – pastirsko, temeljno humanističko, već iznad svega intelektualno-rapsodično djelovanje na bosanskohercegovačku sredinu, sa izrazitim osjećanjem *interaktivnosti*!

Topić nikada ne govori optimistično bez pokrića, nikada njegov temeljni humanistički diskurs ne cilja u zrakoprazan prostor, uvijek je njegova politička poetika, prije svega, čovjekoljubivo pozicionirana, okrenuta jasnom cilju pobjede MIRA I DOBRA, na ovim prostorima bosanskohercegovačkim.

„Ispitivači“ prof. Topića nerijetko su bili na mukama (!?!).

Tražili su nemoguće, a Topić im je uvijek nudio moguće... Njegov diskurs ostajao je uvijek i iznova u logici mogućeg i ostvarivog!

Topić je, shvaćajući bogatstvo različitosti u BiH, u svim porama života, mudri subesjednik, kojem ne nedostaje i oštine kada

je to potrebno, osobito, kada govori o onima koji otvoreno udaraju na samobitnost i opstojnost Države BiH!!!

Topićev diskurs je temeljno hrvatski, ali kao svaki kozmopolit, Franjo mu Topić ne robuje.

Čuvajući svoj identitet katolika – Hrvata, Topić kroz cijeli svoj angažman i istupe, bitno podcrtava i svoj BOSANSKOHERCEGOVAČKI IDENTITET!

Nerijetko, Topić je bio šiban strijelama hrvatskih ultra-nacionalista, ali uvijek je ostajao stamen, postojan, uspravan u odgovaranju na taj besmisleni, bezumni krik nacionalizma na ovim prostorima.

Iz listine u listinu, knjiga monsinjora Topića *Napredak je misija* govori o bogatoj i nadasve plodonosnoj djelatnosti njegovog čeda – HKD Napredak, sa razumnim komentarima kako ovo kulturno društvo može opstajati i egzistirati, kao i hrvatski narod u stalom, u BiH samo u kontekstu i korelaciji sa sličnim društvima (Preporod, La Benevolencija, Prosvjeta...) kao što i tri konstitutivna bh naroda i građani grade jedinstven narodnosni – politički i kulturni kompozit zvani BiH!

Knjiga pokazuje da su različiti printani i elektronički mediji bili gotovo podjednako zainteresirani za bogatu djelatnost prof. dr. Franje Topića, da je njegov bogati svećenički, profesorsko-pedagoški, kulturni i politički angažirani rad, bio jednako praćen na prostorima BiH, ali i susjednih nam država, posebice u Hrvatskoj!

Najnovija knjiga Franje Topića raritetan je zbornik njegove kulturno-političke, vjerske, angažirane djelatnosti u kojoj prof. dr. Franjo Topić s istim angažmanom, ali europejski rafinirano, secira i opisuje našu sadašnjost, kompetentno svjedočeći o njoj, pokazujući da je istinski suvremenik našeg vremena, ali i kreator naše suvremenosti!

Koliko je kritičan sam prema sebi, monsijor Topić je pokazao i time što je iz „mora“ svojim istupa i intervjuja prof. Vandi Babić dao mogućnost da selekcijski odabere najbolje!

Ovom knjigom HKD Napredak kao nakladnik, napravilo je ponajbolji „spomenik“ svojim trajnim pregnućima na kulturnom planu!

Pisana čistim hrvatskim jezikom, ali bez ikakvih jezičnih pretjerivanja i naivnih kroatiziranja, ova knjiga monsijora Topića i na tom, jezičnom, planu pokazuje njegovu superiornu kozmopolitsku crtu, ne zanemarujući niti u jednom segmentu hrvatski jezik i hrvatstvo uopće!

Ivan BAKOVIĆ

KOMENI NERETVANIN NA PROHODU KROZ HUMINU

Ljubo Krmek, *Iz humske zemlje*, Naklada DHK HB,
knjižnica Baština, knjiga 104, Mostar 2014.

Prostor Huma, zemlja „kamenitih visočina, gora i vrleti, špi-lja podzemnica“ (str. 14) toliko je bremenit poviješću da svaki kamen, svaka graba, svaki pedalj ima svoju neispričanu priču. A opet toliko je taj prostor „terra incognita“ (ne samo strancima) da je se (za)čuditi našem odnosu prema ovom prostoru i njegovoj povijesti, prema svojoj „rasutoj baščini“.

Svjestan da ono što nije zapisano vjetar brzo raznese uputio se autor ovoga lirsko-povijesnoga putopisa po humskom ozemlju kopnom, vodom i zrakom. Razgrće slojeve povijesti ilirske, del-matske, rimske... i pred nas iznosi slike, podatke, zvuke, natpise davno prošlih vremena... A SEJ LEŽI KNEZ RADIVOJ VLAT-KOVIĆ... A SE LEŽI RADOJE BOGČINIĆ... A SE LEŽI VU-KIĆ VUKČIĆ... A SE LEŽI BOŽIDAR VUKČIĆ... A se leži i doziva... a Neretvanin se odziva. Budi i one koji jesu i one koji više nisu: „Još mi je prohoditi kroz Huminu. Sa mnom ustaju zaboravljeni upokojeni pretci i balaju uz Lindžu, meni najdraže Trojanac kolo. Ilij kolo!!!“ (str. 30). No, nije svakome dano ni čuti doziv ni skočiti na odziv. Traži se tu ljubavi, strpljenja, na-pipavanja kamena živca, pridobivanja povjerenja: „Ne, ne želim

sjesti na soreni klesanac, na padnik s bedema kao moji prethodnici. Ja želim čuti dušu uzidnika, osobito temeljca. (...) ...doziv davnine, daljine, tavnine.“ (str. 52). Iz onoga što se da iščitati iz ovoga teksta autor je „osluškujući onostrano“ dopro do duše kamena uzidnika, kamena temeljca, iznio iz tamne davnine neke tajne, ugasla pepelišta, zgorena zgarišta, i stavio ih u obliku ove knjige pred suvremenog čitatelja da se i on napoji ljepote i gorčine (Za)Hum(lj)a te da mu ono ne bude terra incognita nego draga didovina – carissimi patrimonium.

Draga didovina u kojoj „...sjeverni vjetar puše s juga, a južni sa sjevera (Počitelj), gdje jedna rijeka teče do podne nizvodno, a od podne uzvodno (Krupa), gdje se druga rijeka triput rađa, triput ponire, rađa se, izvire i umire (...) Tihaljina, Mlade, Trebižat. (...) ...tribalo je bižat. I ostade Trebižat.“ (str. 22).

Prema rijekama autor gradi poseban odnos (rijeke život daju, ponekad i uzimaju), pa ih u skladu tim i imenuje: Opasnica, Čudesnica, Plavnica, Rugalica, Ljutica, Goroponica, Zelenooka, Bezsuznica. Nitko i ništa drugo u ovoj knjizi nema ovoliko različitih imena. Autor izvodi i genezu imena najveće od njih: Skamandar, Nar, Naro, Naron, Naron, Naruta, Naronta, Orontius, Arenta, Nerethus, Nerethua, Neretva. Dadoše Hrvati i druga imena koja ostadoše do danas: „Kad stigoše naši pretci donesoše sa sobom Svantovita, Svetovita, Sutvida, Svevida, Svetog Vida. Na ruševinama izgradiše naselja, nazivajući ih svojim imenima: Vid, Vidoški, Vidoštak, Vidoštica...“ (sr. 9).

Bez rijeke nema života, ona donosi, ali i odnosi. Na u knjizi opisanom prostoru sudaraju se četiri rijeke Neretva, Vidoštica, Krupa i Trebižat, te nije nikakvo čudo da je ovaj prostor, naseljen od najstarijih vremena, zgusnut i ljudima i događajima. Oživljuju u knjizi imena poznata iz povijesti: ilirska kraljica Teuta, knez Branimir, knez Domagoj, knez Miroslav, Stjepan Kotromanić, Grgur Barski, Konstantin Porfirogenet, Ivaniš Vlatković, vojvo-

da Sandalj, Tvrtko I., cezar Gelerio, car Julijan, car Konstantin, dubrovački graditelj Paskoje Miličević, kralj Alfons V., herceg Stjepan, kralj Žigmund, dubrovački kroničar Bondola, kralj Matija Korvin, kralj Uroš, Radivoj Vlatković, vojvoda Ivaniš, rod Tasovčića, Hardomilići, Vlatkovići...

Malo je poznato da je na ovom području pronađen najstariji poznati natpis na latinskom jeziku u BiH iz 36. g. prije Krista – miljokaz na lokalitetu Nerezine u kanjonu Vidoštica. A tu je i kameni most na Vidoštici iz 1517. – najstariji sačuvani most u Hercegovini, kojeg je zasjenio mlađi brat u Mostaru. „Šikara, ljudski nemar i zaborav opkolili ga sa svih strana i proždiru ga polako. Meze ga!“ (str. 47). Drugi mu uzeše slavu, a on propada. Već viđeno, i među ljudima i među narodima.

Tri plodne rijeke značile su i barem tri plodna uzrječja, a to je opet na ovo razrječje i razmeđe dovodilo razne silnike. „Otimaju se Dobra, Stojana, Tvrdislava, Grlica, Bogdana, Bratoslava... zapomažu, ali najpoznatiji trgovci robljem Dabiživ Đavolica i Vlahota Zugotić milosti neimaju. Prodaše sestre u Mletke, proklet im svaki dukat koji ih dopade šaka, prokleše ih hrvatske suze.“ (str. 30). Trebalo je spašavati goli život, uvjerenja, vjerovanja, vjeru i svetinje – tako u knjizi čitamo: „Pod pritiskom Turaka 1539. iz Gabele (Čitluka) je prenesen kip Gospe u Jelsu na otoku Hvaru.“ (str. 26). Sto pedeset godina kasnije dogodila se ista stvar – od istog zulumata Gospa je opet morala bježati, ovog puta iz Rame u Sinj. I tako ukруг do dana današnjega. Tko ništa ne nauči iz povijesti ona mu se ponavlja. Autor nam i tu daje pouku: „...ipak je bolje kad nestanu mjesta, a ostanu ljudi. Zorni su primjeri iz proteklog stoljeća kada su pod čizmom nestajali ljudi, a ostajala mjesta (Dubljani...). Sablasno!“ (47)

Unatoč svemu trebalo je biti i opstati na ovom razbojištu gdje se: „svadbovalo, ratovalo i umiralo, a Bogu se molilo i opstajalo.“ (str. 29) (...) Jedan korak – plač i tuga, drugi korak – smijeh i

pjesma, i sve tako. (str. 54) (...) Zemlja je to zalijevana znojem, prekopana molitvom, premoljena motikom.“ (str. 57). A Grubač, siče li siče... Neumorno usica stečke-stoječke... Kam do kami... Smrt do smrti... I slova teše – mrtvima na spomen... Dok smrt i Grubača ne sasiče... Onda stasa novi Grubač. I siče... Tako od pravika do krajvika... Vidoštice čemeriko!!!

Ispleli su se u ovoj knjizi povijest, san i java: konji optrkuju Mogorjelo, silna stoka papka gaz niže Mogorjela, zavijaju rogovi, topću kopita, zveči gvožđe, tutnje lombarde, sijeku sablje, „...konji u propnju gaze konjanike, koplja probadaju redom, i vitezove i ranjenike, čudan dim izvi se s kule svekolike. Rđav osmadin zavlada, izgub započe.“ (str. 51).

Ima jedna stvar koja karakterizira autora ovoga uratka – i u prošlim njegovim knjigama, a i u ovoj, velik je broj zastarjelica i novotvorenica. Tako i u ovoj knjizi nalazimo pregršt takvih riječi: biljac, kučibaba, priča zakopanka, otkopnik, otkameniti, prokameniti, zakameniti, raskamenjen, prošlokaz, zahladinjati, zasanjen, izgub, soretina, zasmokovljen, zašpicio, bezsuznik, nadneblje, slovočeznica, prošlokaz. Ne zalazi autor samo u dubine povijesti nego i u zakutke jezika – kopa, prekopava, traži, kuje, siče nove riči kao predak Grubač kami-biljege-mašete-stečke-stoječke iz gromade. Svitlucaju u tekstu te riči kao zvizde na nebu iznad Humine, makar nikad u standard ne ušle. To i jest zadaća onoga tko se upusti u tegobni posao pisanja.

Napisati ovakav tekst mogao je samo onaj tko je pretabanao opisano područje, razgovarao s kamenom, šutio s bûko(vi)m(a) na rijekama, osjećao most, slušao huku prohujalog vremena, dočikao zoru na visočinama, ispraćao sunce za vrleti, ljubio svoj kraj, narod i povijest.

**V IME OTCA I SINA I SVETAGO DUHA USIČE U
KNJIGU SPOMEN OVI ZA BRATJU SVOJU RAB BOŽII
LIBO NERETVANIN OD DOLNJI STRANA SIN AMEN**

Igor ŠIPIĆ

OTVORENOST PRVE ŽENE PRVIM JE DANOM MEDITERANA

Sanja Knežević, *Mediterranski tekst hrvatskoga pjesništva*,
Naklada Ljevak, Zagreb, 2013.

Još jednom Aretuza

Ženska odnosno rodna strana mediteranskog univerzuma posljednjeg je desetljeća doživjela pravu znanstvenu ekspanziju. Na tom polju nastaju znanstvene institucije koje u svojim istraživačkim i obrazovnim programima povezuju srodna područja istraživanja, inače povezana sa ženom Mediterana, poput reprodukcije, patrijarhalnosti, migracije, gospodarstva, religije i slično. Hrvatska nije imala niti jedne istraživačke organizacije ili programa na tim područjima, ni istraživačkog projekta koji bi se, posebice na toposu hrvatskog Mediterana, posvetio rodnim odnosno ženskim studijama, sve do 2006. kad Filozofski fakultet u Splitu nadležnom Ministarstvu RH podnosi elaborat o osnivanju međunarodnog Sveučilišnog studijskog centra za interdisciplinarna istraživanja STUDIA MEDITERRANEA. Iz elaborata o utemeljenju centra doznajemo da je tu neopravdanu prazninu s jednim od dvanaest projekata programa (Penelopa – ženska strana mediteranskoga univerzuma) pokušao zatvoriti istraživanjem

roda (rodno se odnosi na konstelaciju pravila, uloga i identiteta koji propisuju što i kako činiti pojedincima u njihovim socijalnim ulogama „žena“ i „muškaraca“) i ženske strane antropologije Mediterana te ključne uloge žena u formiranju socijalnog kapitala (ON je plovio, ribao, odlazio u svijet, (na)vraćao u stari kraj, mijenjao navike, društva; ONA je ostajala, održavala potrebnu mrežu lokalnih i obiteljskih odnosa). Međutim, od dvanaest, među pet odbijenih projekata programa, nije prihvaćen u nadležnim institucijama upravo projekt koji svojom eksploracijskom i deskriptivnom ambicijom popisuje i formulira neistražene probleme kako bi se pristupilo sustavnim istraživanjima rodnog u hrvatskoj mediteranskoj baštini i sadašnjosti funkcioniranja socijalnog kapitala.

Sedam godina poslije, javljanjem knjige Sanje Knežević *Mediteranski tekst hrvatskoga pjesništva* (Naklada Ljevak, Zagreb, 2013.), shvaćamo golemost štete po takvu odluku, no i usmjerava nas na autonomno rješavanje problema: može li se na njega takvog, *muškog*, uopće gledati bez uloge i utjecaja žene? Čini se da ne, jer što bi to značilo? Gledati kako se mitovi i legende pretvaraju u stvarnost, a ne priznati autorstvo potpisa ženske ruke. Ne! Nismo ni za kakve konstrukte, pred nama je knjiga čista kao suza, jedna od rijetkih *knjiga s naslovnicom*, doslovnim licem Mediterana, kakvo ono jest u svojoj ontofilogenezi, umjetnički dotjerano do savršenstva arhaičnog obruba, nesagledivih, nepotrošivih granica doticanja. Autorica se odlučila kazati dosta! kopненоj statičnosti i hrabro ušla u svoj vlastiti izbor, ono što zauvijek od mita ostaje, „kad pretvorena u vrelo svoj protok kroz morske tmine pronađe i ode, a on je stiže, da s njom smiješa vode“ (*Bijesni Orlando*, Lodovico Ariosto). Kako inače objasniti *anatemu* vode kao odnosa Alfeja i Aretuze. Thales iz Mileta imenuje upravo vodu elementom koji je u osnovi svega što jest. Pet *rijeka* je *ukleto* da bi se ispunio još jedan obrazac mediteranizma – dakle, onoga što

stalno preživljava svoju prošlost i izdvojeno je iz povijesti kao ukupne dinamike nestajanja. Taj *maximus* razvio se na osjetljivosti obala, kao da sjedimo na rubu jedne velike spolnosti koja se otvara i zatvara na načelu međusobnih dodira.

Stoga nam nije cilj navoditi razloge reinvestiranja u petoricu pjesnika. Nije svrha ni dopratak, dogradnja više nego briljantnih teorijsko-analitičkih ekspertiza svakog pjesnika pojedinačno, njegove introdukcije i rasta spram jezičnog materijala i metodskog alata. Nije niti pisanje ozbiljne znanstvene recenzije, autorica je svoju tezu uspješno obranila. Čini se najpristalijim potražiti odgovor što je onih pet uvodnika, *serpentina* do očaranosti smislom dekadencije jednog morskog superega koji to nije prestao biti ni u svojoj dubokoj prošlosti kad se dijelila spolnost izabravši druge puteve opstanka. Zapravo se pitamo: je li *poiesis* trajan ispravak ljudske nemoći da se suprotstavi silama prirodnih zakonitosti. Ta nit nikada nije prekinuta na Mediteranu, i kao što svako stablo u jesen odbaci svoje potrošene listove, jezik uvijek nanovo zazeleni, zaplavi svoje vjetrodare, iskonske stupove plavih pučina, jedra čovjekove sudbine.

Sadržaj ove knjige bio bi disonantan jedino kad bi čovjek (čitatelj) bio nespreman za traume plovidbe. Na otvorenom moru to bi predmnijevalo neznanje na području stelarne navigacije. Kazao je Numenije, „kormilar, kada plovi preko širokog mora, sjedi visoko iznad kormila i vodi brod pomoću njegove drške, ali su mu oči i um napeti izravno prema nebu, gledajući stvari visoke, jer njegov kurs prolazi preko neba iznad, dok on plovi po moru ispod.“ A budući da to navodimo simbolički, čitajući knjigu, iz stranice u stranicu, s vala na val, tematizirajući zvijezde „kao nedohvatne svjetleće nebeske bisere“, naprosto osjećamo sigurnost u vođenju broda, ne samo zbog *argole*, koju autorica drži čvrsto u svojoj ruci, nego i kursa plovidbe koji ponajviše erogeno utječe na privid mora („...krećemo stoga iz orijentacijsko-plovidbene

perspektive Sredozemlja, ‘krstareći’ s Juga“, 35). Didaktički gledano, ploveći po zvijezdama, pošla je po naslov u starim okvirima (po)morskog sučeljavanja – Luko Paljetak, Jakša Fiamengo, Arsen Dedić, Tomislav Marijan Bilosnić, Boris Domagoj Biletić, kontra amalgama živog Sredozemlja. Svojom koherencijom, a ipak do u jednu različitost, petorica pjesnika do kraja će predstavljati ona jadranska ishodišta koja će svojom foničnošću znati nadomjestiti stvarnost transponibilnosti kontinentalnih gradova. Dubrovnik, Split, Šibenik, Zadar i Pula, poput otočja *obmane*, zajedno na starom povijesnom plovidbenom putu hrvatskom obalom, pet zvijezda, *pet rijeka* koje *proganjaju* svoj izvor, nimfu koja će im, i sama se pretvorivši u vodu, dati vodeni oblik. „Bogovi vode uvijek traže sjedinjenje s izvorom“, što je zrcalno perspektivna imaginacija „sna o Picassu“; sva zapravo i jest u rukama mediteranskog slikara:

*Mediteranske oči
Tvoja ruka otkriva
Mirisne boje.*

(S. Knežević, *San o Picassu*, Zadar, 2004.)

Uvod u geografiju poezije

Ukazujući na činjenicu kako na Mediteranu nije moguće provesti jezični apsolutizam, i kao haiku pjesnikinja Sanja nam sugerira životnu iskru kao umijeće kontinuuma što vodi u sarkazam odgovora zašto je u njemu sve tako strasno a nedostupno. Poručuje nam danteovski – svatko treba računati na kratkovječnost. Na toj objekciji počiva njezina izbornička uloga u kojoj

se autorstvom razliježu osjećaji sjedinjenja s čovjekom, koliko i s potrebom znanstvenog valoriziranja i sveučilišnog zauzimanja za fenomene mediteranske kulture poput toposa ili maricentrizma. Zato aktualno djelo, i mimo književnog sudioništva, ima golemu važnost. Ono podiže razinu zemljopisnosti naše obale do najviše skale europskog humanizma.

Pored toga što izborom petorice pjesnika ne diskriminira postojeći poetsko-književni prostor Dalmacije, Primorja i Istre, pače, naglašava potrebu širenja sličnih istraživanja i na druge književne žanrove i podvrste, unosi u hrvatsku književnost još jedan vrijedan povijesno-znanstveni prinos. Osvjetljava nama nerazumnu i politički nametnutu geografsku zapuštenost i marginaliziranost kao svjetonazorsku laž historiografije na tragu blistave Valéryjeve esejistike ili još snažnog patosa Kulundžićevih riječi kako su „naši historičari književnosti i naši bibliolozi silom zatvarali oči jer ih nikako nisu mogli strpati u svoju shemu o nama samima kao srednjovjekovnim barbarima koji bi bez Rima i dalje ostali gdje su i bili.“ (Z. Kulundžić, *Tragedija hrvatske historiografije*, Zagreb, 1970.).

Opservirajući pet kompleksnih biografija kao asinkrone dijelove njihova opusa, Kneževićka se koristi golemim kontrategom poznavanja teorijskih cjelina da bi kroz analitiku puteva *dopremanja* materijala dokazala suprotivost kao funkciju ravnopravnih obala i time logičnu uključenost u sustav mediteranske kulturne zajednice. Mikrokozmos Jadrana preuzak je okvir za distribuciju pjesnika izraslih na djelima velikana starije hrvatske književnosti, kao što golemost Sredozemlja uvijek navraća i u najmanje džepove *matrixa* svoje slobode, poput Jadranskog zaljeva. Jer medijator je zastalno more. Držimo to izuzetno bitnim dijelom disertacije, koliko god da je teza kroćena samokritičnošću, u kojoj je i određene količine kombinatorke sposobnosti, igre fantazije, intuicije i invencije (*conditio sine qua non*). Od onog dosada neu-

očenog znanstveno i do tog momenta znanstveno neiskorištenog, izvornim postupanjem, fenomenima mitsko-simboličkog (Bilosnić), intertekstualno-ludističkog (Paljetak), popularno-kulturnog (Fiamengo, Dedić) i hermetičko-palimpsestnog (Biletić) modusa pjesničkoga mediteranizma, osigurala je poveznice iz poetskog u geografsko, iz geografskog u tradicijsko, s vječitom težnjom k rekonstrukciji obnovljivih izvora nostalgije. Razvidno je, navodi autorica, da je mediteranski tekst u svom kontinuiranom razvoju potpuna i autentična slika hrvatske moderne i postmoderne umjetnosti. Ono što je u trosloju prostor – povijest – baština započelo s Kranjčevićem, Nazorom i Ujevićem, nostalgичnim su povratkom rekonstrukciji tradicije zatvorili postmoderni „Jadranci“.

I to nam se čini arhitravom kronoloških mogućnosti analitičara, od dosada nesagledanog golemi spomenik ne samo petorice *sretnika*, nego i naše drevne prošlosti, tako rječit i monumentalan, da ga možda ne će shvatiti i priznati kao književno-povijesnu činjenicu samo oni koji na našu prošlost još uvijek gledaju kroz „zamašnjene tuđinske naočari“. Autorica je bez zadržke jasna „što je to znanstvena istina i način mišljenja, a što kruhoborstvo“ (Z. Kulundžić). Aristotelovski kazano: drag joj je Platon, ali joj je draga i istina. Prema stilu i načinu na koji interpretira pjesničku građu, ova knjiga je klasični *periplus* ako na mediteranski tekst petorice pjesnika motrimo s aspekta živčane stanice, dakle onog što pulsira u njihovoj ambijentalnoj muskulaturi, ali također je i *kompas* ako ih uvrstimo u *astralni atlas* za *sigurnu plovidbu* pod ovom kapom nebeskom. *Ergo*, nije im udarila žig dugovječnosti, jer ona to i ne može, ali je sad povijesti književnosti predala *argolu* u ruke. U nezasićenom mediteranskom ekspresionizmu suptilna duša nad probirom hrvatskoga dužobalnog pjesništva ovdje je iskaz bitnih razlika u načinu i metodi pronalaska puta do znanstvene istine, što je potvrdila i mentorica mlade znanstvenice Dubravka Oraić Tolić riječima kako se radi o osobitostima i

originalnostima pristupa interpretacijama i analizama koje nadilaze u znanosti uobičajene prakse. Od zapadnih elidskih luka do Ortigije doista se plovi na 37. stupnju sjeverne geografske širine. S tom paralelom Sanja Knežević otvorila je nove mogućnosti u pristupu do geografije poezije, povezala je pjesničku suvremenost i tradicijsku antropomorfnost pjevanja u skladnim metričko-ritmičkim rasponima i rimama na ovim povijesnim prostorima.

Habemus papam

Insinuacije ovdje ne pomažu, razgovor između podcrtanoga i nekritičkoga potpuno je otvoren: s nakanom ogledavamo ulogu i utjecaj žene na mediteranski tekst hrvatskoga pjesništva, *anabaze* koje same pronalaze put do kroćenja poetske mašte, u kumulusu univerzalizma govora slijede put rezonance duha jezika spram misli pjesnika, iz predikalnog revindicirajući se u predikativno, što maestrira i senzibilizira se, poglavito kod Paljetka („Paljetak kao istinski Mediteranac u prirodi i zemlji vidi ženu, očekujući i tražeći tajnu vječne žene, odnosno tajnu svijeta stvorenoga na dihotomiji muškoga i ženskoga prepoznavanja i sjedinjenja.“, 47), Fiamenga i Bilosnića, kao zatvorenost i sigurnost svake zaštićene luke, svakog dobrog sidrišta. S pozicije „eshatološke misli koja se sjedinila s ekološkom osviješćenošću“, jedina je izgledna mogućnost da se sačuva mediteranski svijet i njegova dokaziva ekspanzionalnost. Upravo kako i terasastim zabilježbama bivaju aktualni pjesnici dok nam drugi život daju uzimajući od onoga što u sebi je ono sâmo, da bi mnome bilo. („Pjesnici Mediteranci kao da se samodopadno kupaju unutar bujnosti vlastitih riječi, živosti slika, uglazbljenosti stiha.“, 55).

Pjesnici su kolateralne žrtve psihoanalitike i bioanalitike Mediterana, oni bježe u njegove svijetle trenutke, uvlače se u njegove modre rukavce da bi zaboravili na zbilju *tamnog doba* koja ga

svom silinom i danas protresa („...upravo bijeg od zbilje postao dominantna označnica mediteranskog postmodernizma.“, 45). Međutim, kristalizacija svake sjajne ideje odgađa svjetlost. Poput polarne noći, svaka je utišanost gromoglasno iščekivanje. Zato ovim poetama („pišući o ženi i moru kao vječnom usudu čovjeka“, 57) odzvanjaju mediteranske sinteze kao udarci bata o trezore mjedene. Može li se prići bliže trudovima roditelja? Platonska žena u prozirnoj je halji – prostoru ljubavi koji u poeziji nije ravnopravan partner. Ono što ispišemo u službi zvučnosti stiha i slikovitosti kao vječitom čežnjom, učas nam vrati neslobodom kao izgubljenom „slikom vječne žene, za kojom tragamo kao za vlastitim ispunjenjem“. Do u takvu potankost odlazi autorica po svoju samosvijest o čistoći poezije. Servirajući *stol za dvoje* u Paljetkovoju „Kući“, i sama ispisuje bitnu simboličku topografiju Mediterana – „kao žene i kao običnosti svakodnevnog života“.

Suvremena kritika ilustrativni je iverak spram neumoljivosti mediteranske uspostavljene tipično hidrografski kao poveznice dubina i svjesnosti života na nultoj točki čovjekova postojanja i opstanka. Morskom površinom, čistim palimpsestnim izrazom, ne da se manipulirati, niti joj se dodvoravati. Ovo djelo je literalizacija ideje o povezivanju pet luka-pjesnika kao mjere života da bi se ostvario *habemus*, komunikacijsko sredstvo, ispravak vrijednosti, koji će povratiti vjeru u vrelo pisane riječi prije nego se Mediteran odvojio od svoga tijela. Izgubljenog u svekolikom kaosu postpostmodernističkog multistresa, više nego ikada, danas osjećamo njegovu distorziju kroz začudne pjesničke slike, ali i istodobnu prepoznatljivost kritičke misli zapadnoeuropskog kulturnog kruga.

Pro memoria

Moderan mediteranski tekst nastao je u *neznanju* kao objedinjeno živi *graditelj* i *rušitelj*, zlatousni polivalent odčitavanja „žene koja se otvara oslobađajući svoju kosu“. To zvuči strašno freudovski, „ništa se u tijelu ne događa što nije povezano sa seksualnošću“, ili, pak, blochovski, „povijest dostojnija tog imena od naših stidljivih eseje na koje nas danas svode naše mogućnosti, napraviti će mjesta avanturama tijela“. Tijelo je uistinu središte, centar glazbe, jezika, začudnosti slika, u kojima prepoznajemo svu tradiciju i kulturu iz koje izrastaju, u potpunosti izgrađeni na mehanizmima arhetipskih shvaćanja dijelova jednog te istog morskog „bića“, živog, njegove filogeneze, ontogeneze, njegovog zasebnog bića, koje je u stanju „sve izjednačiti“, poistovjetiti more, ali i diversificirati ga „u ruhu ženskoga, koje jedino može promijeniti svijet i vratiti ga u sklad s prirodom.“ Muška je to slika plovidbe kao muškog principa pod kojim će prostori biti podčinjeni bez ostvarenja vlastita života. Onaj koji nikada nije upravljao brodom ne može znati što je to *materinstvo* pod našim nogama. Na tom melodramskom odnosu, poput lika *Majke Lactans*, počiva i bit Mediterana – genitalnog oca jezika – stigme odrezanih mošnji Urana bačenih oceanu u veliki izazov i iskorak Afroditina rođenja.

Pa ako bismo htjeli donijeti opći sud o aktualnom djelu kazali bismo: otvorenost prve žene prvim je danom Mediterana. Danas, u njegovoj dubokoj starosti, minuciozno analiziranje umjetnosti poetike potvrđuje potrebu pribjegavanja genitalnoj kreativnosti Sandora Ferenczija. Tim lakše nam je razumjeti kreature autorice u *lukovski* melioriranoj mekoći kojom gazimo petrarkistički idiličnošću vječnog mediteranskog krajobraza do „malih gospodarica“. Bile bi to mnogo osiljenije figure da s druge strane nije motiva mita i legende. Nije li se sve to i dogodilo? Koliko je tu

simbolizma kreature, a koliko suvremeno neuvjetne stvarnosti, koju Kneževića nalazi u punoj opunomoćenosti *bilosničevskih* Vila: pokazati da je prostor obrnuta, zrcalna avitalistička slika koja porađa terminologijom duhovnosti i same mrtve prirode. Anakreontika je tu tek usputan, prateći menadski manifest. Mi se trebamo u toj slici, u njoj jestvo ostvarujemo, traganje koje će tek smrt razlučiti, udvojiti se na metempsihotičnoj Teslinoj *svjetlosti* („I zapamtite: nijedan čovjek koji je postojao, nije umro. Pretvorili su se u Svjetlost i kao takvi postoje i dalje.“) na ono što je u nama mrtva priroda, i ono što je i njoj priroda božanskog.

Znanost je neumoljiva, Sanja Knežević zapalila je sporogoreći fitilj – ontofilogenetsku vezu čovjeka i mora trajno zapisanu u poetici petorice „Jadranaca“. Od Dedića, koji snaša odnos predgrađa (provincije) i intelektualnog centra, čija je šansona, svjedok i slikar vremena, preko Fiamenga koji se izgubi u vrevi kapitala jer ulice tamo ne vode k moru, do hermetista Biletića u funkciji harmonizacije svih sudionika u njihovoj temperamento-hereditarnoj razlici. Kako Dedić ne može bez drame onog što je transmisija od grla punog tragedije, melankolije, nostalgije, do „ljubavi koja se ne konzervira u hladnom“ (Edith Piaf), tako ni Biletić ne propušta priliku relativiziranja zbilje i ispisivanja identiteta. Naprotiv, demaskeracija mediteranizma odvija se „glazbom koja može reći isto koliko i riječi“. Sva njegova dugovječnost stane u jedan *plavi* dan: „Ljubav nije pitanje vremena, to je pitanje količine. Ja ne bih mogla voljeti više u deset godina nego u jednom danu.“ Da nije u pitanju monohemerična, nego ponovno metatonična mediteranska skliskost potvrdila je legendarna Edith i u svojoj vertikali: „Vi ne razumijete moju pjesmu. Ja pjevam iz najdubljih dubina moje duše, moj glas i krik dolazi iz mene iznutra, iz svakog dijela mog organizma, od nožnog prsta, vagine i trbuha do grla. Ja proživljavam dramu pjesme dok pjevam.“ Naravno da poratno razdoblje dovodi šansonu na pijedestal

recitala ljubavne i socijalne pjesme udaljenu od svog središta, duboko mediteranskoga, genitalno-ferencijevskog, onog što trajno evocira trijumf ljubavi, s jedne strane, s druge, grubost sudbine, dahćuću tjeskobu vlakova kad odlaze na sjever, ili radost svjetlosti, fatalnost srca, kad se vraćaju k jugu „najviših nota, jasnih i čistih tipki poput božanskih poteza kista, koji se pojavljuju u mračnim temama Francisca Goye ili Eugènea Delacroixa“.

Pro patria

Aktualnom knjigom naprosto tutnji zajedništvo nadnacionalno-entitetskog integriteta prostora sredozemnog Jadrana i pentaloške kompozicije povezane jedinstvom opće zamisli sindroma glaukovski raspoloženog jezika. Njegovi odjeci sežu do Sètea Paula Valéryja (otac Korzikanac, majka đenoveško-istarskih korijena), do Unamunova lučkog Bilbaoa i obale Egipata Rifaata Sallama. Upravo se poetski tekst potonjeg „proširuje kako bi sadržavao mnoštvo glasova što se prostiru kroz vrijeme i zemljopisne prostore“. More gospodarem je, obala pjesnikom je.

Premda je rađena na gradaciji teoretsko-modusne raznovrsnosti spram ekvivalenta *navigacijske* longitudinalne, epicentričnosti nam ipak dopušta da diskretno presložimo građu tako da poveže sve bitne komponente povijesne dezintegracije i istodobno civilizacijske ustrojbe prostora naviknutog na ona rješenja koja preslagivanjem, od rane mitologije do renesansne i barokne revitalizacije, nisu gubila mnogo od razračunavanja s maritimnom prošlošću. Ponajprije bismo zapodjenuli za pojas centralnu jadransku poziciju Šibenika, grada Petra Krešimira IV. (sad je bitna i posveta *malom* Petru Krešimiru), potom, na jednakoj udaljenosti, Splita i Zadra, te, konačno, Dubrovnika i Pule. Simetrične udaljenosti od šibenskog epicentra četvorice pjesnika, zacijelo naj snažnijih imena i njihovih područnih književnih sektora, prenose

jasnost poruke prostorne i jezične interpolacije: povratak tradiciji, vrijednostima domovinstva, mediteranstvu kakvog poznaju i antika i rano kršćanstvo i renesansno-barokno stvaralaštvo u Hrvata, što nikako nije u protimbi sa srednjoeuropskim književnim kontaktima. To je potpuno jasno i iz samog naslova knjige (mediteranski... / hrvatskoga...): diversifikacija nacionalnih vrednota bitna je isto koliko i njihova homogenizacija. S tim se procesima moramo suočiti, naučiti se nositi s pravim *vladarima* svih početaka – talasokratskim južinama *Raguse* i pučinama *Comeze*, Krešimirovom niveletom i starom jezgrom ravnokotarskom, zapusima *Hiperboreje*. Početak je uvijek na kraju. Kao i dosada, brodovi će nadživjeti i grobove, jer uvijek im preostaje ono krajnje – ploviti po zvijezdama. A tada je bitno biti pjesnikom.

Mediterranski tekst hrvatskoga pjesništva, Sanje Knežević, dobar je razlog za revitalizaciju danas već zabrinjavajuće zamrle ideje o Hrvatskoj kao maritimnoj mediteranskoj zemlji s najdužom morskom obalom na Mediteranu i zadnjim nedevasiranim arhipelagom u Europi. Danas je Mediteran mitologem kolektivne europske nostalgije za izgubljenim zavičajem – otok mora u oceanu kopna, čija likvidna narav jest njegova bit iz koje se mogu deducirati mnoge pojavnosti na svim razinama interpretacije (J. Božanić). Takve spoznaje do danas nisu utjecale na razvojne hrvatske potencijale. Hrvatska treba na europskoj i svjetskoj razini valorizirati sve svoje resurse kako bi opstala i sačuvala svoj identitet u procesu europske integracije i globalizacije. A postmoderno pjesništvo hrvatskoga dužobalja u tom procesu kapitalno je i rudimentarno vrelo sredozemne pismenosti, koju više nije moguće opovrći niti na političkoj sceni.

Zar je to više zahtjevno od mogućnosti da se Alfej preobrazio u Odiseja, ili manje, da je Odisej postao Alfej.

Jasna IVIĆ

FRA ILIJA STARČEVIĆ – PROSVJETNI BAKLJONOŠA

Roman *Okvir za mudrost* prvi je dio „franjevačke trilogije“ Mate Nedića kojoj još pripadaju romani *Pater Martinus* (2010.) i *Godina stradanja* (2000.). Drugi dio trilogije čini *Pater Martinus*, romansirana biografija prvog ilirca u Bosni, znamenitog književnika, prosvjetitelja i graditelja, redodržavnika Franjevačke provincije Bosne Srebrene fra Martina Nedića. Na podlozi povijesnih događaja koji su obilježili 19. stoljeće u Bosni Mato Nedić ispisao je priču o životu franjevačkog intelektualca koji je sve svoje snage stavio u službu naroda, vjere i domovine. Posebnu zanimljivost čine fra Martinova fiktivna pisma koja smišlja za svoje suvremenike, a koja su svojevrsnim komentarima poglavljima za kojima slijede.

Glavni lik trećega dijela trilogije, *Godina stradanja* je fra Emanuel koji priča o patnjama i stradanjima kroz koja je prošao zajedno s drugima s kojima je bio zatvoren u neprijateljskom logoru. Priča je to o bezdušnosti, mržnji, opakosti, zlobi, ali i o praštanju, snazi, izdržljivosti, vjeri u Boga koji čovjeka ne ostavlja ni onda kada mu čovječanstvo okrene leđa.

Prvi dio „franjevačke trilogije“, roman *Okvir za mudrost* prikazuje životni put fra Ilije Starčevića, koji je 1823. godine u Tolisi osnovao prvu pučku školu u Bosni i Hercegovini. Glavni lajtmotiv trilogije je prikaz života i rada franjevac koji su ostavili

neizbrisivi trag, svaki na svoj način, u svom vremenu, na istom toliškom tlu.

Franjevačka djelatnost i književnost sastavni su dio povijesti i kulturnog identiteta Hrvata. U Bosni i Hercegovini su franjevci ostavili književnu, jezičnu i povijesnu vrijednost u svojim ljetopisima. Prozni izraz ljetopisa je itekako bitan za razumijevanje novijih književnih djela, primjerice Andrićevih djela. Nedić i u ljetopisu, čije stvaranje pripisuje fra Iliji Starčeviću, spominje popa Dukljanina i time naglašava prethodno rečeno.

Simboličnim naslovom *Okvir za mudrost* Nedić sugerira čitatelju smisao i važnost životnih ostvarenja fra Ilije Starčevića i nagrađuje ih neizbrisivim tragom napisanoga. Naslov je kruna idejnog sloja romana, njegova smisla. Fra Ilija Starčević je prikazan kao čovjek koji je uspio u svojim naumima, koji je vjerovao i unatoč preprekama nesebično i promišljeno ostvario ciljeve. Fra Ilija je bio župnik, ali, kaže Nedić u fra Ilijino ime, „biti župnikom u Bosni znači biti spreman i za diplomatsko, pa i političko djelovanje... na jednoj je strani turski osvajač... na drugoj je strani Austrija, kršćanska carevina. Tako smo mi, franjevci, prinuđeni udovoljavati i Turcima i Austrijancima.“ Na drugom mjestu on dodaje: „kada odlučni ljudi imaju nekakav naum, oni traže način da ga i ostvare. Tako je postupio i fra Ilija Starčević.“

Nakon uspješno složenih fiktivnih pisama, koja su nama čitateljima upotpunila mozaik fra Martinove biografije u romanu *Pater Martinus*, u knjizi *Okvir za mudrost*, koja je treći po redu roman Mate Nedića, autor vješto spaja tradiciju i modernu umjetnost. Hrabrije prilazi strukturi smjestivši fra Ilijinu priču, pričanu u prvom licu, u fiktivni ljetopis kako bi jače utjecao na emocionalno-spoznajno iskustvo čitatelja. Rukopis fra Ilijinog ljetopisa dopijeva u ruke fra Martinu Nediću, koji ga iz Lanzendorfa kod Beča donosi u Tolisu i prevodi s latinskog jezika.

Kako *Okvir za mudrost* nije isključivo toliški lokalni roman iščitavamo objektivna prikazivanja posavskih sela kroz prvu vizitaciju fra Ilije Starčevića. Saznajemo kako su sela dobila svoja imena, koja su mjesta pripadala župi i sl. Nadalje u romanu čitamo lirski opis Požuna (Bratislave), kako oko ne bi ostalo samo na komadu toliškog podneblja: „Bijaše prilično topao rujan u kojem se miješahu mirisi ljeta i nadolazeće jeseni. Ugodno vrijeme moj susret s drevnim Požunom učini još ugodnijim.“, bilježi Nedić i tako čitatelju prenosi dojmove za koje vjeruje da su mogli biti fra Ilijini. Fra Ilija je, naime, u Požun išao po nalogu biskupa Miletića kako bi na Ugarskome saboru držao govor o teškom stanju bosanskih katolika.

Iako se nazire rodoljublje, Nedić teži suzdržati se od komentara. Zapravo je pripovijedanje prožeto poslovicama i mudrostima ne zbog efekta, nego iz stvarnog iskustva.

Portret glavnog lika, fra Ilije, predstavljen je u cijelosti sa psihološke i emotivne strane. Fra Ilija Starčević je u tri navrata bio župnikom Tolise. Izgradio je škole u Tolisi i u Donjoj Mahali, proširio crkvu, no pored svog zvanja bio je i nastavnik i diplomat. Iako po najboljim epitetima zapamćen, Nedić je prikazao njegove duševne nemire, strahove i sumnje kako bi upotpunio karakterni opis: „Znam da bih, kao katolički svećenik, u svakom trenutku trebao biti spreman susresti se licem u lice s Gospodinom i da bih se trebao veseliti tom susretu. No, kao čovjek, nisam se želio tako brzo odvojiti od ovoga svijeta, želio sam još puno učiniti za ljude i još dugo disati dragi bosanski zrak“. Tako u završnici svojega života razmišlja franjevac Starčević.

Iako je fra Ilija predstavljen kroz monološka unutarnja promišljanja, ne smijemo zanemariti uspješne dijaloge, izvrsno dramski dorađene, kao što je razgovor između fra Ilije i Husein-bega.

I ostale likove u romanu prikazao je Nedić bez uljepšavanja kao dobar poznavatelj povijesti, običaja i samog podneblja. Za-

nimljivosti koje nam autor donosi su iz područja društva, vlasti, zdravstva i obrazovanja. Vidan je metodički odnos i pristup nastavi kroz osobno iskustvo autora koje je samo dalo dodatni pečat uz fra Ilijinu želju iz pisma koje je slao u Rim, a u kojem piše: „da ostatak života provede u poučavanju djece u pismu i kršćanskome nauku“.

Socijalni ambijent jedan je od važnijih motiva romana. Opisima mjesta, putovanjima i opisima pregovaranja i načina života u Bosni, Nedić približava prošlost današnjem čitatelju i daje drugi pogled na poznate nam stvari. Nakon iščitanih stranica Hussein-begovog dnevnika i pisma brata Helmuta ostaje nam stilski zaokružena cjelina u prozi koja je realistički intonirana. Rečenica je ekonomična, kroničarska, andrićevska. Pored činjenice da roman slavi život i rad fra Ilije Starčevića, možemo zaključiti da je Nedić ovim romanom potvrdio svoju stilsku i umjetničku zrelost.

prof. dr. sc. Šimun MUSA

Filozofski fakultet

Sveučilište u Mostaru

UDK: 821.163.42(497.6).09 Bubalo, J.

Izvorni znanstveni članak

PROROČKI PJEV JANKA BUBALA

Sažetak

U članku je riječ je o osobitu lirskom glasu – proročkom pjevu Janka Bubala. Premda tridesetak godina stariji od razlogovskog naraštaja, on prve zbirke pjesama piše sedamdesetih godina 20. stoljeća, upravo u poodmakloj razlogovskoj fazi. Iz njegova arhetipski utemeljena zavičaja izrasta snaga pjesničkog jezika i njegov profetski glas i uopće snaga stvaralaštva.

Ključne riječi: *proročki glas, lirika, zavičaj, jezik, izraz, poetski svijet.*

Želi li se поближе odrediti izvorište i sidrište Bubalova pjesništva, onda svakako središnje mjesto zauzima njegov zavičaj, zavičaj kao arhetipsko ishodište i počelo svijeta, kušano i proživljavano obitavalište kroz mnoštvo egzistencijalnih modela, zavičaj kao esencijalno uporište i konačno utočište. Iz tog arhetipski utemeljena zavičajnog motiva izrasta snaga tradicije, čvrstoća ću-

doređa, svjetonazor, misao, vjera, osjećaj, nada i mašta artikulirani jezikom, „kućom bitka“, hajdegerovski rečeno, dakle vođeni riječju „po kojoj je sve postalo“. Taj jezik, akumulirana snaga baštine, bit čovjekova, osobito pjesnikova, osnova je današnjeg bivanja kao i uvjet budućeg života.

Već je poznato kako je Bubalovo pjesništvo, bez obzira na primarno ishodište, „vrlo razvedeno“, neprikladno za pravocrtanu razdiobu i jednostranu „eidetičku redukciju“. To je pjesništvo, rekoh, zavičajne motiviranosti, ali ono je također i domoljubno, i socijalno, i misaono, ono je prije svega egzistencijalno pjesništvo s naglašenim kršćansko-eshatološkim motrištem. Zapravo, to je kompleksan poetski svijet jedinstvena uporišta, ali vrlo neujednačen, „upojedinjen“, mnogolik i osebujan u svojoj složenosti. Nosi niz podtema i mnoštvo podmotiva te je vrlo zahtjevan za potpuniju kritičku ekspertizu kao i sustavnije razvrstavanje unutar cjelovita stvaralačkog opusa.

Kao izniman fenomen svaka njegova pjesma otkriva novi, drukčiji izgled, dojmljivu *vizuru* i sadržaj. To je pjesništvo u stalnu procesu – nezaustavljivoj promjeni, heraklitovski gledano, stoga povezano i „nastavljeno“ novim stihovima. U stalnoj preobrazbi nikad zgotovljeno, vazda nedovršeno i „otvoreno“ pokazuje istodobno i razloge napredovanja, ali i posljedice ljudske ograničenosti pa stoga Stamać i zaključuje kako se ono nalazi „u slobodnom početku i slobodnom kraju same vječnosti. Ljudsko se djelo, i pjesničko djelo, tako zatječe u otvorenoj igri metafizičke kreacije“.¹

Dosadašnja književna kritika stoga i promatra tu poeziju vrlo oprezno, postupno pa i segmentarno (po zbiricama), najčešće bez općeg uvida i definitivna suda o njoj. Od prve zbirke kao posve

¹ Stamać, A. (1995.), „Pohrana ljepote i mudrosti“, u knjizi Janko Bubalo, *Na kraju žetve*, Zagreb, str. 7.

zrele lirike pa dalje, vidimo nezaustavljivo napredovanje, stasavanje i oplemenjivanje njegove pjesničke riječi. „Kad (uspomene) postanu krv u nama... i kad ih je nemoguće razlikovati od nas samih, tada se može dogoditi da se, u veoma rijetkim trenucima, iz sredine onih uspomena, uzdigne prava riječ stiha“², upozorava nas D. Horvatić na misao velikog Rilkea, a u povodu Bubalova pjesništva.

Bubalov³ definitivni ulazak u pjesničke vode, nakon prethodna dva pokušaja kakav je bio najprije onaj đачki pjev iz tridesetih godina 20. stoljeća kad je objavljivao po časopisima i novinama te onaj iz pedesetih godina kad piše poemu *Šipci su cvali, bilo je proljeće*, zbio se objavljivanjem knjige *Koraci od jučer*, 1973.

² Prema Horvatić, D. (1983.), „Višeslojnost i moć Bubalova pjesničkog govora“, Pogovor (citat iz djela R. M. Rilke, *Zapisci Maltea Lauridsa Briggæa*), u knjizi Janko Bubalo, *Blagoslov darivanja* (izabrane pjesme), Zagreb – Mostar, str. 221.

³ Janko Bubalo rođen je u Turčinovićima, općina Široki Brijeg, 1913. godine gdje je pohađao osnovnu školu i klasičnu gimnaziju. Bogosloviju je počeo studirati u Mostaru, a okončao u Wrocławu, Poljska. Najveći dio franjevačke službe proveo je na Čerinu. Umro je na Humcu 1997. godine. Objavljivao je već kao srednjoškolac u glasilima kao što su „Luć“, „Obitelj“, „Hrvatska straža“ itd. pod pseudonimom Janko Trtalski. Poslije toga je prestao objavljivati pjesme da bi se tek kao šezdesetogodišnjak oglasio zbirkom pjesama *Koraci od jučer*, 1973. Nakon toga mu izlaze sljedeće zbirke: *Na rubu ništavila* (1974.), *U nedogled okrenut* (1974.), *Između sna i zastava* (1975.), *Raspon trenutka* (1976.), *Prema sidrištu* (1977.), *Gorko drvo* (1979.). Pored sedam knjiga lirike izdao je i knjige izabranih pjesama *Blagoslov darivanja* (1983.) i *Na kraju žetve* (1995.) te knjige *Tisuću susreta s Gospom* (1985.) i *Međugorje blagoslovljena zemlja – Svjedočanstva* (1986.). Njegov autobiografski roman objavljen je 1992. pod naslovom *Apokaliptični dani*. Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“, u povodu 80. obljetnice njegova rođenja priredio je zbornik kritika pod naslovom *Hercegovački rapsod* (1993.). Kao prvi franjevac – svećenik primljen je u DHK u Zagrebu 1987. godine.

god., kojoj je prethodila njegova poznata pjesma *Raspon trenutka*, objavljena 1971. Od tad do konca tog desetljeća napisao je sedam zbirka pjesama.

Njegove poetičke preokupacije i poetski ostvaraji kao izražajno-refleksivne, doživljajne i oblikotvorne strukture, upućuju kako je ovaj pjesnik blizak razdoblju druge moderne osobito „razlogovskom“ naraštaju koji je od njega mlađi tridesetak godina. Pored vremenskog kriterija koji ga približava nastupu razlogovaca, ima tu još onih značajki po kojima bi se on mogao pridružiti „razlogovskoj“ školi, ali i onih po kojima je Bubalo posve samosvojan, drukčiji, izniman, nov, nesvodiv na shematske matrice.

Govoreći već o prvoj Bubalovoj zbirci, Stamać će reći da je to „mudrost pjevanja“. Edvard Kocbek govori da te pjesme nisu religiozne u konfesionalnom i ideološkom smislu, nego su „prabitne...“ Vlado Pavlović govori da je to „gnomska gradba stihova“, Ivan Golub kaže da je u tim pjesmama opjevano iskustvo Apsolutnoga i predstavljeno općeljudskim simbolima, Ž. Ivanković: to je „poezija nade i okrenutosti u nedogled“, T. Ladan: Bubalovi pjesmotvori su uglavnom ispovjedni i samogovorni, S. Vasilj veli: (U njega) „ni smrt... nije više ona naša svakidašnja smrt“, a M. Vaupotić tvrdi: „Bubalo je svoj, neponovljiv i nemoguće je oponašati njegov duhovni pjev“. Uostalom znatan broj i ostalih književnih kritičara govori uvijek oprezno i odmjereno, odgovorno i promišljeno donoseći, najčešće, prihvatljive prosudbe o Bubalovu pjesništvu, iako su one pretežito parcijalne i jednostrane.

*

Među suvremenim pjesnicima ima i onih zaista originalnih, neobičnih i dojmljivih po tome što „sugestivno oponašaju starodrevne proroke“, govori Pavletić, te elemente proročkog govo-

ra transformiraju u svojevrsnim retoričkim diskursima priopćavajući neke bitne istine svijetu. Njima se može pridružiti i Bubalo. Ma nisu to proroci što proriču budućnost, već vitezovi duha što bude uspravane i onemoćale darujući im izlazak iz mraka neznanja (u stilskom pogledu uzori su im prije svega u Bibliji, ali i u mitovima, legendama, kronikama, hagiografijama i sličnim tekstovima). Pjesnik proročke misije i glasa predstavlja odvažna i mudra čovjeka što ne preže ni pred kakvom silom, nego jasno i „superiorno“, često i iz ljuštore svoje samoće, izriče istine koje će doći. Uzor proroka pjesnika u modernoj književnosti svakako je Walt Whitman. On pjeva kao prorok, a prorok je za nj „nadahnut čovjek u času kad je otkrio istinu“ i smjelo je priopćio svijetu. Njegov pjesnički govor sadrži stileme novodobne retorike prikladne modernom pjesničkom stilu koji obilježava komunicativan i osobito sugestivan izraz. Metrička zatvorenost zamjenjuje se slobodnim ritmom i izrazom koji teče „spontano, logično, istinosno i ljepotonosno, sve u isti mah (...): supstancialno dahom govornika, a semantički duhom i imaginacijom pjesnika.“⁴ Whitmanu se mogu pridružiti i E. Sitwell, V. Majakovski, P. Neruda, T. S. Eliot, S. J. Perse, F. Nietzsche, P. Claudel, a od naših pjesnika T. Ujević, A. B. Šimić, M. Krleža i još pokojni pjesnik.

Kad je pak riječ o religioznom pjesništvu proročkog nadahnuća koje se oslanja na biblijsko izvorište, svakako da je Claudelovo pjesništvo uzorno. Upravo na njega najviše podsjeća Bubalovo pjesništvo jer i Bubalo je pjesnik vjerske inspiracije, pjesme su mu često proročki – gnomično intonirane, a stilom kanonski obilježene. I Bubalo teži stihu koji nije samo izraz literarne tradicije, već i osobne darovitosti i stvaralačke samosvojnosti izražene mišlju, emocijom i vjerom u znak „verbaliziranih sugestivnih impulsa“:

⁴ Usp. Pavletić, 1986: 222/223.

Čuli smo navještenje: doploviti se mora!
 Zato, najprije obiđi svoje Drvo
 za koje misliš vezati konopac.
 I mišiće opipaj da vidiš
 da li će moći održati kostur
 da se ne saspe u se. I
 vjeruj viđenju: uzalud će biti
 svi kotači, svi mostovi, sva užad
 koje tada ugledaš
 poredane iznad svoje glave,
 ako se na vrijeme ne nazoblješ sunca
 koje ti ptice ponude s tornjeva
 dok budu na njih vješali mudrace

(Pod drvom spoznaj)

Zamasi emocija, napose straha i nade, naleti slutnje i sumnje te proplamsaji vjere, kao strukturni elementi lirike potencirani intonacijom proročke retorike, doista su stilski učinkoviti i uvjerljivi u svojoj tenziotvornoj dikciji što ukazuje na gradacijski dosegnute estetičke točke pjesme:

...uzalud će biti
 svi kotači, svi mostovi, sva užad
 ...
 ako se na vrijeme ne nazoblješ sunca

Zapravo pjesma ne bi bila estetična, poezionosna da istodobno nije i misaona, i skladna, i začudna. A Bubalova je pjesma sve to.

Ta ljepotonosnost proistječe iz ljepote same riječi i cijele pjesničke strukture, iz ritma i melodioznosti, iz izrečenih, naslućenih i „otvorenih“ značenja:

...Jer, da nije obale
naše bi splavarenje trajalo zauvijek.

I, hajde pretraži sva groblja, sva mora,
siđi u njedra potonulih lađa,
bit će ti jasno: na kraju krajeva
sve su kosti jednako prohladne
i svi su Ulasci jednako duboki
kad se spustiš s onu stranu jave,
jer sve se razlike u ponoru gube.

(Ulazak u luku)

Živo ćutimo intenziviranu „evokaciju tajne“ i svenazočnost Apsoluta. Važno je težiti istini, ustrajno tragati za njom i vjerovati u postignuće što ga jamče obale. Pjesma intonirana proročanskom retorikom i „obična“ mjesta lirski oživljuje snagom nagovještaja ili pak iznenadnim proniknućem u tajnu:

Ni u kom slučaju
neće biti svejedno
u koju si stranu
svijeta zaljubljen,
kad izbavljenje otpočne. Jer,
svijet je, ustvari, pretvoren
u svoje viđenje. Baš tu
gdje ti pomišljaš
da svoje mjesto pronadeš.

A ni zvijezde ti nikad
pravi put ne kazuju.

Tek sjene ti, možda,
svjetlokrug označuju:
da ideš i nestaješ.
I, na koncu se opet
pod svoje Drvo vraćaš

Proročanski ton vlada onda kad nas pjesnički subjekt „u svakom pogledu natkriljuje“ što se dokazuje određenim pjesničkim postupcima i poezijskim sredstvima, stilemima, semantemima i sintaksemima koji se pojavljuju u prilog neobičnosti, proročanske vizije ili začudne verbalne izjave. Proročanskom retorikom pjesma može i najbanalnije stvari i pojave predstaviti iznimnima. Tim se tonom mogu zazivati neki osobiti trenutci, ali i izricati svakodnevna priopćenja koja ne moraju biti izričito proročanske naravi. (Takvih primjera ima na pretek i u Claudela.) Ali, prošla su ta mističko – proročka vremena. Novo doba na mnogo načina objavljuje svoje istine, ali ni jedna od njih nije tako dominantno prijemčiva da bi postala univerzalna istina. Danas u svijetu u kojem je sve relativizirano svojevrstna proročanstva mogu se otkrivati stanovitim estetičkim pjesničkim porukama što ih, osim pobrojanih pjesnika u prošlosti, piše i pokoji suvremeni *peta vates* sukladno svojim svjetonazorskim, vjerskim, političkim ili etičkim načelima. Zar i kod Ujevića nema na pretek proročki obilježenih i retorički ponesenih stihova?!

Ne boj se! nisi sam! ima i drugih nego ti
koji nepoznati od tebe žive tvojim životom.
I ono sve što ti bje, ču i što sni
gori u njima istim žarom, ljepotom i čistotom.

Ne gordi se! tvoje misli nisu samo tvoje! one u drugima žive.
Mi smo svi prešli iste putove u mraku,
mi smo svi jednako lutali u znaku
traženja, i svima jednako se dive.

Sa svakim nešto dijeliš, i više vas ste isti.
I pamti da je tako od prastarih vremena.
I svi se ponavljamo, i veliki i čisti,
kao djeca što ne znaju još ni svojih imena.

...

(T. Ujević, *Pobratimstvo lica u svemiru*)

ili

Ove su riječi crne od dubine,
ove su pjesme zrele i bez buke.
- One su, tako, šiknule iz tmine,
i sada streme ko pružene ruke.

Nisam li pjesnik, ja sam barem patnik
i katkad su mi drage moje rane.
Jer svaki jecaj postati će zlatnik,
a moje suze dati će đerdane.

(T. Ujević, *Kolajna*)

Očito je kako se Ujevićevo proroštvo diže i drži njemu svojstvenim postupkom zazivanja, izjavljivanja, zapovijedanja, opominjanja; čestim ponavljanjem stilema i semantema potencirajući

pjesnikovu „metaforičku identifikaciju s predmetom“, a u cilju proročanske objave.

Premda je Šimićeva poezijsko-poetička odrednica posve drukčija, i on se često javi proročki intoniranim glasom mudraca. Bez obzira što se njegova pjesnička riječ okuplja i diže iz široka mnoštva izvora, od onih zavičajnih, obrazovno-lektirnih do onih posve osobitih avangardno-ekspresionističkih, koje je izuzetno poznavao i njima vladao, ona je ipak posve usklađena i homogena te on kao pjesnik biva posve originalan, neobičan i osoban. Nema tu tvorbene isforsiranosti, namještenosti ili suviše kićenosti niti bezrazložne verbalne razigranosti – njegova bogata tekstura snažnih slika i pojmova rezultira sugestivnom istinom i trajnom opomenom, ali nikad bez pjesničkog efekta.

Čovječe pazi
da ne ideš malen
ispod zvijezda!

Pusti
da cijelog tebe prođe
blaga svjetlost zvijezda!

Da ni za čim ne žališ
kad se budeš zadnjim pogledima
rastajo od zvijezda!

Na svom koncu
mjesto u prah
prijeđi sav u zvijezde!

(A. B. Šimić, *Opomena*)

Ako znademo da su obilježja „proročkog govora“ u pjesmama spomenutih i nespomenutih pjesnika između ostalog i povišen ton, identifikacija pjesnika s autorskim subjektom, snažan osjećaj mističnosti i onostranosti, namjerna nedovršenost, nedorečenost i „otvorenost pjesme“, izražena aluzivnost i sentencioznost, retorička ponavljanja te različita zapovijedanja i zazivanja u smislu naglašavanja načela što nose gnomičan prizvuk navješćujući izlazak ili proričući boljitak, može se utemeljeno zaključiti da tom tipu pjesništva „sonorno – proročke provenijencije“ pripada i Janko Bubalo.

Doista je Bubalo uopće u svom pjesništvu, ali i kao *poeta vates* u svom profetskom stihovlju, pokazao samosvojan postupak i originalno pjesnički učinak. Njegova sloboda i umijeće oblikovanja, i vlastitost mišljenja i osjećanja nisu proistek ni jedne škole, ni ideologije, ni filozofije, nego izraz njegova bića u totalitetu. To je skladan glas mudrosti, ljepote i vjere što zri pjesmom. Bubalo je uvijek osoban i osobit. Njegove su riječi izvorne, jednostavne, ali u sintagmi, u kontekstu stiha i pjesme, one su čarobne i neponovljive. To je leksik zavičaja, ali i rječnik što ga daje opća i posebno odabrana literatura, jezik različita izvorišta, a opet skladan i kao stvoren za pjesmu. Njegova je pjesnička riječ otpor svakoj frazi, jezičnoj okoštalosti, uboštvu duha i intelektualnoj rutini, svakoj tipiziranosti i knjiškosti. Ta riječ efektno evocira pojam i sliku, sugerira predodžbe i naslućuje ishode. On je pravi graditelj što proročkom riječju gradi nove svjetove ljepote sastavljene iz raznovrsnih prizora, univerzalnih istina oblikovanih stvaralačkom snagom darovita pojedinca. U kolijevci njegova zavičaja pohranjena je ta moć; još iz njegova djetinjstva potječe neugasiva žed za ljepotom i istinom; u rodnoj su zemlji korijeni njegove vjere, izvorni znakovi pjesme i proroštva.

Literatura

Donat, B. (1993.), „Janko Bubalo: *Blagoslov darivanja*“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 126.

Golub, I. (1993.), „Rijeka bez uvira i most bez obale“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 74. – 75.

Grgec, R. (1993.), Pogovor zbirci *Između sna i zastava*, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 65. – 66.

Grubišić, V. (1993.), „O zbirkama *Koraci od jučer* i *Na rubu ništavila*“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 47. – 51.

Horvatić, D. (1983.), „Višeslojnost i moć Bubalova pjesničkog govora“, pogovor u knjizi Janko Bubalo, *Blagoslov darivanja* (izabrane pjesme), Zagreb – Mostar, str. 220. – 230.

Horvatić, D. (1993.), „Nakon koraka od jučer“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 15. – 16.

Ivanković, Ž. (1993.), „Osvrt na pjesme Janka Bubala“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 26. – 28.

Ivanković, Ž. (1993.), „Janko Bubalo: u nedogled okrenut“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 76. – 78.

Kusić, A. (1993.), „Vedrina i tuga u pjesmama Janka Bubala“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 26. – 28.

Ladan, T. (1993.), „Pjesme prvih ili posljednjih stvari“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 40. – 41.

- Mihanović, N. (1987.), *Oblikotvornost i smisao*, Zagreb.
- Milanja, C. (2000./2001.), *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000.* (I. i II. knjiga), Zagreb.
- Mrkonjić, Z. (1971.), *Suvremeno hrvatsko pjesništvo*; I. knjiga *Razdioba*, II. knjiga *Tekstovi*, Zagreb.
- Pavletić, V. (1986.), *Ključ za modernu poeziju*, Zagreb.
- Pavletić, V. (1995.), *Kako razumjeti poeziju*, Zagreb.
- Pavličić, P. (2008.), *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*, Zagreb.
- Raspudić, G. (1993.), „Petoknjižje Janka Bubala“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 80. – 98.
- Sivrić, Ivo (1993.), „Pjesme i misli fra Janka Bubala“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 52. – 56.
- Stamać, A. (1978.), *Slikovno i pojmovno pjesništvo*, Zagreb.
- Stamać, A. (1995.), „Pohrana ljepote i mudrosti“, predgovor u knjizi Janko Bubalo, *Na kraju žetve*, Zagreb, str. 5. – 18.
- Stamać, A. (1993.), Pogovor zbirci *Koraci od jučer*, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 13. – 14.
- Stamać, A. (2007.), *Antologija hrvatskoga pjesništva*, Zagreb.
- Trnsky, W. (Pavlović, V.), (1993.), „Zavidan pjesnički doseg“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 20. – 21.
- Vasilj, S. (1993.), „Pjesme koje su postale molitva“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 29. – 31.
- Vaupotić, M. (1993.), „Između sna i zastava“, u knjizi *Hercegovački rapsod* (priredio Zbor hercegovačkih franjevačkih bogoslova „Bakula“), Zagreb, str. 103. – 114.

Ivan SIVRIĆ

U PRILOG ZDRAVOM RAZUMU

*Zdrav razum je nešto najbolje podijeljeno na svijetu,
svatko misli da ga ima dovoljno.*

Descartes

Kao što se kaže u Descartesovoj već poslovičnoj maksimi o zdravom razumu, nije riječ o tome koliko je koji zdravi razum najbolji, nego je riječ o najboljoj podjeli, odnosno o zadovoljstvu tom podjelom i osobnom zadovoljstvu svojim razumom. U narodnoj predaji se kaže slično, naime da bi svatko odabrao svoju pamet kad bi mogao birati. No o općoj prihvatljivosti svake pameti ili razuma nije lako donijeti dobar sud, osobito kad se radi o nadmetanju, ali i o običnom razgovoru. Danas možemo sresti mnoge koji su osvojili neki javni status, a da nisu naučili uredno misliti, ni govoriti. Danas je komunikacija među ljudima toliko gusta da postaje sama sebi problemom. U utrci za stizanjem na sve strane i pored prihvaćene tehnike ispravnosti mišljenja i govorenja mislioci i govornici često ne mogu izmaći žrvnju osobnih interesa. Tako „dok nule na novčanicama galopiraju“, ta se ista inflacija događa i na drugim područjima i mnogo puta na račun zdravog razuma. To, naravno, ne priliči ozbiljnom čovjeku koji misli da se i danas vrijedi osloniti na formalnu logiku.

U ovome prilogu se predstavlja nekoliko pogrešaka koje se manje-više često događaju. Time ne ćemo otkriti ništa osobito

nova, jer takve i slične pogreške prepoznate su još u starom dobu, a davno su dobile i svoja imena. I tada se katkada u razgovoru gubio osjećaj za mjeru ponajprije zbog silne želje sudionika da se sugovornika pobijedi ili pridobije. Pored toga u silnoj želji za dobivanjem nekog podatka (i želje za ekskluzivitetom), osobito kod tzv. istraživačkog novinarstva, toliko se negativnosti pretpostavi i ispljuje, da je nas obične ljude već odavno napustila svaka pomisao da bismo u takvoj „umjetnosti“ mogli uživati. Ta „prokleta glad“ za „otkrivanjem“ pridonosi zanemarivanju i osnovnih logičkih pravila, te se pojavljuju pogreške, kako svjesne, tako i nesvjesne. Iako znamo prema kojoj i čijoj glazbi treba plesati javno mišljenje, potpomognuto dakle „istragama“ i „otkrićima“, morat ćemo se držati smjera naznačene zadaće u naslovu članka. Donosimo dakle, pregled pogrešaka koje su već mnogo puta opisane, a ovoga puta djelomično su prilagođene razumijevanju suvremenika. Nadajući se da će biti od koristi svima koji preferiraju zdrav razgovor kao način rješavanja sporova, želimo vjerovati kako je moguće približavanje stavova sugovornika, ili barem poticanje njihova razumijevanja na temelju odgovarajućih argumenata. Nudimo sljedeće pogreške na uvid čitateljima.

TKO PREVIŠE DOKAZUJE, NE DOKAZUJE NIŠTA

Ovakva se pogreška događa kad netko nastoji dokazati nešto sporno još općenitijom tvrdnjom od one sporne. Tada se kaže da dokazuje previše. U suprotnom, kad netko dokazuje jednu specijalnu tvrdnju još „specijalnijom“ od one koju bi trebalo dokazati, kažemo da dokazuje premalo.

Odstupanje može biti veće ili manje i može se dogoditi na različite načine. Primjera radi: U nekom razgovoru se raspravlja o opravdanosti smrtne kazne. Onaj tko pokušava proširiti tezu da smrtna kazna ima opravdanje time što će reći da nije opravdano usmrtniti nijedno živo biće dokazivao bi previše. Ako bi netko opet dokazivao kako se društvo opravdano brani od ugroza, dokazivao bi premalo. Taj koji dokazuje premalo, ide linijom manjeg otpora i ne dokazuje ono što je bio cilj, a onaj koji želi užu tezu dokazati širom tezom zapetljat će se i ne će uspjeti u nakani. Jer širu tezu je mnogo teže dokazivati nego nešto konkretno, što je relativno lako argumentirati.

Zato se kaže: *Qui nimium probat, nihil probat.*

DOKAZIVANJE POMOĆU DRUGOG RODA

Kad netko za nekoga kaže da je nesposoban, a mi počnemo govornika uvjeravati kako je taj netko poštenjačina ili dobra duša, onda pravimo pogrešku „prijelaza u drugi rod“, odnosno, argumentiramo stvarima koje su sasvim druge prirode od one o kojoj je riječ. A to ne ide.

Mogu se navesti i drugi primjeri, kao kad netko osuđuje neki poredak, a sugovornik se suprotstavlja tezom da tamo postoje najljepši krajolici na svijetu.

ARGUMENTUM AD HOMINEM

Jedna od najčešćih pogrešaka se događa kad se ne zna dokazati da netko nije u pravu, onda se pokušava „dodatnim dokazima“ pridobiti publiku na svoju stranu iznoseći niz objeda na sudionika rasprave. Ovo se redovito događa u žestokim polemikama kad

ponestane „materijala“ za argumentaciju. Recimo, netko ne umije pobiti argumentima tvrdnju s kojom se ne slaže, pa je pokušava oboriti pričajući da je njegov protivnik „poznati lažljivac“, „stari pijanac“ ili „sin luđaka“, i slično. Takav slučaj nazivamo argument protiv čovjeka (*argumentum ad hominem*).

U uvredljivoj inačici ovoga argumenta ne raspravlja se o spornoj tvrdnji, nego se pokušava diskreditirati čovjek koji je tu tvrdnju postavio.

ARGUMENT ZA SVJETINU, PUK

Kada govornik u nekom javnom obraćanju ne rabi argument za svoje tvrdnje, nego upotrebljava zvučne fraze: „sušta je istina da...“, „samo pokvarenjak može posumnjati u...“ „zar netko bolje od vas može shvatiti kako...“, reći ćemo da rabi *argumentum ad populum*.

Ovako se, ne ulazeći u dokazivanje biti sporne stvari, podilazi slušateljima i nastoji pridobiti osjećaje, predrasude, taštinu i uopće dojam. Ovaj se „argument“ redovito daje patetično. Naglasak se stavlja na način iznošenja, a ne na sadržaj argumenta.

ARGUMENT ZA MILOSRĐE

Kad nekoga optuže za neko kazneno djelo i kad se pri tome u njegovu obranu ističe da dotični ima bolesnu djecu ili ženu, odnosno nešto slično što nema veze s biti same stvari, kažemo da se upotrebljava *argumentum ad misericordiam*.

Pokušava se probuditi samilost, a izbjegava se rasprava o biti čina.

ARGUMENT STRAHOPOŠTOVANJA PREMA AUTORITETIMA

Obični se ljudi u polemikama rado pozivaju na mišljenje velikih ljudi, priznatih autoriteta, znalaca itd., i to im donekle pomaže kad se prepiru o nekom stručnom pitanju. No to nije dokaz pa ne može biti odlučno u sporovima među samim stručnjacima.

Događa se i to da se autoritet u jednom području citira kao arbitar u drugom; npr. kad se crkveni oci citiraju kao autoriteti u znanosti, ili kad se predsjednik države ili vladajuće stranke citira kao autoritet u umjetnosti. Ovakvu pogrešku nazivamo *argumentum ad verecundiam*.

ARGUMENT NEZNANJA

Ako nema dokaza za neku tvrdnju, onda se ona suprotna smatra istinitom. Dakle, ono što tvrdimo prihvaća se da je istinito sve dotle dok nema dokaza za suprotnu tvrdnju. Tada kažemo da se radi o *argumentum ad ignorantiam*. Također, pošto ne znamo dokazati da je suprotno tome istinito, držimo da je istinito ono što aktualno tvrdimo.

Na primjer, tvrdimo da je neka bolest neizlječiva jer još ne znamo da postoji lijek za nju.

ARGUMENT BATINE/SILE

Kada se uzdamo u argument sile (batine), umjesto sile argumentata onda kažemo *argumentum ad baculum*. Dakle, kad se ne može drukčije, onda silom, bilo prijetnjom bilo uporabom sile.

Čest je to slučaj u odnosima velikih i malih država, ili pak između vladajućih i oporbenjaka.

NE SLIJEDI

Katkada se možemo služiti istinitim argumentima, a da dokaz ne bude dobar. To se događa onda kad naša tvrdnja nije utemeljena na argumentima koje rabimo pa se ne može izvesti valjan zaključak. Jako je puno varijanti ove pogreške i nju nazivamo još *non sequitur*.

Ona se pojavljuje uvijek kad zaključak ne slijedi argumente.

NAGLASAK

Često se događa da se govornik ili pisac krivo shvate. To se osobito događa kad se misao izvuče iz konteksta pa ona znači drukčije ili čak suprotno od onoga što se htjelo reći govorom ili tekstom. Može se i naglašavanjem pojedine riječi ili rečenice (u interpretaciji) dobiti sasvim drukčije značenje. To nazivamo *accent*, pogreška u kojoj se naglašavanjem pojedine riječi mijenja značenje rečenice ili naglašavanjem rečenice, mijenja značenje teksta.

Navodimo primjer u kojemu se naglašavanjem jedne riječi mijenja značenje rečenice (naglašene riječi su podebljane):

Ne valja govoriti **ružno** o svojoj braći. (Dakle, ne smijemo braću ogovarati, ružno govoriti o njima, lagati etc...).

Ne valja govoriti ružno o svojoj **braći**. (Dakle, ne smijemo braću ogovarati, ružno govoriti o njima, lagati etc., dok o drugima možemo, recimo sestrama itd.).

Treba imati na umu da se ova pogreška teško uočava tamo gdje prevladava pisana riječ, osim ako ta riječ nije podvučena ili drukčije istaknuta. Smisao se može osjetiti prema kontekstu.

OBJAŠNENJE

Treba razlikovati „argument“ i „objašnjenje“. Na primjer: Ako želimo dokazati tvrdnju:

Tvrdnja: „Rudi je ukrao auto“,

Dokaz (tvrdnja): „Rudi je uhvaćen na djelu“,

Argument (iskaz): „Znamo da je Rudi ukrao auto zato što je uhvaćen na djelu“.

No, ako želimo dokazati istinitost tvrdnje:

„Rudi je uhvaćen na djelu“,

onda iskaz „Rudi je uhvaćen na djelu u krađi auta“ nije argument, nego objašnjenje.

Ova se pogreška naziva *ad hoc* i pravi se onda kad se daje objašnjenje nekog iskaza koje se ne može primijeniti na sve situacije. Često zbunjuje to što objašnjenje više puta izgleda kao argument. Na primjer, ako pretpostavimo da se zakon prema svim ljudima primjenjuje jednako, onda uzmimo primjer *ad hoc* pseudoargumenta:

„Dobio sam izgublenu parnicu na sudu protiv jednog tajkuna.“

„To je zato što je zakon jednak prema svima.“

„Dakle, treba ići na sud jer će i ostali ljudi koji se parniče s tajkunima dobiti parnice?“

Primjer je malo karikiran, no poanta se može shvatiti.

POGREŠKA LOGIČKOG SLIJEDA

Kada iz tvrdnje „Grci su loši ljudi“, koja obuhvaća tvrdnju „Grk Kostas je loš“, a ta tvrdnja „Grk Kostas je loš“ je istinita, zaključimo: „Dakle, Grci su loši ljudi je istinito“ imamo pogrešku logičkog slijeda. Ovu pogrešku nazivamo *afirmacija konsekvencija*.

ta,. Da bismo razumjeli zašto je ovo logična pogreška, dobro je poslužiti se tablicom istinitosti.

POZIVANJE NA TRADICIJU

Kada se argumentira neka tvrdnja prema tome je li nešto dobro ili loše na temelju toga koliko je staro ili koliko dugo traje onda govorimo o *argumentum ad antiquitatem*. Kaže se: Oduvijek je bilo tako, ili: Nikad nije bilo tako.

Primjer: „Turci su vladali našim krajevima pet stotina godina. To je bila dobra vladavina dok je toliko dugo trajala“.

ARGUMENTUM AD NOVITATEM

Ovo je pogreška u argumentiranju, kada se dokazuje da je neka teorija prihvatljivija ili stvar bolja, ukoliko je novija.

Primjer: Krleža je prihvatljiviji pisac nego Goethe, ili bolje je vino iz berbe 2010. nego iz 2009. godine, jer je „novije“.

ARGUMENT U TORBICI

U ovakvu pogrešnom argumentiranju se za kriterij uzima materijalni ili novčani status nekog čovjeka, ili korist od same stvari. Kaže se kako su oni koji imaju više materijalne moći uvijek u pravu. Ovaj se argument naziva *argumentum ad crumenam*.

Kaže se: „Kad si bogat, onda si i pametan“.

ARGUMENT SIROMAŠTVA

Ovo je suprotan slučaj prethodnom. Pogreška se zasniva na tome da se za kriterij čovjekova karaktera ili vrijednosti uzima to je li bogat ili siromašan, odnosno koliko posjeduje materijalnih dobara. Ovaj argument nazivamo *argumentum ad lazarum*.

Primjer: „Pošten je jer je siromašan.“

POGREŠKA POGREŠKE

Ova se pogreška događa kad rabimo krive premise za neki zaključak, koji može biti točan, ali se pogrešno došlo do njega. Treba zapamtiti da se može doći i do istinitog zaključka preko krivih argumenata, ali samo slučajno. Ova se pogreška naziva *argumentum ad logicam*.

Često se navodi sljedeći primjer: „Uzmimo razlomak 16/64. Ako „skratimo“ broj 6 u brojniku i broj 6 u nazivniku dobit ćemo 1/4.“

„To nije matematički korektno!“

„Da, ali 16/64 je ipak jednako 1/4.“

ARGUMENT GADOSTI

Kad se vjeruje da će neka tvrdnja biti prihvatljiva ako se ponovi više puta, onda kažemo da se radi o *argumentum-u ad nauseam*. To i nije logička pogreška, nego krivo vjerovanje.

Ne možemo se naravno složiti s tvrdnjama da će stalno ponavljanje iste stvari uvijek biti odbačeno jer će preći u dosadu. Nažalost, ponavljanje jednoga stava često navodi na pristajanje na tu

tvrdnju. Zapravo, na pretpostavci ponavljanja temelji se najveći dio reklama, koje su manje-više efikasne.

ARGUMENT BROJA

Ovaj argument je vrlo sličan argumentu *ad populum*. Tvrdnja se potkrjepljuje brojem ljudi koji uz nju pristaju. Mnoštvo je primjera primjene toga pseudoargumenta.

Na primjer: Kvaliteta novokomponirane narodne glazbe se dokazuje brojem njezinih poklonika. Svatko zna kako to nije istina, iako se broj slušatelja rapidno povećava.

Ovaj slučaj se naziva *argumentum ad numerum*.

LOGIČKA BIFURKACIJA

Kad se mnoštvo alternativa svodi na samo dvije, onda se događa bifurkacija. To je logična pogreška koja se sastoji u tome da netko postavi situaciju koja ima samo dvije alternative, a zapravo ih može biti više.

Primjer: „Rudi je pijan ili glup“, a mogao bi biti još štošta.

SLOŽENO PITANJE

To je takozvana „navlakuša“ u kojoj pitalac pita tako da mu odgovaratelj potvrdi bar jednu od izrečenih tvrdnji, a što se zapravo i hoće.

Klasičan je primjer: „Jesi li prestao tući svoju ženu?“

U žargonu se često postavljalo slično pitanje: „Bi li volio da si glup ili da bogda nisi?“

Pitanje traži konkretan odgovor. Ako onaj što treba odgovarati izravno odgovori da jest ili nije, prešutno je priznao da je ženu tukao ili je još tuče. Ovakvo pitanje se često postavlja u istragama kad se ispituje osumnjičenik kako bi ga se navelo na „nesiguran teren“. Pogreška je u tome što se podrazumijeva ono što još nije dokazano.

POGREŠKA KOMPOZICIJE

Kad se neke osobine elementa neke cjeline prenose izravno na samu cjelinu, onda govorimo o pogrešci kompozicije.

Na primjer: „Bicikl je sastavljen od mnogo laganih dijelova, pa je bicikl zato lagan“.

GENERALIZACIJA

Vrlo česta logička pogreška iako se vrlo lako prepoznaje. Sa- stoji se u tome da se na osnovi uočavanja svojstva nekog subjek- ta, takvo svojstvo prenese i na cijelu skupinu koja ima bar jedno svojstvo zajedničko s tim subjektom.

Primjer: „Rudi je loš čovjek, a izjašnjava se kao katolik. Svi su katolici loši (isti)“.

OSNOVNA ZABLUDA

Kad je osnova na kojoj se temelji jedan dokaz neistinita, onda poštivanje logičkih pravila ne pomaže.

Ako, dakle, tvrdimo u nekoj raspravi da su crnci tjelesno moć- niji od bijelaca, ne će nam pomoći pravilno izvođenje dokaza jer je početna tvrdnja u najmanju ruku problematična. Ta pogreška u

dokazu koja nastaje kad se polazi od neistinite premise naziva se osnovna zabluda ili *error fundamentalis*.

OBRTANJE MOGUĆNOSTI

Kad pokušamo zaključivati na sljedeći način, onda pravimo pogrešku argumenta čija je forma „Ako X onda Y, dakle ako Y onda X.“ Takav slučaj se naziva još *konvertiranje kondicionala*.

Primjer: „Ako prosjek pismenosti ljudi opada, onda opada i broj ljudi koji čitaju lektiru. Dakle, ako vidimo da se smanjuje broj ljudi koji čitaju lektiru, znači da opada prosjek pismenosti.“

PODRAZUMIJEVANJE NAČELA

Kad kao dokaz za neku tvrdnju navodimo neku drugu koja je problematična i čije dokazivanje zahtijeva punu očiglednost tvrdnje koju istom treba dokazati, kaže se da smo počinili *anticipiranje principa* ili pogrešku *petitio principii*.

Na primjer: Majka brani sina koji je prebio susjedovu mačku i kaže: „Moj sin ne bje mačke. Prema tome nije prebio ni vašu mačku“.

DOKAZ ISTOGA ISTIM

Kad netko tvrdi da dim guši i onda to dokazuje time da dim ima moć gušenja kažemo da dokazuje isto istim ili *idem per idem*.

Dakle, on ne navodi nikakav razlog nego tvrdnju ponavlja drugim riječima.

KRUG U DOKAZU ILI LOGIČKI ŠESTAR

Netko se katkad služi argumentom koji se na prvi pogled čini neupitan, ali u zbilji doista nije tako.

Na primjer: „Rudi kaže da je on pošten čovjek. Ako ne vjerujete, kaže da pitate Bobija. U ono što vam Bobi kaže možete potpuno vjerovati. Rudi vam jamči da Bobi nikad ne laže.“

Dakle, kada se X dokazuje pomoću Y, Y pomoću Z, a Z pomoću X, kažemo da je počinjena ova pogreška *circulus in demonstrando*.

KRIVE PRETPOSTAVKE

Ovdje se radi o dvije vrlo slične pogreške. Prva se pravi kad dva događaja koji se događaju istodobno smatramo da su i uzročno povezana, što može, ali ne mora biti točno.

Recimo: Knjige se čita mnogo više otkako je izumljen tiskarski stroj. Prema tome tiskarski stroj uzrokuje čitanje knjiga.

Ovakva pogreška se naziva *cum hoc ergo propter hoc*.

Slična pogreška se pravi kad se za uzrok nekog događaja uzima nešto samo zato što se dogodilo prije toga. Ovakva pogreška se još naziva *post hoc ergo propter hoc*.

Recimo: „DDR se raspala nakon rušenja Berlinskog zida. Dakle, rušenje Berlinskog zida je uzrok raspada DDR-a.“

POJEDNOSTAVLJENO ZAKLJUČIVANJE

Kada se opće pravilo izravno prenosi na pojedinačne slučajeve, ali osobine toga slučaja se ne uklapaju u to generalno pravilo događa se obrnut slučaj od čiste generalizacije. To je onda kad

se moralne ili druge osobine nekog pojedinca ocjenjuju prema šablonu. Ta se pogreška još naziva *dicto simpliciter*.

Na primjer: „Nijemcima Kurdi općenito nisu dragi. Hans je Nijemac pa zato ne voli Kurde“.

NEPOZNAVANJE POBIJANJA I PROMJENA POBIJANJA

Ova dva tipa pogreške se javljaju u mnogo različitih oblika, ovisno prave li se nesvjesno ili svjesno. Razlikujemo nepoznavanje pobijanja (*ignoratio elenchi*) i promjenu pobijanja (*mutatio elenchi*). Ova se pogreška još naziva *pogreška irelevantnosti*.

Recimo: Ako bi netko dokazivao kako je kapitalizam potpuno ispravan poredak i to argumentirao brojem ljudi kojima je pomogao da se obogate u njemu, bez obzira koliko on to argumentirao, on ne će dokazati prvu tezu, odnosno tezu da je kapitalizam pravedan poredak.

DVOSTRUKO PITANJE

Pogreška se sastoji u tome da se postavlja komplicirano pitanje, a traži se odgovor s „da“ ili „ne“. Slični to na kompleksno pitanje, ali nije isto. Pogreška se još naziva *plurium interrogationum*.

Recimo: „Je li strog sudac bolji ili lošiji za građane?“

U prilogu nismo razmatrali mogućnosti sistematizacije pogrešaka iako je općepoznata raščlamba pogrešne argumentacije u tri glavne skupine: pogreške irelevantnosti, pogreške neosnovanog razloga i pogreške slijeda. Nije nam bila svrha niti postići znanstvenu preciznost, nego približiti čitatelju praktičnu korist i odvratanje od pogrešaka. Uz navedene standardne pogreške dobro je imati na umu i razne okolnosti koje dovode do krivih zaključaka i naravno loših posljedica. Prihvaćajući da se argumentacija mora temeljiti na logici, razmjerno je u prilogu najviše prostora posvećeno tome dijelu. Ali ne manje važna su i druga pitanja, koja leže u samom korijenu svake komunikacije. Neke od mogućih polemičkih „nestašluka“ spominjemo u idućim redcima:

Iznoseći neku tvrdnju koju smatra samu po sebi razumljivom pokatkad sugovornik zna podići ton da bi sugovorniku i tako predstavio taj tobože samorazumljivi stav koji bi se zbog te razumljivosti morao bez razmišljanja uvažiti ili prihvatiti. No, daka-ko, malo je tvrdnji koje su toliko očite da ih ne treba bar u nekoj mjeri dokazivati. Stoga gotovo svaki diskurs zahtijeva korektnu argumentaciju, eda bi se moglo prihvatiti to što se govori.

Prisjećamo se one poslovice koja govori o tome kako je bolje imati gram vlasti nego kilo pameti. To nas upućuje da bi se na polju naše teme trebalo računati na to tko govori, a ne što govori, drugim riječima, ne će se uvažiti svaka argumentacija pogotovu ne ona koja ne dolazi s pozicije vlasti (moći), a s tom pozicijom je u prijetor.

Mora se također upozoriti na čest slučaj u mnogim polemikama kad suprotstavljene strane svoje protivnike nastoje pobijediti ukazujući na njihovo najlošije izdanje. Zapravo bi trebalo u tom nadmetanju, protivnika argumentirano svladati u njegovoj najboljoj kondiciji. Nije nova stvar da je protivnik jak onoliko koliko

je jaka njegova najslabija karika, ali je isto tako ostaje mogućnost da je onoliko slab koliko je jaka njegova najjača karika. Nema općeg niti sigurnog jamstva o „rasporedu“ protivnikovih karika, odnosno o tome koliko se slaba/jaka spojnica može prepoznati i kada je koja na udaru.

Elementarno poštenje zahtijeva da se sučeljavaju lice s licem i naličje s naličjem. Dakle, da se ne sučeljavaju dobre osobine, ili pozitivni rezultati jedne strane s lošim rezultatima druge polemičke strane. Još je gore kada se u „žaru borbe mišljenja“ „naše dobre namjere uspoređuju s njihovim lošim rezultatima“.

I na kraju, svi koji se upuštaju u polemiku morali bi imati na umu da u sugovornikovom diskursu mogu prepoznati samo ono za što je njihov „intelektualni i duhovni pribor“ sposoban. Drugim riječima, kad govorimo o drugome, pretežito govorimo o sebi, jer shvatiti možemo samo ono što u sebi već imamo ili nam je vrlo blisko (isto se istim spoznaje!?).

Nadajući se kako smo u osnovnim crtama izložili ono što je u logici naširoko i temeljito obrađivano, a u iskustvu višestruko potvrđivano te da će biti od praktične koristi, želimo čitatelju korektno vođenje dijaloga nepristrano, pribrano i bez logičkih pogrešaka. Descartesova maksima s početka, neka bude poticaj, i prema stanju raspoloženja čitatelja, njegovih mogućnosti poimanja, posebice volje, zalog njegova prilagođavanja logičkim pravilima i dakako, u službi razvoja razumijevanja i humane komunikacije među ljudima.

Matej ŠKARICA

NEOBIČNA BIĆA, PRIPOVIJESTI I LEGENDE IZ RAME

Kao djeca, mogli smo od naših baka i djedova čuti mnoge neobične priče od kojih nam se dizala kosa na glavi ili koje su nam izazivale živu znatiželju te nerijetko u čudu iskolačene oči. Naši djedovi izvrsno su, tako vješto i smireno pripovijedali nadasve zanimljive priče da je u nekim trenucima bilo teško razlučiti radi li se o stvarnom ili izmišljenom događaju.

Ovdje ćemo pobrojati samo neke od tih neobičnih pojava i nadnaravnih likova o kojima su nam pričali. Pojedina bića nisu bila postojala u lepezi njihovih priča, ali ćemo ih ipak dodati jer su na ovaj ili onaj način prisutna još i danas: kroz romane, filmove, u umjetnosti itd. Danas su mnoge od tih priča bliže nestanku negoli ponovnom zaživljavanju upravo iz razloga što dolaze generacije koje više nemaju priliku čuti takve priče, ne rade na razvijanju vještina razgovora i međusobne komunikacije te je kod kojih mašta i verbalna kreativnost takoreći “slaba strana“.

Općenito gledajući, ovdje je vrlo važan bio element usmenog prenošenja i često je zamjenjivao (bilo kakvu održivu) pismenu ostavštinu za koju inače dugo nisu postojali uvjeti ili je bila uništavana izvanjskim agresivnim kulturama. Istovremeno, potrebno je naglasiti vrijednost ovakvih priča kod pravilnog odgoja djece, točnije – kroz spoznaju dobra i zla, korisnog i štetnog, racionalnog i iracionalnog, itd.

Bića i pojave koje graniče sa stvarnošću

Vile

Vile su općenito česta tema priča i narodnih predaja, kako u Rami tako i na drugim područjima. Javljaju se primjerice za nekih čistih – vedrih noći, mjesečine, u ljetnim razdobljima i slično. Neobično su lijepe, vitke, razigrane, sjaje u dugim bijelim haljinama (te slični drugi opisi). Običavaju plesati u kolu, zavode odabrane mlade muškarce trajno ih mijenjajući. Gdje su plesale, iza njih u travi ostaje trag zvan „vilinski krug“. Takve pravilne krugove u vidu gušće i zelenije trave može se naći na pojedinim, takoreći boljim ili finijim livadama. Vile se povezuju s čistom, još koliko-toliko nedirnutom prirodom, planinskim proplancima, ledinama ili šumskim čistinama. Opisuju ih i kao stvorenja koja u gornjem dijelu imaju tijelo djevojke, a dolje su s kozjim nogama i malim kopitima.

Pojedini stari ljudi tako su realno opisivali svoje susrete s vilama da je to bilo zadivljujuće za slušati. I u toj vještini pričanja bilo je boljih i slabijih pripovjedača. Slušatelji bi naravno tražili najboljega. Oni koji su nešto znali, a nisu bili vrsni u pričanju, ne bi se upuštali u to kako im se slušateljstvo ne bi rugalo.

Divovi

Nekada davno, postojali su krupni, veliki i visoki ljudi koji su nestali dolaskom velike zime. Iza njih su u nekim dijelovima Hercegovine i Rame ostale velike kamene građevine, gromade, obilježja itd. Nazivali su ih i „Grcima“. Ti divovski „Grci“, nesta-

li su tiho i misteriozno. Postoji li neka jasnija poveznica između divova i navedenih „Grka“ ili je to samo slučajna slikovita usporedba proizašla iz naroda – ne može se sa sigurnošću reći.

Nevezano za ovo, osobno sam čuo pripovijest od jednog lovca kako je u jednoj pećini iznad rijeke Rame pronašao ogromnu kost noge koja nikako nije mogla pripadati običnom čovjeku jer je bila dvostruko veća od uobičajene ljudske.

Po Rami su se, za vrijeme turske vladavine i nešto kasnije, iskopavala nalazišta u kojima bi nalazili velike zube ili kosti ruke, noge i sl. Gdje su točno obitavali ti divovi teško je utvrditi ali neka mjesta svojom konfiguracijom nisu za odbaciti.

Skamenjeni i ljudi koji su se pretvorili u neku životinju

Skamenjeni ljudi su nekadašnji ljudi koji su nešto teško zgriješili protiv Boga ili roditelja pa su za kaznu pretvoreni u kamene statue – figure. Troje kamene djece postoji na mitskom mjestu Osova, točnije visoko na stijenama iznad rijeke Rame, na njezinoj desnoj obali. Priča kaže kako nisu slušali, bili su uporno nevaljali pa ih je jedan od roditelja u svojoj ljutnji i mucu kletvom pretvorio u kamen.

S druge strane, postojale su priče kako su se pojedini loši i nevaljali ljudi iz sela nakon kletve pretvorili u psa pa bi se noću, za puna mjeseca moglo u šumi čuti kako laju, ganjaju¹ druge životinje, divljač i sl. Jedan mladić je toliko volio lov da je zapuštao sve druge kućne poslove. Na kraju se pretvorio u lovačkog psa pa bi se nekad noću iznad sela moglo čuti kako goni divlje životinje.

¹ Zamislimo samo psihološki učinak takvih priča ispričanih navečer na sije-
lima ili oko vatre.

Vještice

To su (najčešće) zle žene, češće starije negoli mlađe, a koje je mjesna zajednica ili selo obilježilo ili izopćilo zbog njihovog petljanja s mračnim silama te negativnog utjecaja na ljude. Žive samotno u kolibama u šumama ili izdvojeno od sela u nekim kućercima, baveći se svakakvim čarolijama. Neke vještice bave se i ljekarijama, berući ljekovite trave i poznajući ih. U narodu se još zovu i babe vračare.

U Rami je ostala poznata neka Dedića baba koja je pomogla turskim napadačima da pronađu tajni vodotok pod zemljom. Taj vodotok koji je s obližnje planine išao podzemnim cijevima do prozorske kule braniteljima je omogućavao da izdrže napade. Kad je taj dovod prekinut, Prozor je pao u ruke turskoj vojsci.

Vukodlak

Vukodlak je čovjek koji se povukodlačio. Ovakva stvorenja u svojoj strašnoj pojavnosti spoja između čovjeka i vuka terorizirala bi okolinu, sela, stada i pastire. Posjeduju veliku fizičku snagu. Nerijetko bi se iskusni lovci udruživali kako bi stali ukraj vukodlaku koji bi se pojavio na nekom području. Osim oružane hajke u borbi protiv ovog stvorenja osim hrabrosti i domišljatosti bila je potrebna i pomoć svećenika. Priče o vukodlacima česte su u našem narodu. U nekim krajevima Hercegovine postoji još i podverzija ovog stvorenja naziva vukojarac.

Ponekad bi se u vučju kožu oblačili drskiji i krupniji ljudi, a da bi prestrašili pastire i krali ovce iz stada. Nakon uspjele varke i otimanja ovaca prodavali bi ih na sajmovima u drugim mjestima. Događalo bi se da te prerusene ljude netko i prepozna. Onda bi ih narod proganjao ili bi se pojedinci morali sukobiti s njima.

Postoji priča kako je jednog prerušenog vukodlaka na nekom sajmu u blizini Uskoplja prepoznao hrabri seljak iz Šćipa Grgo Škarica. Grgo je bio nevelikog rasta ali poprilično žestok i zdravorazuman čovjek. Kad je jednom prilikom ugledao tu ljudeskaru na navedenom sajmu, u trenu se prisjetio kako bi upravo to mogao biti onaj što je prerušen u vučje krzno plašio pastire i na prijevazu krao ovce u blizini njegovog sela. Zavikao je na njega, a ovaj se nakon kraćeg hrvanja s Grgom i ljut što je otkriven dao u bijeg.

Drekavac

Ovo je poprilično zastrašujuće i grozno biće, barem sudeći po rijetkim postojećim opisima. Teško bi bilo opisati njegovu fizičku pojavu jer opisi variraju. Jedino što je sigurno jest to da ispušta užasavajuće krikove, dijelom životinjske, dijelom ljudske (nalik na dječje). Često se javlja u teška vremena oskudice. Hrani se drugim manjim životinjama. Ne bježi niti od napada na pse oko kuća, koje potom jede ponekad ostavljajući glavu netaknutom.

Poznatija je pojava u Hercegovini negoli u Rami. Po nekim opisima, ima tijelo magarca, a glavu psa.

Zmajevi

Zmajevi nisu česti u legendama naših prostora koliko su na Istoku ili u nekim krajevima zapadne Europe. Ipak, valja napomenuti kako su nekad davno, još prije početka ozbiljnijeg bilježenja događanja na kamenu ili papiru, zmajevi bili vrlo spominjana stvorenja. Živjeli su na planinama i u većim pećinama, pogotovo na divljim osamljenim mjestima, ovisno o okolnim uvjetima (većoj ili manjoj prisutnosti ljudi ili dostupnosti plijena).

Danas je gotovo izgubljena legenda o zmaju s planine Vran. Živio je u dubokoj šumi, nerijetko napadajući stada ovaca, a vrebao bi na zalutale, hodočasnike i slične. Vrlo spretno se kretao šumom između drveća, a njegova rika ponekad se poput daleke grmljavine mogla čuti u nekim dijelovima Rame.

Na nekim stećcima postoje prikazi takvih bića. Navodno jedan stećak na Risovcu prikazuje zmaja ili slično biće, s lepezom duž leđa ili možda krilima. U kršćanstvu se svetog Juraja prikazuje kao oklopljenog viteza koji se bori sa zmajem na kraju ga pobjeđujući.

Čudne pripovijesti i vjerovanja

Iznenadno nevrijeme u prirodi

Ponekad bi na određenim mjestima u prirodi, i što je još čudnije usred vedrog ljetnog dana, odjednom znalo doći do velikog nevremena – silovite i kao ničim izazvane oluje, kiše, grada i sl. U tom trenutku dobro bi bilo iskreno se Bogu i svecima preporučiti, izmoliti Vjerovanje, Očenaš, Zdravo Mariju itd., a kako bi se umirile uznemirene sile prirode.

Ne zviždi navečer!

Postoji kratka pripovijest u obliku savjeta kako nije dobro zviždati navečer vani oko vatre ili općenito, jer se time doziva nešto loše što nije dobro spominjati.

Svjetlo iz zemlje ili ispod stećaka

Ponekad bi iz zemlje, neke rupe u zemlji, jame, ispod stećka i groba znalo zasvijetliti – početi tinjati neobično svjetlo. Govorili bi se da tu ima zakopanog blaga pa bi ga pojedini mještani počeli i tražiti kako bi se obogatili.

Čudni zvukovi noću iz šume

Ponekad bi se navečer – kad bi bilo sijelo ili se vidjelo svjetlo iz kuće prema šumi – od tamo znalo začuti određene krikove i urlike koji nisu bili ni životinjski ni ljudski. U traženju racionalnog objašnjenja to bi se pripisivalo divljim zvijerima poput medvjeda ili vuka, ali onima koji bi čuli takve zvukove bilo je zapravo čudno što ti zvukovi nisu bili normalni tj. prirodni.

S druge strane, pojedine bi susjede znali plašiti drugi „hrabriji i drskiji sumještani“ kad bi se noću vraćali kući. Poslije bi u selu zbijali šale na njihov račun pričajući kako su ih dobro prepali.

Logorske vatre oko kojih nema nikoga

Bilo je slučajeva da su ljudi ponekad (predvečer) znali nailaziti na ugašene – utrnute vatre blizu šume ili rijeke, a uokolo nije bilo nikog. Takve vatre, odnosno njihova zgarišta s ostatcima drveta i pepela te ponekad okružena manjim kamenjem, bila bi poredana u krugu na nekoj livadi. Izgledalo je kao da su samo prije nekoliko trenutaka neki otišli s toga mjesta ali se uokolo nije mogao susresti ni čuti nitko poput lovaca, pastira, neke vojske i sl. Na tim mjestima znala se jedno vrijeme osjetiti blaga jeza i napetost, sve dok se ne bi odmaklo od tih mjesta.

Stvarnost, mašta i usmena narodna predaja kao jedinствен spoj

Vitezovi, junaci i hajduci

Vitezovi i junaci. Njihova djela nerijetko su opjevana u narodnim pjesmama, uz gusle i vatru ognjišta. Na guslama bi najčešće svirao did koji bi prenosio usmenu povijest ili takoreći – *povijedao* mladima o junačkim djelima neke odabrane, zaslužne ličnosti. Djeca vole priče o hrabrim pojedincima koji se bore protiv silnika, nepravde ili nekih čudovišta. U stara vremena srednjeg vijeka, vitezovi su bili izabranici kralja i vjerničkog puka. Štitili su narod, mjesta i zemlju općenito. Viteško podrijetlo najčešće je bilo plemenitaško, mada su naslov viteza pojedinci mogli steći obavljanjem nekog velikog – iznimnog podviga. Brojni vitezovi sudjelovali su u srednjem vijeku u svetim pohodima vraćajući se duhovno i iskustveno nadograđeni kao ljudi dok su neki išli samo za pustolovinom i bogatstvom. S tih pohoda donosili bi svoje nevjerojatne priče o potpuno drugim običajima, kulturama i ljudima.

S druge strane, junaci djeluju sami ili se izdvajaju iz zajednice i skupina. Život u borbi, s oružjem i u grubom zagrljaju divljine napravio je od njih izdržljive i okorjele borce uz uvjet posjedovanja određenog osjećaja za pravdu i pravičnost. Njihov život često bi bio buran i kratak. Postoji izraz – „junačiti se“ ili „bespotrebno se junačiti“. Taj izraz povezuje se najčešće s mladim i neiskusnim muškarcima koji u neku akciju idu više srcem i žestinom negoli razumom što dovodi do neprilika i opasnosti.

Često bi se dva junaka ili viteza znala sukobiti na nekoj čistini kako bi raščistili neku razmiricu ili pitanje časti. Takav dogovoreni okršaj zvao bi se megdan. U narodnoj predaji vrlo česti su bili spomeni okršaja između narodnih junaka Marka Kraljevića i Muse Kesedžije.

Hajduci su nešto novija pojava ali su zbog svog načina života koji podrazumijeva skrivanje, djelovanje pod uvjetom slabe vidljivosti ili nestajanja u magli okruženi i velom tajnovitosti. Okupljaju se u manjim do srednjim skupinama ljudi zvanim hajdučke družine. To su često izdržljivi ljudi, vični oružju, planini i šumi, nerijetko okrutni prema neprijatelju. Hajduci se vezuju za razbojništva i prepade na trgovačke karavane, putničke kolone i bogataše no na našim područjima hajduci su vrlo često predstavljali istoznačnicu za borbu protiv okupatorskih Turaka. Najpoznatiji vođa hajduka s područja Rame i Duvna je Mijat Tomić.

Diva Grabovčeva i legenda o njoj

Najpoznatija je legenda iz Rame. O njoj je do danas dosta napisano iako je u početku bila samo pričica koju su među sobom potihom dijelile ramske pastirice i pastiri. Vremenom je Diva prerasla u simbol svete žene koja se borila za svoju čast, a protiv turskog nasilnika koji ju je želio obeščastiti. Ovo je legenda koja je prerasla u stvarnost i temelji se zapravo na stvarnom događaju iz ne tako davne prošlosti Rame. Diva je bila pastirica na Vranu. Tamo je i poginula i tamo joj se i danas nalazi grob na koji hodočaste brojni vjernici katolici.

Priča o kraljici i kuli iznad Prozora

U Prozoru, točnije u njegovoj utvrdi, boravila je jednom neka kraljica. Nakon što su Turci s vojskom opkolili grad i gotovo ga

zauzeli, ona se sa zidina bacila u provaliju ispod kule. Radije se ubila nego da padne u ruke neprijatelju. Tko je bila ta kraljica i je li bila iz ovdašnjih krajeva – nikad se nije saznalo.

Stari su pričali kako je kroz pećinu ispod kule postojao tajni prolaz. Kroz taj prolaz moglo se ući gore u grad i kulu, a za njega su znali samo rijetki. Navodno su se u toj pećini kad bi se dublje ušlo gasile svjetiljke pa čak i električne lampe.

Kraljeva stolica na Klečkoj stijeni

U istočnom dijelu Rame, negdje na velikoj Klečkoj stijeni, postojala je kamena stolica koja je pripadala nekom narodnom kralju. On je na toj stolici sjedio i kada je to bilo potrebno pravedno sudio. Kroz burna vremena i prašinu povijesti kamena stolica se zagubila, a o njoj i njezinoj pravoj svrsi u narodu je ostao samo kratak i zagonetan spomen.

Mato NEDIĆ

UMBERTO ECO I BENEDIKTINSKA ENIGMA

*Knjige ne postoje zato da bismo im vjerovali,
nego da bismo ih podvrgnuli ispitivanju.
Kad se nađemo pred knjigom, ne smijemo se pitati
što kaže, nego što hoće da kaže.*

U. Eco, Ime ruže

Jedna od primarnih potreba koje život postavlja pred svakoga čovjeka jest rješavanje raznih zadataka. Da bi se došlo do rješenja, potrebna je sposobnost koja se temelji na prikupljenim znanjima i iskustvima. Kada pisac piše književno djelo, do izražaja dolazi zbroj njegovih ukupnih znanja o predmetu o kojemu govori i iskustava koja su vezana uz temu kojom se bavi. To vrijedi kako za prozu, tako i za poeziju. Ipak, stvaranju proze pisac pristupa drugačije nego stvaranju poezije te taj pristup uvjetuje i količinu iskustvene dimenzije koja će se iz piščevoga uma prelitati u njegovo djelo. Ako je pisac znanstvenik, a pristupio je stvaranju umjetničkoga djela, onda će se i njegove znanstvene spoznaje, u većoj ili manjoj mjeri, pojaviti kao dio njegovoga umjetničkog promišljanja.

Da znanstvenik koji pripada znanosti o književnosti svoje znanstvene spoznaje umiješa u svoj književni tekst pa se donekle i poigra njima pretpostavljajući što bi bilo kad bi bilo ondje gdje toga nema, a možda ga ni bilo nije, događalo se i u hrvatskoj i u svjetskoj književnosti. Postmodernistički diskurs dopušta razli-

čite vrste književnih igara pa je tako, primjerice, Pavao Pavličić (koji je inače jedan od poznatijih proučavatelja hrvatske barokne književnosti) u svojem romanu *Koraljna vrata* zamislio da je njegov lik Krsto Brodnjak na otoku Lastovu pronašao četrnaesto i petnaesto pjevanje Gundulićeva *Osmana* te ih je umetnuo na njihovo mjesto u spjevu i tada je svijet postao nepodnošljivo savršen.

Sličnom se književnom igrom, ali na znatno drugačiji način, poslužio i talijanski medievalist Umberto Eco koji je svoje bogate spoznaje o kulturi srednjega vijeka postavio kao temelj romanu *Ime ruže*. On je također u središte romana stavio knjigu, drugi dio Aristotelove *Poetike*, ali je priču ispričao na pozadini burnih povijesnih događanja, sukoba unutar Katoličke crkve i progona heretika. Time je, na popularan način, našem vremenu uspio približiti spoznaje o srednjovjekovnoj kulturi i o onima koji su tu kulturu oblikovali, o načinu života i razmišljanju tadašnjih ljudi. Prastari sukob znanosti i religije autor razrješava tako što i jednoj i drugoj daje mogućnost da zauzmu mjesta u njegovome književnom djelu, da postanu dijelom umjetnosti, na korist čovjeka. Da bi vlastito pripovijedanje osigurao od suhoparnosti koja bi mogla proisteći iz tematike koja se, uglavnom, bazira na raspravi o povijesnim činjenicama, autor čini dvije stvari: ograđuje se od autorstva ovoga romana te ga pripisuje iskušeniku Adsonu iz Melka, a sebe prikazuje kao posrednika koji je taj tekst pronašao pa ga prosljeđuje javnosti, zatim, roman uobličuje u kriminalističko-detektivsku priču o zagonetnim ubojstvima (ili smrtima) koja se događaju unutar benediktinske opatije, a vezana su uz knjižnicu i tajnu koju ona čuva, a tu tajnu, kao i te smrti treba razotkriti mudri franjevac Vilim od Baskervillea uz kojega i autor, pa će tako vjerojatno učiniti i čitatelj, vezuje svoju naklonost. Ovako strukturirajući roman, Eco čitatelja vodi u četrnaesto stoljeće, u benediktinsku opatiju i upoznaje ga sa životom i običajima na tome, trebalo bi bar tako biti, svetome mjestu.

Benediktinski red osnovan je 529. godine, a njegov utemeljitelj Benedikt iz Nursije zacrtao je u svojem pravilu jednostavnu postavku koja glasi: *Ora et labora – moli i radi* po kojoj se trebaju vladati pripadnici reda. Kada su benediktinci počeli otvarati škole i zanimati se za intelektualni rad, ovo im je pravilo pomoglo da se izvježbaju u strpljivosti i u uživanju tišine – tim dvjema vrlinama prijeko potrebnima za intelektualni rad. U vremenu koje je prethodilo izumu tiska (Johann Gutenberg je otvorio tiskaru 1450., a dovršio je tiskanje *Biblije* 1455. godine) njihovi su samostani posjedovali ogromne knjižnice koje su bile napunjene ručno prepisivanim knjigama koje su u svojim skriptorijima dalje prepisivali benediktinci te su tako postajali posrednicima znanja od nekoga pradavnoga autora do naručitelja knjige i njezinoga čitatelja. Njihov je život stoga bio isprogramiran i podvrgnut pravilima, o čemu Eco piše:

„Kroz stoljeća se pravilo“, reče Severin, „prilagodilo potrebama različitih redovničkih obitelji. U pravilu se predviđa *lectio divina*, štivo, ali ne i proučavanje, pa ipak znaš koliko je naš red razvio istraživanje Božjih i ljudskih stvari. Onda, red predviđa zajedničku spavaonicu, ali ponekad, kao kod nas, pravo je da redovnici i noću imaju mogućnost da razmišljaju, pa tako svaki od njih ima vlastitu ćeliju. Pravilo je vrlo strogo kad je u pitanju šutnja, pa i kod nas ne samo redovnik što obavlja fizičke poslove, nego i onaj koji piše ili koji čita ne smije razgovarati sa svojom braćom. No, opatija je prije svega obitelj znanstvenika, i često je korisno da redovnici razmjenjuju blaga učenosti što ih prikupljaju. Svaki se razgovor koji se tiče naših proučavanja smatra opravdanim i korisnim, samo ako se ne vodi u blagovaonici ili za vrijeme svete službe.“¹

¹ U. Eco, *Ime ruže*, prijevod Morane Čale, Biblioteka *Jutarnjeg lista*, Globus media, Zagreb, 2004., str. 67.

A kada je već riječ o blagovaonici, evo kakva pravila vrijede o objedu:

„Pravilo našeg utemeljitelja predviđa dosta umjeren objed, ali Opatu prepušta da odluči koliko je hrane redovnicima uistinu potrebno. S druge strane, u našim se opatijama sad više popušta užicima trpeze. Ne govorim o onim opatijama koje su se, nažalost, pretvorile u legla proždrljivaca, nego i o onima koje, nadahnute mjerilima skrušenosti i kreposti, redovnike koji se gotovo uvijek bave napornim umnim radom opskrbljuju hranom što nije lagana nego krepka.“²

Međutim, kako su ljudi stvorili pravila, a ljudima su ona i namijenjena, ne žele ih svi poštovati, premda bi ih se redovnik uvijek trebao držati zato što se svojim zavjetovanjem odlučio prihvatiti određenu Regulu, ne kao teret, već kao dragovoljno odricanje dijela vlastite slobode u ime ljubavi prema Kristu, koji je središtem svakoga, a osobito redovničkoga života.

Pravilo svake redovničke zajednice podrazumijeva poslušnost; upravo se na toj pretpostavci i temelji život u zajednici. U benediktinskoj zajednici čiji se članovi bave prepisivanjem knjiga koje nemaju uvijek pobožan, već često svjetovni, za benediktinca, nakaradan sadržaj, važno je znati raspoznati istinu od laži, pravovjerje od krivovjerja, životodajne stranice od onih na kojima je ubilježena smrt. Budući da je benediktinac prepisivač tuđega teksta, u njemu ne treba bujati radoznalost, on često ni nije sposoban razumjeti i protumačiti ono što prepisuje, on je sveden na stroj za prepisivanje, za umnažanje teksta i to zato što takav stroj još nije bio izumljen. Međutim, takav je benediktinac često i umjetnik jer na pergamentu on izrađuje iluminacije i ispisuje inicijale, on je prije svega (jer to je bio prije nego što je postao redovnik, prepisivač i iluminator) i čovjek, a čovjeku je svojstve-

² *Isto*, str. 90.

na radoznalost. No, sa stajališta Pravila ta radoznalost potječe od oholosti uma i zato je grješna. Ecov lik, stari Jorge, u nadahnutoj propovijedi koja je uslijedila nakon što je inkvizitor Bernard Gui raskrinkao opatijskoga opskrbnika Remigia kao heretika, iznosi svoja promišljanja o grešnoj redovničkoj radoznalosti:

„Kakav je, pak, braćo moja, grijeh oholosti što može uvesti u napast redovnika koji se bavi znanošću? Grijeh da svoj posao ne shvati kao pohranjivanje, nego kao istraživanje u nastojanju da se pronade neka vijest koja ljudskome rodu još nije dana, kao da zadnja istina još nije odjeknula u riječima zadnjeg anđela što u zadnjoj knjizi Svetog pisma progovara (...).“³

No, s druge je strane umnome čovjeku nemoguće biti nadomak znanju, a ne posegnuti za njim, kao što je i žednome nemoguće biti pored izvora bistre vode, a ne napiti se iz njega. Svako pravilo, pa i ono redovničko, koje ide za tim da čovjeku zapriječi put do ostvarivanja njegovih prirodnih potreba, protuprirodno je i stoga je često kršeno, mnogo češće nego što se želi priznati. Iz protuprirodnosti zaprjeka koje donose takva pravila nastaju novi, strašniji grijesi, mnogo teži od onih koji bi nastali da je ljudskoj prirodi bilo pušteno na volju da izivi samu sebe. Tako je i u današnjemu vremenu, a tako je bilo i u onome koje opisuje Umberto Eco.

Knjižnica je mjesto na kojemu je uskladišteno znanje, ona je stoga mamac za radoznalce. No, kako učeni uvijek žele imati monopol na znanje, pristup u nju dopušten je samo knjižničaru, njegovome pomoćniku i opatu. Oni mogu odlučiti koje će knjige biti iznesene u skriptorij, a koje, nasuprot tomu, moraju biti zauvijek skrivene i izvan domašaja redovnika zato što su nepoćudne.

„Knjižnica je svjedočanstvo o istini i zabludi“, kaže slijepi redovnik Jorge,⁴ a što su istina i zabluda zapitat će se redovnici koji

³ *Isto*, str. 375.

⁴ *Isto*, str. 122.

ih mehanički prepisuju iz knjiga. Za redovnika bi morala postojati samo svetopisamska istina, i bilo bi tako kada druge istine ne bi dolazile do njega, kada s njima ne bi bio u doticaju. Međutim, kako u knjigama nailazi i na druge istine koje su o životu ispicali pripadnici nekršćanskih religija, on, zato što je misaono biće, neminovno razmišlja i o njima, a pravilo bi htjelo da on ne misli, da se u mislima ne upušta u raspravu s dalekim autorom teksta koji prepisuje, već da moli i da radi. Dakle, redovnik bi svoj život morao urediti po tome jednostavnom obrascu, kao što je uređen i njegov dan koji je podijeljen na sljedeće dijelove: jutrenja (služba riječi), prvi čas, treći, čas, šesti čas, deveti čas, večernja i večerje, kako je i Eco naslovio poglavlja unutar dijelova romana, a dijelove je podijelio na dane – od prvoga do sedmoga te se tako poigrao i numerologijom koja je također bila veoma zastupljena u srednjovjekovnome mišljenju.

Bez obzira što su redovnici uvjereni u svetopisamsku istinu, oni uviđaju da na neka njihova pitanja ni Sveto pismo ne daje potpune odgovore zato što su i redci Svetoga pisma podložni ljudskim tumačenjima, a ta tumačenja mogu biti različita, ovisno o tome tko ih i s kojih pozicija izriče. Ako se uzme da su knjižnica i knjige prva velika tema u romanu *Ime ruže*, druga su svakako tumačenja oko kojih se spore ljudi iz redova Crkve. Tako je fra Vilim sa svojim učenikom Adsonom u benediktinsku opatiju došao prvenstveno da bi sudjelovao u pregovorima između franjevaca i papinih ljudi koji se spore o pitanju ideala siromaštva, koji zastupaju franjevci, a koji papa (tada Ivan XXII.) poriče, a istraživač uzrokā smrti (najprije) mladih benediktinaca postao je slučajno, na opatovu molbu, zahvaljujući tome što je on bivši inkvizitor. Postavivši stvari tako, Eco u Vilimovu liku može prikazati i idealnoga franjevca, ali donijeti i kritiku inkvizicije, jer Vilim je od inkvizitorskoga posla odustao zato što je bio više čovjek nego što to inkvizitori jesu. Njemu je, kako kaže na jednome mjestu, puno

dragocjenija bila istina nego nečije spaljeno meso. Upravo u slici ispitivanja heretika Remigia Eco pokazuje kako inkvizitoru Guiju nije važna istina, već njegova pobjeda, važno mu je iščupati iz okrivljenika priznanje pa i za ono za što nije kriv i što nije učinio.

Vilim je franjevac koji poštuje drugoga franjevca, Rogera Bacona, učenjaka koji je živio u trinaestom stoljeću, koji je smatrao da se samo eksperimentom može doći do istinske spoznaje te je razlikovao unutarnje i vanjsko iskustvo, što se u Vilimovu liku očituje u trenutku kada gledajući zgradu izvana, matematičkom metodom prozre i njezinu unutrašnjost te shvati tajnu labirinta u kojemu je smještena knjižnica. Očito je da je Bacon Umberto Ecu poslužio kao prototip za stvaranje Vilimova lika, a Vilim je franjevac obdaren prekomjernom mudrošću, pa ipak, ponekad previdi bitne stvari, ali ih kasnije shvati – u oba slučaja dokazujući da je, unatoč svojoj mudrosti, samo čovjek, a nesavršenost je svojstvena čovjeku.

U romanu je benediktinska oholost zbog bogatstva koje Crkva posjeduje najbolje prikazana kada opat Vilimu i Adsonu pokazuje blago koje se čuva u samostanskoj riznici. Opat, kao i papa, pronalazi opravdanje za bogatstvo Crkve:

„Mnogi prigovaraju da bi za svetu službu bili dovoljni svetošću nadahnut duh, čisto srce, vjerom ispunjena namjera. Mi ćemo prvi izričito i odlučno potvrditi da je to ono osnovno, ali smo uvjereni da poštovanje treba iskazati i putem vanjskog ukrašavanja svetim uresima, jer je nadasve pravo i dolično da mi svojem Spasitelju služimo u svemu, u potpunosti, Njemu koji nam nije uskratio da nas svime u potpunosti i bez iznimaka snabdije.“⁵

Takvo je viđenje, međutim, strano franjevačkoj skromnosti. Franjevci i za samoga Krista tvrde da je bio siromašan.

⁵ *Isto*, str. 135.

„Sjednicu otvori Opat, koji nađe shodnim da iznese sažetak nedavnih događaja. Podsjeti na to kako je godine Gospodnje 1322. generalni kapitul male braće, koji se sastao u Perugi pod vodstvom Mihovila iz Cesene, zrelo i marljivo vijećajući ustanovio da Krist, kako bi pružio primjer savršena života, i apostoli, kako bi se vladali prema njegovu nauku, nikad svi skupa nisu posjedovali ništa, ni što se tiče gospodstva, i da je proglašenje te istine čin zdrave katoličke vjere, kao što se da razabrati po raznim navodima iz kanonskih knjiga.“⁶

Ključnu misao u raspravi o siromaštvu iznosi Vilim:

„Ali nije stvar u tome je li Krist bio siromašan, nego treba li da bude siromašna Crkva. A treba li da bude siromašna, ne znači toliko smije li ili ne smije posjedovati neku palaču, nego smije li zadržati ili mora napustiti pravo da donosi zakone o zemaljskim stvarima.“⁷

Upravo je moć koja se temelji na materijalnome bogatstvu ondje gdje bi duhovne vrijednosti trebale biti u prvome planu zatvorila Crkvu unutar nje same i stvorila razdor koji će ostaviti bolne rane na njezinome tijelu. Na jednoj strani stoji franjevačka skromnost, na drugoj crkveno bogatstvo; na jednoj je strani istina, a na drugoj zabluda. No, obje strane tvrde da je u njihovome tumačenju Svetoga pisma istina, svatko se za svoju istinu spreman boriti, a pobjednik bi, prema ljudskim mjerilima, trebao biti onaj tko ima više materijalnih sredstava jer ta sredstva nose moć, a tko ima moć, može upotrijebiti i silu kako bi nametnuo svoju istinu. Prijepori unutar Katoličke crkve poslužili su Ecu da postavi povijesnu kulisu svojega romana.

Treći tematski krug obrađen u romanu *Ime ruže* u vezi je s dva prethodnim: s benediktinskim pravilom o šutnji i s knjižnicom

⁶ *Isto*, str. 320.

⁷ *Isto*, str. 326.

kao čuvaricom tajni, ali i s istinom koja se u očima drugoga, onoga koji drugačije misli, čini zabludom. Treći krug čini rasprava o smijehu. Ta se rasprava nametnula benediktincima u skriptoriju dok su prepisivali knjige, a potaknuta je pronalaskom drugoga dijela Aristotelove *Poetike* koji je posvećen komediji. Na jednoj strani i u ovoj raspravi stoji mladost, na drugoj konzervativnost starih. Predstavnik radikalnoga konzervativizma, slijepi Jorge, za smijeh i komediju koja se temelji na ismijavanju ljudskih mana i nedostataka, kaže:

„Komedije su pogani pisali da bi gledatelje naveli na smijeh, i zlo su činili. Gospodin naš Isus nikad nije pripovijedao ni komedije ni basne, nego samo jasne parabole koje nas alegorijski napućuju kako da zaslužimo raj, i tako budi.’

‘Pitam se’, reče Vilim, ‘zašto se protivite pomisli da se Isus ikad smijao. Ja mislim da je smijeh, kao kupanje, dobar lijek za liječenje zlovolje i drugih bolesti tijela, poglavito potištenosti.’⁸

Rasprava o smijehu između Vilima i Jorgea počela je već pri početku romana,⁹ dobila je svoje teološke dimenzije i na kraju je kulminirala u završnici romana.

Je li smijeh grješan, kako tvrdi Jorge, ili je svojstven čovjeku, dakle prirodan, kako tumači Vilim? S gledišta današnjega naraštaja odgovor je jasan, nedvojben, međutim, u duhu srednjovjekovnih shvaćanja, koja su suprotstavljena antičkim, ta rasprava ima smisla. Sa stajališta benediktinske potrebe za šutnjom, za „svetom tišinom“ ona je aktualna i potrebna. Smijeh je, s toga stajališta promotren, nešto što je nisko, priprosto, što se protivi učnosti, on je nezamisliv te Jorge uporno tumači da se Krist nikada nije smijao. „Duh je vedar jedino kad promatra istinu i raduje se

⁸ *Isto*, str. 124.

⁹ „‘Giovanni Boccadoro je rekao da se Krist nikada nije nasmijao.’ ‘Ništa mu to u njegovoj ljudskoj prirodi nije priječilo,’ primijeti Vilim, ‘jer je, kao što uče teolozi, smijeh čovjeku svojstven.’“ *Isto*, str. 92.

dobru koje je načinio, a istini se i dobru ne smijemo. Eto zašto se Krist nije smijao. Smijeh je izvor sumnje.¹⁰ Međutim, Vilimu je smijeh nešto prirodno, smijeh ukazuje na vedrinu srca i njemu je prihvatljivo, čak je i uvjeren da se i Isus smijao, kao što se smiju i svi ljudi. To je franjevačko gledište, poniklo iz jednostavnosti; ono nije nadahnuto učenošću, već svakodnevnim, opipljivim životom. „Ali tu, tu...”, sad je Jorge udario prstom po stolu, kraj knjige koja je bila pred Vilimom, ‘tu se izvrće uloga smijeha, uzdiže se do umjetnosti, rastvaraju mu se vrata u svijet učenih, uzima se kao predmet filozofije i izopačene teologije...’¹¹ Ovo je Jorgeovo tumačenje zašto je smijeh nešto od čega treba zazirati, zašto je Aristotelova knjiga o smijehu zabranjena i treba biti nedostupna, on, na kraju, izvodi i konačan zaključak zašto se redovnik treba boriti protiv smijeha i protiv knjige koja veliča smijeh:

„U trenutku dok se smije seljaku nije važno što će umrijeti, ali mu poslije, kad prođe vrijeme raspojasanosti, liturgija iznova po Božjemu naumu zada strah od smrti. Iz ove knjige mogla bi nastati nova pogubna težnja da se oslobađanjem od straha uništi smrt. A što bismo mi, grešna stvorenja, bez straha, možda najkorisnijeg i najljubaznijeg od svih darova Božjih?”¹²

Radoznalost je benediktince vodila knjizi koja progovara o nečemu njima zabranjenome, zbog te su radoznalosti i umirali. Zaključno, može se postaviti pitanje je li njihova radoznalost bila zlo te su zbog nje stradali ili je zlom bila zabrana da se pročita ono što ih zanima. Odgovor se, naravno, sam nameće.

Vjerojatno posljednji primjerak Aristotelove knjige o smijehu nestaje u ustima slijepoga Jorgea koji će radije umrijeti nego dopustiti da se tradicija izmijeni.

¹⁰ *Isto*, str. 125.

¹¹ *Isto*, str. 445.

¹² *Isto*.

„Kako njihova smrt ne bi bila uzaludna, još jedna smrt neće biti suvišna.”

To reče i stade mršavim i prozirnim rukama polako na komade i na trake kidati mekane stranice rukopisa i zgužvane ih stavljati u usta, polako žvačući kao da uzima hostiju, da bi postala tijelom njegova tijela.¹³

Ipak, vrijeme je u svojem protjecanju nezaustavljivo, ono zahtijeva prilagodbu sebi te s knjigom nestaju i Jorge i opatija, ali ostaju pitanja tko je bio u pravu i tko je pogriješio, a budućnost donosi odgovore.

Napisavši roman *Ime ruže*, Umberto Eco je ostvario značajno i zanimljivo djelo kojim je zašao u benediktinsku enigmu i pokušao, iz perspektive današnjega čovjeka, znanstvenika i umjetnika, dati odgovore na pitanja koja su bila goruća u Katoličkoj crkvi u četrnaestom, ali i u drugim stoljećima njezinoga postojanja. Književnim postupcima koji su svojstveni postmodernizmu povezao je povijesne i teološke elemente s kriminalističkim te je tako ostvario neobičan spoj koji je iznjedrio tekst s književno-umjetničkim, ali i zabavnim sastavnicama. Uključivanje tradicije u suvremenost omogućuje svakome umjetniku stvaranje širokoga pogleda na stvarnost, ne samo današnju, već i onu jučerašnju koja je preko sadašnjosti povezana s budućnošću, a kako uspješno ostvariti takav spoj na maestralan je način pokazao Umberto Eco upravo romanom *Ime ruže*.

¹³ *Isto*, str. 450.

Danko IVŠINOVIĆ

AFORIZMI

Ako je politika kurva, zašto onda narod plaća alimentaciju.
Svake večeri sjedim pred televizorom, gledam Dnevnik i
sjedim.

I ove zime klima klimakterij ima.

U plusu sam. Dakle, u dozvoljenom minusu.

Koliko je danas opasno reći što misliš i ne misliš.

Još nitko nije umro od sramote. Sramota!

Tko radi, boji se otkaza.

Sebi peru lovu, a nama mozak.

Ima li života na Marsu – ne znamo. Ima li života u BiH –
znamo.

Riba se čisti od glave, a kriminal od glavešina.

Domovini je puno dao tko god ništa nije ukrao.

Ako vam loše ide, netko vam dobro gura.

Tko krade u pakao će. Tko ne krade u paklu je.

Korida je zabava za volove.

Bože čuvaj Hrvatsku od kuge, gladi, rata i velikih Hrvata.

Ustaneš li, bane, morat ćeš sjašiti.

Od Matije Gupca pa do danas, seljaku je kao danas.

Ili podvij rep, ili živi kao pas.

Mojih pet minuta, prošlo je za pet minuta.

Zavide ti. Dakle, ide ti.

Veneciju nosim u srcu, a mostove u ustima.

Bi li Arhimed izmislio Zakon, da se volio tuširati?

Da je Juda izdao Krista ujutro, Leonardo bi naslikao „Posljednji doručak“.

Demokracija je jedna stara tolerantna dama, koju jebu sa svih strana.

Drina je kriva, ali je granica prava.

Tko je za treću Jugoslaviju neka digne tri prsta.

Ja nisam za podjelu BiH. Ja sam za Hrvatsku na Drini.

Bog je u Edenu stvorio Rajski vrt, ali je na Plitvice odlazio na godišnji odmor.

Nikola Tesla nije bio ni za lijevu, ni za desnu struju, već izmjeničnu.

Nikola Tesla se ponosio svojim srpskim rodnom i austrougarskom putovnicom.

Ako odmah shvatiš s kim imaš posla, već si obavio pola posla.

Kroz vrata raja ulaze sveci, kroz vrata pakla – raja.

Čim su se naučili prekrížiti, prekrížili su nas.

Kada vidim tko se danas sve krsti, prekrížim se.

Katastrofa. U zemlji sve stoji, a meni baš najbolje ne stoji.

Ne okreći se iza sebe, jer i ovi ispred tebe rade ti iza leđa.

Voajer voli gledati ono što drugi za njega radi.

Koriste li Kinezi štapiće i kad jedu ražnjiće?

Demagozi su ljudi s istančanim smislom za ništa.

Mislim, ali ne govorim ono što mislim, dakle postojim.

I nakon Krleže smo na rubu pameti.

Nudim hladovinu u svojoj sjenci.

Čitajući između redaka, izgubio sam kosu.

Tko čita između redaka načitan je. Koga pročitaju između redaka – pročitan je.

Ako si ovca, nikad ne ćeš imati svoje stado.

Bolje da te i jebu, nego da te ni za što ne jebu.

Život i prepisuje romane.

Uključite mozak. Isključite televizor.

Napad je najbolja obmana.

OGLAS: Traži se srednja klasa. Zadnji put viđena 1989. godine oko volovskog ražnja.

Naseljavanje otoka treba hitno početi od Golog otoka.

Budale ne koriste razum iz razumljivih razloga.

Imam 48 godina, već pet-šest godina.

Medicina napreduje. Bolujemo duže.

Na dijete sam. Debelo se mučim.

Ja sam za brak između žene i žene, ako žele usvojiti i mene.

Predlažem da se u istospolnim zajednicama između muškarca i muškarca, onaj koji prima primi i njegovo prezime.

U bračnom trokutu, treći ima veći.

Još i danas jedna žena za mnom cmizdri, a žena mi pizdi.

Služavka služi, dok žena ne skuži.

Koliko primaš, toliko ti žena i daje.

Ona je uvijek sređena, a on već odavno sređen.

Volio sam ženu laku i mogu vam reći samo takvu.

Brza hrana – ne! Na brzaka – da.

On i ona mogu biti samo prijatelji, ako on ne može, a ona to još ne zna.

Grabiti sa strane je lijepo. Zgrabiti nešto sa strane – još ljepše.

Nekada smo masovno išli u kino jer smo tu uvijek imali što napipkati.

Ne tuče on ženu zato što je to nešto jače od njega nego što je jači od nje.

U moju bračnu vezu žena je uvela radnu obvezu.

Pravi muškarac se nikad ne okreće za ženom. On joj jednostavno ne da proći.

Ljubavni život teenagera je na samozadovoljavajućoj razini.

Žena drži tri kuta u kući. U četvrtom kutu leži muškarac i drži daljinski.

U braku sam trideset godina, zahvaljujući uzajamnom nepovjerenju.

Voljele su me mnoge žene, ali me je samo jedna duševna bolesnica voljela ludo.

Kad ti ode prostata i pišanje je sranje.

Cilega života ja san tija samo na nju.

Sjeti se čovječe da si prah i da ćeš otprašiti.

NIKOLA MARTIĆ (1938. – 2013.)

Nikola Martić je rođen u donjoj Hercegovini, u krilu Neretve – u Višićima 5. kolovoza 1938. U rodnom je mjestu završio osnovnu školu, a gimnaziju u Čapljini. Školovanje nastavlja u Grafičkoj školi u Sarajevu gdje je 1959. završio studij na Odjelu litografije. Godine 1962. upisuje se na sarajevski Filozofski fakultet, međutim uskoro zanemaruje studij, nastavljajući tragalackim pjesničkim putem. Zapravo, pjesnički put otpočeo je Martić već pedesetih godina (1955.) objavivši u mostarskoj „Mladoj Hercegovini“ svoju prvu pjesmu.

Živio je i radio u Sarajevu, ali, zbog obiteljskih razloga, kao i zbog stalne težnje jugu, premješta se neko vrijeme u Dubrovnik. Iz Dubrovnika odlazi u Split gdje je i umro 29. siječnja 2013.

Bio je član Društva hrvatskih književnika u Zagrebu i Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne. Objavio je sljedeća djela: *Vrtovi zemlje humske* (pjesme), Sarajevo, 1964.; *Znamen* (poema), Sarajevo, 1968.; *Bogumilska bajka* (pjesme), Sarajevo, 1971.; *Sedmo godišnje doba* (pjesme), Svjetlost, Sarajevo, 1972.; *Svanuće davnine* (pjesme), Svjetlost, Sarajevo, 1975.; *Poezija* (izabrane pjesme), Sarajevo, 1980.; *Duša i tijelo* (pjesme za djecu), Sarajevo, 1982.; *Gdje su meni krila* (pjesme), Sarajevo, 1983.; *Poezija* (izabrane pjesme), Sarajevo, 1985.; *Stablo nasred svijeta* (pjesme), Split, 1986.; *Košulja od lišća* (pjesme), MH Zagreb – MH Mostar, Zagreb – Mostar, 2000.

Željko Ivanković reče: „Postoji stih Nikole Martića koji govori kako je Hrvatska zemlja tragičnih pjesnika. Otkako sam ga prvi put pročitao, a otada je prošlo gotovo četrdeset godina i pročitao sam ga prije nego sam Nikolu uopće upoznao, uvijek je taj stih za mene bio znak jednakosti sa svojim autorom. Ne, naravno, Nikolu nikad nisam doživljavao kao tragičnog ni čovjeka ni pjesnika,

ali mi je taj stih portretirao ono sudbonosno vezano uz pjesnikovanje na hrvatskome književnom području, a što je on tako sjajno pjesnički oblikovao.

Martićeva posebnost, njegov nevjerojatan i ne-pjesnicima teško razumljiv ili čak nerazumljiv odnos prema životu, učinili su ga čudakom ovoga svijeta. Čudakom u najboljem smislu te riječi, onakvim kakvoga su držali npr. svetog Franju. Sav predan svijetu i životu, a toliko udaljen od njegove suvremene buke da se, po općeprihvaćenim mjerilima, može reći da je živio izvan svijeta. Bio je i ostao Nikola, svojim životom, ujevićevski i ladinovski drukčiji od svih nas, a svojom poezijom neponovljivo različit od svega što je hrvatska poezija imala u našem vremenu.

Potpuni životni autsajder, i u hrvatskom je pjesničkom prostoru bio gotovo nevidljiv, a da o BiH i ne govorimo, budući da je Bosnu, a i svoju rodnu Hercegovinu, davno napustio i živio negdje na marginama velikog grada Splita.

Tko iole zna pjesničko djelo Nikole Martića, zna da osnovnu matricu njegove poezije, njezino duboko utemeljenje čini svijet zavičajnih prostora juga, sunca, mediteranskog raslinja i djetinjstva u tim pejzažima. Svejedno, pisao poeziju (Vrtovi zemlje humske; Sedmo godišnje doba; Svanuće davnina) ili poeziju za djecu (Stablo nasred svijeta), on je bio pjesnik radosti i posvećenosti životu u njegovu najautentičnijem, najelementarnijem obliku. Gotovo da je osnovno određenje njegova i djela radost davanja sebe u svoj skromnosti svijeta u kojem je po vlastitom izboru živio. Znao se radovati susretu s ljudima, pozivati ih u svoj mali skromni svijet otvorena srca i s nepatvorenom srdačnošću. Gotovo sav bi ljudski mogao stati u vlastite stihove:

*Moja kuća je malena
ako uđeš
Bit će puna svjetlosti.“*

Zauvijek napuštajući zemnu kuću, neretvanski kraj i osunčani hrvatski jug, Martić nam je ostavio pjesmu opečaćenu zavičajnim znakovima s trajnim svjedočenjem ljubavi i blizine.

Šimun Musa

MIRKO ANIĆ (1947. – 2014.)

U 67. godini života preminuo je pučki pjesnik Mirko Anić (Imotsko – Slivno, 10. rujna 1947. – Split, 19. travnja 2014.). Pisao je pjesme, lirske zapise i aforizme. Objavio je osam knjiga pjesama i izabranih stihova: *Sjećanja i suze* (Slivno, 1996.), *Na kominu moga ćaće* (Split, 1997.), *Pogled s Biokova* (Split, 1998.), *Iz krtola uspomena* (Split, 2000.), *Šapat srca* (Split, 2002.), *Kameno sidro* (Split, 2004.), *Zlatno tkanje* (Split, 2006.) i *Dah zavičaja* (Split, 2012.). Objavio je videokasetu *Ljepota pjesme u riječi i slici* s recitalom svojih izabranih stihova (Imotski, 2000.). Bio je članom Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne. Pjesme prigodnice pisao je na neposredne poticaje u svim krajevima Lijepe naše kojima je prolazio, o ljudima koje je upoznao, najviše o svom rodnom krškom zavičaju na zavičajnoj štokavskoj ikavici. Zastupljen je u više zbornika i izbora poezije.

GOJKO SUŠAC (1941. – 2014.)

Član Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne i član DHK Gojko Sušac preminuo je u utorak 11. veljače 2014. u Zagrebu u 73. godini života. Gojko Sušac (25. listopada 1941. Blatnica, općina Čitluk, BiH), niže razrede osnovne škole pohađao je u rodnom mjestu. Nižu realnu gimnaziju u Čitluku, višu je pohađao u Ljubuškom. U to vrijeme započeo je suradnju s književnim časopisima. Studij hrvatskoga jezika i književnosti, te ruskoga jezika i književnosti završio je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Sve do umirovljenja 2007. godine radio je kao srednjoškolski profesor. Godine 1969., nakon prve objavljene zbirke pjesama *Korijen*, primljen je s nepunih 28 godina u DHK. U P.E.N. centar primljen je 1987. Prvi je dobitnik nagrade Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne Antun Branko Šimić za knjigu *Jutarnja novost* 1998. godine. Objavio je sljedeće knjige: *Korijen*, 1968.; *Kuća i sjaj*, 1973.; *Zemaljsko ruho*, 1983.; *Brijeg i vjeđe*, 1986.; *Nebeski visak*, 1988.; *Znak, ime postojanja*, 1988.; *Bijelo brdo*, 1992.; *Biti na zemlji*, 1995.; *Jutarnja novost*, 1997.; *Svlak groma, šum svile*, 2001.; *Knjiga štita*, 2005.; *Ogrlica odinja*, 2008.; *Der Stamm alles Aufgehendem*.

Djela je objavljivao u *Republici*, *Forumu*, *Riječima*, *Mogućnostima*. Uvršten je u nekoliko antologija književnosti na hrvatskom jeziku, suprireditelj je antologije hrvatske ratne lirike iz BiH *Nisam mrtav samo sam zemlju zagrlio* (suprireditelj Šimun Musa).

VITOMIR MIRO LASIĆ (1930. – 2014.)

Vitomir Miro Lasić preminuo je u Zagrebu 20. 1. 2014. Rođen je u Mostaru 1930. godine. U Sarajevu je diplomirao na Pravnom fakultetu, a povijest umjetnosti je studirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bio je novinar, kazališni kritičar i diplomat. Bio je dopisnik, suradnik i urednik u dnevnim i tjednim listovima i časopisima kao i radijskim postajama, od Oslobođenja, Vjesnika i Večernjih novina do Odjeka (ravnatelj 1974. – 1982.) i Radio Sarajeva, ali i autor brojnih knjiga i stručnih radova. Bio je predsjednik Inicijativnog odbora i Obnoviteljske skupštine Hrvatskog kulturnog društva Napredak, te ravnatelj i izbornik kazališnog festivala MES-a u Sarajevu (1982. – 1991.). Objavio je djela: *Collegium artisticum* (zapis, 1955.), *Hlebinska škola* (studija, 1956.), *Gorak okus* (roman, 1966.), *Prizori lirike* (eseji i umjetničke kritike, 1979.), *Novi teatar* (studija, 1985.), *Obzorja* (putopisi, 1991.), članci o kazališnim i književnim pitanjima objavljeni su u periodici.

Obnašao je i brojne javne dužnosti kao: ministar bez lisnice u Vladi Republike Bosne i Hercegovine poslije prvih demokratskih izbora, ministar savjetnik u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u BiH (1994. – 1995.) te hrvatski veleposlanik u Makedoniji (1998. – 2000.). Za svoje djelovanje dobio je brojne nagrade i priznanja, među ostalim i Nagradu za životno djelo u novinarstvu u BiH, zahvalnice Zajednice Hrvatska u Makedoniji te Zahvalnicu Makedonsko-hrvatskog društva.

NEVENKA KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ (1929. – 2013.)

Prof. dr. sc. Nevenka Košutić-Brozović, ugledna književna povjesničarka, teoretičarka i komparatistica, umrla je u 84. godini života u Zagrebu. Rođena je u čuvenoj zagrebačkoj obitelji Košutić (stric August Košutić, poznati političar, a teta Sida Košutić, renomirana književnica). U Zagrebu je završila i njemačku osnovnu školu, zatim klasičnu gimnaziju, a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je 1953. godine jugoslavenske jezike i književnosti i francuski jezik i književnost gdje je također apsolvirala i anglistiku. Doktorirala je 1965. disertacijom *Francuske književne pobude u časopisima hrvatske moderne* što je objavljeno u Akademijinu *Radu*, 1969. Počinje raditi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu kao knjižničarka (1953. – 1956.), onda, gotovo cijeli radni vijek, na Filozofskom fakultetu u Zadru (1956. – 1995.) napredujući od asistentice do redovite profesorice, predajući svjetsku književnost, komparativnu književnost i teoriju književnosti. Predavala je i knjižničarstvo na Pedagoškoj akademiji u Zadru i ustrojila fakultetsku knjižnicu. Ona je 1976. pokrenula osnivanje Odsjeka za komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu, na kojem je bila predstojnicom. Gotovo redovito je sa suprugom akademikom Daliborom Brozovićem, kojem je bila i velika potpora u životu i radu, odlazila na seminare i slične znanstvene skupove iz slavenske filologije te vrijednim priložima sudjelovala u znanstvenim zbornicima.

Počela je objavljivati u *Krugovima* 1954. pišući o Matoševoj i Baudelaireovoj poeziji, pisala je, također, i u *Vjesniku bibliotekara Hrvatske* osvrte o knjižničarstvu. U toj ranoj fazi piše o Beckettu, Faulkneru i o Marguerite Duras. Njezina je najvažnija tema o književnosti hrvatske moderne s komparativnog motrišta: „Stanisław Przybyszewski i hrvatska moderna“, „Časopis

hrvatske moderne *Mladost* i strane književnosti“, a zatim slijede radovi „Europski okvir hrvatske moderne“, „Hrvatsko-slavenski književni odnosi u doba hrvatske moderne“ te „Uloga Zadra u književnom životu hrvatske moderne“. U tim radovima govori o okrenutosti prema Europi, kada su dodiri i prožimanja s Europom uspješno i definitivno uspostavljeni. Posebno je pisala o problemu slavenske orijentacije u hrvatskoj književnosti i njezin prilog o tome u *Croatici*, br. 1, 1970. često je citiran ne samo u nacionalnoj, nego i u svjetskoj literaturi. Zapravo, kao studiosna i sustavna istraživačica, spada među najbolje poznavatelje hrvatske moderne.

Teorija i praksa prevođenja također je njezina bitna tema počevši od članka „O problemu prevođenja s dijalekta“ iz 1972. gdje sagledava dijalekt kao medij hrvatskog književnog prevođenja standardnojezičnih tekstova, prevođenje Krležinih interpoliranih i kontinuiranih kajkavskih tekstova, zatim je analizirala Kazalijeve prepjeve kao i prepjeve Dobriše Cesarića, prijevode i prepjeve Tina Ujevića, prijevode Mihovila Kombola, Goranove prepjeve, hrvatsku prijevodnu književnost u Dalmaciji u doba narodnog preporoda, prijevode Shakespeareovih djela, a istodobno je istraživala prevođenje turcizama u Andrićevim djelima te hrvatsko dramsko prevoditeljstvo između dvaju svjetskih ratova. I sama je prevodila s njemačkog, francuskog, engleskog i španjolskog jezika.

Prof. Košutić-Brozović piše i o zaslužnim hrvatskim književnim povjesničarima: o Vatroslavu Jagiću s obzirom na probleme književnog prevođenja, o Albertu Haleru u odnosu prema stranim književnostima, a o Tomi Matiću u okviru razvoja hrvatske komparatistike. Pisala je i o Balzacu, o odnosu mladoga Krleže i Przybyszewskog, o čemu je, pored ostalog, govorio Josip Lisac (*Croatica et Slavica Iadertina*, V/2009., str. 5.).

U stručnoj javnosti najpoznatije su njezine knjige *Čitanka iz stranih književnosti I i II*, prije svega namijenjene srednjoškolicima, ali su ubrzo postale i priručnicima onim studentima koji su se htjeli upoznati s piscima i njihovim djelima, razdobljima i fenomenima u svjetskoj književnosti. Osobita je zasluga, pored ostalog, što su te čitanke upućivale čitatelja u kontekstualiziranje hrvatske u europsku i svjetsku literaturu. Te su čitanke postale „nezamjenjivo nastavno pomagalo“, kako to u *Dometima* iz 1971. spominje Glorija Rabac-Čondrić.

Nakon promjene nastavnih planova i programa, postat će suautorica čitanka za sve razrede gimnazije u nakladi Školske knjige Zagreb (obrađuje strane pisce). Također je suautorica čitanka za sve razrede gimnazije u nakladi Školske naklade Mostar, u kojima sam i sâm suautor i glavni urednik.

Suradivala je u uglednim časopisima kao što su *Krugovi* (kao mlada znanstvenica i sama podržavajući program krugovaša, prvog vala druge hrvatske moderne), *Umjetnost riječi*, *Croatica*, *Forum*, *Mogućnosti*, *Radovi Filozofskog fakulteta* u Zadru, *Izraz*, *Rad JAZU*, *Književna smotra*, *Filologija* te u prvom broju časopisa *Croatica et Slavica Iadretina*, a profesorici je u povodu 80-e obljetnice rođenja posvećen 5. broj tog časopisa.

Profesorica je 1990. dobila nagradu „Ivan Filipović“.

Kao osobito zaslužna proučavateljica hrvatske književnosti u europskom kontekstu, ugledna komparatistica i teoretičarka književnosti, stvorila je opsežno i vrlo sadržajno djelo. Ističući se predanim radom sa studentima i potičući najdarovitije među njima, njezini zanosi u radu, praćeni domišljatim zapažanjima i nadahnutim opservacijama, ukazivali su na korelacije naše i stranih književnosti te otkrivali veliku erudiciju, kulturnu širinu i ljubav prema književnosti.

Imali smo iznimnu čast i sreću što nas je učila.

Šimun Musa

NIKOLA IVANIŠIN (1923. – 2013.)

U Zadru je u 90. godini života, 5. lipnja 2013., preminuo Nikola Ivanišin, profesor emeritus, književni povjesničar, kritičar i teoretičar književnosti. Rođen je u Trebinju (BiH) 18. rujna 1923., a u Dubrovnik s obitelji odlazi kao osmogodišnjak gdje pohađa osnovnu školu i gimnaziju koju završava 1943. godine.

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je 1951. jugoslavistiku, rusistiku i talijanistiku, doktorirao je 1957. radom *Časopis Slovinac i slovinstvo u Dubrovniku 1878. – 1884.* (Rad JAZU, knj. 324, 1962.).

Na zadarskome Filozofskom fakultetu od 1959. do umirovljenja 1994. predavao je noviju hrvatsku književnost i teoriju književnosti, od 1969. kao redoviti profesor; predavao je i na Filozofskom fakultetu u Puli (1997. – 2002.). Bio je glavni urednik časopisa *Dubrovnik*, *Zadarska revija* i *Radovi Filozofskog fakulteta* u Zadru. Od 1982. do 1984. bio je direktor Jugoslavenskog seminara za strane slaviste i glavni urednik njihovih dviju publikacija. Od listopada 1958. do srpnja 1959. bio je stipendist Herderova instituta u Marburgu an der Lahn. Kao gostujući profesor predavao je u Marburgu, Münchenu i Krakowu.

U Münchenu je proučavao njemački likovni i književni ekspresionizam i ta istraživanja je objavio u knjizi *Tradicija, eksperiment, avangarda* (1975.) kao i u knjizi napisanoj 1990. *Fenomen književnog ekspresionizma*. Proučavanja dubrovačkih pisaca objavio je u knjigama *Dubrovačke književne studije* (1966.) i *Grada Dubrovnika pjesnik: Ivo Vojnović* (1984.). Prvi je nakon 1945. pisao o književnoj kritičaru A. Haleru. Objavio je i *Izabrana djela* (PSHK, knj. 162, Zagreb (1984.)), *Književno-povijesno djelo Antuna Barca* (1996.), *Od Dživa Gundulića do Miroslava*

Krleže (2004.), Profesorovi književni zapisi (2006.), Post scriptum (2011.).

Riječ na komemoraciji

Zahvalan na svemu što mi je, kao i mojim kolegama uostalom, podario prof. Ivanišin, navlastito na predavanjima i radu u seminaru (neke je od nas i spominjao u svojim člancima sjećajući se prinosa te suradnje), zahvalan također što mi je u relativno čestim susretima i nakon diplomskog i poslijediplomskog studija, suživljen s temom gestikulirajući nemirno u svojim monolozima, poučno govorio o problemima iz znanstvenog i privatnog života te na svoj nesebičan način pratio moj put, osjećam potrebu da se obratim s nekoliko riječi.

Znano je da kroz sve oblike Profesorova djelovanja otkrivaju se i značajke njegove osobnosti: izrazita senzibilnost, buran temperament, neovisnost i vlastelinstvo duha, samosvojnost mišljenja, poimanja i izražavanja, uzorna dosljednost i uspravan hod kojeg je i bio dostojan.

Njegova kritičnost pa i heretičnost, dubina i intenzitet promišljanja u izuzetnoj suživljenosti s predmetom nisu dopustili prioritet ni jednoj metodologiji napose – na dijalektičkoj relaciji sagledavanja od posebnog prema općem – istraživao je književne fenomene smatrajući da svakom posebnom djelu odgovara i posebna metoda.

Pouzdavajući se u vlastitu pronicljivost i prilazeći najprije djelu tako što bi ga dobro „iščitao, proučio i proosjećao“, nastao bi istraživanje iznalazeći najprikladniju metodu ne pokoravajući se posebno ni jednoj školi ni bilo kojem propisanom modelu istraživanja.

Poučavajući nas, budio je u nama i ljubav za književnost.

Po svemu izniman, originalan, otvoren i dobrohotan, svom poslu i studentima predan, ostao je do konca života.

Dragi Profesore, daj, molim Te, ostavi nam bar malo svog zanosu da i mi lakše podnesemo ove zemaljske kušnje.

„Javlja li se možda još tko za riječ?! (stanka)

Poštovanje vam... “

Hvala, Profesore!

Šimun Musa

IZVJEŠĆE O RADU DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA HERCEG BOSNE

(15. studenoga 2013. – 31. svibnja 2014.)

U ovom nešto kraćem izvještajnom razdoblju od Izvanredne skupštine u studenom 2013. riječ je o zadaćama koje su proistekle iz odluka te skupštine te o planiranim i urađenim projektima, programima i nakladničkoj djelatnosti.

Pravodobno su obavljene tehnički poslovi kao:

Izvršena je primopredaja dužnosti između razriješene predsjednice Marine Kljajo-Radić i aktualnog predsjednika Ivana Sivrića, urađene su promjene u registru Federalnog ministarstva pravde – promjena osoba ovlaštenih za zastupanje i predstavljanje DHK HB te je u banci deponiran potpis ovlaštenih za potpisivanje naloga i ostalih akata.

Zatečeno stanju u Društvu bilo je prilično depresivno. Već duže vrijeme Društvo je bilo prepušteno samo sebi i društvenoj stihiji koja je vodila u opasno stanje njegova polaganog umiranja. Ostavljeno na vjetrometini opće društvene krize i upućeno na nebrižne društvene faktore Društvo je bilo odsječeno od javnosti tako da se nitko od odgovornih nije zabrinjavao činjenicom što jedna od rijetkih hrvatskih nacionalnih ustanova uopće nije prisutna u medijima, a pogotovu što ne utječe na kulturnu politiku u državi u kojoj ima nekakav pravni status. Za ovakvo stanje Društva odgovornost ne snosi prethodna predsjednica, niti uprav-

na tijela udruge. Zapravo, treba im odati priznanje što su Društvo uopće održali u životu. Odgovornost je na drugim stranama, počevši od političkih struktura koje nisu prepoznale važnost kulturnog djelovanja Društva te su ukinule redovite proračunske stavke koje su ionako bile minorne, da bi se potom oglašivali na brojne zamolbe, zahtjeve i preporuke od rijetkih dužnosnika koji su cijenili značenje književnog djelovanja za nacionalni identitet, za kulturu i uopće opstojnost kulturne i civilizacijske baštine Hrvata u BiH.

Preuzimanjem dužnosti predsjednika DHK HB bilo je razvidno kako je najprije bilo potrebno probiti svojevrsnu medijsku blokadu. Tako je izvršavanjem zaključka Izvanredne skupštine DHK HB upućeno Javno pismo o položaju hrvatskog naroda i hrvatskog jezika u BiH koje su prenijeli mnogi portali, tiskani mediji i neki elektronički mediji. To nas je ohrabrilo te smo uputili drugo Javno pismo potpore Matici hrvatskoj koja je izradila Nacrt o javnoj uporabi hrvatskog jezika. I ovo je pismo izazvalo priličnu pozornost, budući da je objavljeno u više tiskovina, čitano na radio postajama i predstavljeno na internetskim portalima. Javno prezentiranje Društva nastavljeno je zapaženim intervjuom predsjednika društva Večernjem listu, a mjesec dana poslije velikim intervjuom Hrvatskom slovu. Vezano za već rečeno i za aktualnosti u Društvu u više navrata predsjednik DHK HB je gostovao na mostarskim radio postajama (Radio Herceg-Bosne, Običan radio, Mostarska panorama, Radio dobre vibracije), a taj dio njihova programa su prenosile i druge radio postaje u Hercegovini (Čapljina, Radio Mir Međugorje, Radio Široki Brijeg i druge). Članstvu, s prepoznatljivom namjerom jačanja pripadnosti nacionalnom identitetu i osnaživanja samopoštovanja i izgradnje ponosa pripadnosti književnoj udruzi, upućene su dvije čestitke, prva za Božić i novu godinu, a druga za Uskrs. Cijenimo da su te čestitke dobro primljene od članstva.

Uz već rečeno, redovito je održavana web stranica Društva na kojoj se inače prezentiraju sva bitna događanja u Društvu.

Drugi poticajni moment za buđenje Društva je bio izlazak iz tiska Osvita, kojega je pripremao i uredio Fabijan Lovrić. Ovaj put je riječ o četverobrojnu i minimalnoj nakladi od 150 primjeraka, što je razumljivo s obzirom na katastrofalno financijsko stanje.

Kad je riječ o toj temi, onda treba napomenuti, uz ono što se već nalazi u Financijskom izvješću, da unatoč racionalnom trošenju sredstava ranijeg rukovodstva, sredstva su bila nedostatna i da je osobito opterećenje bilo dugovanje za plaću jedinoj uposlenici, koja je svojim fizičkom nazočnošću i marnim radom držala Društvo u pogonu. Zato je od pristiglih sredstava od Herceg-bosanske županije, Elektroprivrede HZ HB, trezora BiH, Ministarstva civilnih polova i drugih, izvršeno uplaćivanje doprinosa za 2013. i nastavljeno izmirivanje dugova za tzv. hladni pogon, tisak i ostalo što je već navedeno u Financijskom izvješću.

U razdoblju od Izvanredne skupštine održana su tri sastanka Upravnog odbora. Prvi je održan 31. siječnja 2014. Nakon usvajanja zapisnika podneseno je izvješće o urađenom u vremenu između sjednica Upravnog odbora. Dogovoreno je i usvojeno više zaključaka i odluka.

Dogovoreno je pokretanje tribine *Književni susreti* na kojoj bi se prvenstveno predstavljale knjige naših članova i drugih zanimljivih autora.

Dogovoreno je sudjelovanje u Organizacijskom odboru Šimićevih susreta, odnosno aktivnije nego da sada sudjelovanje u toj manifestaciji.

Odlučeno je da Upravni odbor zajedno s Odborom za Statut DHK HB doradi i predloži izmjene u točki prijam članova. U vezi s time je sugerirano, s obzirom na uočenu potrebu primanja i mladih članova u Društvo, da se iznađe modus koji ne će remetiti postojeće statutarne odredbe kojim bi se omogućio lakši

prijam književnika koji nemaju objavljene tri knjige, što je do sada uglavnom bio otežavajući limit. Sugerirana je promjena: da se uvede kategorija članovi pristupnici (koji su objavili manje od tri knjige) i počasnih članova, uz aktualno članstvo koji bi bili redoviti članovi. S više strana, od članstva, a pogotovu od zainteresiranih književnika, sugerirano je da treba pronaći način za prijam mladih talentiranih književnika u Društvo, tim prije što kad u našem Društvu naiđu na zid odbijanja, odlaze u druga društva ili se organiziraju u konkurentske udruge. Prijedlog izmjena pripremljen je za ovu Skupštinu.

Odlučeno je da se u ožujku obilježi 100 godina od Matoševe smrti. Sugerirana je inicijativa da jedna škola, ustanova ili ulica u BiH dobije ime toga velikana. Naime, jedino O. Š. u Vidovicama u BiH nosi Matoševo ime. Predložena su imena – *Iverje* ili *Matoševo iverje*.

Donesena je odluka o raspisivanju natječaja za Godišnju nagradu A. B. Šimić.

Izabrana su uredništva Naklade DHK HB i *Osvita* jer su mandati dotadašnjim uredništvima istekli. U novi mandat od četiri godine izabrano je Uredništvo naklade: Ivan Sivrić, Anto Zirdum, Antun Lučić, Mato Nedić, Marina Kljajo-Radić, Anto Gavrić, Diana Burazer, Ante Marić, Krešimir Šego, Jozo Mašić, Srećko Marijanović.

Također je izabrano novo uredništvo *Osvita* na mandat od četiri godine: Ivan Sivrić – glavni urednik, Fabijan Lovrić – izvršni urednik, Ljubo Krmeč, Željko Kocaj, Joso Živković, Šimun Musa, Mijo Tokić, Miljenko Stojić, Mate Grbavac, Šimun Šito Ćorić, Ilija Drmić. Također odlučeno je da se na članove uredništva podijeli zadaća po rubrikama kada je u pitanju *Osvit*, a po knjižnicama kada je u pitanju nakladnička djelatnost ovisno o tomu kome je koje područje blisko.

Analizirana je praksa da se članovima preko računa Društva prebacuje novac koji je netko pojedinačno tražio i dobio za izdavanje knjige od neke tvrtke ili institucije. Poslije sagledavanja svih okolnosti zaključeno je kako to nije dobro za Društvo i njegovu redovitu djelatnost, jer pojedinačno traženje sponzorstava na ovakav način za jedno određeno vrijeme zatvara put ponovnog traženja sredstava za potrebe Društva, odnosno, svim drugim članovima. Stav Upravnog odbora je da članovi pojedinačno mogu tražiti sponzore i dobivati sredstva izravno, a ne preko računa Društva.

Dogovoreno je također, da se ne prekidaju programi Društva koji se mogu održavati, a ako postoje zapreke, neka se smanji opseg njihova sadržaja, ali da se ne gase.

U razdoblju od ovoga do drugog sastanka Upravnog odbora urađeno je sljedeće:

Pokrenuta je tribina *Književni susreti*. Prvi program tribine u veljači 2014. bio je predstavljanje knjige *Hercegovac s razlogom* autora Ivana Šimića, a sudjelovali su Ivan Sivrić, predsjednik DHK HB; dr. sc. Ivo Lučić iz Hrvatskog instituta za povijest; Ivan Šimić, Tina Laco i klapa Bratovština.

U ožujku 2014. održana je druga tribina Književni susreti pod nazivom A. G. Matoš (1914. – 2014.) sto godina poslije. Sudjelovali su Antun Lučić i Ivan Sivrić te članovi Dramske skupine Filozofskog fakulteta.

Raspisan je natječaj za godišnju nagradu A. B. Šimića, odnosno sudjelovali smo vrlo aktivno u radu Organizacijskog odbora „51. šimićevih susreta“.

Drugi sastanak Upravnog odbora održan je 4. travnja 2014. Uz usvojeno izvješće o aktivnostima između dvaju sastanaka razgovaralo se o Natječaju za nagradu A. B. Šimića koji je bio zatvoren. Definirani su programi Šimićevih susreta. Pristigle knjige su predane povjerenstvu na čitanje i izradbu prijedloga.

Odlučeno je da se Izborna skupština održi 31. svibnja te da se na taj dan služi misa za preminule članove DHK HB.

Planiralo se da DKH HB sudjeluje i ove godine na Međunarodnom sajmu gospodarstva u Mostaru od 9. do 11. travnja 2014. Ukratko je predstavljen program trodnevnoga druženja s književnicima članovima DHK HB i mladim pjesnicima te gostima programa. Dogovorena je suradnja s učenicima i profesorima Srednje prometne škole Mostar, Gimnazije Mostar i O. Š. Bartola Kašića u Rodoču.

Program je u cijelosti održan. U Književnom kutku DHK HB izložene su knjige objavljene u Nakladi DHK HB i časopis *Osvit*. Uz predsjednika Ivana Sivrića svojim stvaralaštvom predstavili su se književnici i književnice: Sanijela Matković, Miljenka Koštro, Mara Cica Šakotić, Dubravka Bandić, Mate Grbavac, Ružica Zeljko, Ante Banović, Ivan Vrljić, Lidija Pavlović-Grčić, Anita Martinac, Srećko Marijanović i Jozefina Pranjić.

Učenici srednjih i osnovnih škola čitali su stihove po osobnom odabiru, te pripremili igrokaze. U razgovoru s književnicima učenici su doznali pojedinosti o početcima i razlozima njihovog književnog stvaralaštva.

Donesena je odluka da se nastave aktivnosti oko dobivanja poslovnog prostora u Hrvatskom domu hercega Stjepana Kosače koji bi bio urađen kao čitaonica u kojoj će biti izložene knjige članova Društva s mogućnošću njihove nabavke. Prostor bi se sastojao od zatvorenog dijela gdje bi bile knjige i časopisi (oko 15 m²) i otvorenog dijela (čitaonice – oko 20 m²). U tom bi se dijelu, po završetku radova, mogli izvoditi različiti programi Društva manjega opsega. Prostor se još uređuje, iako smo bili uvjeravani da će radovi biti završeni do početka današnje skupštine.

51. šimićevi susreti trajali su od 3. do 9. svibnja 2014. g. Društvo je sudjelovalo u dva programa: *Homage Antunu Branku Šimiću – ...pogled u pogledu...* i svečano puštanje u rad dvorane Fi-

lozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru nazvane imenom Antuna Branka Šimića, a nakon toga svečano polaganje lovorovog vijenaca i cvijeća na spomenik pjesniku u Parku A. B. Šimića u Mostaru. Sudjelovali su učenici O. Š. A. B. Šimića iz Mostara sa svojim igrokazima i recitalom, te Ljubo Grizelj, načelnik općine Grude, predsjednik OV Grude Vranješ, Ivan Sivrić, predsjednik DHK HB, Ružica Zeljko-Zubac, prodekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, djelatnici i učenici O. Š. A. B. Šimića na čelu s ravnateljicom Irenom Martinović i Tina Laco, glumica.

Na Svečanoj akademiji Šimićevih susreta dodijeljena je Godišnja nagrada DHK HB *A. B. Šimić*. U susretu s učenicima u četiri škole sudjelovali su Ivan Sivrić, Diana Burazer, Iva Nuić, Joso Živković, Pajo Kanižaj i Daniel Načinović. U pjesničkom dijelu Svečane akademije priređene za tu prigodu nastupili su članovi DHK HB: Diana Burazer, Joso Živković, Ivan Sivrić i Iva Nuić, a iz DHK sudjelovali su Pajo Kanižaj, Daniel Načinović i Ivan Aralica.

Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne dodijelilo je godišnju nagradu za najbolje književno ostvarenje koje je objavljeno od 1. svibnja 2013. do 1. travnja 2014. godine. Na natječaj se prijavilo dvadeset osam autora, a poslali su trideset književnih djela.

S obzirom na veliki broj prijavljenih autora i na izuzetnu kvalitetu pristiglih djela, Povjerenstvo je u užu izbor izdvojilo dvije knjige: *Pohod milosti* Ivana Goluba, među zbirkaama poezije te *Japundže* Ivana Aralice, među proznim ostvarajima.

Upravni je odbor slijedeći ponuđene prosudbe jednoglasno odlučilo prihvatiti također, jednoglasni prijedlog Povjerenstva (Mato Nedić, Ružica Soldo i Željko Kocaj) da godišnju nagradu dodijeli **Ivanu Aralici** za roman *Japundže*, koji je objavljen u listopadu 2013. godine u izdanju Školske knjige iz Zagreba. U romanu je opisan životni put nesretne djevojčice Stane Antolović

iz Žepča, kojoj su za vrijeme rata neprijateljski vojnici obeščastili i ubili majku, a kasnije ubili baku, oca i strica te je ostala gotovo sama na svijetu, a spas je pronašla u Hrvatskoj.

Romanom *Japundže* Aralica je na osobit i dojmljiv način spojio svoj govor o Bosni s govorom o Hrvatskoj; pokazao je da ta dva govora ne moraju biti odvojena, da se oni prožimaju, supostoje, a to znači prelijevaju se jedan u drugi, zajedno postoje.

U nakladničkoj odnosno sunakladničkoj djelatnosti, u ovome razdoblju objavljene su knjige: *Iz humske zemlje* Ljube Krmeke, *Druga riječ je ljubav* Anite Martinac, *Kruh i igre* (roman) Radice Leko, *Uvik bit čovik* Slave Antina Bage. U tisku su knjige *Kronova galija* Vendelina Karačića i *Hoursov sraz* Fabijana Lovrića.

Upravni odbor je Časnom sudu DHK HB proslijedio materijal koji se odnosi na spor Bilosnić – Šimić. S obzirom na kratak rok do kojeg bi sadašnji Časni sud trebao donijeti pravovaljanu odluku odlučeno je da se donošenje odluke ne donosi na brzinu, nego da se sačeka održavanje Skupštine i izbor novoga Časnog suda kojemu bi se predmet ustupio na razmatranje i odluku.

Prije nekoliko dana Društvo je kao suorganizator sudjelovalo četvrti put na manifestaciji *Stolačko proljeće – Vidoška pjesnička noć*. Sudjelovali su članovi Društva: Ivan Sivrić, Ljubo Krmeke, Pero Pavlović, Marina Kljajo-Radić, Anita Martinac, Iva Nuić, Miljenka Koštro, Radica Leko, Ružica Soldo, Jasenka Požega Sremac, Srećko Marijanović, Marko Bošković i Mića Stojić, pjesnici Ivo Raguž i Dušan Musa te iz Hrvatske Stjepan Šešelj, Franjo Vlatković i Josip Škerlj.

Predsjednik je posjetio Orašje i susreo se s članovima Društva koji tamo žive. U Društvu je Predsjednik ugostio članove Finku Filipović iz Travnika i Zvonimira Tucka iz Osijeka, te gosta iz Toronta Vladimira Bubrina, suradnika i prijatelja Društva.

Dogovorena je suradnja s upravom Filozofskog fakulteta. U vezi s time pripremljen je Memorandum o suradnji i pomoći pre-

ma kojem bi Fakultet davao značajnu potporu tiskanju, uređivanju i promociji časopisa DHK HB. Uredništvo *Osvita* već odavno obogaćuju svojim radom profesori s tog fakulteta koji su ujedno i naši članovi.

Ostvarena je suradnja i s upravom Fakulteta prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti od kojeg smo dobili tehničku i stručnu (računalnu) potporu.

DHK HB surađuje s DHK iz Zagreba, posebno je otvorena suradnja s Južnim ogrankom DHK sa sjedištem u Stonu sudjelovanjem na njihovoj prvoj tribini 29. svibnja 2014. godine.

DHK HB je ostvarilo uspješnu suradnju sa: Sveučilištem u Mostaru, Filozofski fakultetom i Fakultetom prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti istoga Sveučilišta, s ograncima Matice hrvatske u Mostaru, Grudama, Stocu i Čitluku, s HKD Napredak Mostar, s Hrvatskom zajednicom Herceg Bosnom, s Hrvatskim dokumentacijskim centrom u Mostaru i drugima.

Treći sastanak Upravnog odbora održan je 30. svibnja 2014. Usvojen je zapisnik s prethodnog sastanka. Podneseno je izvješće o radu. Glavna točka dnevnog reda bila je pripreme za današnju Izbornu skupštinu.

Predstavljeni su dokumenti koji su sada pred vama. Nadzorni odbor je izvršio uvid u financijsko i materijalno poslovanje DHK HB te predlaže Skupštini da usvoji Financijsko izvješće za 2013. godinu.

U članstvo DHK HB primljeni su Sanijela Matković, Zijad Duraković i Vendelin Karačić. Društvo tako sada ima 135 članova. Preminuli su naši članovi Miro Lasić, Gojko Sušac i Mirko Anić. O preminulim našim članovima smo dali obavijesti medijima pripremivši prigodne nekrologe. Ovi se prilozima mogu čitati na našoj web stranici.

U nakladi DHK HB objavljeno je 109 knjiga u knjižnicama Suvremenici, Dječja književnost, Suodnosi, Baština, Prvijenac te

Posebna izdanja. Objavljeno je 76 brojeva časopisa Osvit. Nagrada Antun Branko Šimić dodijeljena je sedamnaest puta, a pjesnička nagrada Vlado Puljić jednom.

U idućem razdoblju će se nastaviti ranije započeti programi: Šimićeви susreti, *Humski dani poezije*, *Vidoška noć* u Stocu, *Rijek iz kamena* u Počitelju, *Grgurovi hukovi* u Ravnom, *Neretvanski susreti* Metković, Opuzen, Čapljina... tribina *Književni susreti*, predstavljanje izdanja članova DHK HB i posebno izdavanje časopisa *Osvit*. Nastojat ćemo da se časopis *Osvit* registrira u jednoj od prestižnih međunarodnih baza podataka. Postoji ozbiljna šansa da uđemo u CEEOL (Frankfurt na Majni, Središnja knjižnica za srednju, istočnu i jugoistočnu Europu). U načelu, taj nas ulazak ne će koštati ništa, ali niz tehničkih stavki će vjerojatno proizvesti neke minimalne troškove.

Dogovarano je s upravom Hercegovačke franjevačke provincije, Šimunom Šitom Ćorićem i Stjepanom Šešeljom gl. urednikom Hrvatskog slova postavljanje spomen-ploče Lucijanu Kordiću u kampusu Sveučilišta ili na nekom drugom prostoru na 9. lipnja u povodu 100. godišnjice rođenja. Planira se tom prigodom predstavljanje Zbornika o fra Lucijanu Kordiću.

Prema posljednjim informacijama spomen-ploča je u izradi. Nadamo se da će se sve moći obaviti na vrijeme. Društvo ne će imati nikakvih troškova u vezi s tim.

U idućem razdoblju moramo poduzeti sve da osiguramo stabilan izvor financiranja, odnosno, da Društvo uđe u proračun, u kojemu je nekada bilo. Već su upućivani dopisi – pozivi s tom nakanom. Odgovora još nema, ali nastojat ćemo i dalje tražeti načine da ostvarimo taj cilj. Zato molimo sva naše članove koji mogu utjecati na lokalne ili državne vlasti da se u svojim općinama i županijama maksimalno angažiraju da dobijemo bar minimalna sredstva.

Zahvaljujemo svima koji su pomogli da Društvo opstane, očuva svoj dignitet i zasluženno mjesto kulturne institucije ove države i šire. Zahvaljujem svim našim članovima koji su doprinijeli radu i opstanku našega društva. Također zahvaljujem institucijama, općinama i tvrtkama koje su imale razumijevanja za našu djelatnost i prioritet opstanka. Doprinos svakoga od vas je put ka očuvanju Društva, hrvatske kulture i hrvatskog jezika.

Mostar, 31. svibnja 2014.

Predsjednik DHK HB

Ivan Sivrić

Ur. broj: 83-49/14.
Mostar, 31. svibnja 2014.

Na temelju ovlasti iz Statuta Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne na Izornoj skupštini Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne održanoj 31. svibnja 2014. donesena je

ODLUKA

o izmjeni i dopuni Statuta Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne – pročišćenog teksta

Članak 1.

Mijenja se članak 9. koji sada glasi:

„*Redovitim članovima* DHK HB mogu postati afirmirani književnici koji pišu hrvatskim jezikom iz Bosne i Hercegovine, Republika Hrvatske i inozemstva koji prihvaćaju ciljeve i zadaće DHK HB sadržane u ovome Statutu. Uvjet za prijem u redovito članstvo jest da je kandidat objavio tri knjige nedvojbene književne vrijednosti, ili iznimno dvije takve knjige, u kojem slučaju je dodatno potrebno da kandidat bar dvije godine tiska književne radove u uglednim književnim revijama i listovima, te da su njegova djela doživjela ozbiljnu kritičku recepciju.

Pristupnikom DHK HB može postati onaj tko objavljuje književne radove u uglednim časopisima i ima objavljenu barem jednu knjigu, uz uvjet da su mu djela doživjela ozbiljnu kritičku recepciju.

Počasnim članom DHK HB može postati osoba iz Bosne i Hercegovine i inozemstva koja je svojim djelima ili djelovanjem bitno pridonijela hrvatskoj književnosti, odnosno njezinoj afirmaciji.“

Članak 2.

Dopunjava se članak 10. koji sada glasi:

„Za prijem redovitog člana DHK HB kandidat je dužan podnijeti pismenu zamolbu i dokaze o ispunjavanju uvjeta za redovitog člana propisanih u članku 9. ovog Statuta.

Za prijem pristupnika DHK HB kandidat je dužan podnijeti pismenu zamolbu i dokaze o ispunjavanju uvjeta za pristupnika propisanih u članku 9. ovog Statuta.

Počasni članovi ne podnose zamolbu za prijam u DHK HB, nego ih Upravni odbor prima na prijedlog najmanje pet članova DHK HB ili na prijedlog Povjerenstva za primanje i provjeru članstva. Odluku o primanju u članstvo donosi Upravni odbor DHK HB na prijedlog Povjerenstva za primanje i provjeru članstva. Prijedlog povjerenstva može koristiti i ogranak DHK HB.

O svojoj odluci Upravni odbor izvješćuje na Godišnjoj skupštini.“

Članak 3.

Mijenja se i dopunjava članak 12. koji sada glasi:

„Redoviti članovi, počasni članovi i pristupnici DHK HB imaju prava i dužnosti:

- a) sudjelovati u ostvarivanju ciljeva i zadaća DHK HB,
- b) ravnopravno sudjelovati u svim internim natjecajima DHK HB,
- c) tražiti zaštitu od DHK HB ako je ugroženo njihovo književno djelo i stvaranje.

Redoviti članovi pored prava i dužnosti navedenih u stavku 1. imaju:

- a) pravo biti izabrani za predsjednika, dopredsjednika i u organe DHK HB,
- b) dužnost redovito plaćati članarinu.

Počasni članovi na plaćaju članarinu, a pristupnici plaćaju pola iznosa članarine.“

Članak 4.

U članku 18. iza stavka 3., dodaje se stavak 4. koji glasi:

„Pravo glasovanja pridržano je redovitim članovima DHK HB kada Skupština:

- utvrđuje i donosi Statut DHK HB, dopune i izmjene Statuta,
- utvrđuje i donosi opće propise,
- utvrđuje novčane planove i brine se o osiguranju sredstava i imovine DHK HB,
- razmatra i donosi zaključni račun i novčani plan DHK HB,
- razmatra i usvaja izvješća o radu organa DHK HB,
- odlučuje o statusnim promjenama, o prestanku rada DHK HB i o imovini DHK HB,
- odlučuje o žalbama na odluke o primanju u DHK HB i o prestanku članstva u DHK HB,
- odlučuje o nakladi DHK HB.“

Članak 5.

Dopunjava se članak 23. na način da se na kraju rečenice briše točka i dodaje „s pravom glasa.“

Članak 6.

Mijenja se članak 28. stavak 3. na način da se tekst „svaki član DHK HB“ mijenja u „svaki redoviti član DHK HB.“

Članak 7.

U članku 38. stavak 1. u točkama 1., 2. i 3. se ispred riječi „člana“ dodaje „redovita“.

Članak 8.

U članku 41. stavak 1. u točkama 1., 2. i 3. se ispred riječi „člana“ dodaje „redovita“.

Članak 9.

Mijenja se članak 52. stavak 1. na način da umjesto „iz redova članova DHK HB“ sada stoji „iz redova redovitih članova DHK HB“.

Članak 10.

Mijenja se članak 53. stavak 2. točka a) na način da umjesto „da je članom DHK HB“ sada stoji „da je redovitim članom DHK HB“.

Predsjedavajući Skupštine

Mate Grbavac

Broj: 83-25/14

Mostar, 5. svibnja 2014.

Temeljem odluke Upravnoga odbora Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne o dodjeli Godišnje nagrade DHK HB, broj: 83-4/09. od 22. studenoga 2008. godine, Upravni odbor DHK HB na svojoj sjednici 5. svibnja 2014. godine, a na prijedlog Povjerenstva za dodjelu Književne nagrade „Antun Branko Šimić“, donosi

ODLUKU

o dodjeli Književne nagrade „Antun Branko Šimić“

I.

Književna nagrada „Antun Branko Šimić“ za 2014. godinu dodjeljuje se književniku Ivanu Aralici za roman *Japundže*, objavljen u nakladi Školske knjige iz Zagreba.

II.

Nagrada će biti dodijeljena na završnoj priredbi „51. šimićevih susreta“ u Drinovcima, u petak, 9. svibnja 2014. godine.

OBRAZLOŽENJE:

DHK HB svake godine dodjeljuje godišnju nagradu za najbolje književno ostvarenje koje je objavljeno od 1. svibnja 2013. do 1. travnja 2014. godine. Natječaj za dodjelu ovogodišnje nagrade

raspisan je 7. veljače 2014. godine. Na natječaj se prijavilo dvadeset osam autora, a poslali su trideset književnih djela. Autori su na natječaj poslali sljedeća djela:

- Ivan Aralica, *Japundže*, roman
- Tomislav Marijan Bilosnić, *Odisej*, pjesme
- Stipe Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti*
- Marina Čapalija, *Ispotiha*, pjesme
- Roko Dobra, *Put do mora*, izabrane pjesme
- Miro Gavran, *Pjesme*
- Ivan Golub, *Pohod milosti*, izabrane pjesme
- Radica Leko, *Kruh i igre*, roman
- Željka Lovrenčić, *Od pustinje do ledenjaka* (Književnost čileanskih Hrvata), književna studija
- Ćiro Lovrić, *Dnevnik 6*, dnevnički zapisi
- Tonko Maroević, *Redak mulja, redak pjene*, pjesme
- Anita Martinac, *Druga riječ je ljubav*, pjesme
- Marko Matić, *Spustila se gusta magla*, kolumne
- Miroslav Mićanović, *Jedini posao*, pjesme
- Grgo Mikulić, *Učitelj pravde*, roman
- Žarko Milenić, *Dodiri*, eseji
- Žarko Milenić, *Zaslужni građanin*, roman
- Anita Milićević, *Krik u tami*, pjesme
- Daniel Načinović, *Pjesme skrovitih čestica*, pjesme
- Luko Paljetak, *Razlozi za nepovjerenje u sustav obrane od tuče*, pjesme
- Branko Pilaš, *Izvori i poticaji*, književno-kritički zapisi

- Božidar Prosenjak, *Prva kravata*, roman
- Mirjana Smažil Pejanović, *Mačak stihotvorac*, priče
- Mirjana Smažil Pejanović, *Pet kvadrata na oblaku*, pjesme
- Miljenko Stojić, *Did Jozo*, prozni zapisi
- Mara Cica Šakotić, *Svjetla mog vremena*, lirski zapisi
- Ljerka Schiffler, *Bdjenja*, poetsko-prozni kolaž
- Nikola Šimić Tonin, *Engleski okvir za ahmičku sliku*, roman
- Maja Tomas, *Bez riječi*, pjesme
- Milko Valent, *Umjetne suze*, roman.

Upravni odbor DHKHB donio je Odluku o imenovanju Prosudbenoga povjerenstva za Godišnju nagradu „Antun Branko Šimić“. Nakon pomnog čitanja i dužne raščlambe Prosudbeno je povjerenstvo proučilo pristigla djela, te je načinilo sljedeći uži izbor djela od kojih će jedno biti nagrađeno:

1. Ivan Aralica, *Japundže*, roman
2. Stipe Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti*
3. Ivan Golub, *Pohod milosti*, izabrane pjesme
4. Luko Paljetak, *Razlozi za nepovjerenje u sustav obrane od tuče*, pjesme
5. Božidar Prosenjak, *Prva kravata*, roman
6. Milko Valent, *Umjetne suze*, roman.

S obzirom na veliki broj prijavljenih autora i na izuzetnu kvalitetu pristiglih djela, povjerenstvo je izdvojilo dvije knjige: *Pohod milosti* Ivana Goluba, među zbirkama poezije te *Japundže* Ivana Aralice, među proznim ostvarenjima.

Upravni je odbor slijedeći ponuđene prosudbe jednoglasno odlučilo prihvatiti, također jednoglasni, prijedlog Povjerenstva da godišnju nagradu dodijeli **Ivanu Aralici** za roman *Japundže*, koji je objavljen u listopadu 2013. godine u izdanju poduzeća Školska knjiga iz Zagreba.

Ivan Aralica (Promina, 1930.) u romanu *Japundže* iz pozicije sveznajućega pripovjedača prati životni put nesretne djevojčice Stane Antolović iz Žepča, kojoj su za vrijeme rata neprijateljski vojnici obešćastili i ubili majku, a kasnije ubili baku, oca i strica te je ostala gotovo sama na svijetu, a spas je pronašla u Hrvatskoj.

Roman *Japundže* autor je kompozicijski ostvario u dva dijela. Prvi se dio događa u Srednjoj Bosni, u Žepču i njegovoj okolici, u vrijeme najžešćih sukoba koje je donio rat devedesetih godina prošloga stoljeća, a drugi je dio vezan za mirnodopsko razdoblje, za Zagreb i život u njemu. Oba su dijela povezana likom Stane Antolović, jedanaestogodišnje djevojčice, u prvome dijelu, i odrasle djevojke, studentice, u drugome dijelu, osobe koja je iz žepačkoga kraja izbjegla ogrnuta japundžetom koje joj je na rastanku darovala baka, zavjetovavši je da se od toga toploga kaputa ne odvoji dok ne ispuni svoj zavjet i njihovu pogodbu.

Araličina pripovjedna tehnika i u drugim je njegovim romanima podrazumijevala epsku širinu, odnosno zalaženje duboko u detalje. Takvo pripovijedanje pokazuje majstora, ono je dar koji je dijelom urođen, ali i godinama razvijan. Siguran i snažan u svojoj rečenici, kakav i inače Aralica jest, on i u romanu *Japundže* nepatvorenom svježinom pred čitatelja iznosi povijest jednoga života, kazuje o stradanjima, ali i o izbavljenju, u opise vješto umeće dijaloge i slika svijet onakvim kakvim ga vidi.

Obilježjem Araličine rečenice u prošlosti su bile poslovičnost i narodna mudrost, koju je on rado umetao u svoje kazivanje. Sada je obilježjem njegova kazivanja inverzija, govor u obliku izravnoga, iskrenoga obraćanja, citatnost. Kako je Aralica prije

petnaestak godina u načinu pripovijedanja načinio zaokret od povijesnoga realizma k žurnalističkoj prozi, u romanu *Japundže* on se dijelom vratio prvome, ali je ostao vjeran i drugome poetičkom postupku te u realistično pripovijedanje na više mjesta umeće novinske oblike, od radijskoga izvješća do članaka. Tim je umjetničkim postupcima svoj izraz modernizirao te je u izvrsnu ravnotežu doveo prošlo i sadašnje, povijesno i suvremeno.

Romanom *Japundže* Aralica je spojio svoj govor o Bosni s govorom o Hrvatskoj; pokazao je da ta dva govora ne moraju biti odvojena, da se oni prožimaju, supostoje, a to znači prelijevaju se jedan u drugi, zajedno postoje.

Umjetničkom vizijom života prikazanom u romanu *Japundže* Ivan je Aralica ponovno potvrdio da je sve prošlo temelj budućemu, da je narodna mudrost potka znanstvenim istinama i da je život iznad svega, ono što se ne smije osporavati, što se njeguje i čuva i što posjeduje i daje smisao. Roman *Japundže*, kada se nađe u rukama čitatelja, donijet će mu viziju stvarnosti, one u koju smo već utkali svoje dane, ali i one od koje tkamo dane koji čine našu sadašnjost i kojom će biti istkana naša budućnost. Aralica je zaista vješt tkač na književnome razboju, a ono što on istka ima ne samo trenutnu, već neprolaznu vrijednost.

Upravo zbog aktualnosti i univerzalnosti tema kojima se bavi u romanu *Japundže*, postizujući pri tome visoku umjetničku vrijednost, predlažemo Upravnome odboru Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne da Godišnju nagradu „Antun Branko Šimić“ dodijeli književniku Ivanu Aralici.

Mostar, 5. svibnja 2014. godine

Predsjednik DHK HB

Ivan Sivrić

Gojko SUŠAC (1941.-2014.)

Poljubac

Usne,
navijek svijene u poljubac kaleža kojega
ne mogu izbjeći,

u golemu naporu
pridrđavaju me u posrtanju
ne dopuštajući da odustanem.

“Ljubite sve što vam je na rubnici svakoga gubitka
Bez ikakve računice!”

To reče netko tko je
pobijedio svoj pad.